

Sárközi Ferenc

A MÚLTBÓL MERÍTETTEM II.



Opština Mali Idoš
Kishegyes Község
Municipality of Mali Idjos

A kötet megjelenését Kishegyes Község
és a Bácsfeketehegyi Helyi Közösség támogatta

Sárközi Ferenc

A MÚLTBÓL
MERÍTETTEM

II.

Feljegyzések Bácsfeketehegy történetéből

Forum Könyvkiadó

© Sárközi Ferenc jogörökösei, 2010

BÁCSFEKETEHEGY TALAJÁNAK GEOLÓGIAI ÖSSZETÉTELE

A Kárpát-medencének ezen a területén, ahol élünk, egymillió ével ezelőtt még a Pannon-tenger beláthatatlan víztömege hullámzott. A tenger eltűnésével olyan mezőiségi talaj alakult ki, melynek jó minőségű összetétele miatt, még néhány évtizeddel ezelőtt is, vidékünket, Bácskát Európa éléskamrájának nevezték.

Földtanilag a harmadidőszakban (tercier) alakult ki Közép-Európa jelenlegi domborzata. Az eocén–oligocén korszakra esik az Alpok és a Kárpátok hegyláncolatainak kiemelkedése. Ezzel egyidejűleg a jelenlegi Kárpát-medence lesüllyedt, és beáramlott a Földközi-tenger sós vize. A környező hegyek vízgyűjtő területéről származó folyók nagy tömegű édesvizétől a Pannon-tenger sós vize felhígult, és fokozatosan édesvizű tengerré alakult át.



*Az 1972-ben megrendezett néprajzi kiállítás anyagából:
begyűjtött megkövesedett élőlények*

Huszonötmillió évvel ezelőtt, a miocén korszakban tehát sós vizű tenger borította vidékünket. A Földközi-tenger élővilágához hasonló állatok és meleg, szubtrópusi tájakon honos növények, pálmafák és páfrányok övezték a Pannon-tengert. A későbbiek során, a hőmérséklet csökkenése miatt, babérlevelűekre, majd lombhullatókra változott át a növénytakaró. A mediterrán növényzet változását figyelembe véve a miocént alsó és felső szakaszra osztjuk.

A miocén réteg Bácsfeketehegy térségében alig 10–20 m vastagságú, mivel az azt megelőző eocén–oligocén időszakban a gránitból képződött alapkőzet nagymértékű kiemelkedése jött létre. A jelenség a kőolajkutatások eredményiből vált közismert ténnnyé. A pliocén folyamán a Kárpát-medence területét 1000–2000 m vastagságban laza szerkezetű agyagos, homokos, kavicsos réteg töltötte fel. A gránitból képződött alapkőzet kiemelkedése miatt Bácsfeketehegy alatt a kor rétegének vastagsága alig 750 m-t tesz ki.

A beltenger elédesedése a pliocén korszakra esik, amikor a mai nál valamivel melegebb szubtrópusi, sőt trópusi éghajlatra jellemző növények éltek. A homokos, agyagos geológiai ülepedések folytán a beltenger feltöltődött, és a vízfelesleg a Fekete-tengerbe folyt. A pannóniai emelet keletkezésekor, amely a pliocén felső szakaszának idejére esik, az állati és növényi maradványokból földgáz-, kőolaj-lerakódások, valamint a peremvidéken barnaszéntelepek jöttek létre.

A geológiai földtörténet legvégső szakaszát a negyedidőszak vagy kvarter képezi. Ennek a rétegnek a vastagsága vidékünkön 200 m-nyi. Ezt a 600 000–1 000 000 becsülhető időszakot két periódusra osztjuk: pleisztocén–jégkor (régebben dilluvium), és mintegy huszonötézer évre terjedő holocén–földtörténeti jelenkor (régen alluvium).

A Napban lejátszódó folyamatok miatt a napsugárzás erőssége változott az idők folyamán. Ehhez hozzájárult a Föld pályatengelyének változása, valamint a szárazföldek és tengerek változó energiagazdasága is. Az ilyen jellegű változások földfelszíni lehűléseket, majd felmelegedéseket okoztak. Ebből kifolyólag a jégkorszak három időszakból áll: glaciálisból, interglaciálisból és posztglaciálisból. A glaciális szakaszban a jégtömegek és a gleccserek határa az Északi-sarkvidéktől délebbre húzódott. Olyan területekre terjedt ki, amelyek különben jégmentesek voltak. Az eljegesedéssel szemben, amikor felmelegedés állt elő, és néhány fokkal emelkedett a hőmérséklet, az interglaciális időszak állt be. A pleisztocénben alakult ki a Föld jelenlegi képe. A jégkorszak jellegzetes állatai a mamut, a lemming és a barlangi medve voltak. A pleisztocén végén alakult ki az emberré válás hosszú folyamatának csúcspontjaként a mai ember, a *Homo sapiens* (értelmes ember).

A negyedkorban a hideg, száraz időszakot párás, melegebb időszak váltotta fel. Az egykori Pannon-tenger szintjének csökkenése miatt az óriási víztömegből kiemelkedő és növényzettel benőtt területekre a szél finom szerkezetű, sárga színű üledéket halmozott fel. A talajréteg (lösz) sárgaföld néven ismeretes, és képződése még a hidegebb időszakra esett.

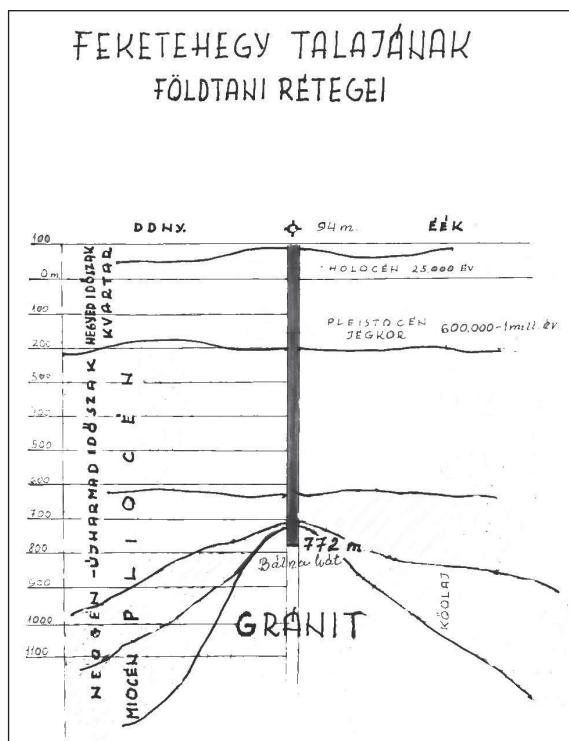
A Föld felszínének legfelső rétegét a holocén lerakódásai képezik. Kezdetét a pleisztocén nagy jégtömegeinek leolvadása jelentette. A 8000–10 000 évre terjedő időszakban alakult ki a jelenlegi növény- és állatvilág. A holocénben jöttek létre az úgynevezett alluviális talajképződmények, amelyek többnyire a folyókban vagy állóvizekben lerakódott, máshonnan odahozott üledékek. Mivel az árterületeket a folyók gyakran árasztották el újabb és újabb hordalékokkal, ezért az alluviális talajra a környezet és az élővilág csak rövid ideig hathatott. A talaj rétegeinek képződése minden árvíz után megszakadt, és újraképződött. A szinteződési különbség nehezen ismerhető fel, vegyi összetétele a vízgyűjtő terület összetételének függvényében alakult ki. Termőképessége pedig főként a talaj fizikai tulajdonságaitól függ. Alluviális talaj csak a Krivaja mentén található, míg a határ legnagyobb részét lösztakaró képezi.

1943-ban Bányai János pálinkafőző heteken keresztül a Feketics és Szikics közötti árokparton ülte, nem sajnálva az időt, fáradhatatlanul meregette a víz felszínén csillolgó (olaj)foltokat. Az árokban folydogáló víz a közelí artézi kút vizéből származott. Hiányos geológiai ismertei ellenére mégis azt szerette volna bebizonyítani, hogy Feketehegy térségében a föld alatt kőolaj van. A vizsgálatairól és szűréseinek eredményéről értesítette a budapesti Földtani Intézetet, remélve azt, hogy a kőolajkutatások megkezdése majd az ő nevéhez fűződik. Az intézet konkrét lépéseket nem tett a vizsgálatok érdekében, s így egy időre feledésbe merült a feketehegyi kőolaj kérdése.

1964. május 14-én az Újfalunál levő gazdasági udvar ásott kútja tisztításra szorult. Agusztinov József, a szövetkezet munkása biztonsági kötél nélkül ereszkedett le, hogy a felgyülemlelt szemetet és hordalékot vödörbe szedje. Amikor a lépcsőzeten már majdnem a víz szintjéig ért, levegőért kapkodva beleesett a vízbe, és megfulladt. A szerencsétlenség okának kutatása során beigazolódott, hogy a kútban földgáz gyülemlelt össze, amely a fulladását okozta. Ez a szerencsétlen kimenetelű kúttisztítás adta az ötletet ahhoz, hogy az elkövetkező években az egész határ területén meginduljanak a kutatások a földgáz és a kőolaj után.

1965-ben a feketegyűrű határ geológiai kivizsgálás tárgyát képezte. Hordozható fúrótoronnyal végezték a kutatásokat. Furatokat készítettek, melyekbe robbanószert helyeztek, és a hang visszaverődése alapján megállapították a felszín alatti talaj rétegeződését. A neogén alsó határának (bálnahát) meghatározása eredménnyel járt, de ez után a felfedezés után egy évtizednyi szünet állt be a kutatás folyamatában. Eredményeiről néhány újságcikk is beszámolt, melyek szerint a terület kukoricaföldjei alatt kőolaj halmozódott fel.

A talajvizsgálatoknak köszönhetően a későbbiekkben is végeztek próbafürásokat. Az újabb munkálatokra 1977-ben került sor a falutól dél-középre elterülő magaslaton, ahol 772 m-nyi mélységbe fúrtak le, elérve így a neogén alsó határát. A pliocénben képződött kőolaj az alsó vízáteresztő réteg felett összegyűlt talajvíz felszínén helyezkedik el, mivel a víznél kisebb a fajsúlya, és az úgynevezett bálnaháton gyűlik össze. Kitermelésre pedig azok a területek alkalmasak, ahol az anyakőzet kidomborodik.

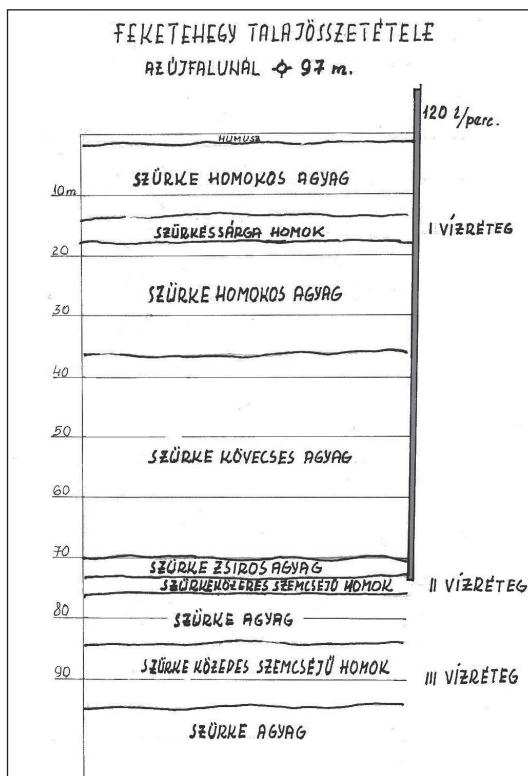


Feketehegy talajának földtani rétegei

IVÓVÍZELLÁTÁS

Az interglaciális időszakban, amikor párás lett, és melegebbre fordult az időjárás, a víz által szállított agyagos szerkezetű talaj jött létre. A sárgaföld, az agyagos és homokos talajrétegek váltakozásai téglagyári leásások és artézi kutak fúrásai során váltak ismeretessé. Az agyagos réteg, nehéz vízáteresztő képességének köszönhetően, vízzáróként funkcionál. Az agyag felett levő homokos réteg megtelik vízzel, amely biztosítja a lakosság vízsükségletét.

A szél által hozott, lösztartalmú mezőiségi talajoknál az első vízgyűjtő réteg 15–20 m mélységen van. Az esővíz ilyen mélységgig átszivároga megtisztul hordalékaitól, s mint mélykúti víz, jó ivóvízként szolgál. A második vízréteg 40–45 m-re van a felszíntől, míg a harmadik 90 m mélységen húzódik. (A magasabban fekvő területeken az artézi kutak vize nortonkutak segítségével hozható felszínre.)



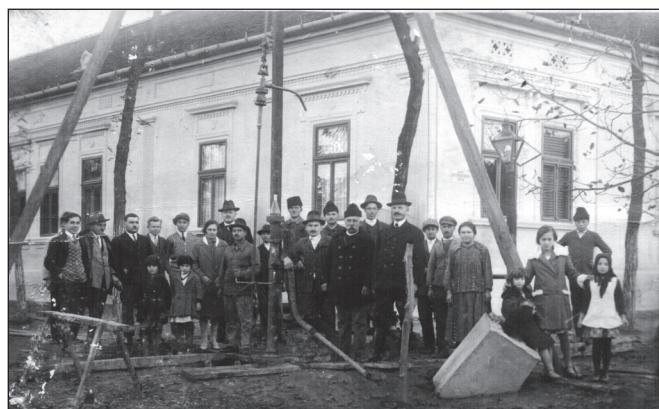
Feketehegy talajösszetétele Újfalunál

A Krivaja menti alluviális talajoknál az első vízréteg néhol a talaj felszínétől alig 1–2 m mélyen található. Az ezeken a helyeken létesített ásott kutakból nem nyerhető jó ivóvíz, mert a víz átszűrődés alkalmával nem tisztul meg a kívánt mértékig, és hiányzik belőle a mészsző és még sok más értékes ásványi só is.



Ivóvízellátás 1938-ban, a Perlaki utcában

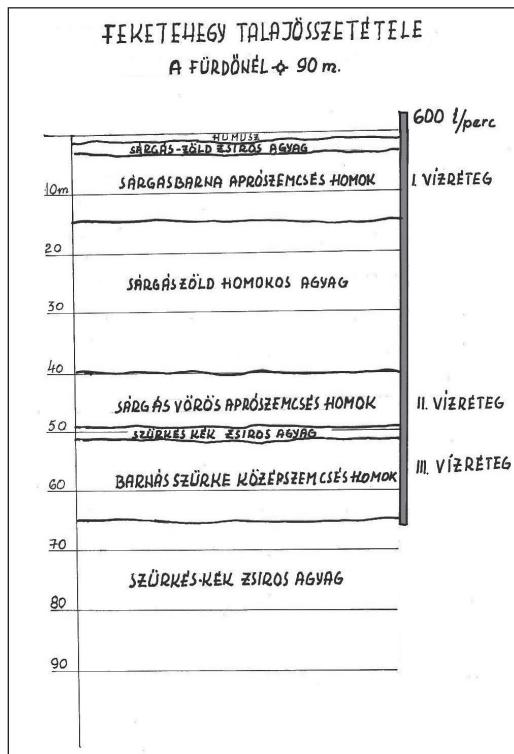
A lakosság jó ivóvízzel való ellátásának céljából a századfordulón artézi kutakat hoztak létre. A Krivaja völgyében a második vízrétegig (48 m) fúrtak le, mivel itt akkora nyomása volt a víznek, hogy a föld felszínéig hatolt.



Csoportkép egy artézi kút fúrásakor

Az első artézi kutat az egykori községháza előtt fúrták 1912-ben. A bővizű kutat fából készült házikóval fedték le, hogy megvédjék a szennyeződések től. A Petőfi és a Széchenyi utca sarkán is ebben az évben készült el az artézi kút, ahonnan a fölösleges vizet a talaj felszíne alatt elhelyezett csatornával vezették el a Baráig.

1966-ban időszerűvé vált a központi vízvezeték kiépítése. A víz megfelelő nyomásának biztosítása végett az akkor vezetőség a két lehetséges megoldás (hidroforos vagy víztornyos) közül a hidroforos mellett döntött. A szükséges vízmennyiséget a harmadik vízáteresztő rétegből nyerték, amely mintegy 12–15 m-es vastagságot tesz ki.

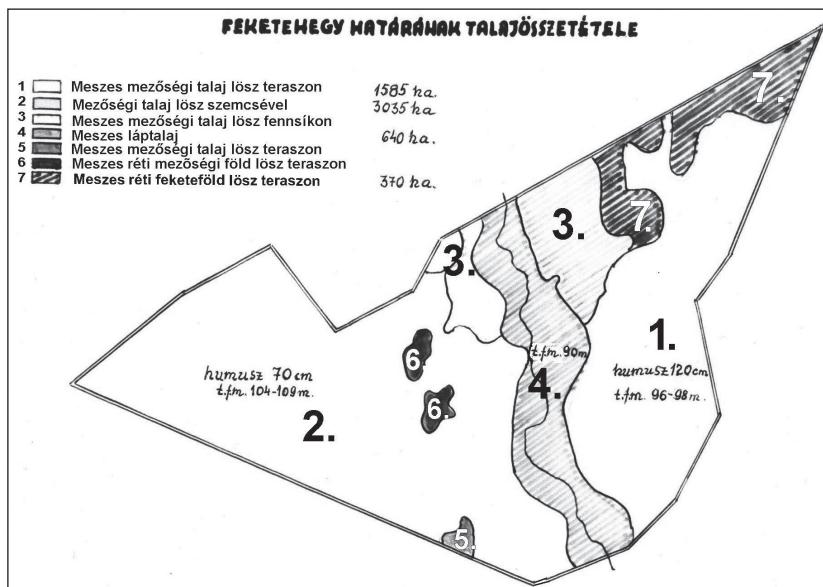


Feketehegy talajösszetétele a fürdőnél

TALAJTÍPUSOK

A lösztakaró (sárgaföld) 10–13 m vastagságú, amely, ha elegendő állati és növényi maradványt (humuszt) tartalmaz, jó termőképességű mezőiségi (csernozjom) talajt alkot, és könnyen művelhető. A felszínen sötétebb, a mélység felé haladva pedig halványodó színezetű humuszos réteg képezi. A Krivajától nyugatra eső 3035 ha-nyi határrész mezőiségi talaj. Apró agyagkövecsessége miatt könnyen művelhető, és 70 cm vastagságú humuszsrétege miatt jó termőerejű. A keleti határ részét (löszterasz) meszes mezőiségi talaj alkotja. Fizikai értelemben kötöttebbnek számít, s ezért megművelése nehezebb, viszont a humusz vastagsága itt 120 cm. A falutól jobbra és balra elterülő meszes mezőiségi talajon főként szőlőt termeszettek. A határ északkeleti részén elterülő 370 ha meszes réti föld.

Alluvialis talaj csak a Krivaja mentén található, ahol a házak alapzatának készítése során nemegyszer 2–5 m mélységből tőzegmaradványok kerültek felszínre. A patak menti láptalaj mezőgazdasági szempontból a legértékkelenebb területnek számított, mivel a tavaszi áradások alkalmával mocsaras térséggé váltoott, s így ez 640 ha-nyi termékeny földet eredményezett.



Feketehegy határának talajösszetétele

DOMBORZAT ÉS VÍZRAJZ

A falut és a határt észak–dél irányban két részre osztja a Krivaja (más néven Bara, Bara-patak, Krivaj, Bács-ér). A patak fő forrása a szabadkai határban, Pavlovcnál van, és a Telecskai-dombokba vájt völgyön át, Szenttamást megkerülve Turiánál ömlik a Duna–Tisza-csatornába. A talajvíz vezetése céljából medrét mesterséges csatornával hosszabbították meg Kunbajáig, teljes hossza így eléri a 121 km-t, 120 m-es tengerszint feletti magasságról indul útjára, és a csatornát 79 m tengerszint feletti magasságon éri el. A patak lejtése így csupán 23 cm/km. Bácsfeketehegy határába érve 90 m-es, míg elhagyva csupán 88 m-es tengerszint feletti magasságot ér el. A határon áthaladva esése 50 cm/km, ami a szenttamási határban csökken. Függetlenül a századfordulón végzett patakszabályozási munkálatoktól, mégis mocsaras, nádasokkal benőtt területen áthaladva éri el a csatornát.

Vízmennyisége általában 3–4 m³/s, amely évszakonként és az idő műlásával sokat változik. Archeológiai leletek azt bizonyítják, hogy i. sz. első évezredében a Krivaja medre teljesen száraz völgynek számított. Dák és avar kori leletek, sírok és halottak mellé helyezett urnák kerültek elő a legmélyebb fekvésű völgyekből is. Semmi esetre sem feltételezhető, hogy mocsarakba temették volna halottaikat. Az ezredfordulón, a honfoglalás után, megváltoztak az időjárási viszonyok. Csapadékosabb idők következtek, s a lakosok kénytelenek voltak településeiknek új helyet választani. A pataktól távolabbi, jobb oldali dombokra húzódtak. A jelenlegi falutól délre, a völgy felett épültek ki az Árpád-kori települések: Feketeegyháza, Vélityen egy helység és Sovrony.

A középkori térképeken a Krivaja-patak fel van tüntetve, sőt a jelenlegi négy mellékágán kívül még több forrása is volt. Az 1771-ből származó adatok szerint már csak Feketicsről indul útjára. Forrása a jelenlegi település mellé, a jobb oldali dombok peremére esett. Az északabban fekvő Szegegyháza, Kishegyes és Nagyhegyes övezetében a völgy patak nélküli területként szerepel. A Kunhegyesről érkezett küldöttségi tagok először Vélityet jelölték ki a letelepedés helyéül. Eredeti szándékuktól azonban el kellett tekinteniük, mert a magas fekvésű területen az alacsony vízállás miatt nem tudtak kutakat ásni. Az igen száraz időszaknak köszönhetően a jelenlegi területet jelölték településük helyeként. Fenntartásokkal ugyan, de elfogdták az új tervet. Feltételezték, hogy Szekics puszta is betelepül egyszer, s attól féltek, hogy a két település közelsége állandó perpatvar okozója lesz.

Feketehegy betelepítését követő években a patak vize felduzzadt, és mocsaras területek jöttek létre, amelyekben még halászni is lehetett. Sodrásának köszönhetően a bal oldali domboldal alá húzódott, s így a település megmenekült az elmocsarasodástól. Bő vízhozama 1820-ban lehetővé tette még azt is, hogy vízimalmot üzemeltessenek rajta. Az ezt követő években a víz mennyisége mindenkorább szaporodott. Sokszor, a tavaszi áradások és esőzések alkalmával, a kiontás veszélyeztette a települést.

A XIX. század derekán azonban már csak helyenként csordogált a víz a völgyes részekben, s nyár folyamán teljesen kiszáradt a patak. A hagyomány szerint Kónya JÁbes feketehegyi betyár itatókútja a Barapatak medrében volt kiásva.



A Bara-patak a tavaszi áradások után

A XIX. század közepétől a patak vize újra szaporodni kezdett, és hamarosan akadályt jelentett a közlekedésben. A kritikus időszakban, a mocsár és víz miatt, meg sem lehetett közelíteni a települést. A gázlók egyedüli útmutatójaként már csak a vízből kilátszó fűzfák szolgáltak. Hiába építettek hidakat, azok a tavaszi áradások idején nem voltak használhatók.



Árvíz Bácsfeketehegyen

A helyzet rendezését az 1880-ban megkezdett mederszabályozás jelentette. Mivel az északabbra fekvő településeken is hasonló nehézségekkel küzdöttek, 1896-ban megalakult a Bács-ér Vízi Társulat. Azzal a céllal jött létre, hogy az érintett települések anyagi hozzájárulásával megfelelő mélységű medret készítsenek. A társulat megbízásából

Papper Farkas okleveles mérnök térképezte fel a patak mentét. Az elmocsarasodott völgyből 3 ölnyi/5,48 m szélességű meder kiásásával tervezte a vízlevezetést. A tényleges munkálatok 1898-ban indultak meg, amikor a kubikosok ásóval, lapáttal és talicskával végezték a lecsapolást. A patak medre Pacsértől egészen Szenttamásig elkészült. A Bácsfeketehegy határában végzett munkálatok költsége összesen 1123 forint 42 koronát tett ki. Az előljáróság nehezen tudta előteremteni a pénzt. A Bács-ér Vízi Társulatnak csak árveréssel való fenyegetés által sikerült behajtania a munkálatok bérét.

Egész hosszában szabványos mélységűre méretezték az újonnan ásott folyómedret, de nem vették figyelembe azt, hogy Feketehegyet elhagyva a Bara esése csak feleakkora, mint a Telecskai-dombok övezetében. Az elkövetkező években, az áradások és nagyobb esőzések alkalmával, megint csak kilépett a patak a medréből, és ismét hatalmas kiterjedésű árterületek keletkeztek a határban. A nádasokban vízimadarak tanyáztak, így a lakosok nyaranta rengeteg szárcsatojást gyűjthettek össze. A halak ívása idején pedig szigonytal, vagy nagy kosarakat borítgatva, a halak sokaságát foghatták ki a sekély vizű árterületen.

1908-ban Feketehegylől Szenttamásig újból mélyítették a patak medrét, s így az elkövetkező évtizedekben már csak nagyon ritkán történt meg, esetleg nyári záporok után, hogy a meder befogadóképességét meghaladta volna a víz szintje. Az idők folyamán a patak eliszaposodott, és 1957-ben újból munkálatokra volt szükség. A tisztítást baggerek segítségével végezték, és egyúttal a meder kibővítését is elvégezték. Ekkor véglegesen megszűntek a patak menti mocsaras területek, s ezzel együtt a neve is megváltozott a köztudatban. Feketehegyen Bara néven volt ismeretes, Bács-érként sohasem említették a helybeliek. Az utóbbi időben a patakot Krivaja elnevezéssel illetik, és már csak az idősebbek beszélnek Bara menti földekről vagy Bara hidáról.

A századfordulón végzett munkálatok eredményeként megszűntek a halászhelyek, ezért a Józsa-féle téglagyárnál levő régi csárda közelében egy halastó létesült. Ennek köszönhetően minden időben friss halat szolgálhatott fel az odatévedt vendégnek a csárda tulajdonosa, Pál József. Az elmúlt században a helyet csak deszkapallón lehetett megközelíteni, így biztos menedéket jelentett a betyárok számára is. Ha este a kocsmáros felszedte a deszkapallót, a környező mocsarak biztos védelmet nyújtottak a dorbézolóknak. A falu térségében, a Bara mentén még három kisebb halastó létesült, Papp József (vagy Jani), Fekete István és Gál Mihály kertjében, ahová növendék halakat telepítettek.

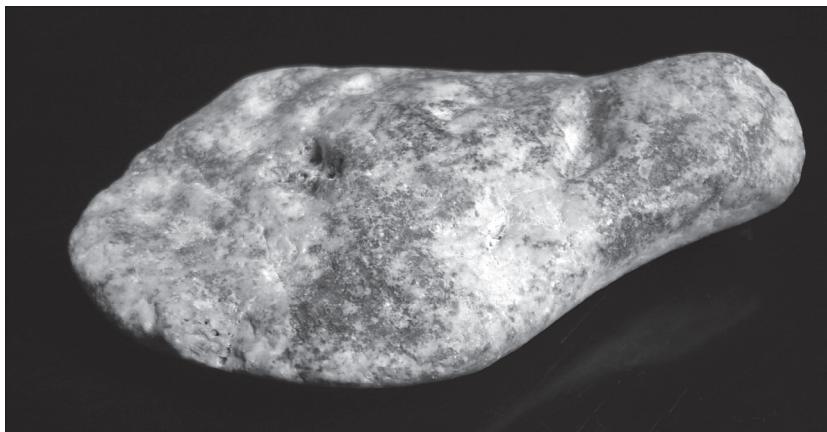
A kanyargó patak a településhez érve szinte hozzálapul a völgy bal oldali dombjának tövéhez, amelynek tengerszint feletti magassága 96 m. A jobb oldali terület, a pataktól enyhe emelkedéssel éri el a 99 m-t. Elődeink 1785-ben ezt a részt találták legalkalmasabbnak a település létrehozására. A patak, amint elhagyja a falut, áttér a jobb oldali dombok tövéhez, s többnyire szorosan a dombok alatt kanyarogva hagyja el a Telecskai-dombok övezetét.

A Bara völgyétől keletre szinte sík teraszon folytatódik a határ 95–102 m tengerszint feletti magasságban. Nyugatra is sík területnek tűnik, holott állandó emelkedésben van a kúlai határ felé. A legmagasabb pontot, a 109 m-t a vasútállomásnál éri el. A nyugati határrész magasabb fekvésű a keletinél, de az első talajvízréteg közelebb van a felszínhez, és a talaj fizikai összetételének kedvezőbb volta miatt itt vannak a legkönyebben megművelhető és a legjobb termőerejű földek is.

A csapadékban bővelkedő években (1941–1943) a határ nyugati sarka, ahol viszonylag magas fekvésű földek vannak, elmocsarasodott. A földtulajdonosok hiába várták, hogy kiszáradjanak az esős időben keletkezett tavak. Végül csatornát ástak a kúlai határtól a Baráig, amelyen elvezették a talajvizet.

A VIDÉK RÖVID TÖRTÉNELMI ÖSSZEFOGLALÁSA – FEKETEHEGY VÉGLEGES BETELEPÍTÉSE

A réz-, a bronz-, majd a vaskorszak beköszöntése rohamos fejlődést idézett elő az ember fejlődésében. Írásos emlékek ebből az időből, amelyek vidékünkre vonatkoznának, természetesen nem maradtak fenn. A terra incognita (a föld akkor még kikutatlan területe) mégsem veszett a feledés homályába. Az ember letelepedésének jeleiként, építkezések vagy talajforgatások alkalmával, feltűntek az egykori lakók használati tárgyai.



Csiszolt kőkés

A Bara árterületén, vagy közvetlenül a patak mentén futó Telecskai-dombok peremén, ha mélyebbre ás az ember, mindenhol az előző korok használati tárgyai kerülnek elő. Ezek főleg a nomágállattenyészettel foglalkozó, népvándorlás kori lakosok településhelyeinek elhelyezkedéséről tanúskodnak. Kilétükkről és életformájukról temetőik és templomaik feltárásával nyerhetünk bizonyosságot. A túlvilági életbe vetett hit pogány szertartásához tartozott, hogy az elhunyt mellé cse-

répedényeket, fegyvereket és használati tárgyakat helyeztek el. A sírok leletanyagából következtethet az elhunyt kilétére, arra, hogy melyik népcsoporthoz tartozott, és nemzeteségen belül milyen rangot képviselt. Amikor még nagyobb mértékű volt a sárgaföld kitermelése, igen gyakran avar vagy szarmata korból származó edények kerültek elő a Bara-patak jobb és bal oldalán emelkedő dombokból. A patak melléke kedvelt lakóhely volt a régi időkben. A jelenlegi település helyén végzett munkálatok során főként szarmatákra jellemző archeológiai leletekre bukkantak, ami azt bizonyíthatja, hogy 1785-ben Feketehegy szarmata település helyére épült.

A községi téglagyárnál, a sárgaföld kitermelése alkalmával, gazdag archeológiai kincsek kerültek felszínre. Bakai Károly értesítésére egy budapesti régészeti csoport érkezett a helyszínre, és feltárta az egyik legjelentősebb leletet, egy lovas sírját. Máshol, a határ déli szélén, az egykorú szövetkezet tyúkfarmjának építésekor, avar korra jellemző tárgyakat ástak ki az alapot ásó munkások. A verbászi kövesút építésekor előkerült, dák korból való, kézzel formált cserépedények pedig arról tanúskodnak, hogy vidékünk a honfoglalás előtt, évszázadokon keresztül lakott terület volt.

Az 1950-es években, gyümölcsösök létesítése során, szinte minden kiásott gödörből avar kori sírok, a szőlőtelepek talajforgatásakor pedig lovas sírok, honfoglalás kori edények, gyönyörű gyöngyfüzérek kerültek elő. Sajnos, az emberi gondatlanság folytán gyermekek játékszerévé vált, vagy egyszerűen veszendőbe ment az értékes archeológiai leletek egy része. Ha valaha is gondolt volna valaki arra, hogy kimálnak azok a névnapok, disznótorok, melyeken hajnalokig meséltek a kunhalmok rejtegett kincseiről, boszorkányokról, az egykor török templomról, és összegyűjtött volna a veszendőbe menő, haszontalanoknak vélt ócska edényeket, gyöngyöket, római sírok maradványait, római pénzeket, török pisztolyokat, akkor most gazdag gyűjteménnyel rendelkeznénk falunk múltjáról!



Bronzkori edénytöredékek (urna)



Dák kori edény

A rómaiak birodalmuk határait úgy próbálták megvédeni a barbár betörésektől, hogy szövetséges népeket telepítettek a peremvidékre. Így kerültek a jazigok (a szarmaták egyik törzse) a Duna–Tisza közbe. A keskeny sávban letelepült szarmata törzs ütközöállamot képezett az erős dák és a római birodalom között.

A Józsa-féle téglagyárnál dolgozó Barna Jani bácsi meséje szerint, még három-négy évtizeddel ezelőtt is, akik a sárgaföld fejtését végezték, szinte nap mint nap sírokra bukkantak a Bara melletti meredek partoldalban. Az edényeket leginkább félrehajítva összetörték, a gyöngykalárisokat pedig hazavitték a gyerekeknek játszani. A feltárt avar és szarmata sírok tanúskodnak a valamikori lakosság összetételéről.



Kutatóárok a Józsa-téglagyárnál

1973-ban annak reményében, hogy a Józsa-féle téglagyárnál szarmata korra jellemző sír tárult fel, ásatásokat végeztek. Az ekkor előkerülő csontváz mellett egy római pénzérmét és egy szép formájú szarmata kori tálat is találtak. A pénz és a tál római eredete azt bizonyítja, hogy béke idején a jazigok élénk kereskedelmet folytattak a határ menti őrhelyek közelében letelepedett kereskedőkkel.

Az Ázsiából induló népek terjeszkedése miatt az egyes törzsek is ingázni és vándorolni kényszerülték. A hatalmas emberáradat jelenségét a történészek népvándorlásként emlegetik.

Az avarok fejlődéséről a történelem igen keveset tud, hagyatéuk azonban bőséges a Kárpát-medencében. A Bara-patak vonalát követő dombok lankáin szinte mindenhol sírjaik nyomaira bukkantak. A nemtörödömség és a kellő érdeklődés hiánya miatt ezek a leletek főként



A Józsa-téglagyárnál talált római szarmata emlék

elbeszélésekből váltak ismeretessé. A köztudatban elterjedt feltevést, miszerint a patak mente mindig mocsaras, nádas volt, az előkerülő leletek megcáfolták, ugyanis mocsaras területre bizonyosan nem temetkeztek volna az egykori népek. Az egymás mellett elhelyezkedő sírok nagy számából arra következtethetünk, hogy falvakban éltek, amely egyben a földművelés fejlettségére is bizonyíték szolgál. A temetők elhelyezkedése térben megegyezik a középkori Feketeegyházán és a Vélityen található romtemplom helyével.



A Hős utcában, Erdélyi János kertjében talált edények



Avar hajgyűrűk, orsógomb

Az avarok uralmát a frank hódítók döntötték meg. Nagy Károly, a frankok fejedelme 801–803-ban vezetett hadjárata során birodalmát egészen a Tiszáig kiterjesztette. Szerémséget Frankochorionnak nevezte, s innen származhatott a Furška gora elnevezés. A frankok uralma nem tartott sokáig, mert Nagy Károly uralma után az ógrófságok mind nyugatabbra húzódtak vissza, s így a Kárpát-medence ismét a népvándorlásoknak kedvező területté vált.

A honfoglalás előtti magyarságról a nyugati történetírók, mint a legvadabb és legkegyetlenebb népről emlékeztek meg, akikből minden emberi érzés kihalt. Az augsburgi csatavesztés jelezte a magyarságnak, hogy változtatniuk kell életformájukon, és dönteneti az ország sorsa felett. Két lehetőség között választhattak: folytatják a kalandozásokat, és akkor a törzsszövetség sorsa előbb-utóbb a kiütés lesz, vagy megszervezik a magyar államot, és felvesszik a Nyugat által támogatott keresztenységet. A haladást és a további létezést csakis a második lehetőség biztosíthatta számukra. A magyarság kénytelen volt beilleszkedni Európa közös társadalmi rendjébe. Amikor 997-ben Géza fejedelem meghalt, az egykor Etelközben vérszerződéssel megerősített, Árpád-házi örökösdési jog értelmében a hatalom fiára, Vajkra szállt. Az új uralkodó a keresztenységgel felvette az István nevet is. Hatalmon maradását csakis a nyugati államforma átvételével remélhette. A politikai kötelékek erősítése céljából István a bajor herceg lányát, Gizellát vette el feleségül, aki által sok külföldi lovag és hittérítő érkezett az országba.

FEKETEEGYHÁZA

A honfoglalást követő időkben vidékünk sűrűn lakott terület volt. A Közép-Bácskán átszelő Krivaja mentén mintegy 20 km-es szakaszon egymást követték a települések, a közöttük lévő távolság pedig alig haladta meg a 2-3 km-t. Északnyugaton helyezkedett el Nagyhegyes, majd azt Kishegyes, Szegegyháza, Feketeegyháza, Vizesturul és végül Sovrony követte. Szent István rendelete szerint minden tíz falura legalább egy templomot kellett építeni. Mivel Nagyhegyes, Feketeegyháza, Szegegyháza, valamint Vizesturul is emelt templomot, arra következtethetünk, hogy e települések jelentős szerepet töltöttek be az akkori magyarság életében.

A török hódoltságot követően, 1785-ben a vidék újratelepült. A jelenlegi falutól délre eső dombtetőn egy romos állapotban levő török templomot találtak, amely a lakatlan pusztaság egyedüli jele volt arról, hogy itt egykor emberi település létezett. Idővel, sajnos, a templom tégláit elhordták, és disznóolak, tyúkók építőanyagául használták fel.

Amikor a kunhegyesi telepesek megérkeztek, a domb oldalán egy lelőgő, vastag láncot láttak meg. Mi sem természetesebb, azt hitték, hogy az a kincseskamrához vezető irányt mutatja. Ásni kezdtek a lánc mentén, de a meredek partoldal minden leomlott. Elhatározták, hogy lovakkal húzzák meg, hátha akkor kiugrik a kincsesláda. Előbb négy lóval próbálkoztak, majd nyolcat fogtak be, amelyek nekirugaszkodva elszakították a rozsdás láncot. A láda tehát nem került elő, így csak az öreg Maxi (Szi-tás László) mondája őrizte meg a kincskeresés emlékét. Ásatáskor egy látogató érkezett, aki elmesélte a történetet és annak vélt előzményeit: Maxi szerint a régi időben a Finta-domb helyén egy nagy fejedelem halt meg, akit itt el is temettek. A sírja fölé rengeteg földet hordtak, s így létrejött a Finta-hegy. A fejedelem mellé, régi szokásokhoz híven, rengeteg kincset helyeztek, s a sírkamrától egy vastag vasláncot vezettek a halom pereméig. Az idők folyamán a partoldalt a víz elmosta, és így a lánc vége kikerült a szabadba. A domb bizonyítottan egy természeti löszhordalék, a monda tehát minden alapot nélkülez.

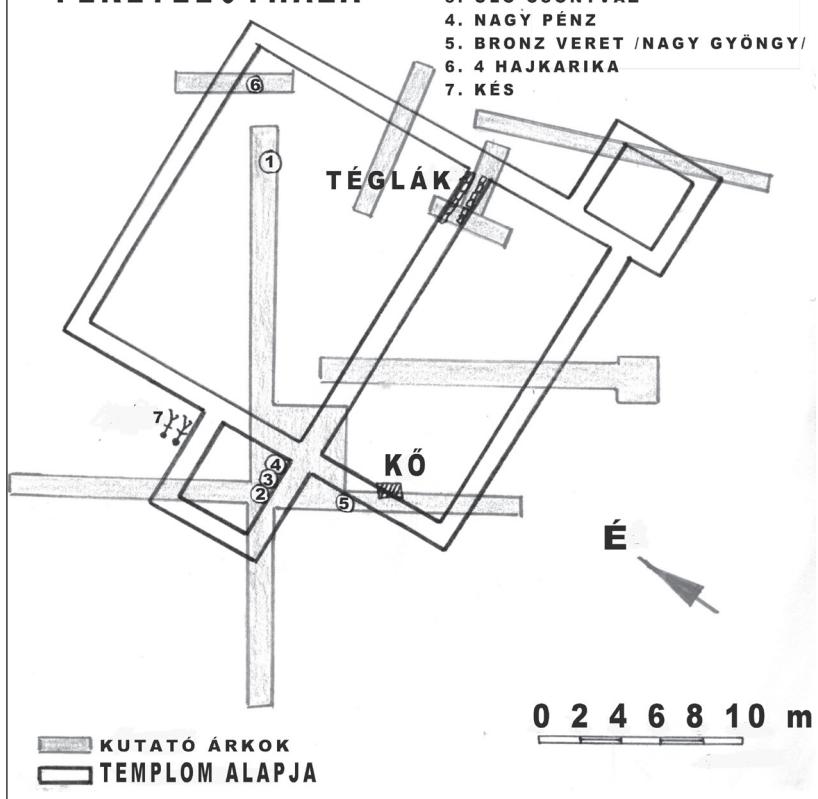
1948-ban az egész dombtetőt rigolírozta, és meggyfacsemetékkel ültették be. Ezt követően már csak sejteni lehetett, hogy e tájon valamilyen kőből (téglából) emelt építmény állt. A műlő idő örökre eltemette a török hódoltság előtti emléket. Bányai Gyula tanító elbeszélése szerint, az egykori török templom környékén végzett szőlötelepítési munkálatok alkalmával rengeteg cserépedény, gyöngyfűzér és lovas sír került elő.

1972-ben Szekeres László szabadkai régész felügyelete alatt amator ásatásokat végeztünk az akkor Simonyi-féle meggyesben, ahol feltártuk az egykori Feketeegyháza romjait. Elődeink a múlt század folyamán még az alapokat is feltúrták, így néhol csak 2 m mélységű kutatóárok ásásával tudtuk követni a templom alapjainak elhelyezkedését. Árkunk kezdeti szakaszán sírra jellemző talajszínváltozást észleltünk. A feltárt sír mélysége 180 cm volt, és benne egy 10-12 éves gyermek maradványai. Közvetlenül mellette egy másik csontvázat találtunk. 17-18 éves ifjú lehetett, akinek jobb kezénél egy, a pengéjével a tenyér felé forduló törkés feküdt. A csontvázak tisztításakor kiderült, hogy egy későbbi temetkezés alkalmával a dupla sír közvetlen közelében egy idős személyt is eltemettek, akinek karja benyúlt a két ifjú sírjába. Abban a reményben folytattuk az ásatást, hogy ott sokkal több leletanyagot találunk. Hamarosan azonban csalódnunk kellett. A csontvázhoz tartozó koponya a nyakcsigolyától 25 cm távolságra feküdt, ami arra engedett következtetni, hogy sírrablók közvetlenül a temetkezés után feltárták és eltulajdonították a számukra vagyont érő kincseket. Mivel nem bolygatták meg az egész sírgödröt, hanem ott ástak le, ahol a legértékesebb tárgyak heverhettek, feltételezhető az is, hogy ezeket a fosztogatásokat éppen a család tagjai végezték el. Hitük szerint ugyanis, amikor a földi halandó eljut a túlvilági életre, földi ereklyéire már nincs szüksége.

Az ásatások eredményei:

1. A templom környékén XI–XVI. századi cseréptöredékek találhatók.
2. Az épület kelet–nyugat irányban épült a XI–XII. században.
3. Az alapokba visszadöngölt földből emberi csontmaradványok kerültek elő.
4. A templom külső méretei 15×18 m, a fal nagyméretű piros téglából épült, melybe pelyva lett égetve, vastagsága pedig 1 m.
5. A templomhoz nyugati irányban egy torony kapcsolódott, melynek belső méretei 4×4 m.
6. A templom egykor megrongálódott, így a tornyot előlről egy-egy támaszfallal erősítették meg.
7. Az első építők a téglákat mészhabarcsba helyezték, az újjáépítéskor azonban csak sármaltert használtak.

FEKETEEGYHÁZA



A Feketeegyháza alapjából származó kő

Míg IV. Béla mint második honalapító szerzett dicsőséget, addig népe éppen úgy igába volt hajtva, mint a tatárdülás előtt. Aki szolgá volt, továbbra is mostoha jövőnek nézett elébe. A nép, hogy élelmet biztosítson magának és urainak, hozzáfogott az elgazosodott földek feltöréséhez.

A lerombolt templomokat újra kellett építeni. Feketeegyháza templomát, és vélhetően a többöt is, anyagi befektetések nélkül kellett újra alkotni. Az egykori téglák maradványait összeszedték, megtisztították, és a korábban használt mészhabarcs helyett sárba rakták. Az évtizedek roncsoló hatását nem is állta sokáig, a torony megroggyott, ezért sárba rakott téglákból támasztóoszlopokat készítettek. Feltehetően a valami-

kori szomszédos település és annak temploma hasonló sorsra jutott. Ahol a tatárok elhaladtak, nyomukban nem maradt más, mint a megsemmisülés és a nyomor.

Napjainkban a talaj felszínén semmilyen nyom sem árulkodik arról, hogy valamikor templom létezett a környéken. 1957-ben a gyümölcsösök létesítésekor végzett mély talajmunkálatok következtében, minden olyan jel, amely a régi település létét bizonyítaná, eltűnt.

Bebizonyosodott tehát, hogy ezen a területen egykor honfoglaló őseink telepedtek le, és idővel templomot is emeltek. E tények döntő bonyítékként szolgálnak az itt élő emberek kilétéét, vallását és nemzetiséget illetően.

PINCÉK, PINCÉK, PINCÉK...

Egy legenda szerint Feketeegyházát és a vélityi települést egy föld alatti folyosó kötötte össze. A századfordulón Bányai Gyula szállásánál volt is egy lejárat a hosszúra nyúlnak véltyi fölyosóra, amely alig 500 m-re helyezkedett el a valamikori templomtól. A tulajdonos unokahúga, Bányai Erzsébet elmondása szerint, kislány korukban petróleumlámpával lementek a pincébe, hogy megkeressék annak végét. Amint haladtak előre, a lámpa kialudt, ők pedig ijedten kiszaladtak.

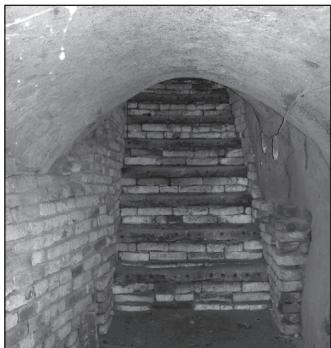
Bányai Gyula a pincével kapcsolatban a következő magyarázatot adta: édesapjának, Bányai Péternek szállása a dombtetőn volt. A domboldalban egy kacirkát építetett, amely arra szolgált, hogy téli estéken a bérések összegyűlhessenek kártyázni és iszogatni. Bányai Péter éveken át vagy esküdt, vagy a falu bírája volt. A tisztség betöltése megkívánta, hogy nagy háztartást vezessen. A Bányai-szállás alkalmas volt erre. A szolgálók jóvoltából bőven akadt étel és ital is a nagy házból. Halvány sejtelmük sem volt arról, hogy az asztal alatt rejtett lejárat van a pincébe. A központi tanyaépület karbantartására azonban nem sok gondot fordítottak. Végül a szállást le is bontották, a föld jó részét pedig eladták. A kacirkát kibővítették, ólakat építettek, és így a hozzá tartozó 5 hold földdel együtt alakult ki a még ma is látható Bányai-szállás. Az asztal alatt lévő pincelejáratot betömték, viszont a századfordulón, a partoldalból továbbra is tölgyfalépcsőkön le lehetett jutni oda. Bányai Gyula, a szállás új tulajdonosa 1919-ben a pincének a megmaradt egy lejáratát is eltörömette, azzal az indokkal, hogy többé nincs rá szükség, hiszen csak répát tartottak benne. Attól is félt, hogy baleset történhet, hiszen egy gyerek, vagy akár egy, a szállásudvaron kóborló malac is beleeshet.

1974-ben a szállást és a hozzá tartozó földet Fekete János vásárolta meg. Az új tulajdonos unokaöccse, Vajda Mihály a szóbeszédből ismerte a Bányai-szállásnál levő pince történetét, amely a hagyomány szerint akkora volt, hogy abban ökrös fogattal is meg lehetett fordulni.

Vajda Mihály szabad kezet kapott a hely felkutatására. Heteken keresztül ásta, lapátolta a földet, míg nem megtalálta. Azt gondolta, hamarosan bejut, ám a föld ülepedésének következtében a pince boltozata teljesen eltűnt. Mikor már kezdte azt hinni, hogy téves helyen kutat, a kiásott földdel a század elejéről származó hulladék tárgyak kerültek elő. Megkísérelte 4 m-es vascsővel átlyukasztani a behordott földet, ám ez sem járt sikerrel. Végül is a további ásás veszélyessé vált, s így le kellett mondania a további kutatásról.

Egyetlen dolog azonban érthetetlen maradt számunkra. Vajon ki és mikor hordatott oda annyi földet, hogy egy olyan hatalmas üreg úgy eltömödjen. Lehetséges, hogy Bányai Gyula nem is a középkori folyosó lejáratát, hanem egy, a szálláshoz tartozó pincét temettetett be? Erre már soha nem derül fény.

A Bara jobb partjánál, Borbény István házánál, 50 m hosszúságú pince húzódik az utca alatt. Az 1848 előtti időben az urbáriális kötelezettségeknek eleget téve, a jobbágyok ide gyűjtötték össze a szőlődézsmából származó mustot. Tekintettel a szőlőterületek nagyságára, bizonyosan állíthatjuk, hogy ilyen nagy urasági pincére sohasem volt szükség.



Borbény István pincéjének lejárata és befalazott vége

Írott emlék nem őrzött meg olyan adatokat, melyek szerint 1785 után a feketehegyi lakosok nagyobb méretű föld alatti pincéket vagy folyosókat ástak volna. Ám a szájhagyományban elterjedt, hogy a kö-

zelben volt egy betyárcsárda. Amikor a betyárok veszélybe kerültek, a csárda pincéjéből eljuthattak az uradalmi pincébe, onnan pedig egy földalatti folyosón, a Bara alatt átjuthattak a betyárvárhoz. A Borbélyék pincéjének átkutatása alkalmával semmilyen nyomot nem találtunk ennek igazolására.

1934-ben, egy nyári zápor után, a Saffer János boltos udvarából lezúduló víz, a part alatt lakó Fice Julcsa néni udvarában egy hatalmas üreget mosott ki. Ubornyi József létrán leereszkedett a mélybe, ahol egy földalatti folyosót talált. Ahogy haladt előre, egy rozsdás vasajtó állta útját. A levegőt fojtónak észlelte, ezért egy szál gyufát próbált meggyűjtani, de mivel sehogyan sem sikerült, megijedt, és sietve felkapaszkodott a létrán. Azt persze nem tudni, hogy az ijedtség, vagy a szén-dioxid akadályozta meg a gyufa gyulladását. Ezek után a beomlott részt betemették, és csupán Józsi bácsi rímbe foglalt visszaemlékezése maradt meg az utókor számára:

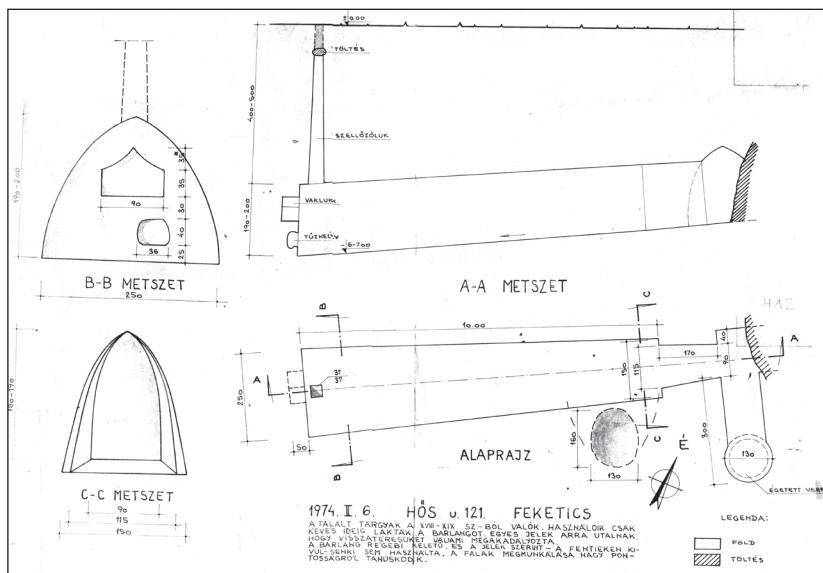
„Jancsi bótos bánatára,
Lenézett a Tisza Julcsa lukára.”

1974 tavaszán tudomást szereztünk arról, hogy a Vajhegyen, a Felső soron (a mai Hős utcában) a kocsiút beszakadt, és egy barlang körvonalai rajzolódtak ki. Az elázott föld beomlásával egy összkomfortos rejtekhely tárult fel. Az utcabeliek elbeszélése szerint, amikor tragacsot tolnak, a föld döngéséből több helyen arra lehet következtetni, hogy ott üregek, földalatti folyosók vannak. A 40–50 m-re lakó szomszéd, ha az istállóban a lovakat eteti, a belső szobában is hallani lehet, amint az állatok a kukoricacsövet ropogtatják. Ebből szintén a folyosók létre következtettek.

A föld beomlása Szűcsék háza előtt történt. Az ötvenes években, amikor a gang helyén fürdőszobát építettek, az alap ásásakor Molnár András kőműves alatt egyszer csak beszakadt a föld, és nyakig süllyedt az üregbe. Akkor nem kutatták a leszakadás okát, hanem az üreg felett téglából egy bolthajtást készítettek. Tovább folytatták az építkezést, abban a téves tudatban, hogy azon a helyen gabonaverem volt a rég-múlt időben. A fürdőszoba elkészült. Az évek során a lefolyó szennyvíz olyannyira áztatta a talajt, hogy 1974 tavaszán, a hóolvadást követően leomlott az átázott föld.

Az utca szélességében, 4 m-nyi mélységben 10 m hosszú és 250 cm magas földalatti folyosó (lakóhely) tárult fel, melyről addig senkinek sem volt tudomása. A folyosó fala nagyon szép, egyenletes megmuni-

kálással készült, végében olyan vaklyukkal, melynek ívelése éppen fordított volt, mint egyébként pincelyukat készíteni szokás. A vaklyuk alatt egy tűzhelynek szánt üreg volt. A vékony kormozottságból arra lehetett következtetni, hogy azt csak kipróbálták, de nem használták. Keleti irányban a lakótér elkülnöltő folyosóban folytatódott (170 cm). A folyosó leágazásában egy gabonaverem is volt, melynek nem volt földfeletti nyílása. A verem tárolásra készült, kiégették, de sohasem töltötték meg. A folyosóban tovább haladni lehetetlen volt, mivel a fürdőszoba építésekor készített bolthajtás megakadályozta azt. A feltárt verem falát vizsgálva, sehol sem találtuk annak nyomát, hol hordhat-ták ki a földet az építők. A teljes feltáráusra sem kerülhetett sor, mert a további előrenyomulás veszélyes lett volna számunkra, a bolthajtást megbolygatva pedig veszélyeztettük volna a ház épségét. Igazat ad-tunk tehát azoknak az utcabelieknek, akik azt sejtették, hogy ez a folyosó csupán egy ága annak a folyosórendszernek, amely a Vajhegy alatt húzódik meg.

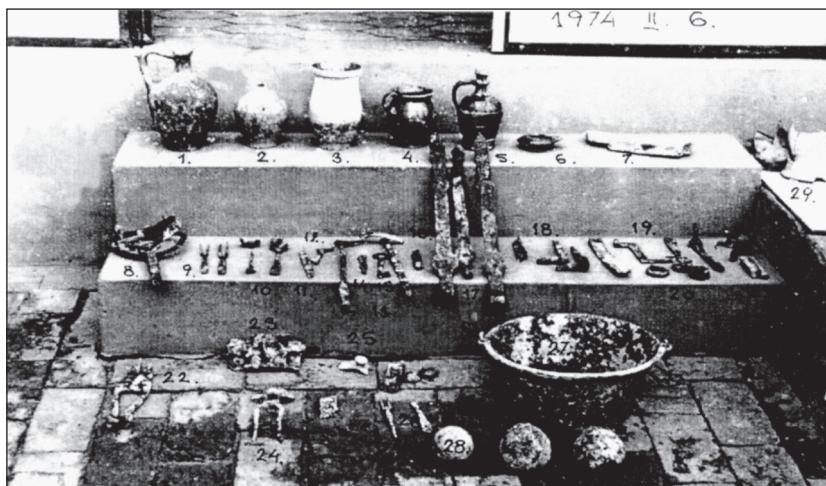


A pince

1787-ben a kimért dinnyeföldeket szőlővel telepítették be. Az ültet-vényeket a járásút mentén vert fallal védték az elbarangolt jószágoktól. A falu felé eső szőlőföld határát 2 m mélységű árokkel jelölték meg. Arra a területre csak meghatározott időben, a szőlőkapun keresztül le-

hetett bejutni. A szőlőárkot minden évben kitisztították. A tisztogatások során semmilyen jel sem utalt arra, hogy alatta rejtett földalatti folyosó, vagy barlangépítmény volna. 1878-ban a tagosítás befejeztével betemették a szőlőárkot, s a rákövetkező évek folyamán felépültek a Felső sor házai. Ha tudomása lett volna Szűcs Jánosnak arról, hogy ott földüregek tátongnak, bizonyosan néhány méterrel odébb kezdték volna el az alapokat ásni.

A barlangban talált leletek alapján az állapítható meg, hogy a múlt század második felében mégis csak tudott valaki a rejtekelyről. Az ott talált tárgyak, kés, kanál, villa, kaszakő stb., mind párosával fordultak elő. Erre az időszakra tehető Balog Miska bácsi betyárkodása is. A betyárnak feltehetően két társát kellett biztonságos helyre rejtenie a pandúrok elől. Agyagból, égetett cserépedényből készült zsírmécsessel (repceolaj) világítottak. Úgy rendezték be a rejtekelyet, hogy azt időnként elhagyhatták, de oda ismét visszatérhettek. Nagyobb mennyiségi élelmiszert készítettek be, s hogy azt megvédjék a rágcsálóktól, a vaklyukban egy összecsapódó patkányfogót helyeztek el, amely a feltáras alkalmával is felhúzott állapotban volt. A két bujdosó reménye valószínűleg nem teljesült. A pandúrok elfogták őket, a rejtekely pedig a feledés homályába merült.



A leletek

A névnapok és a disznótorok vacsoráit követő beszélgetések központi téma körét a betyárvilág mondái képezték még néhány évtizeddel ezelőtt is. A jó vacsora és a bor hatására megeredt az emberek nyelve,

és meséket szöttek a földalatti titkos rejtekelyek köré. Kónya Jábes és Balog Miska feketehegyi betyárok betyárvára a Bara bal partja felett emelkedő meredek falba volt beásva. A mesékben megnyílt a barlang bejárata, s ősi nagyságában jelent meg a hallgatók képzeletvilágában.



A betyárvár

A szakadék oldalában több kisebb-nagyobb pincebejárat látható nap-jainkban is. Az egyik nyílásról, ahol a part leszakadt, azt állítják, hogy az volt a betyárvár bejárata. A földalatti folyosó, vagy folyosórendszer oly hosszú volt, hogy a kijárata egészen a Balogh-szállásnál volt. Ha a mészét valóságként fogadnánk el, a barlang akár 3 km hosszúságú is lehetne. A régi időkben úgy tartották: ha Rózsa Sándornak sikerült lehajtani a jószágot Feketehegyig, akkor már biztonságban volt, mert ott elnyelte a föld. Az alföldi betyár megbízotta volt Balog Miska bácsi, akinek a pincéjében néha 50 jószág is arra várt, hogy komája, Kónya Jábes, zöld jegyző kitöltsse a passzust azokról. Olyan tökéletes hamisítványokat írt, hogy a jegyző sem tudta megkülönböztetni, melyik az eredeti és melyik a hamis. A betyárvár oly biztos rejtekelynek számított még a múlt század végén is, hogy amikor Bitlingmayer pénzhamisító gépét el kellett rejeni, Miska bácsi pincéje azt is eltemette örökre. Manapság már csak egy leszakadt partrész sejteti a betyárvár egykori létezését.

Telt-múlt az idő, a török hódoltság bekövetkezte miatt a lakosok nemzetiségi összetétele megváltozott. A magyar lakosok biztonságosabb északi területekre húzódtak, s helyüket a Balkánról érkező szerb telepesek foglalták el. A pravoszláv vallású szerbek a templomot nem használták, így az az enyészet áldozatává vált. Feketeegyháza emlékét a múlt homálya fedte be. A település neve is megváltozott, a szláv „ics-vics” raggal jelölve a Feketics nevet vette fel.

FEKETEEGYHÁZA FÖLDESÚRI BIRTOK

A bácskai jó termőföldekért és kövér legelőkért versengtek a főurak. Függetlenül attól, hogy Magyarország melyik területén voltak hatalmas birtokaik, arra törekedtek, hogy a bácskai földekből is maguknak tudhassanak kisebb-nagyobb területeket. A hatalommegosztás eredményeként a birtokok gyakran cseréltek gazdát, s néha birtokosai nem is tudták, hol, mekkora birtokaik vannak, vagy kinek a tulajdonát képezik. Első írásos emlékünk vidékünkre vonatkozóan, egy zavaros birtoklási viszony peranya.

1426-ban Szelecsi Pétert és Mihályt illették meg a bácsmegyei Devecser Turol, Mezőturul, Vizesturul helyiségek, melyet Réteni György titkon eladt Garai Miklós nádornak. Ugyanebben az évben Zolathai Péter és fia, Mihály azért emeltek panaszt a király előtt, mert birtokaikat, melyeket örökség útján kaptak (Bether, Chykad, Devecser Turol, Mezew Turol) Betheri György eladta Garai Miklós nádornak. A király meghagyta Patóczi Máté országbírónak, hogy indítson vizsgálatot az ügyben. Ebből a zavaros pereskedésből csupán az világos, hogy Garai Miklós nádor kétszer vette meg ugyanazt a birtokot két különböző eladótól.

Két-három emberöltő elteltével, amikor feledésbe merült a tatárdúlás emléke, már újabb veszedelem fenyegette Európát. Délkeletről, a török uralom terjeszkedésével a balkáni népek és Magyarország újabb veszedelemnek néztek elébe. A királyi házak uralkodó pozícióinak megőrzése érdekében fiaikat, lányaikat úgy házasították, hogy a rokon kapcsolatok támaszként szolgáljanak a további uralkodásban. II. Béla házassága már a török veszedelem elhárításának jegyében kötöttet. Uroš a szerb uralkodónak a lányát, Ilonát vette feleségül. Ezt követően, természetesen, sokan jöttek át szerb területről, akiknek az uralkodó hercegi címeket és földbirtokokat ajándékozott.

Lazar szerb uralkodó, látva a török előrehaladását, szövetségesek toborzásába fogott, hogy biztosítsa országa biztonságát. 1386-ban elis-

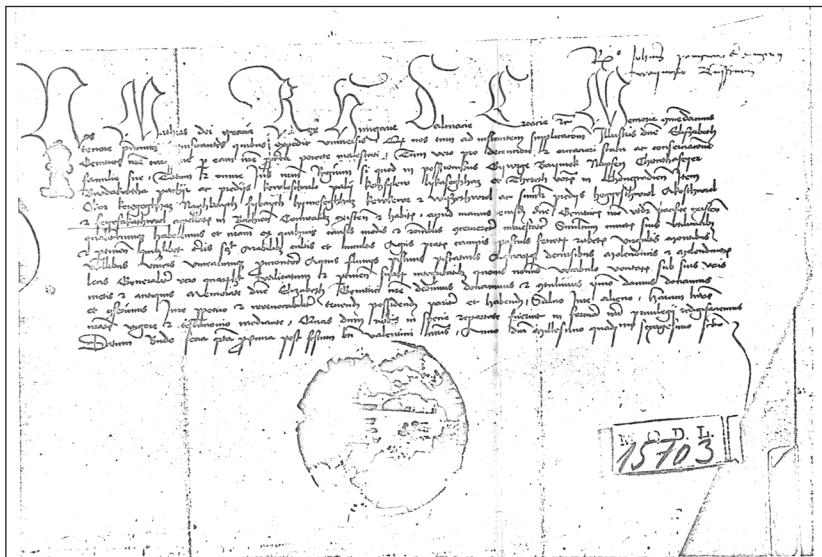
merte Magyarország fennhatóságát, de ez mit sem változtatott a török és szerb erőviszonyokon. Három évvel később az egyesített szerb–bolgár sereg erősítéseként érkező magyar lovagi sereg semmit sem változtatott a rigómezei csata kimenetelén. A csatában elesett az uralkodó és az egyesített szerb–bolgár csapat nagy része, így a török számára szabaddá vált az út a Balkánon. Lazar utóda, Brankovics György despotája (egyeduralkodó) elismerte a törökök fennhatóságát, de ugyanakkor szívesen kötött szerződést Zsigmond magyar királlyal is. Néhány szerb vár átadásának fejében a király birtokokat ajándékozott neki, így hamarosan Magyarország legnagyobb birtokosa lett. Ennek eredményeként Becse és környéke 1412-ben Brankovics György tulajdonai lettek, s ezáltal szabad út nyílt a szerb alattvalók számára is. Amikor a török elérkezettnek láttá az időt, hogy teljesen birtokba vegye Szerbiát, végigsarcolva a falvakat és a városokat, a lakosságot menekülésre készítette. A Magyarországra átköltöző szerbeket Zsigmond király Csepel-szigeten és Szentendrénen telepítette le.

A havasföldi vajda, Vajk fia, Szibinyanin Jankó, vagy ahogyan a magyarok nevezik a híres törökverő hadvezért, Hunyadi János, Magyarország kormányzója, ha váltakozó szerencsével is, de Szófiáig verte vissza a törököt. Nyugat-Európának nem állt érdekében, hogy teljesen kiüzzé őket a Balkánról, így annak feltartóztatása Magyarországra hárult.

Hunyadi János 1456-ban, amikor arról értesült, hogy a török Nándorfehérvárat ostromolja, melyet sógora, Szilágyi Mihály és fia, Hunyadi László védelmezett, felmentő sereg toborzásához fogott. Hű segítőtársa és udvari papja, Kapisztrán János ez alatt az idő alatt a szerb sajkásokat gyűjtötte táborába. A hadvezér egyesített szárazföldi és vízi sereggel Nándorfehérvárhoz sietett. Fényes győzelmet aratott a török hordákon, elodázva ezzel 70 évvel a további előrenyomulást. Hunyadi Jánost Európa megvédőjeként ünnepelték, de már nem hallhatta meg a déli harangszó megkondulását. A törökverő a pestisjárvány áldozataként Nándorfehérvár (Belgrád) falainál halt meg. Kívánsága szerint Gyulaféhérváron temették el, melyet a románok Belegrádnak is neveznek. Őt ápolva hű segítőtársa, Kapisztrán János is megbetegedett, de még sikerült eljutnia Újlakig (Ilok), ahol, a monda szerint, addig nem halt meg, amíg nem értesült arról, hogy Hunyadi Mátyást választották meg királynak.

A hadvezér és szerzetes földi maradványaira egyazon sors várt. Amikor a török hadak elfoglalták Ilokot, Kapisztrán János sírját a templom kriptájában feltörték, és elrettentő példaként csontjait a táborba hurcolták, majd egy kútba dobták. Amikor pedig elfoglalták Gyulaféhérvárat, akkor a székesegyházba elhelyezett szarkofágból kiszedték Hunyadi földi maradványait, és csontjait szétszórták.

Mátyás idejében a földi paradiesomnak számító Bácskában csak nágon kiváltságosok nyerhettek birtokokat. Első írott dokumentumunk, melyben Feketehegy neve szerepel, Mátyás adománylevele. A szövegből kitűnik, hogy a király Gywegw, Napfen, Chatafeyer, Bwakwtha és Pachir birtokokat, továbbá Kewlestharlo, Pali, Kethfylew, Lykaseghaz és Thereth prédiúmokat, azonkívül a bácsmegyei Okor, Kerekegház, Nagybaych, Hymesegház, Kewkewr és Wyzehwrol birtokokat, továbbá Hegyesthwrol, Akashwrol és Feyefakathwrol (valószínű Feketeegyháza) prédiúmokat édesanyjának, Szilágyi Erzsébetnek ajándékozza, fényesebb udvartartása végett. Az adománylevelet 1462. február 17-én adta ki Budán. Az okmány utolsó sorai szerint e tulajdonokat, a bennük levő minden tartozékkal, örököd időre édesanyjának adja. A tartozékok fogalmán elsősorban munka és létfenntartási eszközökkel kell gondolnunk, hiszen a király aligha adhatott műveletlen, törtéten pusztákat anyjának. Mátyás király folytatta a Hunyadiak célkitűzéseit, a török terjeszkedésének ellensúlyozását. Birtokok ajándékozásával növelni igyekezett a déli vidékek lakosságát. 1496-ban Belmosevity (Belmužević) Milošnak ajándékozta Fehér- és Feketeegyházzat, valamint Boziabokor-pusztát. A Balkánon uralkodó szörnyűségek elől menekülő lakosok szívesen telepedtek le olyan területeken, ahol szerb volt a földesúr, abban reménykedve, hogy a török kiűzésével visszatérhetnek otthonaikba.



Mátyás adománylevele

BÁCSKA A TÖRÖK HÓDOLTSÁG ALATT

A török veszedelem nem érte váratlanul a Bácskában lakó népeket. A rigómezei csatától eltelt több mint egy évszázad. A Török Birodalom terjeszkedési politikájának ellensúlyozására hadjáratokat szerveztek. A közvetlen veszedelem kibontakozásakor Tomori Pált bízták meg a déli várak megerősítésével. Az ország azonban, erkölcsi és anyagi züllése miatt, nem támogathatta kellőképpen Tomorit a török feltartóztatásában. Nyugatról a király kevés segítséget kapott, s az a néhány zászlóalj, melyet a pápa küldött, szinte semmit sem jelentett a kereszteshadak megszervezésében.

A falusi lakosság nem maradt tétlen, sajátságos módon készült puszta életének megmentésére. Feketeegyházától délkeletra, a mocsaras patakktól a közelű dombokig, egy földsáncot építettek, melynek műadványai még a századforduló tájékán is jól látszottak.

A Vajhegyen, a Hős utca 121 szám alatt, a feltárt földalatti rejtekely egy családközösségek nyújthatott volna biztos menedéket. Szellőzőnyílással és tüzelésre alkalmas üreggel, valamint az összekötő folyosó oldaltermében egy gabonatároló veremmel volt ellátva. Bizonyosra lehető, hogy a helyiséget sohasem használták eredeti céljára. Az építés ideje a török hódoltság előtti időszakra tehető, amikor a lakosság emlékezetében még elevenen élt a tatárdúlás emléke. A török hódoltság alatt és utána nem épülhetett, mivel a lakosság megfogyatkozott, sőt a vidék szinte lakatlanná vált.

Feketeegyházát a török veszedelem délről fenyegette. A sereg nem Devecser Turul, hanem Szegegyháza felől közelgett, és hajtóvadászatot rendezett a lakosság körében. Akiket elfogott, rabszíjra fűzve hurcolta el. Nem a támadásra kész sereg, hanem a rabló, fosztogató török horde megjelenése zavarta meg a lakosokat. Fejvesztve menekültek avidékről, maguk mögött hagyva a biztonságos óvóhelyet. Kihasználatlan maradt a templomuk (Feketeegyháza) közelében lévő, hatalmas pince is, amely a szájhagyomány szerint akkora volt, hogy ökrös fogattal is meg lehetett benne fordulni. Egy másik, szinte mérnöki pontossággal épített rejtekely 1974-ben egy nyári zápor alkalmával szakadt be.

Buda kirablása után, 1526. október 9-én Szulejmán a Duna mentén, Ibrahim nagyvezér pedig a Tisza mentén vonulva Pétervárnál hagyta el Bácska területét, de márás újabb ellenségeskedés zavarta meg a lakosság életét. Csernovics Nenad, Szapolyai János erdélyi fejedelem lovásza 1526 őszén Lippa várából felkerekedve, Brankovics rokonságára hivatkozva Bácskába érkezett, és elfoglalta annak egykor birtokait.

Előbb felvette a despota, majd Černai Jovan (Fekete Iván) név alatt a cári címet. Megszervezte a Dél-Magyarországra menekült szerbek paraszti felkelését. Szapolyai János ezután magához hívatta, és megígértette vele, hogy támogatni fogja a trónutódlás kérdésében.

A bácskai területek és Szabadka ekkor Török Bálint tulajdonát képeztek. Ő szintén Szapolyai híve volt. A birtokérdekeltségek következtében azonban átpártolt a Székesfehérváron megkoronázott Ferdinándhoz, s már 1527 elején Szigetváron egybegyűjtött seregével megtámadta Szabadkát. Az első támadás nem járt sikerrel, ugyanis Szapolyai értesítette Černai Jovant. Nemsokára azonban Török Bálint 300 lovas-sal mégis bevette Szabadkát, s Jovannak Szegedre kellett menekülnie.

A mohácsi vészöt követően a Bácskába visszatért magyarok Szapolyai Jánoshoz mentek azzal a panasszal, hogy az ellenségeskédés következtében a visszatérő magyarokat kardére hányják. Ferdinand Szapolyaival szemben, egyeduralkodó szeretett volna lenni, ezért követei drága ajándékakkal keresték fel Jovant, s megnyerték annak támogatását. Szapolyai, mivel elvezítette támogatóját, Perényi Pétert sereggel küldte Jovan leverésére. A Maros környékén a szerbek gyözedelmeskedtek. Ekkor Perényi helyére Czibak Imre temesi főispánt nevezte ki. Ebben az időben Jovan és Török Bálint, habár egymás elleniségei voltak, mindenketten Ferdinandot szolgálták. A közös érdek ellenére Török Bálint azt mondta: „Iván az én kezemből fog meghalni.” Czibak Imre Szegedenél a szöghalmi mezőn 1527. július 15-én szétverte a szerb csapatot, s az ütközetben Jovan cár is halálos sebet kapott. Hívei Tornyosra vitték, ahol hamarosan meghalt. A házigazda értesítette Török Bálintot, aki 300 emberével lejött Tornyosra, levágta a halott Jovan fejét, majd azt Budára vitte abban a reményben, hogy Szapolyai János visszafogadj kegyeibe. Időközben jelentkezett az az ember, aki a halálos sebet ejtette a cáron. Török Bálint megszégyenülten elhagyta a királyi udvart, és 1536-ig Ferdinand híveként harcolt a török ellen.

A visszavonuló török sereg pusztításai, valamint a bácskai birtokok feletti hatalmi harrok miatt, amelyek Török Bálint és Jovan között folytak, a magyar lakosság elhagyta Bácskát. A területet a dokumentumok egészen 1553-ig terra desolának, vagyis senki földjének nevezték, ugyanis a török uralom csak ez után az év után szervezte meg a közigazgatást a hódoltsági területeken. Így egy időre Feketeegyháza és Vizesturul is osztozott a többi Krivaja melléki falvak sorsában, vagyis lakatlanná vált.

A szerb lakosság 1526 és 1553 között szívesen telepedett át Bácska területére, mert ott nem uralkodott sem török, sem magyar. Az áttele-

pültek számára mégiscsak biztonságosabb életmódot jelentett a senki földje, mint a sínylődést jelentő török hódoltsági terület Szerbiában. Ebben az időben, mivel változott a lakosok nemzetiségi összetétele, a szerb lakosság Feketeegyháza nevét Feketiére változtatta. A török által megszállt területeken az egyház továbbra is beszedte az adót, függetlenül attól, milyen volt azok vallási hovatartozása. A kalocsai érsekség dézsmalajstromából ismeretes, hogy a Feketics néven megjelölt település 1543-ban 16 forint adóval volt megterhelve.

1553 után a török megszervezte a közigazgatást, és a három részre szakadt Magyarországon a Duna–Tisza köze a Török Birodalom részévé vált. Feketics a török defterekben (adólajstrom) a szabadkai nahijéhez tartozott. Az adminisztráció nem vette figyelembe a lakosok nemzeti összetételének megváltozását, hiszen a török számára egyforma gyaur volt a szerb is és a magyar is, a településeket pedig lehetőleg eredeti nevükön tüntette fel. Az adózó lajstromból arra lehet következtetni, hogy a hódoltsági területeken kezdetben növekedett a lakosok száma.

A magyar főurak, földbirtokosok mind elmenekültek Bácskából. Főként a Felvidéken és Dunántúlon telepedtek le. A bácskai birtokokat továbbra is sajátjuknak tekintették. Adták-vették, ajándékozták a földket, habár azok a török hódoltsági területeken feküdték. A XVII. század közepén területünk birtokosa gróf Wesselényi Ferenc, Murány vár ura, Fülek vár parancsnoka, Felső-Magyarország főgenerálisa volt. Ha jobbágy adójáról volt szó, akkor nem háborgatta munkájában egymást a szpáhi vagy a magyar földesűr adószedője. 1652-ben Wesselényi adószedője Gombkötő János, a füleki vár kapitánya volt, aki a tanúvalommások szerint a hódoltsági területeken háborítatlanul szedte be az adót. Feketicsnek, mint a rác falvak egyikének, az úrbéri lajstrom szerinti megterhelése 2 adózó ház volt. Ezek szerint egy évszázad alatt az adózó házak száma 27-ről 2-re csökkent. A török uralom az idő múltával mind kegyetlenebbé vált, s így a lakosság száma mindinkább csökkent.

Wesselényi Ferenc úrbéri jegyzéke:

A füleki uradalom a hozzácsatolt helyiségek és pusztai részbirtokainak úrbéri jegyzéke 1652-es adózó lajstromában környékünk falvai a következőképpen vannak feltüntetve:

Rác falvagnak porcioi a pusztai telekekkel így következnék jövedelem:

Szekicsiek (Szegegyháza) laknak nagy helyen. Adoidok egy par karmasin czizma. Item egy pár papucs kapczástól. Item két sayth.

Kisshegiessiek 4 vanjak. Adiok egypár karmasin csissma. Ittem egy papucz kapcástól. Egy szál Daru toll. Item gy sayth.

Feketicsen No. 2 ház jobbágy. Adaiok egypár karmasin Czizma. Item egy sayth.

1686-ban Kara Musztafa 200 000 főnyi sereget gyűjtött össze, hogy elfoglalja Bécset. A várat a törökök körülzárták, de a szorongatott helyzetbe került védők segítségére felmentő sereg érkezett.

A gazdasági-politikai érdekek ekkor már nemcsak Bécs felmentését irányozták elő, hanem a török hódoltsági területek visszafoglalását is, hogy ezáltal az osztrák ipari termelés feltételeit kielégítsék. Szeptember 2-án a felmentő seregek elfoglalták a budai várat, melyről véglegesen lekerült a lófarkas zászló. Az üldözötte vett török sereg október 15-én Zentánál az úgynevezett I. zentai csatában döntő vereséget szennedett. A bácskai területek még egy évtizedig a portyázó törökök zaklatásainak voltak kitéve, mivel a Tiszán és Dunán túli területek ekkor még török kézen maradtak. 1687-ben az egyesített osztrák sereg folytatta a török visszaszorítását, s így szeptember 2-án felszabadította Nándorfehérvárat. Szerbia felszabadítása nem járt sikerrel, de a török rabigát sínylő lakosok körében a remény felcsillant. Mozgolódásait azonban a csatát vesztett törökök a legszörnyűbb megtorlásokkal büntették.

Csernojevics Arzén pátriárka azzal a kérelemmel fordult a bécsi udvarhoz, hogy a zaklatásoknak kitett lakosokat ideiglenesen helyezze át a felszabadított területekre. I. Lipót 1690. augusztus 21-én kelt rendeletével 35 000–40 000 családnak engedélyezett letelepedést a Duna-Tisza közén. A szerb családok egész Győrig húzódtak fel abban bízva, hogy hamarosan visszatérhetnek ősi fészkükbe, amint a császári csapatok újabb területeket szabadítanak fel.

A száműzetésben élő Thököly Imre kuruc vezér buzdítására a török szultán azon tevékenykedett, hogy az elvesztett területeket visszaszerezze. 1692-ben elfoglalta Szabadkát, sőt Thököly tanácsára egész Bácskát szerette volna visszafoglalni. Thököly a sikert látva a következő évben át is jött a Tiszán, de Virág kapitány véres bosszút állt rajta.

1697-ben II. Musztafa Drinápoly és Szófia környékén 150 000 embert gyűjtött össze azzal az elhatározással, hogy a hódoltsági területek határát visszaállítja a 16 éves háború előtti helyzetre. Thököly tanácsára Szeged felé haladt. A császáriak Savoyai Jenőt bízták meg a fővezérseggel. Az egyesített osztrák sereg 70 000 főből állt, vagyis több mint kétszer akkora török sereggel kellett összemérnie erejét. Savoyai Jenő hadával szeptember 11-én, Zentánál utolérte a török sereget, és olyan fényes győzelmet aratott, hogy soha többé még csak portyázó csapatok sem háborgatták Bácska megritkított lakosságának békéjét. A II. zentai csata eredményeként tehát a vidék felszabadult a 150 éves török rabiga

alól. Az átvonuló császári és török csapatok elnéptelenedett pusztaságokat hagytak maguk után. Az irattárak megsemmisülése miatt sokáig még a megyehatárok is vita tárgyát képezték. Ezek a viszonyok csakis a császári udvarnak kedveztek, mivel így szabadon rendelkezhetett Bács és Bodrog megyével, mint kamarai (állami) birtokkal.

Az adminisztráció újból felállítását hiteles tanúbizonyságokra alapozták. Számunkra legjelentősebb a bogyáni kolostor főapátpályának vallomása volt. A szerzetes Szentpéteren (Szentiván) született, tehát születését tekintve bácskai lakos volt. 1696-ban, amikor nyilatkozatát adta, 111 éves volt. Határozott állításai szerint az adót (harácsot) a katolikus érsek számára egész Bácskában rendszeresen beszedték. Arra is emlékezett, hogy Wesselényi Ferenc gróf számára Gombkötő János, majd Kohari kapitány szedte az adót. A törökök nem akadályozták őket, sőt, hogy minél előbb végezzenek a munkával, a török földbirtkosok még biztatták is a jobbágynak az adó kifizetésére, és ki is segítették őket, ha nem volt pénzük. A szerzetes felsorolta az adminisztrátoroknak azokat a helyiségeket, ahol a magyar földesurak és a kalocsai érsekség a dézsmaát szedte: Szentpéter, Szentiván, Bándobra, Kiskér, Nagykér, Harasztin, Szenttamás, Szirnova, Devecser, Sovrony, Nádaly, Félgyegyi (Félegyháza? – Véility?), Feketics, Szekics, Mali Idoš, Veliki Idoš, Hemušić, Tivička (Tövises), Teleháza, Kúla, Krivaja, Petrovo Selo, Gospodinci, Malo Brestovo, Csik, Vizes (Vizesturul), Veliki Krstur, Megyes, Szivác. A feljegyzések során papírra vetették e helységneveket, de a valóságban nem léteztek.

1699-ben egész Bácska területén csak 56–60 település volt, de ezek közül is egynéhány csak részben számított lakottnak. 153 településnek a nevét jegyezték fel az adószedők, tehát három elpusztult településre jutott egy lakott. A bogyáni kolostor főapátja helyszínként és a környező falvakat is az eltűnt települések között sorolta fel.

Feketeegyháza magyar lakosságát elsodorta a mohácsi vészt követő időszak. Eredeti neve is eltűnt lakosaival együtt. A török hódoltság alatt újraéledt Feketics néven, de ennek szerb lakosai is lassan elfogytak. 1590-ben még 27 adózó házzal szerepelt, de 1698-ban már mint lakatlan területet tartották nyilván.

A Krivaja mentén, Feketicstől délre helyezkedett el Vizesturul, amely 1496-ban Belmosevity birtokaként volt feltüntetve. A török hódoltság alatt a lakosság összetételének megváltozása folytán Véility néven, lakott területként tartották nyilván. A hódoltság után csupán romba dölt templom jelezte, hogy ott egykor település volt.

Közvetlenül a szenttamási határ közelében helyezkedett el Sovrony. 1590-ben még tizenöt lakóháza volt, de a török hódoltsággal megszűnt létezni.

A Krivaja mentén, 20 km hosszúságban a török hódoltságot megelőzően, 6 település volt, de utána nem maradt meg egy sem. A pusztítást üszkös földbe vájt kunyhók maradványai és ledöntött templomok omladékai jeleztek.

SZERB HATÁRÖRÖK BÁCSKÁBAN

Csarnojevics Arzén érsek és Monaszterli alvajda kérelmére a császár kegyelmesen megengedte, hogy az áttelepített rác nemzet csak a császári és a királyi fenségnek legyen alarendelve. Mentességet ígért, mind a vármegyei, mind a földesúri terhek alól.

Határőrökkel elkötelezték magukat a déli vidékek védelmére a török betörésektől. A császár viszont megígérte, hogy a béke helyreállításával visszavezeti őket ősi földjükre. Sem a karlócai béke (1699. január 26.), sem az elkövetkező évek viharos eseményei nem teremtettek olyan feltételeket, hogy a visszatelepítésre sor kerülhetett volna.

A szerb határőrök a történelmi események alkalmával ellensúlyozták a rebellis magyarokat.

1699-ben Bácskát három körzetre osztották: bajaira, bácsira és zomborira. A három járásban 2256 családos háztartás és 915 testvérközösség képezte a lakosságot. A 42 lakott településhez még tíz-egy-néhány határőrtelepülés is tartozott. Így alakult ki Bácskában az 56–60 település.

A határőrvidék saját önkormányzattal rendelkezett. A katonai szolgálat ellenében a lakosok adómentes földterületet és zsoldot kaptak. Ezzel a határőrök érdekei a Habsburg-uralkodóházhhoz kötődtek.

A betelepült szerb lakosságot 3 osztályba sorolták.

Tényleges határőrök: ök katonai szolgálatot teljesítettek. Kezdetben a Maros–Tisza mellékén telepítették le őket, abból a célból, hogy megakadályozzák a török meglepetésszerű előrenyomulását a már visszahódított területeken. Később a császári seregekben teljesítettek szolgálatot, amelynek fejében a tisztek 30–40 hold földet kaptak teljes adómentességgel, zsoldjuk pedig 18 forint és 6 köböl gabona volt. A gyalogos tiszteknek az adómentes földterületen kívül 12 forint járt, a közlegények pedig 6–8 hold adómentes földdel rendelkeztek.

Kiérdemesültek: kezdetben nagyszámú határőrre volt szükség, de amint javult a hadihelyzet, azok, akik a meghatározott szám felett voltak, felesleges munkaerővé váltak. Megkapták továbbra is az adómentes földterületet és zsoldot, de haláluk után a család elveszítette a készpénzjuttatást, csupán a földterületet tarthatta meg, de nem adómentesen. A kiérdemesültek a császár közvetlen alattvalói voltak.

Földművelők: vármegyei alattvalók, akik a határőrvidéktől elkülönítve a néptelenebb területeken lettek elhelyezve. Ígéretet kaptak arra, hogy a helyzet rendeződésével visszatelepedhetnek ősi földjükre.

A karlócai békekötés egyes pontjai alkotmányos sérelemként hattottak a magyar közigazgatásra. Bácskát, a fegyveres erővel szerzett tartományt, a császár közvetlen pártfogása és hatalma alá rendelte. A békepontok alapvető tételei egyszer s mindenkorra meghatározták a magyar nemzet jövőjét.

A határőrvidék településeit sánkokkal vették körül, de Bácska területén jelentőségük mindenki által csökkent. Idővel a határőrvidék területét is szűkítette a császár. 1746-ban a szenttamási sáncreinek választaniuk kellett: vagy maradnak határőrök, de akkor újonnan kijelölt határőrvidékre kell költözökniük, vagy elveszítve addigi privilegiumaikat, vármegyei alattvalókként áttérnek a földművelésre.

A KIRAJZÁS ELŐZMÉNYEI A KUNSÁGBAN

IV. László 1279-ben megelégeльve a kunok állandó csatangolásait és veszedelemként való megjelenését, oklevélben elrendelte, hogy a kunok oda telepedjenek le (Kis- és Nagykunságba), ahova IV. Béla eredetileg telepítette őket. Az oklevélben külön kiválltságokat nyertek: „A kun urak és nemesek az ország nemeseivel egy és ugyanazon szabadságot élveznek.” A részükre kijelölt földeket önmaguk között felosztották, s az úgynevezett székekben az egy nemzettséghez tartozó ágak mindegyike külön szállást kapott lakhelynek, amit a nemzetiségi ág nevéről neveztek el (Korbalás, Kolbászszaállás, Karcagszállás, Turgonypéter-szállás, Csorbajános-szállás). A birtok a nemzettség tulajdonát képezte, és az ág megszakadása, kihalása után nem szállt vissza a koronára, hanem a legközelebbi vérségi család kapta.

IV. László rendelete értelmében a kunok letelepülési státusa rendeződött. Látszólag beilleszkedtek a magyarságba, elveszítették ősi nyelvüket, s kettészakadva Kis- és Nagykunság lakosságára önállósultak. Az 1785-ben Feketehegyre települt, Nagykunságból származó őseinknél már semmi nyomát sem fedezhetjük fel annak, hogy valaha kapcsolatban álltak volna a Kiskunságban letelepült magyarokká vált kunokkal. Azonban az öt évszázadnyi elszakadás nem homályosította el az eredet tudatát. 1849. január 23-án a menekülésre készítetted feketehagyiket Kiskunhalas és Soltvadkert lakossága fogadta be. Elődeinket rokonként kezelték, és nyolc hónapon keresztül gondoskodtak teljes ellátásukról.

A kun nemesek látszólag beilleszkedtek a IV. Béla által megteremtett hűbérrendszerbe, de ha válaszút elé kerültek, akkor mégsem az ország nemeseivel tartottak, hanem a néptömegek érdekeinek védelmében fogtak fegyvert.

Bakócz Tamás hatalmának tetőfokán a pápai méltóság elnyerését tűzte ki célul. A pápaválasztás előtt rendkívül fényes kísérettel, mint valami maharadzsa, úgy vonult be Rómába, hogy az egyházi méltó-

ságokat saját érdekeinek megnyerje. A próbaválasztásokon sikerült is eredményeket elérnie, de a valódi választáson mégis csatát vesztett. Az új pápa, hogy megszabaduljon ellenfelétől, azt ajánlotta Bakócz Tamásnak, hogy vállalja el a tervezett keresztes hadjárat vezetését. Az esztergomi érsek a hízelgő felkérést elfogadta, annál is inkább, mivel azt remélte, hogy újabb érdemeket szerezve, a következő pápaválasztáson teljes győzelmet arathat. Az egyháziak részéről a nemes cél mögött tulajdonképpen csak az az alantas óhaj állt, hogy Bakócz Tamást Róma elhagyására bírják. Magyarországra érkezve megkezdte a keresztes hadak szervezését, és fővezérnek Dózsa Györgyöt nevezte ki. Az urak vonakodtak fegyvert adni a parasztok kezébe, és a nyári munkák közlekedtek miatt igyekeztek visszatartani őket a hadba vonulástól. A sereg mégis szaporodott. Az urak, amikor azt észlelték, hogy parasztjaik nem térnek vissza, fegyvertelenül akarták őket harcba indítani. Az elégedetlenség a parasztság körében mindenki több növekedett, és Dózsa az urak ellen fordította seregét. Bakócz Tamás látva, hogy sem a nyugati uralkodótól, sem a pápától nem érkezik semminemű anyagi segítség, május 23-án felfüggesztette a keresztes hadjáratot, de ez már nem tudta megállítani a parasztháborúvá fejlődő harc kibontakozását. Dózsa a ceglédi kiáltványban meghatározta az egybegyűlt sereg antifeudális programját, melyben azt követelte, hogy az urak egyenlően éljenek jobbágyaikkal és polgáraiikkal. A parasztok és plebejus szövetségeisek (hajdúk, kunok, mezővárosi polgárok, bányamunkások) fegyvereiket teljes lelki nyugalommal fordították egyházi és világi uraik ellen. A fősereg Temesvár irányába, a Tiszántúlra vonult. A vezér segítőtársa, Mészáros Lőrinc ceglédi pap, Bácskát vette célba. Az egyesített nemesi és idegen zsoldos seregekkel szemben azonban a gyengén felszerelt parasztseregeknek nem volt esélyük győzni. A legnagyobb méretű magyar parasztfelkelés vereségét véres megtorlás követte. Az urak a parasztok tizezreit öldöttek le, hogy örök emléket állítsanak a lázadók megfélemlítésére.

A parasztok kíméletlen elnyomására és röghözkötöttségére vonatkozó törvényt az 1514-ben kiadott Hármaskönyv (Tripartitum) tartalmazta. A tervezetet Werbőczy István ország bírói ítélmester készítette el. A Szent Korona-elmélet alapján a nemzetet a főurak és a nemesek alkotják, a jobbágyok pedig kívül állnak a nemzet fogalmán. A latin nyelvű Opus Tripartitum Consuetudinarii Incliti Regni Hungariae (A nemes Magyarország szokásjogairól három részben) a régi szokások ürűgyén megvonta a jobbágyok szabad költözöködési jogát.

Mivel a kunok a Dózsa-féle parasztháborúban a felkelőkhöz csatlapoztak, a Hármaskönyv törvényeit rájuk is alkalmazták. A Tripartitum a fő- és köznemesi pártok közötti ellentétek miatt sohasem lett kihirdetve, sem szentesítve, mégis a nemesség elfogadottnak tekintette, különösen akkor, ha a jobbágyok elnyomásáról volt szó. A kunok tehát elveszítették a IV. Lászlótól elnyert nemesi jogokat, és jobbágysorba süllyedtek.

A parasztháború teljesen lebénította az ország ellenálló képességét, ekkor elérkezettnek láta az időt Magyarország leigázására. A mohácsi vész igazolta a szultán számítását, s jóformán ellenállás nélkül vette be Buda várát, és vonult végig az egész Duna–Tisza közén. Ezek után Nagykunság 150 éven keresztül a török–magyar világ ütközö pontjaként a csatát nyert, vagy vesztett seregek örököszaklatásának volt kitéve. A teljes pusztulás következetében a puszták elnéptelenedtek. Az egykori kunsági településeknek csupán a nevei maradtak meg a valamikori lakosok leszármazottainak emlékvilágában.

A magyarországi várak a török hódoltság ideje alatt, ha nem is tudták feltartóztatni az akkori időben roppant nagy seregnak számító török haderőt, a végvári vítezek bátor ellenállása megvédté Nyugatot (Bécset) a törökök pusztításától. A XVII. század közepén, amikor a nyugati világ érdekei már azt kívánták meg, hogy a török uralom határövezetét visszaszorítsák, szövetségeket keresve a kunokat használták fel. 1655-ben az uralkodó visszaadta a kunok nemesi jogait, amelyeket az 1514-ben kiadott Werbőczy-féle Hármaskönyv értelmében vesztettek el. Az uralkodó számítása teljes mértékben bevált, és a kunok elsőkként vették ki részüket a török elleni háborúban.

A török kiűzése után a kun telepesek kezdtek visszaszállingózni ősi földjeikre, s 1701-ben a Heves megyei alispán támogatásával 50 gázda került Kunhegyesre. A felszabadulás nem sok örömet hozott a kun lakosok számára. A Hármaskönyv alapján területeiket a Szent Korona birtokaiként kezelték, amelyekkel az uralkodó szabadon rendelkezett. 1702-ben újabb csalódás várt rájuk. I. Lipót a török elleni háború költségeinek fedezése céljából 500 000 rénes forintért eladt a Német Lovagrendnek a Jászkun kerületeket. A kunok a Rákóczi-féle felkelés idején a kuruc táborhoz csatlakoztak. A kerületekre ismét ugyanaz a sors várt, mint a török hódoltság idején. Rákóczinak nem sikerült megnyernie a Magyarországra betelepült szerbeket, így azok, mint a császár szövetségesei, gyakran betörtek a Nagykunságba. 1707-ben Rákóczi terve az volt, hogy az egész Tisza mellékét kiüríti, s ezáltal a császári és rác seregek a tél folyamán nem találnak sem élelmet, sem fát. Szá-

mítása bevált, és könnyűszerrel vette üldözőbe a császári hadakat. A kunokat a fejedelem a Tokaj melletti Rakamaz községen telepítette le. Megtartották nemzetiségi felosztásukat, és csak 1711-ben, a szatmári békékötés után térhettek vissza családi fészkkükbe. A felkelés ideje alatt a kunok száma annyira megfogyatkozott, hogy már csak 6 községet népesítettek be (Karcag, Kisújszállás, Térkeve, Kunszentmárton, Kunhegyes és Madaras).

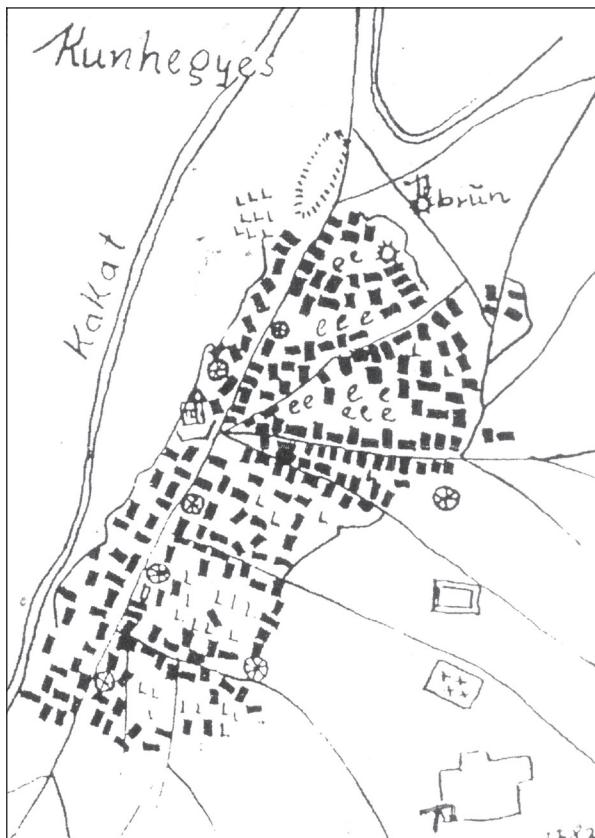
A magyar érdekeltségek nyomására 1715-ben a kun kerületek vételérát zálogösszegre változtatták át. Ez mit sem segített rajtuk, hiszen földjeiken továbbra is jobbágyokként éltek. 1730-ban a Pesti Invalidus Ház az 500 000 forint lefizetésével visszaváltotta az idegen lovagrend-től a kunsági területeket. A lakosok számára ekkor is még csupán az maradt, hogy az 1514 előtti emlékek világában éljenek, amikor még a kerületek felett önállóan, szabadon rendelkezhettek. A még el nem felejtett idők megszépültek, és állandó vágyként élt bennük, hogy egyszer még visszaválthatják ősi földjeiket. 1745-ben, amikor az uralkodó érdekei párosultak a jászkunok érdekeivel, mesebeli óhajuk valóságávalhatott. Mária Terézia királynőnek a francia háborúk folytatására pénzre és katonáakra volt szüksége, ezért megengedte, hogy a kunok visszaváltsák ősi jogaiat, ha a zálogösszeget kifizetik, és vállalják 1000 katona kiállítását. A kunok addigra már 400 lovast adtak a királynőnek. Elérkezett a pillanat is, hogy az 500 000 forint vállságösszeg kifizetésével földjeiket visszakaphatják. A lefizetési összeget községenként arányosan osztották szét. minden rúd földért (2 lánc), mely 2400 négyszögölnek felelt meg, 10 rénes forintot kellett fizetni. Kunhegyes területéért 9700 forintot, Kolbász-pusztáért 9000 forintot, az ősi jogok visszanyeréséért pedig 18 700 forintot kellett törleszteni az uralkodónak. Ezt neveztek akkoriban redemptíónak. Ez igen nagy összegnek számított, hiszen egy család évi béré 18–25 forint volt.

Azok a lakosok, akik vállalták azt a kötelezettséget, hogy vagyon- ni helyzetüknek megfelelően hozzájárulnak a határ megváltásához, redemptoroknak neveztek. A szegénység nem vállalhatott magára anyagi kötelezettséget, így ők lettek az irredeemtorok.

A redemtusoknak a föld birtoklásán kívül egyéb jogai is voltak. A nem felosztott, közös tulajdonban maradt közlegelőből, a megváltott földterületekhez mérten, jogot formálhattak annak használatára.

Mária Terézia rendelete, a föld megváltásának lehetőségével, megteremtette az alapot ahhoz, hogy a XVIII. század közepén a kunságban két társadalmi réteg alakuljon ki. Az egyik oldalon a jogokat élvező redemtusok, velük szemben a jogtalaná vált irredeemtusok álltak.

A redemptio alkalmával szép számban akadtak olyanok is, akik vállalták a váltságösszeg lefizetését, és részt vettek a katonák kiállításában, de anyagi kötelezettségüknek nem tudtak eleget tenni. Ezért az ő földjeiket jobb módú redemtusok vásárolták meg, akik így kedvezőbb feltételek mellett haladhattak a gazdagodás felé. Mindennek következtében a kun közösségek gazdagokra és szegényekre szakadt.



A kirajzás előtti Kunhegyes térképe 1783-ból

A kun kerületeken a környező településekhez viszonyítva szaporodott a lakosok száma, mivel kedvező előjogokkal rendelkeztek. Az idegen betelepülők azonban semmilyen kun joggal nem élhettek, földet is csak elméletben vásárolhattak. A föld megszerzéséhez elsődleges joga a redemptornak volt. Ha egyetlen redemptornak sem kellett, akkor azt irredemtor is megvehette. A gyakorlatban erre soha nem került sor.

A kunsági községek határát a Tisza gyakran évente kétszer is elárasztotta, nagy kiterjedésű vadizeket hagyva maga után. A szegény lakosság létfenntartásának szempontjából kedvező lehetőségeket nyújtottak a mocsaras területek. Tavasszal a vadmadarak fészkeiből rengeteg tojást gyűjthettek össze, télen pedig a nádvágás biztosította a megélhetést. A nádasok fiatal hajtásait az állatokkal etették. A sekély vizek halállománya egész évben táplálékkal láta el az irredeemtusokat.

A redemtusok a közigazgatást is hatáskörük alá vonták. A vadizek szabályzását gátak építésével terveztek megvalósítani. A munkák java részét az irredeemtusoknak kellett volna elvégezni, de mivel ők nem élveztek semminemű előjogokat, ezért vonakodtak a közmunkáktól. A mocsaras területek visszaszorításából nekik különben is csak káruk származott. Jószágállományuk számára idegen határokban kellett legelőket bérelníük. Szép számban akadtak olyanok is, akik szőlőtermesztéssel foglalkoztak, ezért tavasztól őszig Tomaj-pusztán levő ültetvényeiken tartózkodtak, és csak késő ősszel költözödtek be a településen levő otthonaikba. A közmunkákból így ők sem vették ki a részüket.

A redemtusok egyre nagyobb hatalomra tettek szert, és mint a kuno előjogok élvezői, mindenki által háttérbe szorították az irredeemtusokat. A vadizek szabályzásával nemcsak a nádasok vadait üldözték ki a területről, hanem a föld nélküli szegények lehetőségeit is korlátozták. Az irredeemtusok kénytelenek voltak a maguk módján alkalmazkodni az adott lehetőségekhez.

A vagyoni helyzet mutatószáma az akkori időben az állatállomány nagysága volt. Az irredeemtus családok jószágállománya:

1–5 igaerővel rendelkező	60%
5–15 igaerővel rendelkező	5%
Igaerő nélküli	35%

A vagyoni rétegezódés kialakult mind a redemtusok, mint az irredeemtusok között.

Redemtusok:

Kevés jószággal	25%
Módos redemtus	49%
Gazdag redemtus	26%

Irredeemtusok:

Nincstelen	22%
Szegény	52%
Módos	26%

A kevés jószággal rendelkező redemtus vagyonilag kiegyenlítődött a módos irredemtussal. A módos irredemtusok azonban nem gazdagít-hatták vagyonukat, mivel a vagyon gyarapításában a redemtusoknak kedvezett a helységtanács jogszabályzata. A redemtusoknak fizető és robotoló alattvalókra volt szükségük. Az igaerővel nem rendelkező családok soraiból kerültek ki a cselédek és a napszámosok.

Amikor a Kunságban a vagyoni differenciálódás, a XVIII. század közepétől számítva, teljesen kialakult volna, sor került II. József Bácska betelepítésére vonatkozó rendeletének megjelenésére. Az elégedetlenkedő irredemtusokat és az elszegényedett redemtusokat Terebesi Andrásnak könnyű volt meggyőznie arról, hogy települjenek át Bácskába, ahol minden letelepülő megfelelő földterülethez juthat, megszabadulhat a hatalmaskodó kunhegyesi redemtus tanácstól, és saját kezébe veheti sorsa irányítását.

A kirajzás előtti években az elégedetlenség mindenki által fokozódott. A környező településekről Kunhegyesre költözött lakosok azzal a kérelemmel fordultak a tanácsnak, hogy házaik felépítésére alkalmas telkekkel jelöljön ki. A Nemes Tanács bölcs határozata azonban az volt: ha minden embernek porta adódna, zsellér sem találtatna.

1784 tavaszára megérett a helyzet arra, hogy a telepítési pátnas lehetőségeit megragadva Kunhegyes közössége a kiutat keresse. 1785 tavaszán a jogfosztott elégedetlenkedők a lakkalán legelőként kezelt, egykor Feketeegyháza és Vizesturul helyén, vezetőikkel (Kiss Ger-gely, Bátor [Butor] János, Kiss Mihály, Kónya János, Terebesi András és Erdős János) létrehozták az új, Feketehegy nevű települést.

BÁCSKA BETELEPÍTÉSE

Ismerve a bécsi udvar törökellenes harcainak végső célkitűzéseit, mely a gyarmatosítás jegyét hordozta magán, nem okozhat meglepetést az, hogy már 1695-ben Bácska lakosságának feltöltéséről tárgyalt az osztrák kormány. Tudta, hogy a lakosok nélküli pusztta föld nem tesz jót az osztrák érdekeknek.

A török hódoltság alatt elnéptelenedett a terület. Az egykori települések 2/3-ának csupán a neveit konstatálhatták az összeírók, mivel azok teljesen lakatlanná váltak. A gyér lakosságot csak a szerb határőrök képviselték. Mivel Rákóczinak nem sikerült megnyernie a határőrököt a felkelés ügyének, Bácskában két ízben is büntető hadjáratot indított és irtózatos pusztítást vitt véghez. Bercsényi Miklós kuruc vezér levele szerint: „Aki Bácskába akar lemenni, az vigyen magával kenyeret, mert ott egész napi járóföldön nem talál éleelmet.”

A betelepítés 1720-ban gróf Grassalkovich Antal kezdeményezésével indult meg. Főként magyarok jelentkeztek, de különösebb eredményt nem hozott az akció. A Nagy Frigyes porosz királlyal folytatott hétkeres háború elmúltával Mária Terézia komolyabban foglalkozott a délividék benépesítésével. Kezdetben olyan személyek áttelepítését szorgalmazta, akik Bécsben nemkívánatosak voltak. A királynő Cothmann Antalt küldte el Bácskába, aki udvari tanácsosként bezárta a kincstári birtokokat, és jelentése eredményeként a kincstári biztosok meghatalmazást kaptak a telepesek toborzására. Főként Ulm, Köln, Frankfurt, Schweinfurt és Regensburg városokban agitáltak.

A toborzás eredményeként 1763 és 1768 között települt be:

Kerény (Kernya)	141	családdal	Kerény
Gakovo	197	- -	Gádor
Doroszló	11	- -	
Bezdán	40	- -	
Apatin	550	- -	

Kolluth	216	-II-	Küllöd
Gajdobra	150	-II-	Szépliget
Krusevlja	42	-II-	Kertes
Pr. Szent Ivan	232	-II-	Bács Szent Iván
Filipova	212	-II-	Szent Fülöp
Veprovac	13	-II-	Veprőd
Kupuszina	7	-II-	Bácskertes
Hódság	28	-II-	
Bukin	18	-II-	Dunabökény
Palánka	84	-II-	
Karavukova	31	-II-	Bácsordas

Cothmann Antal csakis a kiszolgált katonákat és azok családtagjait akarta letelepíteni a kincstári birtokokra, viszont Mária Terézia Rajna melléki katolikusokkal akarta betölteni. Mária Terézia települési kísérlete csak részben teljesült, mivel sok Rajna-vidékit visszatartott a hosszú út, továbbá a félelem, hogy földet csak haszonbérlet ellenében, nem pedig örök tulajdonjoggal kapnak.

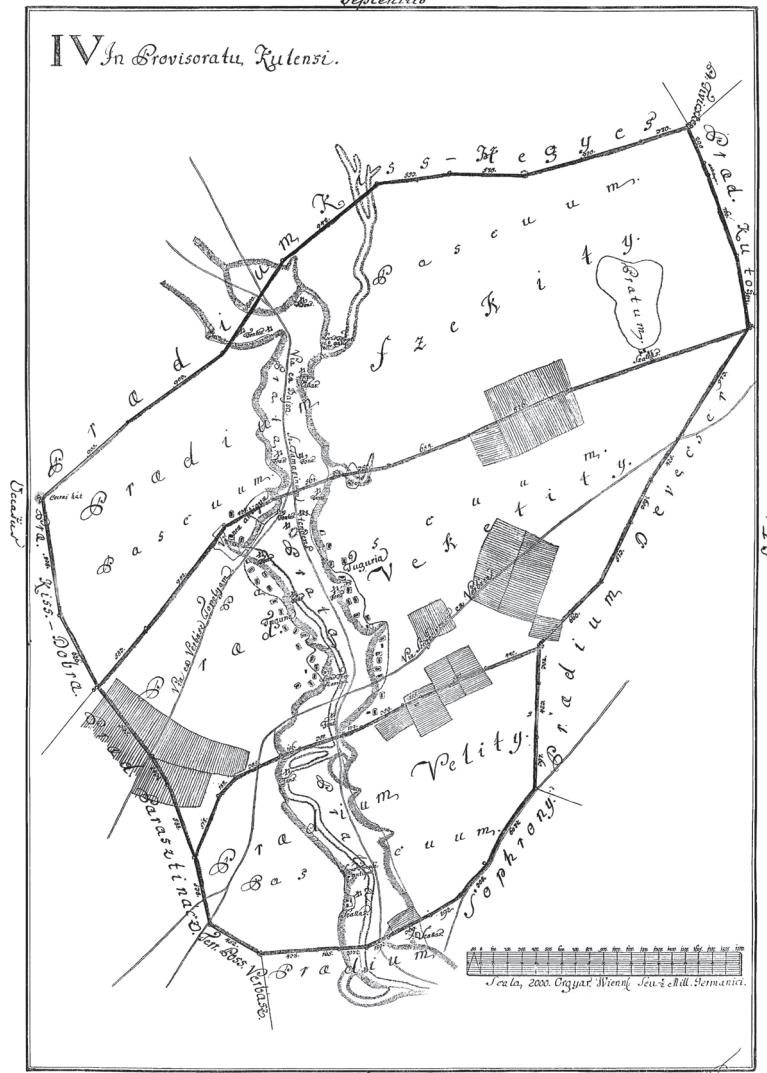
A XVIII. század végén a Habsburg-uralkodóház politikai és gazdasági érdekei ismét a törökellenes harrok folytatását látták elő. Azt szerette volna, ha Szerbiából újabb telepesek jönnek, mert akkor a déli vidékek katonai ereje megnő. Abban reménykedtek, hogy az újonnan érkezettek majd osztrákhű lakosokká válnak. Zenta környékére zaporozsedi kozákok telepedtek, ám sem az ő, sem pedig más szerb telepesek átjövetele nem lendített az osztrák törekvéseken.

II. József (1780–1790) pontos adatokat szeretett volna kapni uralkodói területéről, s elrendelte a népszámlálást. Rendeletének értelmében minden házat számmal kellett ellátni, és össze kellett írni a lakosok létszámát is. Különösen a házsámköki kiírása ütközött nagy ellenállásba az egész birodalom területén, mivel ebben a családi jogok megsértését vélték felismerni.

Bácska és Bánát lakosságának növelését II. József is birodalmi németekkel szándékozta megvalósítani. Telepítési pátensét meghirdette az újságokban, és a vallási tolerancia jegyében nemcsak katolikusok, hanem protestánsok is jogot kaptak a letelepedésre. Felkerekedtek mindenek a Rajna melléki németek, akik csak nyerhettek az áttelepüléssel, és Bácskában, Bánátban vagy Lengyelországban szerettek volna új otthonot létesíteni. A pátens ingyen házat, földet, pénzt és ingóságokat ígért. Olyan kedvező feltételeket biztosított, hogy sem azelőtt, sem azóta telepesek akkora kedvezményben nem részesültek. Szinte



IV In Provisoratu, Kuleensi.



A bécsi kamarai térkép 1771-ből

özönlött a lakosság a Rajna vidékről a Vajdaságba és Lengyelországba. 1785–1786-ban a kincstári birtokokon, a már meglévő és újonnan létesült településeken gombamódra szaporodtak a házak.

Ekkor települt be:

Palánka	200 családdal	
Szivác	135	-II-
Sové	80	-II-
Kúla	60	-II-
Parabuty	100	-II-
Rác Miletics	100	-II-
Brestovac	150	-II-
Veprovac	160	-II-
Kernya	100	-II-
Csonoplya	100	-II-
Bezdán	85	-II-
Stanisity	100	-II-
Almás	100	-II-

Ezenfelül betelepült néhány részben lakott vagy pusztaként kezelt helység is:

Torzsa	250	család	
Cservenka	500	-II-	
Új Verbász	310	-II-	
Kiskér	230	-II-	
Szeghegy	230	-II-	
Bulkesz	230	-II-	Bulkeszi
Járek	80	-II-	Tiszaistvánfalva

Az újonnan létesült telepek költségei 1 750 000 forintot emésztettek fel, belezámítva a toborzást, a telepesek elszállítását, a telepek felszerését, a házak építését és az ingatlanok biztosítását.

A Rajna vidékén végzett toborzások eredményeként 7600 német család nyert új otthont 38 000 lélekszámmal. Az új otthont keresők Regensburgban jelentkeztek az összeírás végett, és már ekkor megkapták a beosztást, hol fognak letelepedni. Az 1140 km-es utat Bácskába 53 nap alatt, gyalog tették meg, kivéve az öregeket és a betegeket, akik számára szállítóeszközöt biztosítottak. Útközben, de különösen Bácskába érkezve sokan meghaltak, hiszen akkor még sok volt a maláriás megbetegedés. Nemhiába nevezték a németek Bácskát a svábok temetőjének. A vándorlók Bécsbe érkezve jelentkeztek a magyar Hofkancleinél, ahol a Regensburgban kapott iratokkal igazolták magukat. Az út hátralevő részének biztosítására minden személynek 2 forint

járt. Budapesten, a magyar Hofkammernál 1 forinttal gazdagodtak, és megkapták az Ausiedbungsmat, hogy Zomborban jelentkezzenek elosztás végett.

Elhelyezésükrol és ellátásukról a kincstár gondoskodott mindenkor, amíg házaik fel nem épültek. A szeghegyi németek a várakozási időt a már meglévő német településeken, Cservenkán és Hódságon töltötték. Napi ellátásukra fejenként 2 krajcár és ½ kg liszt volt biztosítva.

Kiss József kamarai mérnök felmérte Szeghegy határát. A környező falvak robotolói felszántották és bevetették a mezőgazdasági termesztsére kijelölt földeket. A házakat a kincstár költségén építették fel, és biztosítva voltak a szükséges felszerelések is. Amikor a munkálatok befejeződtek, Cservenkán vagy Kúlán a várakozási időt töltő, jövendőbeli lakosoknak ünnepélyesen áadták a kulcsokat. A szeghegyiek 1786. május 4-én foglalhatták el új otthonaikat.

A Kunhegyesről levándorló magyar telepesek viszont nem kaptak egy krajcár sem útravalóul. Arról sem gondoskodott senki, hogy eljussanak Feketehegyre. Egyedüli engedményük vándorlásuk alatt az volt, hogy Szolnoknál, a Tiszán való átkeléskor nem kellett vámot fizetniük. Nem várta őket senki sem, hogy átadja a felépített házak kulcsát. Köröskényi adminisztrátor megmutatta a mezsgyekarókat, ahova a maguk erejéből felépíthették a kincstár által megszabott házaikat. Mind a magyar, mind a német telepesek háza azonos szabvány szerint épült.

Az akkori időben egy ház felépítése 106 forint és 18 krajcárba került, a hozzá tartozó ingóságok pedig 93 forintot értek. Szeghegy házainak felépítése a kincstárnak 44 000 forintjába került. A Kunhegyesről leköltöző magyarok házainak felépítéséhez is hozzájárul, de minden össze 12 forint erejéig.

Minden német telepesnek járt 1 tehén, 1 faágy, 1 szalmazsák, 1 szőnyeg, 6 zsák, 1 dagasztóteknő, 1 budák, 1 villa, 1 kapa, 1 szita lisztnek, 1 szekrény kenyérnek, 1 vődör, 1 fejőzsétár, 1 köpülo. minden földműveléssel foglalkozó telepest igavonó állatokkal és szerszámokkal láttak el: 4 ló (vagy 22 forint darabonként), 1 rövid gyeplő, 4 kötfék, 8 estráng, 2 nagykötél, 1 eke felszereléssel, 1 szánkó, 1 balta, 1 kapa, 1 szelelő lapát, 1 favilla, 1 kasza fenőkivel, 2 sarló, 1 fűró, 1 éles kés, 1 kézifűrész.

Velük szemben a feketehegyi telepesek a házieszközök beszerzésére 6 forintot kaptak, amelyből esetleg egy szamarat vásárolhattak volna.

Az a német telepes, aki iparosnak vallotta magát, és azt bizonyítani is tudta (volt esetleg egy-két tapasztókanala), 50 forintot vehetett fel a kincstártól.

A német településeken minden 10 házra jutott egy itatóvályúval el-látott kút. A feketehegyi is áshatott magának, ha nem akart szomjan halni. Akkoriban igen száraz évek jártak, s a Krivajában sem csordogált a víz.

A német telepes 10 évre szóló adómentességet élvezett, s ez alatt az idő alatt robotra sem kellett mennie. A feketehegyiek adókedvezménye 3 évre szolt. Mivel a törökellenes háborúban a magyarok elsőkként vették ki a részüket, a kegyes uralkodó fél évvvel meghosszabbította a jobbágynak alóli felmentésüket.

II. József császár a telepítési pátentssel megszabott helyzetet személyesen ellenőrizte. 1786-ban leutazott Bácskába, és megfelelőnek találta a helyzetet, hogy megkezdje a törökellenes hadjáratok előkészületeit. Az osztrák sereget Futaknál összpontosította, és 1788. február 19-én hadat üzent a portának. A hadjárat azonban nem volt eredményes. Némi fordulatot jelentett a következő évi ütközet, amelynek során súlyos csapás érte a török sereget a Havasföldön, s így II. Józsefnek sikerült felszabadítania (szeptember 30-án) Belgrádot.

A sikertelen törökellenes hadjáratot kihasználva a vármegyék tiltakoztak az alkotmányellenesnek minősített intézkedései miatt. A király kiábrándult abszolutisztikus reformtörvényeiből, és 1790. január 28-án értesítette a vármegyéket, hogy közigazgatási és törvényhozási viszonyait uralkodásának előbbi (1780) állapotába állítsa vissza. Ezek szerint, a hivatalos nyelv az egységes német nyelv használatával szemben ismét a latin lett. Türelmi rendeletét és a jobbágyságra vonatkozó intézkedéseit továbbra is érvényben tartotta.

1790. február 20-án, amikor II. József meghalt, levették a házakról a házzámokat, két hétre pedig (március 7-én) Baján, a vármegyei gyűléSEN az igazságosabb adóztatás céljából készült, földmérésekre és népösszeírásokra vonatkozó iratokat örömrivalgás és zeneszó mellett elégették.

FEKETEHEGY BETELEPÍTÉSE

Kunhegyes irredemtus lakosai tudomást szereztek II. József telepítési pátenséről, és felcsillant előttük a remény, hogy ők is szerezhetnek némi földterületet Bácskában, ahol békességen élhetnek. Reményeiket tovább táplálta az, hogy a vallási tolerancia lehetőséget nyújt nem csak a katolikus németek, de reformátusok áttelepítésére is. A kunhegyesi irredemtusok kitelepítési szándéka hamarosan átterjedt a környező községekre (Madaras, Karcag, Tiszabura, Kisújszállás) is.

A Nemes Tanács megrökönyödésessel vette tudomásul egyes lakosok elköltözésre vonatkozó szándékát, és azonnal hozzáfogott annak eljárásához. A redemtusok nem akartak megválni az olcsó munkaerőtől, s így 1784. május 1-jén tanácsülést tartottak, hogy elejét vegyék az elvándorlásoknak. A tanácskozás jegyzőkönyve lármázó irredemtus lakosokról emlékezik meg. A tanácsnak nem volt annyi ereje, hogy megfékezzé a szervezkedést, így csak akadályozni tudta azok szándékát. Még akkor sem a bajok orvoslására törekedett, amikor már biztosávált az irredemtusok emigrációs szándéka, hanem továbbra is saját érdekeit helyezte előtérbe. A száraz tavasz miatt szűkösnek látszott a kaszálókon és a legelőkön lévő takarmány. Elosztáskor nem vették figyelembe az irredemtusok jászágállományát, hanem az előjogokkal rendelkező redemtusok kapták a kunhegyesi határ legelőit.

Az országos népszámlálást II. József 1784. május 1-jére rendelte el. Az átlagos lélekszám Magyarországon 31 lakos volt négyzetkilométerenként. A legsűrűbben lakott terület az ország északnyugati része volt, vagyis az egykori királyi felségterület. Leggyérebben lakottnak pedig a török hódoltsági vidék számított: Heves megye 27, Arad 25, Szabolcs 24, Bács 22, Torontál 22, Békés 20, Csanád 20, Csörgő 20, Jászkun kerületek 20 és Máramaros 9 lakossal négyzetkilométerenként. A fenntartásból kitűnik, hogy nem is Bácska volt a legritkábban lakott terület. A Kunság kevesebb lélekszámú volt, mint a déli vidékek, a lakosok mégis a népek megszaporodására panaszoltak. II. József telepítésé-

nek, ezek szerint, politikai célja volt. Már ekkor gondolt a törökellenes háború megindítására, melynek egyik feltétele az volt, hogy a hívat kívánt szolgáló Bácskában kellő számú lakos legyen. Mindemellett ismeretes a Habsburg-ház németesítő törekvése is, amit e területen siker koronázott.

A Terebesi András által összeírt valamely camerális birtokra elköltözni szándékozó jelentkezők között nem csak irredentusok voltak, de szép számban akadtak redemtusok is. „*Valamennyiöket az a remény táplált, hogy sekély földjeiket odahagyva, tágasabb területet kapunk művelésre és ezen módon a mi és maradékaink helyzetét jobbá és szerecsésebbé tessziuk...*” (jegyzőkönyvi adat).

A pátens felkeltette az új otthon keresésének gondolatát olyan emberknél is, akiknek ez addig sohasem fordult meg a fejében. Külföldről jövő és belföldi vándorlók tarkították az ország útjait. Az elköltözésben döntő szerepet játszott az apák és fiaik közötti rendezetlen családi viszony, a Nemes Tanácsnál elmérgesedett állapotok, katonaszökevények menekvése a büntetés elől, s nem utolsósorban a földínség és a földéhség.

Nem maradt fenn semmilyen írott dokumentum arról, hogy az 1785 előtti időben mi idézte elő a kunhegyesi családok leköltözését Feketics-pusztára. Csak a szájhagyomány órizte meg, hogy 1779-ben Kunhegyesről jövevények érkeztek a Bács-ér mellékére, és domboldalba vájt kunyhókban húzódtak meg. A telepítés folyamán sem a megyei hivatalnokok, sem Terebesi és küldöttsége nem említi azt, hogy már ilyenek Feketics-pusztán laktak volna. Az illegális úton letelepedettek névjegyzékét egyedül a szájhagyomány órizte meg: Vikony Pista, Tekerdi, Kopasz Erdélyi, Lőcsös, Pitus Gergely, Bak Pista, Jarabak, Tricskó, Bacsics, Szabacsi és Butykos, akik a Bács-ér jobb partja felett húzódó barlanglakásokban laktak. A Barán túl pedig (a Bács-ér bal partjai felett húzódó barlanglakásokban): Turai, Kupai, Jakab Ferenc és Tót Bandi.

A fentiek közül csak Vikony Pista került be a telepítettek névjegyzékébe. Ő házhelyet kapott, és a földosztásban is részesült. A többieknek bizonyosan megvolt az okuk arra, hogy nevük ne váljon ismertté a hivatalos szervek előtt. Hosszú időnek kellett eltöltenie addig, mire a lakosok házat mertek építeni a barlanglakások előtt. Ezt az utcát még nemrégig cigánysornak nevezték. A közös mostoha sors vállalása következtében ezek a telepesek idővel kiegjenítődtek a legális telesekkel. Amikor anyakönyvi bejegyzésre került sor, a lelkész széljegyzetként megjegyezte: új magyar. Egyes nevek ma is megtalálhatók a jelenlegi lakosok között: Vikony, Tricskó, Szabacsi, Burai, Tót.

A szervezkedők 13 rénes forintot gyűjtöttek össze abból a célból, hogy küldöttséget menesszenek Bécsbe, egyenesen a király elé, kérelmük jóváhagyásáért. A Nemes Tanács, hogy megakadályozza a deputáció útra kelését, határozottan felszólította őket, hogy az összegyűjtött pénzt adják le a pénztárnál. Azzal érvelt, hogy tilos a collecta gyűjtése. A fő szervezőket, Kelemen Andrást, Kis G. Mihályt, Terebesi Andrást, Kovács Mihályt és Józsa Istvánt kivizsgálás alá helyezte. A pénzt ugyan sikerült lefoglalni, de Kis Mihály a dohány szekerezéséből ismét pénzre tett szert, és a deputáció költségeinek fedezésére fordította. Az elköltözés ügyét nem lehetett megállítani.

Terebesi András véglegesítette az elköltözök névsorát, és 1784. július 3-án a küldöttség elindult Bécsbe. Nem sok pénzzel rendelkeztek, de hogy könnyebben intézhessék ügyüket, kocsijukat teknősökkel rakták meg, amelyek az akkor időben divatos csemegének számítottak. Úgy gondolták, hogy az ajándékkal könnyebben megnyílnak előttük az ajtók.

Bécsben a leghatásosabb útbaigazítást Nagy Sámuelről, a bécsi református ágenstől kapták, aki folyamodványukat is megírta. A követek, mint kunhegyesi inqilinusok 250-nél több család nevében „*valamely camarai birtokért esedeztek letelepedésük céljából*”. Azt állították, hogy elegendő jószággal rendelkeznek. A királyi szék kedvezően értékkelte folyamodványukat, így elégedetten indulhattak haza. A deputáció útja három hetet vett igénybe.

A visszatérő küldöttség azt állította, hogy II. József fogadta őket. Bizonyíték hiján elköpzelhető akár az is, hogy Terebesiek egy díszes öltözetű hivatalnokot a királynak vélték, de az is lehetséges, hogy valóban II. Józseffel tárgyaltek, hiszen az uralkodó gyakran apró-cseprő dolgait is személyesen intézte.

A hazaérkezőket rossz hírekkel fogadták. Az elköltözéssel kapcsolatban úgynevezett fiskalis actiót indítottak ellenük. A Nemes Tanács kérelmére a szervezőket és a küldöttség tagjait 1784. augusztus 13-ára beidéztek a kunszentmártoni bíróságra. A tárgyalás azt a célt szolgálta volna, hogy véglegesen kiverje a lázongó irredemtus lakosok fejéből a költözés gondolatát. Az eljárás azonban aktualitását vesztette, hiszen akkorra már megindult a telepítés ügyének hivatalos intézése.

A Nemes Tanács gyors intézkedésétől a király még gyorsabban intézkedett. Már augusztus 6-án jelentést kért a magyar kamarától, hogy a zombori adminisztráció alá tartozó javak között található-e olyan pusztá, amely a folyamodóknak átengedhető lenne. A megyei közigazgatás véleményezése szerint a kunhegyesiek letelepedésére három pusztá állhat rendelkezésre:

1. a közel 7000 holdas Feketty, a mintegy 4000 holdas verbászi maradékfölddel;
2. a 4563 holdas Mali Kér, a szomszédos 2850 holdas Csornoki-pusztával;
3. a 3261 holdas Petau-puszta.

Az adminisztráció ajánlatot tett a telepítési feltételekkel kapcsolatban is:

1. földet anyagi helyzetük és munkabírásuk szerint kapjanak,
2. házépítésre való fával ingyen lássa el öket a kincstár, míg a falakat építsek maguk, kapjon minden család házieszközök beszerzésére 6 forintot,
3. legalább 3 éven keresztül mentesek legyenek minden köztehertől és szolgálománytól,
4. vetni és kenyérnek való kölcsöngabonát adjanak nekik a kamarai magtárból.

A feltételek meghatározása azt a látszatot kelti, hogy a zombori közigazgatásnak sejtelme sem volt a német telepesek leköltözési feltételeiről. Ez azonban téves, hiszen pontos kimutatása volt arról, hogy mennyi pénzt emészttet fel a német telepesek útitöltsége, míg leértek Bácskába. Arról is tudomása lehetett, hogy azok élelmezéséről, elhelyezéséről és orvosi kezeléséről is a kincstár gondoskodott. Az adminisztráció intézte el továbbá, hogy a német telepesek számára komplett lakóházat és gazdasági udvart építsenek fel. A kunhegyesiek számára pedig minden össze az épületanyagként szolgáló faanyagot kegyeskedett felajánlani. Később még erről sem gondoskodott, hanem 12 forintot adott erre a cérla, valamint 6 forintot a házieszközök beszerzésére. A német telepesek 10 évre fel voltak mentve a közteherviselés alól, ezzel szemben a kunhegyesiek felmentése 3 évre szólt.

A zombori adminisztráció biztos lehetett abban, hogy a kunhegyesiek megörülnek annak is, ha kölcsöngabonával bevethetik a földjüket, és a termény betakarításáig élelmezhetik magukat.

Minden esetre a kunhegyesiek Bácskába való áttelepítése megvalósult. Ez volt az első telepítési engedély, amely lehetővé tette a magyar lakosok számára a kincstári engedélytelű történő letelepedést.

SENKIVEL KÖZÖSEN

A magyar kamara 1785. január 25-én felelősségre vonta a zombori adminisztrációt az ügy intézésének stagnálása miatt. Ugyanekkor értesítette a Jászkun kapitányságot is, hogy szervezzen küldöttséget az áttelepülők sorából, akik helyszíni felülvizsgálást végeznek Feketics-pusztán.

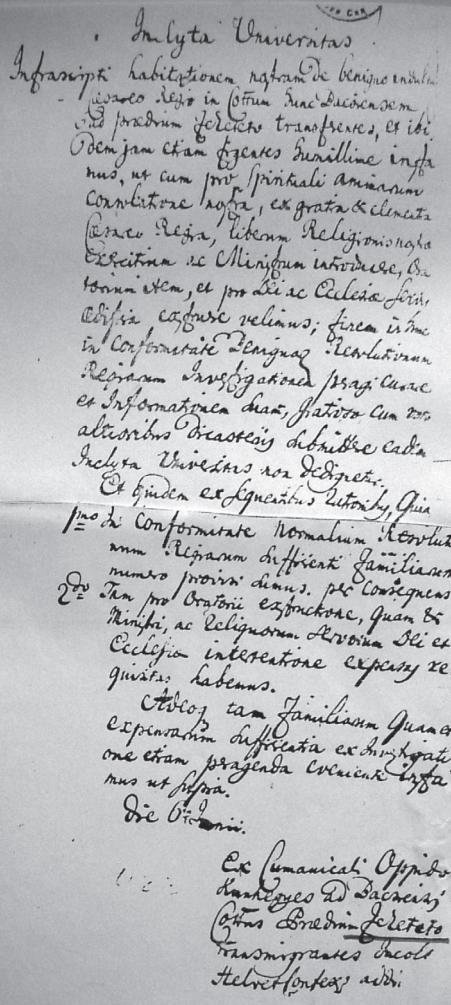
A küldöttség 17 tagot számlált, és február 9-én jött le Bácskába terepszemlét tartani. Strássay Pál kúlai intéző fogadta őket, és 3 taggal bejárta Feketics- és Vélity-pusztát. A küldöttség többi 14 tagja hegyesi telepeseket kért meg arra, hogy külön csoportban vizsgálja meg a területet.

Volt mit látnia a küldöttségnek. Igazi pusztaság táruult előjük. A valamikori településnek egyedüli jele egy templomrom volt. Vigaszul szolgált azonban számukra, hogy új telephelyükön nem kell osztozniuk senkivel.

Amikor a két határjáró küldöttség találkozott, világosan kifejtették nemetszésüket. Kevesellték a földterületet, mivel a puszta csak 113 szesszió kijelölését tette lehetővé. Véleményük szerint 250 családnak ettől sokkal többre lenne szüksége. Strássay azzal az ajánlattal állt elő, hogy költözzenek Verbászra, ahol 172 szessziót tud biztosítani számukra. Azt is az elégedetlenkedők tudtára adta, hogy a verbászi földek sokkal jobb minőségűek, mivel azok a Telecskai-dombokon kívülre esnek. A küldöttség az ajánlatot határozottan visszautasította, azzal az indokkal, hogy ők nem akarnak senkivel sem közösen élni. Feketics-puszta hiányosságát úgy lehetne ellensúlyozni, ha Vélityet is megkapnák a letelepülők. Szerették volna kívánságukat Ürményi adminisztrátoránál előterjeszteni, de a februári időjárás miatt erre nem volt lehetőség. Lovaiak fáradtak voltak, és a pénzük is fogytán volt. Strássay Pált kérték meg, hogy észrevételeiket tolmacsolja az adminisztrátoránál.

Hazatéréskor a küldöttség a következő feltételeket szabta meg a leköltözéshez:

1. Feketető és a verbászi maradvány 250 családnak kevés, ezért kérik a szomszédos Vélity-pusztát is;
2. a szesszióként megállapított 7 forint és néhány krajcár taksát engedjék le, az esztendei robotot 104 napnál kevesebbre állapítsák meg, termésük után csak hetedet szedjenek;
3. engedjék meg vallásuk szabad gyakorlását, oratóriumuk és annak tartozékaival részére adjanak alkalmas helyet, valamint a község használatára egy malmot.



Kérvény Feketetéről

Eszükbe sem jutott több beneficiumot kérni. Megörültek annak is, amit a kamara ígért, és alig várták, hogy elköltözhetessenek. A három pontba foglalt észrevételeiket és kérelmüket Nagykáru kerületi kapitánya, Illési János segítségével juttatták el a kamarához.

1785. március 29-én Válovits György megbízatást kapott, hogy menjen el Kunhegyesre tárgyalásokat folytatni az áttelepülni szándékozókkal. Az adminisztrátor a következő telepítési feltételeket terjesztette elő:

- minden család 18 forintot kap házépítésre és eszközök beszerzésére,
- 3 esztendeig mentesek lesznek minden földesúri adótehertől,
- tarthatnak prédkátort és tanítót,
- községük szükségleteire 1-2 tehermentes szessziót kapnak,
- a három szabad év lejárta után Szent Mihály napjától újévig italmérési joguk lesz,
- a terményekből és báranyaikból csak hetedet kell fizetniük,
- házaik után 1 forint adót fizetnek,
- urbarialis victalias szesszióként 51 krajcárral megválthatják,
- szesszióként 52 napi igás, vagy 104 napi kézi robotot teljesítenek évente,
- minden 4 szesszió évente egyszer kétnapos hosszú fuvart állít.

A kunhegyesi kivándorlók meg voltak elégedve ezekkel a feltételekkel, annál is inkább, mert nem akartak heterogén környezetben élni.

Válovits összeírta mindeneket, akik a Bácskába való leköltözés mellett döntötték. Laczka János, a Nagykun kerületi accessor véglegesítette a jelentkezők névsorát, amely szerint 212 család visszavonhatatlanul az elköltözésre szavazott. Válovits összeírásában 217 család szerepelt, tehát úgy látszik, 5 család közvetlenül az összeírás után meggondolta magát.

II. József 250 család számára engedélyezte a leköltözést. Mivel a jelentkezők száma kevésnek bizonyult, ezért Válovits átment Karcagra, ahol rövid idő alatt még 33 család jelentkezett. Ők azonban hamarosan meggondolták magukat, így a későbbiek folyamán tiszaburai telepesekkel egészült ki a létszám. A királyi engedélyben meghatározott számot így sem sikerült elérni. Végül 1785 tavaszán 212 család költözött le a Krivaja mellékére.

KÖRÖSKÉNYI MIHÁLY ÖSSZEÍRÁSA

Köröskényi Mihály Bács-Bodrog vármegye által kinevezett mérnök, 1785. július 11-én, Fekettyre való küldetése alkalmával, elvégezte a lakosok összeírását. Kimutatásában feltüntette a családok számára kimért földterületeket és a gazdasági erejüket jelentő állatállományukat.

„Conscriptio”

Incolarum praedium Feketty impopulantium, nec non facultatum, boum utpote jugalium, equorum curriferorum armentalium, item et succerescientium pecorum, nes non pecudum, pro distributione sessionalium, et respective inventione geometrica. Die 11. Julii 785 in facie loci peracta.

No.	Nomen et cognomen / név	Sessionale constitutivum / kapott földterület	Boves jugales / ökör	Eqni eurrieri/ló	Eqni armentalis /ló	Pecora arment, seu succerescen / szarvasmarha	Pecudes		Honnan jött?
							Stigeri / serités	Oves / juh	
Nemero									
1	Sípos György	1	-	4	-	-	3	3	-
2	Margity Mihály	1	4	-	-	2	2	-	?
3	Kaszza Mihály	$\frac{1}{4}$	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes
4	Jósa István	1	2	4	-	2	2	-	Kunhegyes
5	Áts István	$\frac{1}{4}$	-	-	-	-	1	-	Kunhegyes
6	Jósa János	1	4	-	-	8	6	-	Kunhegyes
7	Kelemen István	$\frac{2}{4}$	-	3	-	3	1	-	Kunhegyes
8	Gönczy Pál	$\frac{2}{4}$	2	-	-	2	3	-	Kunhegyes
9	Molnár Ferencz	1	6	-	-	-	2	17	Kunhegyes
10	Szilágyi István	1	4	-	-	1	6	-	Kunhegyes?
11	Balogh János	1	4	3	-	6	2	24	Kunhegyes
12	Győrfi János	$\frac{1}{4}$	-	-	-	-	-	-	?
13	Jósa István	1	-	3	-	4	2	-	Kunhegyes
14	Jósa Ferenc	1	-	4	-	3	2	-	Kunhegyes
15	Szabó János	$\frac{1}{4}$	-	-	-	3	2	-	Kunhegyes

16	Őri István	$\frac{2}{4}$	-	2	-	4	2	-	Kunhegyes
17	Csoma György	$\frac{2}{4}$	-	2	-	-	2	-	Kunhegyes
18	Balog István	$\frac{2}{4}$	-	3	-	3	4	-	Kunhegyes
19	Ondó János	$\frac{1}{4}$	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes
20	Fitz Mihály	$\frac{2}{4}$	-	3	-	-	2	-	?
21	Kotsits Ferencz	1	4	3	1	3	2	-	Kunhegyes
22	Szabó Ferencz	1	2	2	-	2	2	20	Kunhegyes
23	Juhász Ferencz	1	-	4	-	2	4	13	Kunhegyes
24	Kotsits András	$\frac{2}{4}$	-	1	-	3	2	-	Kunhegyes
25	Öreg Kotsics András	$\frac{2}{4}$	-	1	-	3	2	-	Kunhegyes
26	Tóth Mihály	$\frac{1}{4}$	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes
27	Nagy Péter	$\frac{1}{4}$	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes
28	Csoma István	$\frac{2}{4}$	-	2	-	3	-	-	Kunhegyes
29	Végső Pál	$\frac{1}{4}$	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes
30	Terög István	$\frac{2}{4}$	-	2	-	2	2	4	Kunhegyes
31	Balog Sámuel	$\frac{2}{4}$	-	-	-	4	1	12	Kunhegyes
32	Rápoti István	1	-	3	-	1	1	-	Kunhegyes
33	Rápoti András	1	2	4	1	2	3	-	Kunhegyes
34	Gál István	$\frac{2}{4}$	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes
35	Farkas György	$\frac{1}{4}$	-	-	-	-	3	-	Kunhegyes

36	Varga Mihály	$\frac{2}{4}$	-	1	-	2	2	-	Kunhegyes
37	Farkas István	$\frac{2}{4}$	-	3	-	5	4	-	Kunhegyes
38	Varga János	$\frac{2}{4}$	-	3	-	1	8	-	Kunhegyes
39	Szabó Mihály	$\frac{1}{4}$	-	-	-	3	2	-	Kunhegyes
40	Balogh István	$\frac{1}{4}$	-	-	-	2	2	-	?
41	B. Kotsits András	$\frac{2}{4}$	-	2	-	1	2	-	Kunhegyes
42	Tar György	$\frac{2}{4}$	2	-	-	-	2	-	Kunhegyes
43	Varga András	$\frac{2}{4}$	2	1	-	3	2	-	Kunhegyes
44	Varga Péter	$\frac{2}{4}$	-	3	-	2	1	-	?
45	Cseh Molnár András	$\frac{2}{4}$	-	2	-	4	-	-	Kunhegyes
46	Bóros István	1	-	3	1	-	-	-	Kunhegyes
47	Nagy István	$\frac{2}{4}$	-	2	-	2	1	13	Kunhegyes
48	Kiss András	1	-	5	-	3	1	-	Kunhegyes
49	Kőszegi János	1	-	5	1	4	2	-	Kunhegyes
50	Buday János	$\frac{2}{4}$	-	3	-	-	-	-	Kunhegyes
51	Buday Andrásné	$\frac{1}{4}$	-	-	-	-	-	-	?
52	Szabó János	1	4	3	-	4	3	6	Kunhegyes
53	F. Tóth Mihály	$\frac{1}{4}$	-	-	-	-	-	-	?
54	Ökrös János	$\frac{2}{4}$	-	4	-	-	-	-	Kunhegyes
55	Ökrös Mihály	$\frac{1}{4}$	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes

56	Szél Péter	$\frac{2}{4}$	-	3	-	2	-	-	Kunhegyes
57	Terebesi Mihály	1	-	6	1	8	4	-	Kunhegyes
58	Pál Ferencz	1	6	-	-	10	3	-	Kunhegyes
59	Szilás János	1	4	-	-	1	2	-	Kunhegyes
60	Madaras Péter	$\frac{1}{4}$	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes
61	Csete Ferencz	1	-	4	2	8	4	-	Kunhegyes
62	Kelemen András	1	-	5	3	5	4	-	Kunhegyes
63	Piros Péter	$\frac{1}{4}$	-	-	-	2	1	-	Kunhegyes
64	G.Balogh György	$\frac{2}{4}$	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes
65	Vajó Ferencz	$\frac{2}{4}$	-	2	-	3	2	-	Kunhegyes
66	Namasz Gergely	$\frac{1}{4}$	-	-	-	-	4	-	Kunhegyes
67	Kiss Nagy Mihály	1	6	5	1	7	-	43	Kunhegyes
68	K.Kovács János	1	4	-	-	2	4	-	Kunhegyes
69	Saiti György	$\frac{2}{4}$	-	2	-	-	2	-	Kunhegyes
70	Óvártó András	$\frac{1}{4}$	-	1	-	-	-	-	?
71	Bán István	$\frac{2}{4}$	-	3	-	2	-	-	Kunhegyes
72	Geszti Gergely	1	-	5	-	-	4	-	Kunhegyes
73	Polik István	1	-	4	-	1	2	-	Kunhegyes
74	Pénzes István	$\frac{1}{4}$	-	-	-	-	-	2	?
75	Pénzes András	$\frac{1}{4}$	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes

76	Genczi Péter	$\frac{1}{4}$	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes
77	Tóth János	$\frac{2}{4}$	-	2	-	-	2	-	Kunhegyes
78	Kovács István	$\frac{2}{4}$	-	3	-	-	-	-	Kunhegyes
79	Orosz János	$\frac{1}{4}$	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes
80	Bán János	$\frac{2}{4}$	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes
81	Barta András	$\frac{1}{4}$	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes
82	Horváth József	$\frac{2}{4}$	2	-	1	2	1	-	Kunhegyes
83	Erdély István	1	-	3	-	-	1	-	Kunhegyes
84	Szabó Mihály	$\frac{1}{4}$	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes
85	K. Nagy Mihály	1	-	4	1	4	1	-	Kunhegyes
86	Kovács Sámuel	$\frac{2}{4}$	2	-	-	8	1	-	Kunhegyes
87	Kovács István	$\frac{1}{4}$	-	-	-	3	1	-	Kunhegyes
88	Bíró Mihály	$\frac{1}{4}$	-	-	1	2	1	-	Kunhegyes
89	Oláh István	$\frac{1}{4}$	-	-	-	-	-	-	?
90	Utsököös Mihály	$\frac{2}{4}$	-	3	1	1	-	-	Kunhegyes
91	Fazikos István	$\frac{2}{4}$	-	3	-	-	1	-	Kunhegyes
92	Bodi Mihály	$\frac{2}{4}$	-	2	-	-	1	-	Kunhegyes
93	Bíró László	$\frac{2}{4}$	-	2	1	2	3	-	Kunhegyes
94	Szendey Mihály	$\frac{2}{4}$	-	2	-	1	-	-	Kunhegyes
95	Szendey János Öregh	1	2	3	1	3	2	15	Kunhegyes

96	Simon Herschl Judeus	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
97	Erdős János	$\frac{2}{4}$	-	-	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes
98	Szendy János Iffú	1	2	3	1	3	2	12	Kunhegyes		
99	Szikeli János	$\frac{1}{4}$	-	-	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes
100	Tóth András	$\frac{1}{4}$	-	1	-	1	-	-	-	-	Kunhegyes
101	Kádár András	$\frac{1}{4}$	-	-	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes
102	Jakab István	$\frac{2}{4}$	-	2	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes
103	Borza Tamás	$\frac{2}{4}$	2	-	-	7	-	-	-	-	?
104	D. Tóth Mihály	$\frac{2}{4}$	-	-	-	7	-	-	-	-	Kunhegyes
105	Szabó István	$\frac{2}{4}$	-	2	1	-	3	-	-	-	Kunhegyes
106	Papp János	$\frac{2}{4}$	-	-	-	-	1	12	Kunhegyes		
107	Zsurki István	$\frac{2}{4}$	-	3	-	1	-	20	Kunhegyes		
108	Rétsi János	$\frac{1}{4}$	-	-	-	-	-	-	-	17	Kunhegyes
109	Kórízsi István	1	-	3	-	2	2	-	-	-	Kunhegyes
110	Tóth Mihály	1	-	6	-	3	5	-	-	-	Kunhegyes
111	Balogh János	$\frac{1}{4}$	-	-	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes
112	Átsi János	$\frac{2}{4}$	-	3	-	1	2	-	-	-	Kunhegyes
113	Kiss Pál	1	4	2	-	-	1	-	-	-	Kunhegyes
114	Simon András	1	-	4	-	2	2	-	-	-	Kunhegyes

115	Educillum dominale – bolt	-	-	-	-	-	-	-
116	Domus communitatis – helységháza	-	-	-	-	-	-	-
117	Schola pucrorum – fiúiskola	-	-	-	-	-	-	-
118	Bator János	1	8	4	1	15	9	Kunhegyes
119	Terebesy András	1	4	-	-	2	1	-
120	Jámbor György	1	4	-	-	1	1	-
121	Losonszky István	$\frac{2}{4}$	2	-	-	5	2	Kunhegyes
122	Sípos Gergely	1	-	5	-	6	1	-
123	Pető Ferencz	$\frac{1}{4}$	-	-	-	1	1	?
124	Fehér György	1	-	6	-	-	7	-
125	Kiss István	$\frac{2}{4}$	-	2	-	-	2	-
126	Szabó András	$\frac{2}{4}$	-	2	-	1	3	-
127	Szombaty János	1	-	5	-	1	-	?
128	Kalai János	$\frac{1}{4}$	-	1	-	2	-	?
129	Rósa Mihály	1	-	4	-	-	3	-
130	Nagy László	1	8	-	-	8	11	-
131	Nagy András	$\frac{2}{4}$	2	-	-	5	-	Kunhegyes

132	Lódy Mihály	1	-	5	-	7	4	-	Kunhegyes
133	Gere Mihály	$\frac{1}{4}$	-	-	-	4	1	-	Kunhegyes
134	Kiss Mihály	1	-	5	-	2	4	-	Kunhegyes
135	Major István	1	-	6	1	3	1	-	Kunhegyes
136	Kovács János	$\frac{2}{4}$	-	3	-	-	4	-	?
137	Törés János	$\frac{2}{4}$	-	2	-	1	1	-	Kunhegyes
138	Vígős György	1	-	4	-	5	1	-	Kunhegyes
139	Vékony István	1	4	-	-	-	-	-	Kunhegyes
140	Pál András	1	4	-	-	2	5	-	Kunhegyes
141	Lőrincz György	1	6	-	-	6	2	-	Kunhegyes
142	Kiss Gergely	1	-	3	-	1	4	-	Kunhegyes
143	Balogh János	1	-	4	-	-	-	-	?
144	Domus parochialis – lelkész ház	-	-	-	-	-	-	-	---
145	Macellum – mészárszék	-	-	-	-	-	-	-	---
146	Schola puellarum – leányiskola	-	-	-	-	-	-	-	---
147	Kudar András	$\frac{2}{4}$	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes
148	Horváth Mihály	$\frac{1}{4}$	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes

149	Gönczy János	2/4	-	3	2	-	1	-	Kunhegyes
150	Nagy Péter	1/4	-	-	-	2	1	-	Kunhegyes
151	Kudar György	1/4	-	-	-	1	-	-	Kunhegyes
152	Király János	1/4	-	-	3	-	-	-	Kunhegyes
153	Szász Mihály	2/4	-	3	1	-	-	-	Kunhegyes
154	Sípos Ferencz	2/4	-	3	1	1	-	-	Kunhegyes
155	Végh István	1/4	-	-	1	1	1	-	Kunhegyes
156	Szihalmi István	2/4	-	3	1	3	4	-	Kunhegyes
157	Végh György	1/4	-	-	-	2	-	-	Kunhegyes
158	Győri István	1/4	-	-	2	1	-	-	Kunhegyes
159	Koncz Miháléné	2/4	-	2	-	-	-	-	Kunhegyes
160	Murányi Mihály	1	-	3	2	-	-	-	?
161	Süveges Ábrahám	1	-	4	2	3	4	-	Tiszabura?
162	Domus notarialis – jegyzőház	-	-	-	-	-	-	-	---
163	Quaestor – adóhivatal	-	-	-	-	-	-	-	---
164	Barna István	1	4	-	-	5	4	-	Tiszabura?
165	Tarkó János	1	6	3	-	8	7	30	Tiszabura?
166	Bácsi Ferencz	1	6	3	2	10	18	34	Tiszabura

167	Oláh János	1	8	4	3	18	19	30	Tiszabura?
168	Bási János	1	4	3	-	8	13	32	Tiszabura?
169	Baksa Mihály	1	4	4	-	6	6	22	Tiszabura?
170	Nyergess Mártony	1	6	-	-	5	4	-	Tiszabura?
171	Fulop István	1	4	4	-	6	4	-	Tiszabura?
172	Veszey István	1	4	4	-	3	5	-	Tiszabura?
173	Bodlók István	1	4	3	-	4	6	-	Tiszabura?
174	Lakatos István	1	-	4	-	6	6	-	Kunhegyes
175	Lukáts János	1	8	3	2	4	5	26	Tiszabura?
176	Lukáts Mihály	1	4	2	-	3	3	-	Tiszabura?
177	Balás Mihály	1	4	-	-	8	3	-	Tiszabura?
178	Pál Ferencz	1	4	3	-	1	2	36	Kunhegyes
179	Kiss Szabolcs András	1	4	2	-	2	6	23	Kunhegyes
180	Kiss Péter	$\frac{2}{4}$	-	3	-	-	5	37	Kunhegyes
181	Szabó János	1	-	4	-	1	2	-	?
182	Sápi István	1	4	-	-	6	2	4	Kunhegyes
183	Bordás István	1	-	5	1	1	-	-	Kunhegyes
184	Gere István	$\frac{1}{4}$	-	-	-	-	2	-	Kunhegyes
185	Király András Iffú	$\frac{1}{4}$	-	-	-	2	-	-	Kunhegyes
186	Végh Mihály	$\frac{1}{4}$	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes

187	Király András	$2/4$	-	3	-	-	2	-	?
188	Kovács Mihály	$2/4$	-	2	-	-	1	-	Kunhegyes
189	Kesztey Mihály	1	2	-	-	2	3	-	Kunhegyes
190	Kotta János	$\frac{1}{4}$	-	-	-	-	2	-	Kunhegyes
191	Szabó Mihály	1	-	5	-	-	-	-	Kunhegyes
192	Váida Mihály	$2/4$	-	-	-	3	-	-	Kunhegyes
193	Király István	$2/4$	-	3	-	-	2	-	?
194	Vörös János	$\frac{1}{4}$	-	-	-	-	-	-	?
195	Hegedis János	1	4	-	-	3	3	-	Kunhegyes
196	Kiss András	$2/4$	-	3	-	5	2	-	Kunhegyes
197	Kiss János	$\frac{1}{4}$	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes
198	Kun János	1	-	4	-	2	3	6	Kunhegyes
199	Kun Ferencz	$\frac{1}{4}$	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes
200	Kulcsár János	$\frac{1}{4}$	-	-	-	-	1	-	Kunhegyes
201	Halápy István	$2/4$	-	3	-	1	2	-	?
202	Kovács György	$2/4$	-	2	-	5	2	-	?
203	Domus quarterialis -kvártélyház	-	-	-	-	-	-	---	---
204	Perkák Sándor	1	6	2	-	2	2	7	?
205	Kovács Ferenc	$2/4$	-	2	-	1	-	-	Kunhegyes

206	Tóth Józseff	$\frac{1}{4}$	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes
207	Borbély Márton	1	-	3	-	2	-	-	Kunhegyes
208	Böndő István	$\frac{1}{4}$	-	-	-	-	-	9	Kunhegyes
209	Révész János	$\frac{2}{4}$	-	3	-	2	2	-	Kunhegyes
210	Kaszza Mihály	$\frac{1}{4}$	-	-	-	-	-	-	?
211	Bónis András	$\frac{1}{4}$	-	-	-	1	2	-	?
212	Barna Mártony	$\frac{1}{4}$	-	-	-	-	-	-	?
213	Révész István	$\frac{1}{4}$	-	-	-	1	1	-	?
214	Tóth István	$\frac{1}{4}$	-	-	-	2	-	-	Kunhegyes
215	Szalay István	$\frac{1}{4}$	-	-	-	2	-	-	?
216	Bónis András Öregh	$\frac{1}{4}$	-	-	-	2	2	-	?
217	Lőrinc Mihály	$\frac{1}{4}$	-	-	-	-	-	-	?
218	Gere Pál	$\frac{1}{4}$	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes
219	Parasó János	$\frac{2}{4}$	-	3	-	1	2	-	?
220	Szél Gáspár	$\frac{1}{4}$	-	-	-	-	-	-	?
221	Érsek Péter	1	4	5	3	10	9	-	?
	Communitas Közszégnek	1	-	-	-	-	-	-	---
	Macellum dominale Mészárszékhez	1	-	-	-	-	-	-	---

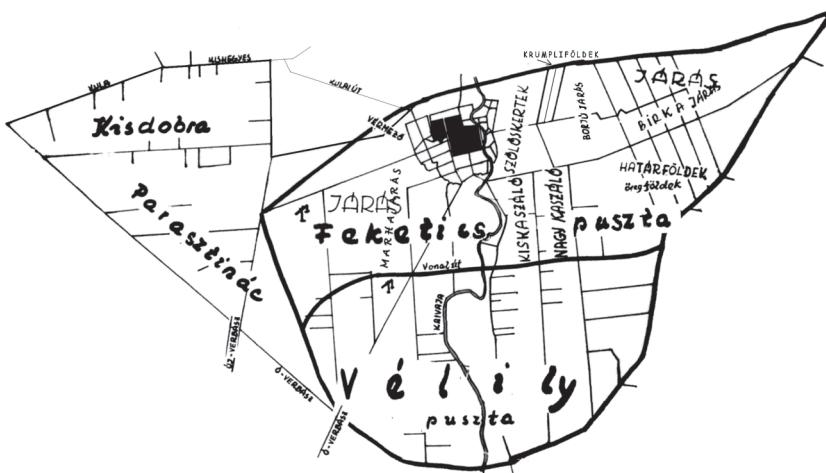
Parochus loci Lelkésznek	1	-	-	-	-	-	-
Notariuc Jegyzőnek	$\frac{2}{4}$	-	-	-	-	-	-
Ludi magister Tanítónak	$\frac{2}{4}$	-	-	-	-	-	-
Pro advenientibus et remansi scolonis supersunt Maradékföld	10	-	-	-	-	-	-
Summa Összesen	144	214	369	41	445	419	526

Signatum et supra

Michael Köröskényi mp.
jur. geometra

FEKETEHEGY HATÁRÁNAK FELOSZTÁSA

1785. május végére megérkeztek Nagykunságból a telepesek az újonnan létesítendő Feketehettyer területére. Azzal a reménnyel indultak útnak ősi földjükéről, hogy a bácskai vidék az igéret földje lesz számukra. Ez a gondolat egyre halványult, de a kezdeti nehézségek leküzdésében erőt adott nekik. A Feketetics-pusztahoz csatolt Vélyi-puszta, a verbászi maradék földek, valamint a Kisdobra sivár területek voltak. A kietlen vidéken immár 250 éven keresztül csak nomád állattenyésztők legeltették jószágait. A telepesek számára ezt a területet jelölték ki az új haza létrehozására.



A végleges feketehettyi határ 1785-ben

Köröskényi Mihály kamarai mérnök sebtében felmérte a határt, nem ismerve a tényállást, hogy a vártnál 39 családdal kevesebb a leköltözök száma. A kijelölt telephely nagyságát 13 298 magyar holdnak állapította meg. Egy magyar hold 1200 négyyszögöt tett ki. A telepesek

szükségleteire szánt földterületet egységenként szessziókban mérte. Egy szesszió 60 magyar holdat jelentett.

A feketehegyi határ területi felosztása:

Legelő	72 szesszió	4320 hold
Egész telek	140 szesszió	8400 hold
Közterület	2 szesszió	120 hold
Uradalmi mészárszék	1 szesszió	60 hold
Lelkész	1 szesszió	60 hold
A község szükségeire	1 szesszió	60 hold
A jegyzőnek	$\frac{1}{2}$ szesszió	30 hold
A tanítónak	$\frac{1}{2}$ szesszió	30 hold
Belső telek		718 hold
Összesen		13 298 hold

A császár rendelete értelmében minden családnak 1 hold belső telek járt, mely 300 négyzetkögl házhelyból, 600 négyzetkögl szérűskertből és 300 négyzetkögl kerti művelésre alkalmas földterületből állt, melyet a lakosok krumplisnak neveztek.

Már az elsődleges földmérésekknél Köröskényinek kiigazításokat kellett végeznie, hiszen a 218 holdnyi belső telek nem volt elégéges a feltételezett 250 család számára. A mérnök azonban nem esett kétségbé, mert a 8400 holdas legelőből futotta a módosításra.

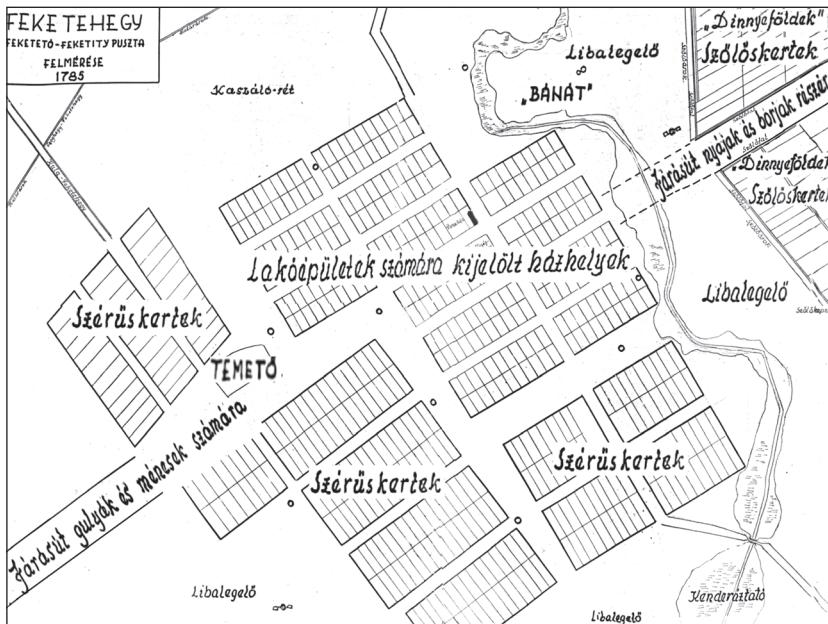
Köröskényi tudatában volt annak, hogy a letelepedő családok mindenkorban földműveléssel szándékoznak foglalkozni, és csak később bővül a település iparosokkal, akiknek szintén házhelyet kell biztosítani. Kimérte a telepítési rendeletben megjelölt 250 házhelyet, és még 10-zel megtoldotta. Számítása beigazolódott, mivel az első telepesek között volt Herschl Simon izraelita kereskedő, aki elfoglalt egy házhelyet. A kereskedőnek nem járt más részesedés.

A falu telepítésére szánt terület:

260 jobbágyház	78 000 négyzetkögl
Jegyzőlakás	300 négyzetkögl
Fiúk iskolája	300 négyzetkögl
Lányok iskolája	300 négyzetkögl
Parókia	600 négyzetkögl
Templom	300 négyzetkögl

Uradalmi mészárszék	600 négyesszögöl
Községháza	600 négyesszögöl
Uradalmi kocsma és megálló	600 négyesszögöl
Összesen	81 600 négyesszögöl

A falut a Bara-patak jobb partja felett húzódó, enyhén emelkedő, lankás része határozta meg, sakktáblaszerű elrendezéssel. A főutca észak–nyugat, dél–kelet irányban húzódott 15 ölnyi szélességen. A vele párhuzamos és keresztutcák 14 ölnyi szélességűek voltak. A főutcától a Bara mentén 4 tizedben 80 házhely volt. A főutcától jobbra 6 tizedben 120, míg az ócskakemető felé 60 házhelyet mért ki. A templom, a községháza és az iskolák pedig a falu központját képezték.



Feketehegy utcáinak elrendezése 1785-ben

A lakótelepést a szérűskertek övezték, melyeket 89 m szélességű semleges övezet határolt. A tulajdonképpeni gazdálkodásra a szérűskertek szolgáltak. Itt tartották a jóságokat Mihály-naptól Szent Györgyig, és ide hordták be a gabonát csépelni.

A szérűskertek és a krumplis nagyságát Köröskényi önkényesen megváltoztatta. Kevésnek vélte a kertművelésre szánt területet, melyet

az akkori időben nem is konyhakerti növénytermesztésre használtak, hanem a minden nap ruházkodás nyersanyagát szolgáló kender termesztésére. Ezért a szérűs területet 100 négyzetméterrel csökkentette a krumplis javára. A kertművelésre kimért terület tehát 400 négyzetméterre növekedett.

A kezdeti évben a lakosok nem sokat törödtek Köröskényi méréseivel. A lakásépítés lefoglalta minden idejüköt, hogy télvíz idejére fedél legyen a fejük felett.

A lakott területet és a szérűskerteket libalegelő övezte. Ide engedték ki az aprójóságokat, és hogy ne bitangoljanak el, a külső határvonalon mély árok húzódott.

A lakóházakon, a szérűskerteken és a libalegelőkön kívül 72 szeszszíót mértek ki járás földnek. A falutól nyugatra volt a marha-, attól távolabbról a csikójárás. A keleti határrészen volt a borjú-, majd legtávolabb a birkajárás.

A járásokon tartották a jószágot Szent György-naptól Szent Mihályig. A jószágok egyedüli tápláléka a sarjadó fű volt. Kivételt csak a fejőstehenek életmódja képezett. Ezeket a gulyás reggel kihajtotta a marhajárásra, majd késő délután behajtotta. A házaknál lévő istállókban a háziasszony megfejezte őket, de enni nem kaptak többet a legelőkön maradt társaiknál.

Mihály-napkor a juhászok kivételével a csikósok és a gulyások számára elérkezett az elszámolás ideje. A legeltetésre rájuk bízott jószágok ekkor bekerültek a szérűskertek istállóiiba.

A SZÁNTÓK KIMÉRÉSE CALCATÚRÁBAN

Köröskényi Mihály a telepesek érkezésének időpontjára felmérte a szántóföldi termesztésre szánt területeket és a kaszálókat. Az uralkodó, a családok gazdasági erejéhez mértén, meghatározta a családonkénti kiszántandó földekét. Gazdasági erőnek számított az igavonó állatok száma. Áts és Csoma bécsi küldetése alkalmával II. Józsefnak azt tolmacsolta, hogy a telepesek elegendő jószágállománnyal rendelkeznek, noha ez nem felelt meg a valódi tényállásnak. Szép számban voltak olyanok, kiknek egyetlen lovuk vagy ökrük sem volt. Ezért a mérnök a földek szessziókénti felosztását belátása szerint végezte.

Egy egész szessziónak számított 38 hold szántó és 22 hold kaszáló. Ekkora földterületre azok jogosultak, akiknek volt néhány lovuk vagy ökrük. A 212 család közül 80 részesült egy-egy szesszióban. A kevés jó-

szágállománnyal rendelkezők fél szessziót kaptak, amellyel elégedettek is voltak, hiszen a földet meg kellett művelni. Azok a népes családok pedig, akiknek szinte egyetlen állatuk sem volt, negyed szessziót kaptak.

1 szesszió	80 család	3040 hold szántó	1760 hold kaszáló
2/4 szesszió	69 család	1321 hold szántó	759 hold kaszáló
1/4 szesszió	62 család	589 hold szántó	341 hold kaszáló
	211 család	4950 hold szántó	2860 hold kaszáló
	+ 1 iparos	-	-
Összesen	212 család		

Az uralkodó gondoskodott arról, hogy a község alapvető feltételeit biztosító intézmények zavartalanul működjenek:

1 szesszió a lelkésznek	38 hold szántó	22 hold kaszáló
1 szesszió az uradalmi mészárszéknek	38 hold szántó	22 hold kaszáló
2/4 szesszió a jegyzőnek	19 hold szántó	11 hold kaszáló
2/4 szesszió a tanítónak	19 hold szántó	11 hold kaszáló
Összesen	114 hold szántó	66 hold kaszáló

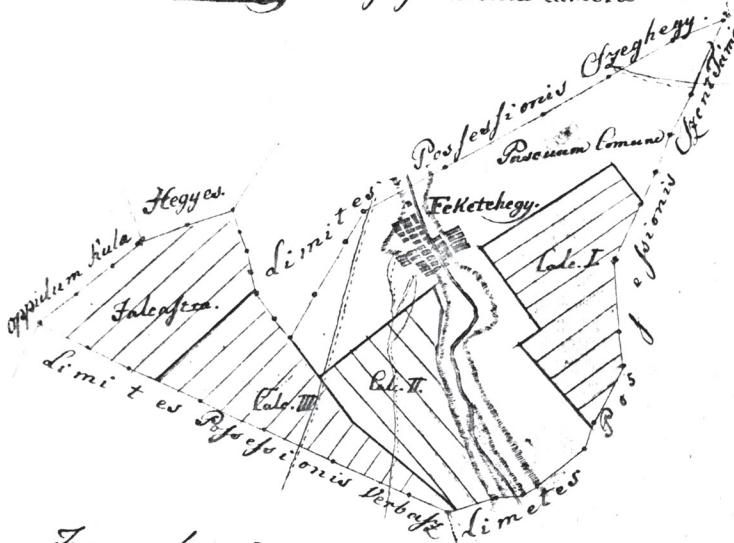
Mivel az elsődlegesen jelentkezett 250 család száma lecsökkent 212-re, Köröskényi 10 szessziót, azaz 600 holdat egyelőre nem osztott fel. E fel nem osztott földterületet, melyet az utánelepülőknek szándékozott meghagyni, rémáncia néven a határ szélén mérte ki.

A szántók felosztása a határ peremén hármas calcatúrában történt. A keleti határrészen nem voltak szántóföldek, mivel azt a birkajárás foglalta el.

Az egész szessziós gazdáknak három egyenlő parcellában voltak a földjeik calcatúránként, így három helyen kilenc darabban volt a föld szétadarabolva. Az egyik darabba őszit vetettek, a másikba tavaszt, míg a harmadikat meghagyott ugarnak. Így egy földdarabot két évig műveltek, a harmadikban pihentették. Az ugarnak meghagyott földet az év folyamán csak sekélyen szántották meg, hogy a gazi lefordítsák. Ősszel viszont, az őszi vetés miatt, mélyebbre szántottak. Az ilyen termesztési módot azért tartották célszerűnek, mert úgy gondolták, ha az egyik határrészen elemi csapás miatt megsemmisül a vetés, akkor sem maradnak kenyér nélkül.

A kaszálókat a mérnök a falutól délre, a Bara-patak mentén húzódó dombokon mérte ki.

Feketehégy. Possessio Ecclesiae Camere



Territorium hanc ad 4^o Claffem relativum habet septiones
Colonicas 140, libary 4, in summa 144 septiones.

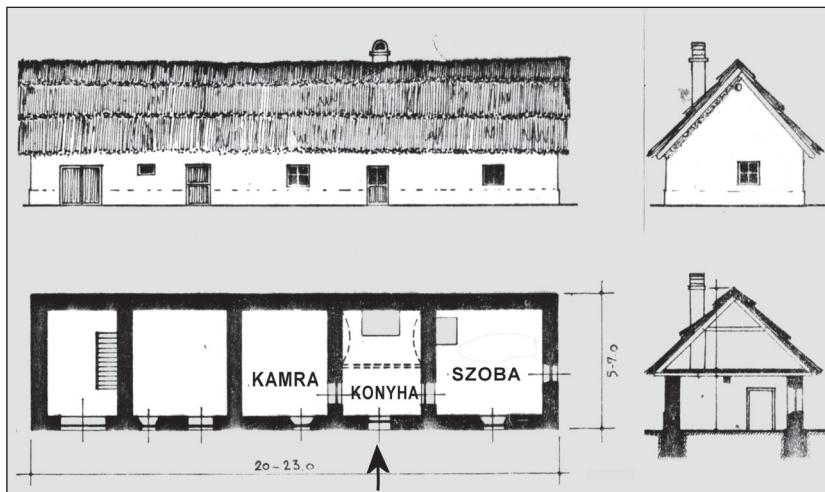
In Insula illana	120
In Terej et cibibus	144
In Falegysz.	5472
In Bogdán	3168
In Pascuum Comunum	4491
In aqua et lauro	52
In vijs publicis et fructibus	120
<u>Totalis</u>	<u>104447 pf.</u>

Bauer Antal térképe 1805-ből

A lakosok letelepedésük első évében egyedül a kaszálókat vették birtokba, hogy gondoskodjanak jószágaik téli élelmezéséről. Csak a következő évben kezdtek szántani és vetni, már akinek volt igavonó állata. Letelepedésük első három évében mégsem szenvedtek hiányt, mivel a kincstár kölcsöngabona biztosításával gondoskodott róluk.

A HÁZÉPÍTÉS ÉS EGYÉB PROBLÉMÁK

A telepesek első gondja a házépítés volt. Mérnöki előírás szerint, minden családnak egyforma házat kellett építenie, ami a következő helyiségekből állt: lakószoba, konyha, kamra, istálló és fészer.



A kincstár által meghatározott szabvány szerinti ház alaprajza. Mind a kétszáztizenkét ház azonos típusú és nagyságú volt. A házak kétszáztiz év alatt sokat változtak, de a falu belterületén található vég'házak alapvonalaikban megtartották az egykor épületek jellegét



Dr. Pratscher Viktornak sikerült megőriznie annak az ősi háznak a fényképét, amelyet még Botlik István épített letelepedéskor, és amelyben Reiter Fülöp lakott a II. világháború előtt (128-as házszám)

Az első szobát, a tulajdonképpeni lakószobát, nagyháznak nevezték. A megvilágítást az utcáról kapta egyetlen kis, négytáblás ablakon keresztül, amely aszimmetrikusan, a középvonalról eltolódva, az udvar felé eső részen volt. Az ablak ilyen módon történő elhelyezése biztonsági célokat szolgált.



A Duna utcában levő kis ház ablaka a régi időket idézi, négytáblás, és nincs a ház közepén

Az ablak előtt helyezték el az asztalt, a sötétebb sarokban pedig az ágyat. Az ágyon alvó házaspárnak és az ágy alatt alvó gyereknek nem kellett félniük attól, hogy az éjszaka folyamán, ha valaki belől, vagy behajt valamit az ablakon, bántódás érné őket. A kitekintés, valamint az asztal környékének jobb megvilágítása végett, az udvar felől is volt egy ablak. A két ablak közé állították a padot, az úgynevezett kanapét.



Kórízs József az utolsó pillanatban örökítette meg nagyszülei szobáját

A házba a konyhán keresztül lehetett bejutni. A konyha ajtaja két részes volt, vízszintesen, síkban nyíló tömör ajtó. A felső részét csak éjszaka hajtották be. A konyha hátterében nyitott tűzhelyes, szabad kémény volt. Az első szobába vezető ajtó nem a fal közepén volt, hanem egy kissé az udvar felé eltolódva helyezkedett el. Mögötte volt a banyakemence, amit a konyhából fűtötték. A kemence és ágy közötti heverón, priccsen tartózkodtak az apróbb gyerekek a nap folyamán. A konyha 11 láb (3,476 m) hosszúságúra és a fő falnak megfelelően 14 láb mélységűre épült.

A konyha után következett a kamra, amely 14×12 láb (4,442×3,792 m) nagyságú volt, és csak a konyhából lehetett bemenni. A megvilágítást az udvarról kapta, egy kisméretű, négytáblás ablakon keresztül. A kamrában tartották az értékesebb gazdasági szerszámokat. Idővel, ha a családtagok száma megnőtt, leginkább a fiatal pár lakószobájaként (belsı szobaként) használták.

A három helyiségből álló lakórészt az istálló követte, melynek mérete 13×14 láb (4,108×4,442 m). Az egy tető alatt álló épületet 6 láb (1,903 m) féltetejű fészer zárta be.

A falveréskor, amikor elértek a 7 lábnyi magasságot, az épület teljes hosszába felfektették a 7 col vastagságú mestergerendát. A ház hossztengelyével keresztben a mestergerendára 2 1/2 láb (79 cm) távolságra helyezték az átalgerendákat. Az udvar felől az átalgerendák kétlábjú-

val hosszabbak voltak, s így a ház előtt egy oszlopos gang jött létre. A mestergerenda és átalgerendák között hézagok keletkeztek, ahova azokat a tárgyakat (olló, borotva, iratok) helyezték el, melyek nem kerülhettek a gyerekek kezébe.



Egy alulgerendázott szoba

Külön gondot okozott számukra a házak fedőanyagául szolgáló nád beszerzése. Az akkor időben a Bara-patak alacsony vízállása miatt a környéken nem volt elegendő nád, így legközelebb Turiánál vághattak. Legszívesebben Beljanski-nádat szerettek volna beszerezni, mivel az vékony szálú, és nem támadja meg a féreg. Ebből azonban elegendő mennyiséget nem találtak, és így megelégedtek a silányabb minőségű turiai náddal is. A házak építéséhez szükséges épületfát Zentáról kellett hozni.

A házak építésének idején nem szükölködtek élelmenben, mivel a telepítési feltételek egyik pontjaként szerepelt a lakosoknak gabonával és vetőmaggal való ellátása. Ezt a gabonamennyiséget a kincstár kölcsönözte, és szabad éveik lejárta után vissza kellett adni. Hogy mennyi gabonát kaptak, nem ismeretes, de valószínű elegendő mennyiséget, mert telepítésük első éveiben nem panaszkoztak ellátásukra.

A házak építésével annyira el voltak foglalva, hogy az 1785-ös évben nem szánthatták föl kijelölt földjeiket. Az első évben egyedüli hasznuk a kaszálókról való szénabegyűjtés volt. Saját részükre nem vethettek ke-nyérgabonát, de jószágaik számára így biztosították télre a takarmányt.

A szomszédos Szekity-puszta a telepítés első évében még lakatlanul állt. Attól félték, hogy a folyamatban levő birodalmi németek betelepítése során számukra idegen ajkúak közelében kell majd lakniuk. Szerették volna Szekity-pusztát településükhez csatolni. Hogy erre jogot formálhassanak, örtültek, ha a környék lakosai, vagy kunhegyesi utánelepülők érkeztek közösségiükbe. Az anyakönyvben hamarosan olyan nevek jelentek meg, melyek nem szerepeltek Köröskényi kimutatásában: Adsagi, Sebők, Sárándi, Csípő, Balla, Daku, Ketze, László, Kisari, Borza, Kökényesi. Hogy a családok honnan és milyen körülmények között érkeztek Feketehegyre, nem ismeretes. Feketics-pusztára a legális település előtt érkeztek jövevények a Kunságból, s Pacsárra és Moravicára is költöztek Kisújszállásról, Karcagról, Jászkiséről levándorlók. Mivel Feketehegyen a telepítés bizonyos fokú szervezetlensége miatt jó néhány telek betölhetetlen maradt, így a pacséri és moravicai illegális letelepülők közül néhányan átköltöztek Feketehegyre, ahol megkapták az üres telkeket. Alig érkeztek meg, már hatvan zsellér család jelentkezett Kunhegyesről legális letelepülési kérelemmel. Mivel kérelmüük nem nyert kedvező elintézést, ezért 1786 tavaszán egyesek vállalva a kockázatot, lejöttek feketehegyi ismerőseikhez. Az új telep lakosainak száma így bővült a Szoboszlai, Janó, Újvárosi, Gombár, Bornemissza, Mándoki és Fodor családkkal.

Családi ügyeik intézése miatt a feketehegyiek gyakran tértek vissza Kunhegyesre, Tiszaburára, ahol ismerőseknek elmesélték letelepedésük körülményeit. 1786 tavaszán a tiszaburai származású Botlik István Karcagon eldicsekedte régi jó komájának, Pásztor Mihálynak, hogy az élete minden kedvező fordulatot nyert Feketehegyre való letelepedése után. A hallottakon Pásztor Mihály felbuzdult, s vándorbotot vett a kezébe, hogy szerencsét próbáljon. Mire ő ideért, addigra már minden telek kiosztásra került. Nem esett kétségbe. Mindjárt hozzáfogott házának felépítéséhez a Bara-patakön túl, a kaszáló peremén. Így vélekedett: „Egy kicsit halászni, egy kicsit dolgozni (egy kicsit lopni) és meg lehet majd élni.” A halászásnak azonban tragikus következménye lett. Szenttamás alatt egy éjszakai halászás közben, ahogy kihajolt a csónakból, hogy kivegye a halat a hálóból, egy kiálló nádtusa kiszúrta Karcagi Pásztor Mihály egyik szemét. Az elkövetkező években egy szenttamási szerbhez járt kukoricát kapálni felesbe, mivel neki nem jutott föld Feketehegyen. Kukoricatörés után igen esősre fordult az idő. A megegyezés és az akkori szokások szerint a gazdának kötelessége volt, hogy munkásának hazavigye a részes kukoricát. Karcagi Pásztor Mihály többször is kiment a gazdához, hogy elintézze a kukorica ha-

zaszállítását. A gazda az esős időre, a késedelmes szántásra, vetésre hivatkozva próbálta igazolni késését, s minden alkalommal megígérte, hogy az elkövetkező napok egyikén majd eleget tesz kötelezettségének. Mivel az ígéretből nem lett semmi, így Mihály bácsi furfanghoz folyamodott. A legközelebbi alkalommal, amikor ismét megjelent a gazdánál, akkor azt ígérte, hogy Ő szívesen megfizeti a fuvart, csak kerüljön már haza a kukoricája. Ennek hallatára a gazda már nem is láttá olyan sárosnak az utat, s azonnal nekikezdtek a kukorica felrakásának. A négy ökör egy kicsit nehezen, de behúzta a faluba a tizenkét sukkos megrakott szekeret. A kukoricát ideiglenesen a gangra rakták le, mert a szenttamási gazda nem akarta megvárni, hogy a padlásra való hordással eltöltsék az időt. Amint a kukoricát lerakták, a gazda a fuvart kifizetését kezdte emlegetni. Mihály bácsi pedig a rossz időre hivatkozva egyre a szobába invitálta a gazdát egy pipászóra. Erre az könnyen rá is állt, mivel fázott. Mihály bácsi odaült a kemence padkájára, rágyújtott a pipára, és úgy eregette a füstöt, mintha számára a kukoricahozatal problémája örökre lekerült volna a napi rendről. Az asztalnál idegesen pipázó gazda mind erényesből követelte a megígért fuvart árát. Amikor már hadonászott Mihály bácsi orra előtt, az teljes nyugalommal megszólalt: „Elhallgass, és indulj az utadra! Tudod te nagyon jól, hogy kötelességed volt az egyezségünk alapján a kukoricámat hazahozni. Ne lármázz, mert a magam formájára veszlek!” A szenttamási szerb nem értette meg a célzást, és még erényesből követelte a fuvart. Mihály bácsi meguntatta a lármát, szidalmazást, hadonászást, kikapta a pipát a szájából, és az illatos meggyfából készített pipászárral egy pillanat alatt kiszúrta a gazda egyik szemét. A maga formájára vette Karcagi Mihály a szenttamási gazdát. Egyformák lettek. Mindkettőjüknek hiányzott most már a bal szeme. Az ügynek azonban nem lett következménye. Az elkövetkező évben az egyszemű Karcagi Pásztor Mihály ismét ugyanannál a szenttamási szerbnél kapálta a kukoricát felesbe, azzal a különbséggel, hogy összel nem kellett vitába szállni az egyszemű gazdával a részes kukorica hazahozatala miatt.

Alig telt el 2-3 hét a megérkezésüket követően, a telepesek már kevésnek találták azokat a beneficiumokat, melyeket Válovits tolmácsolásával a kamara felajánlott számukra. 1785. június 12-én kelt folyamodványukban újabb kiváltságokért fordultak a felsőbb hatósághoz:

1. Szabad éveik 1786-tól számítássanak, mivel folyó évi adójukat eddig lakóhelyükön egész évre kifizették.
2. Már a szabad éveik alatt is kérik a bormérés, mészárszék és bolt hasznát, melyekre anyagi megerősödésük érdekében szükségük

lenne, mert régi lakóhelyükön házaikat, földjeiket olcsón kényezsérültek eladni, s a hosszú út is kárral járt. Késői megérkezésük miatt pedig már nem tudtak szántani és vetni, és erre az évre csak a szénából remélhettek valami hasznot. Így e beneficiumok előbbi elnyerése nélkül nem is gondolhatnak templom, parókia és iskola építésére.

3. Szekity-puszta átengedését is kérík, ha másként nem lehet, legalább bérletként.
4. Végül szőlőültetésre alkalmas hely kijelölését kérík, amint ezt a zombori kamarai adminisztrátor szóban megígérte, mert Kunhegyesen is volt szőlőjük, s éppen akkor kellett otthagyniuk, mikor már termőre fordult.

Kérelmüket a zombori adminisztráció már június 18-án továbbította a magyar kamarához.

A kamara véleménye kérelmükkel kapcsolatban a következő volt:

1. Az első kérés teljesítését méltányosnak találja, mert adójukat régi lakóhelyükön október végéig tényleg kifizették, így szabad éveik november 1-jével kezdődhetnek.
2. A második kérést javasolja leegyszerűsíteni a negyedévi bormérés engedélyezésére, ti. Szent Mihály-naptól újévig, annál is inkább, mivel közszükségeikre kaptak egy szabad szessziót.
3. A harmadik kérést egészen elutasítandónak vélik, mivel már úgyis megkapták Vélicity-puszttát, s ha Szekityet is elnyernék, a kincstári uradalom nem tudná hol ledolgozatni velük és a szomszédos községekkel robotjaikat, s azok év végén kihasználatlanul törlendők lennének.
4. Elutasítandónak tartja a negyedik kérést is, mert ezen a vidéken rossz bor terem, s ha termelésére mégis engedélyt kapnának, akkor meg kellene engedni nekik az Urbárium szerinti féléves bormérési jogot is, ami viszont az uradalmi kocsmának jelentene kárt, mert akkor Szent Mihálytól Szent György-napig a lakosok saját termésű rossz boraikkal ellátnák a községet, s így az uradalmi kocsmában nem fogyna a bor.

A feketehegyiek nem nyugodtak bele egykönnyen a magyar kamara elutasító véleményébe. 1785. augusztus 15-én egyenesen a királyhoz fordultak beneficiaik kibővítése céljából. Arra hivatkoztak, hogy Kunhegyesről az újabb zsellér családok leköltözésével a lakosok száma hamarosan háromszáz családra szaporodik, s így a jelenleg kijelölt

lakóterük Szekity-puszta nélkül szűkösnek bizonyul. A települést kényeszerítő okok miatt oly közel kellett építeniük a szomszédos pusztához, hogy elkerülhetetlenné válik a lábas- és aprójóságok átbitangolása a szomszédos területre. A szőlőföldek kijelöléséről sem akarnak lemondani, mivel: „Ezen az orvos és patika nélküli helyen egészségüket a nyári betegségekkel szemben nem tudják másként megvédeni, mint a gyümölc és bor mértékletes fogyasztásával.”

Kérelmük többször is megfordult a magyar udvari kancellária, a zombori adminisztráció és a magyar kamara előtt. Sikerült elnyerni az alsóbb hatóságok, kamarai mérnökök kedvező véleményzését, de ez mind hiábavalónak bizonyult, mert II. József végül is határozottan azt a véleményt fejtette ki, hogy Szekity-pusztára birodalmi németeket kell telepíteni. A határkérdés szempontjából pedig azt ajánlotta, hogy mély árok válassza el egymástól Feketehegy települést Szekity-pusztától. Ez meg is történt, s a temető mögötti határrészen a kiásott árok maradványa még manapság is megtalálható.

A kunhegyesi telepesek kezdtől fogva azon fáradoztak, hogy az idegen ajkúak közelségét elkerüljék. Ennek értelmében utasították vissza a sokkal kedvezőbb feltételeket nyújtó Verbászra történő letelepítésüket is. 1786-ban bekövetkezett az, amitől féltek. A zombori jószágigazgatóság megkezdte Szekity-puszta betelepítésének előkészítését a birodalmi németek számára.

A Szekity-pusztán végzett munkálatok betekintést nyújtottak a telepesek számára, hogy hogyan történt a svábk letelepítése Bácskába. A kincstár az egész községet felépítette, felszerelte, és robotoló jobbágyokkal (főleg hegesiekkel) felszántatta és bevettette a kijelölt szántóföldeket. Mindez akkor történt, amikor a feketehégyi lakosokban még elevenen éltek az előző évi faluépítés vergődése. Amikor a németek számára elkészült a falu, s az istállóban a tehén bögött, és a járszuhoz négy ló volt kötve, akkor jelent meg a birodalmi telepes, hogy a kincstár megbízottjától átvegye a lakáskulcsokat. Mindez írigykedve nézhették a kunok, s természetes, hogy ez ellenszenvet váltott ki belőlük. II. József minden német telepes után 1 aranyat fizetett a német császárnak. Egy arany a szájhagyomány szerint az akkori időben egy kövér disznó árának felelt meg. A vastagnyakú kálvinista kunok, amikor meglátták a Szeghegyre érkező németeket, lekicsinylőleg így szóltak: „Egy sováp – egy disznó.”

Feketehegy település sok nehézség és megpróbáltatás árán jött létre. Mindazok a szép remények, amelyek Terebesinek és társainak bécsi küldetését táplálták, a letelepedés pillanatában szertefoszlottak. Még

néhány évtizeddel ezelőtt is, a disznótorok és a névnapok alkalmával, a gazdagon terített asztal mellett öregeink bús éneke ezekre a kezdeti nehéz évekre emlékeztetett:

„Ezerhétszáznelyelcovanöben
lejöttünk Bács vármegyébe,
tíz esztendőt eltöltöttünk,
mégsem volt búzakenyerünk.”

Dallamot is szerkesztettek a szöveghez, de az csak valamiféle dör-mögésből állt. Sok telepes, nem sajnálva a felépített házát, értelmetlennek látva a további küzdelmes életet, elhagya a falut. Helyükre azonban újabb vándorok érkeztek. Megérkezésük első évében házaik felépítésével voltak elfoglalva. Igaz, kis jószágállománnyal rendelkeztek, de elfoglaltságuk miatt nem jutottak szántóik megműveléséhez. Búza alá 1786 őszén szánthattak először. Ekkor azonban az egykor Feketics-puszta keleti határrészén készítették elő vetésre a földet, mivel a határ más pontjain a töretlen legelőket az akkori primitív ekékkel nem tudták felszántani. Az eke minden része fából volt, egyedüli vasból készült alkatrésze az ekevas volt. Szabad idejükben a határ déli és nyugati részén a legelők feltöltésével készítették elő a talajt, de azok bevetésére csak az elkövetkező években került sor. Az időjárás és a politikai helyzet úgy alakult, hogy gazdasági tevékenységük eredményességét gátolta. A rendkívüli szárazság miatt első termésük igen szűkös lett. Ehhez hozzájárult még az is, hogy II. József ebben az évben tette meg az előkészületeket a török porta megtámadására. A katonaságnak élelemmel való ellátása céljából Zimony környékére és a déli vidékekre összpontosította a gabonát. Az egész országban, s így nálunk is novemberben katonabiztosok járták be a településeket, és összeírták a gabonát. minden háznál csak annyi gabonát hagytak, amennyi feltétlenül szükséges volt a család létfenntartásához. Feketehegyen sok háznál nem írtak fel semmilyen gabonát sem, mivel a jószágállomány hiánya miatt, akkor még nem is szánthatták fel földjeiket. Gabonát nem volt szabad eladni, a felesleget pedig megszabott árak mellett elszállították a kincstár számára.

1 pozsonyi mérő búza (62.5 l)	2 forint
1 pozsonyi mérő árpa	46 krajcár
1 pozsonyi mérő zab	40 krajcár
1 mázsa széna (56 006 kg)	20 krajcár

Ezek az árak akkor viszonylag magasnak számítottak, de csak a felét fizették ki. A lakosok ígéretet kaptak, hogy a háború sikeres befejeztével megkapják a teljes értéket. A telepesek egymást nem segítettek ki még kölcsöngabonával sem, mivel a felesleget elszállították a kincstári raktárakba.

1788-ban kitört a háború. Írott dokumentumok tanúskodnak arról, hogy Feketehegy lakossága derekasan kivette részét a háborúból. Fel voltak mentve minden földesúri kötelezettség alól, s így előre törlesztették urbáriális kötelezettségüket. Részt vettek a szénagyűjtésben, szénászállításban és a hosszú fuvarok teljesítésében. Feltételezhető, hogy önkéntes katonai szolgálatot is teljesítettek, mert amikor azzal a kérelemmel fordultak a királyhoz, hogy tehermentes éveiket szíveskedjen meghosszabbítani, akkor kérelmük kedvező elbírálat nyert. A telepítés feltételeként biztosított három évig tartó tehermentes évüket az uralkodó még fél évvel meghosszabbította, azzal az indoklással, hogy a törökellenes háborúból elsőkként példásan kivették a részüket.

A háborús évek nehézségei miatt a lakosok 1788-ban éhínségre panaszkoztak. A súlyos helyzetből sokan a település elhagyásával kerestek kiutat. Este a lakásukban az olajmécset vagy faggyúgyertyát meggyújtották, hogy a szomszédok azt gondolják, hogy odahaza vannak, s közben a legnagyobb titokban, a sötétség leple alatt igyekeztek minél távolabbrra jutni telephelyüktől. Mint ismeretlen jövevények arra törekedtek, hogy az új közösségebe beilleszkedjenek, és szabad éveiket újrakezdhessék. Az akkori időben ez gyakori eset volt. Előfordult, hogy egész települések néptelenedtek el, és jöttek létre újak. Újvidék közelében levő Pirost például háromszor kellett teljes egészében betelepíteni, míg végül állandósult a lakossága. Az Áts és Csoma által szervezett zavargások a telepesek amúgy is nehéz helyzetét csak súlyosították. A török háború eredménytelensége miatt további kölcsöngabona-juttatásban nem részesülhettek. Szerte feszítottak azok a remények, melyeket a Feketetóra való átköltözés táplált. Hiába hosszabbították meg szabad éveiket még fél évvel, a nemesi előjogokkal rendelkező szabad kunoknak Feketehegyen bele kellett törödniük jobbágyi terheik viselésébe.

ID. PAPP IMRE EMLÉKIRATA A KEZDETI VILÁGRÓL (RÉSZLET)

A telepesek minden család erejéhez képest (család és iga erőhöz mérten) ingyen kapót földet, 1,2,3,4 fertájt, minden fertájföld 10 l volt ezenkívül kaptak még szérűskertet is külön külön ahol nyomtattak és istáló volt, ez a terület 1200.□öl volt a kertek során. volt ojan család ahol nős fiú is volt ahol 4-5 ló is volt ezek mind 4 fert kaptak de volt ojan is aki a fíjára is kapott földet külön (őregek elbeszélése) azért írták külön külön hogy kevesebb legyen a róbót mivel a földet ingyen kapták a művelődés után dézsmát kellet beadni, a termés kilencedikrész vólt a dézsma (rész) keresztból részelte, néha ojan későn részeltek hogy fojófű már a keresztféjén volt adig nem szabadvolt hozzá nyúlni a kereszthez még a dézsmát kinem vették, ha valakinek kellet kenyér akor a köségi elöljáróságtól kapott céudulát s arra kapot engedélyt a nyomtatásra. a dézsma melet még robótót is kelet adni a birtok arántába, egy fertájföld tán csak kézi robot vólt de a töbi föld után már kocsiló és embert kellet adni az emberek saját kosztjukon vóltak a lovak kaptak takarmányt, a robot 14 naptól 6-8 hónapig tartott.

Más

Őregek elbeszélése szerint az Álami birtókók voltak. a robot hejei Gyulafalva, Béla p pékla p. Zombor és Ó Szivac körül egy puszta töb ezer holdas volt, leginkább ezekre a p jártak Feketicsről. A robot nagy megterhelés volt az emberek elelmezésébe, mert a kenyér megszáradt a húsféle megpetyhadt csak a vöröshagyma és a hajába fót tojás birta ki a hosszab időt rómlás nélkül leginkáb nyárson sült szalonnát ettek a nyárs mindég a kocsiódal zápközt volt a kocsi olal ritka zápu vólt, ojan hogy a gyerekek leginkáb ót bújtak be a kocsira, mivel mindég vóltak töb robótásak 10-15 is, hetenként fölváltva vittek az embereknek élelmet. Ez a hejzet volt 1848ig még Kosuth Lajos és Dózsa György megnem változtata a hejzetet. 1848 nagy változást hozott, eltörölték a Nemes és Jóbágy rendszert az emberi jogok egyformák lettek (nem egészen) a dézsmát és robotot eltörölték, az adófizetést bevezették és kiterjedt mindenkiire, az előt a Nemes nem fizetett adót se nem dölgözöt, csak pipált és parancsolt, ez nem is tetszet nekiki nagyon lázongtak nem akartak fizetni. Ez atörténet benne volt az 5-6. ósztájú iskola könyvbé 1880-as évekbe gyerek koromba tanultam is.

Építkezés

Az építkezés nagyon kezdetleges volt a tetej (szarúfa) hasítót fenyő volt az ablakok aprók 4 fiókos a tetej leginkább nád volt kevés zsúp is volt ajtókon fakilincs madzagħúzóval cak a módosab házaknál volt vas kilincs, téglalrégebben nem volt vágógal pótolták, a padlás is nád volt be tapasztva (vitelek) stb.

Ez a szegénység csak a magyartelepülésekben volt Feketics, Morovica, Pacsér, Morovica is akkor települt. Mikor a németeket telepítették II. József császár későb Máriateézia 50-100 ével előbb német országból, azok hóztak magókkal mindenféle mestert (iparos) ot nem volt fa kilincs a a magyarok iparosok nélkül voltak azért voltak a magyarok kénytelen tűrni a svábokat, 1860 év Torzsáról jöt Pucser nevű sváb az építete az első téglal-cserép égetőt a temetőnél a fótból pájánál 15 évig dolgozott és ekkor a Magy ref egyház tiltakozót elene mert a temetőt koptata a akkor beszüntették a működést, akor építet a község másik téglal égetőt a mostani hejére...

Ezen elbeszélést a utókornak írtam 90.ik évemben reszketős kézzel azért van benne töb hiba elnázést kérek

Feketics 1962 év
Id. Papp Imre



Id. Papp Imre (1872-ben született)

AZ ELÉGEDETLENSÉG MAGVA

Még meg sem melegedett helyük az új telephelyen, már is beneficiumokat kértek. A zombori adminisztráció elutasította Szekity-pusztával és a szőlőtelepítéssel kapcsolatos kérelmeiket, áthidaló megoldásként engedélyt adott dinnyeföldek kimérésére. A termőföld birtoklásának arányában (1, 2/4, $\frac{1}{4}$ szesszió) 1200, 600 és 300 négyszögöl dinnyeföldet mértek ki. A lakosoknak eszük ágában sem volt dinnyét termeszteni, mindenki abban a reményben igényelte a dinnyeföldet, hogy idővel szőlőt telepít. A jobb fekvésű dinnyeföldhöz ragaszkodva nézeteltérésre került sor közöttük. A zombori adminisztráció Kun Szabó Mártont küldte ki a helyzet felmérésére, aki csodálkozva állapította meg, hogy egyes lakosok nemcsak hogy nem művelték földjeiket, hanem meg sem tudták mutatni, hogy hol fekszik. Az adminisztrátor ezen felháborodva bitangoknak nevezte a lakosokat. A sértő megjegyzés hallatán az érintettek elkezdtek szervezkedni. Felbujtójik arra biztatták őket, hogy költözzenek el, mivel tévesen lettek Bácska középső vidékére telepítve. A sértődöttek mozgolódása valóságos lázadássá fokozódott. Belekeveredtek olyanok is, akiknek különben eszük ágában sem lett volna elköltözni. Végül a katonaság kivonulása, valamint a zombori megyeház pincéjébe való bezárási véget vetettek a lázadásnak.

A lázadás ideje alatt az elégedetlenkedők közül, sokan félve a börtönbüntetéstől, az éjszaka leple alatt elhagyták a falut, otthagya házaikat, földjeiket. A Tiszán át Bánátba menekültek, ahol már biztonságban érezték magukat, hiszen ott Bácsmegye törvénye érvénytelen volt.

A kiürült házakat, telkeket elfoglalták az új jövevények. Volt belőlük bőven, hiszen akkoriban az utak tele voltak vándorló családokkal. A Feketehegyre érkezettktől nem kérdezte meg senki, honnan vagy miért jöttek. Hamarosan nevet is adtak nekik, a cifra öltözetű kovács mesterségezéről a Cifra Kovács János nevet kapta, vagy a Tolna megyéből Peregról jött neve Tolnai Peregi Lajos lett. Azok a felvidéki családok, akik mint utánelepülő családok érkeztek az üresen maradt

telkekre, beolvadtak a közösségebe, és szláv hangzású neveiket hamarosan elhagyták. A lelkész Tóth vezetéknél jegyezte be őket a hivatalos iratokba. Csupán a szájhagyomány őrizte meg százötven éven keresztül, hogy Tóth, de szlovák-tót.

A bíró sem törödött azzal, hogy ki honnan és miért jött, hiszen Feketehegyen akkor még a katonaszőkevények is menedéket találtak. A zombori adminisztráció sem firtatta a jövevények kilétéét, örölt, hogy a megfogyatkozott lakosság kiegészült. A letelepedés idején a lakosok száma kilencszázhatvárom volt, három évvel később, a lázadás idején ezerháromszázötvenre gyarapodott. A zombori adminisztrációnak az volt a lényeges, hogy a község megteljen adózókkal, és hogy a földdeket megműveljék.

Mivel sokan hagyták el a falut, és helyükre új családok költöztek, az elsődleges földosztáson már nem lehetett eligazodni. Szükségessé vált a határ újból felmérése. Köröskényi Mihály adminisztrátor a szántókat hármas calcatúrában mérte ki gazdaságoknál:

I. calcatúra	6 hold	400 négyszögöl
	6 hold	400 négyszögöl
		15 200 négyszögöl
II. calcatúra	6 hold	400 négyszögöl
	6 hold	400 négyszögöl
		15 200 négyszögöl
III. calcatúra	6 hold	400 négyszögöl
	6 hold	400 négyszögöl
		15 200 négyszögöl
Kiskaszáló	7 hold	400 négyszögöl
Nagykaszáló	14 hold	800 négyszögöl
	60 hold	26 400 négyszögöl

A LÁZADÁS

A kunságból érkezett telepesek száma 1785-ben Iványi becslései szerint kilencszázhatvárom volt. A kezdeti kétszáztizenkét családból álló falu lakossága utánelepülőkkel rohamosan gyarapodott. A következő év tavaszán újabb telepesek érkeztek, és a szabadon ma-

radt negyven házhelyet és telket elfoglalták. 1786 tavaszán a lakosok száma már elérte az ezerháromszázötven lélekszámot. A kétszázhétvan családon felül már nem jutott a kijelölt házhely a faluban, így arra kényszerültek, hogy a kaszáló peremén, vagy a szérűskertekben épült istállók cselédlakásaiba költözzenek.

Az új környezetben minden legális telepes jogilag kiegyenlítődött. Azzal, hogy a zombori adminisztráció által kijelölt földterületet Feketehegyen elfoglalta minden az irredemtus, minden a vagyonos redemtus, az uralkodó alattvalójává vált. Az áttelepülés Kunságból Bácskába anynyit jelentett, hogy lemondta a redemptio alkalmával Mária Teréziától megváltott (nemesi) előjogaikról. Számításba véve a jászágállomány csekély voltát és a fejletlen mezőgazdasági termelőeszközökét, elgondolkodtató, hogy mily módon is tudták felszántani a töretlen legelőket. A három ló vagy négy ökör által vontatott ekével, melynek fából volt a kormánydeszkája, egy nap alatt $\frac{1}{2}$ hold földet tudott felszántani. A szántáshoz két ember kellett, míg az egyik a jászágot hajtotta, a másik az ekét fogta. A jobb módú, egész szessziós gazdáknak, a házak építésekor segítettek a jászágállomány nélküli családok. Ezt a segítséget az igával rendelkező gazdák a föld fuvarozásával viszonozták. Amikor tavasszal elérkezett a szántás ideje, akkor már az ilyen segítségek nem voltak lehetségesek. Akinek volt jászága, az a saját földjének megművelésével volt elfoglalva, s nem segíthetett azoknak, akikkel az előző évben együtt építette fel a házát. Voltak olyan családok, akik fél vagy egész szessziót kaptak, mert nagy létszámu családdal rendelkeztek, holott nem volt egyetlen igavonó állatuk sem. Ezek képtelenek voltak arra, hogy földjüköt megműveljék. Az 1786-os év nyugalomban múlt el, befejezték házaikat, szükséget nem szenvédtek, mivel el voltak látva kölcsöngabonával.

1787 tavaszán Kun Szabó Ferenc tehát azt a megbízatást kapta, hogy az előző években betelepített községeket felülvizsgálja. Az ellenőrzésen kívül az volt a feladata, hogy pontos kimutatást készítsen a lakosok létszámáról. Feketehegyre május 28-án érkezett meg. A felülvizsgálás alkalmával arra a meggyőződésre jutott, hogy egyes telepesek nem művelik földjeiket, sőt nemelyik azt sem tudja, hol van kimérve a szántója. Nagyon is valószínű, hogy egyesek nem tudták megmutatni földjeiket, de minek is járkáltak volna ki a határba nézegetni a földet, hiszen nem volt mivel felszántani azt. Tudhatta volna a megyei jászágigazgatóság a német települések példájából, hogyan kell megteremteni az előfeltételeket a föld megműveléséhez. minden német telepes család, aki földműveléssel foglalkozott, kapott a kincstártól négy lovát,

pedig azt sem tudták, hogyan kell azokkal dolgozni. Etetni sem tudták jószágaiat, és agyonhajszolva pusztulni hagyták. A kunok pedig, akik Feketehegyen telepedtek meg, hiába tudtak a lóval bánni, nem kaptak egyetlen rossz gebét sem. A német telepesek a földműveléshez szükséges teljes ingóságot megkapták, holott azt sem tudták, hogyan kell a kaszát megkalapálni vagy megfenni.

Kun Szabó Ferenc szidalmazásait a feketehegyieknek akkor kellett hallgatniuk, amikor még nagyon elevenen élt bennük Szekity-puszta betelepítésének módja. Amikor ők arra voltak kényszerülve, hogy tehetetlenül nézzék feltöréten földjeiket, akkor a hegyesi robotoló jobbágyok nem csak elkészítették, de be is vetették a németek számára a szántóikat. Szeghegy példáját látva, felháborodtak a megyei tiszviselő megjegyzésén, aki őket dologtalan bitangoknak nevezte. Elhatározták, hogy felsőbb hatóságokhoz fordulnak sérelmüük orvoslása érdekében. Deputációt szerveztek, és a költségek fedezése végett Bácsi János bíróhoz fordultak, aki megtagadta a segítséget. Az elégedetlenek élén az egykori bácsi deputáció tagjai voltak, Csoma György és Áts István. A dokumentumok nem nyújtanak pontos információt arról, hogy mi volt a pontos céljuk. Vajon csak a sértő megjegyzés korrigálása, vagy a hibák orvoslása is. Annyi bizonyos, hogy az egyedüli megoldás az lett volna, ha a megyei jószágigazgatóság igavonó állatokat biztosít számukra. A deputáció megszervezésére ekkor nem került sor, mivel néhány nap múlva újabb problémák merültek fel.

A Feketehegyre költözött kunok többségének odahaza, Tomaj-pusztán szőlőültetvényeik voltak. Hiába kérték a budai kamarát, hogy szőlőültetésre jogot kapjanak, és hogy szőlőföldeket mérjenek ki számukra. A felsőbb hatóságok arra hivatkoztak, hogy a Telecskai-dombok nem alkalmasak a szőlőtermesztésre. Úgy látszott, a zombori jószágigazgatóság megfeledkezett arról, hogy a telepítés előtti időben több mint 100 holdas területen úgynevezett öregszőlők voltak. A nomád állattenyésztésre való áttérés következtében a bérlok a szőlőművelést elhanyagolták, és üresen maradt az a hatalmas pince, amely manapság is használható állapotban van a temetőson.

Mivel az egykori szőlősgazdák sehogyan sem akartak lemondani a szőlőtelepítésről, cselhez folyamodva dinnyeföldeket kértek a hatóságoktól. Hogy sárga- vagy görög dinnye termesztésére gondolt a zombori adminisztráció, nem tudni, de a Telecskai-dombokat alkalmasnak vélték dinnye termesztésére.

Amikor megkezdődött a dinnyeföldek kimérése, mindenki a jobb fekvésű területen szeretett volna magának fertályonként 300 négy-

szögölnyi földet biztosítani. Senki sem gondolt arra, hogy ott hatalmas dinnyék teremnek majd, hanem az idő műlásával szőlőt ültetnek oda. A földhöz való kisebb vagy nagyobb juss mérlegelésekor heves vita támadt a Bajsáról szakadt Farkas testvérek és a telepítés első hullámával érkezett kunhegyesiek között. A Farkas testvérek azt állították, hogy mindenkinnek egyforma joga van a dinnyeföldekre, függetlenül attól, mikor és honnan érkezett Feketehegyre. Ha valakinek nagyobb jussa van a közösségen, akkor az bizonyítsa be az útlevelével. A pár nappal előbb elhangzott bitangok sérelem, melyet a megye tiszviselője okozott, egybeforr a lakosok közötti torzsalkodással. A szervezkedők élén továbbra is Csoma György és Áts István állt, akik az igazság felderítésére vállalkoztak. Az volt a szándékuk, hogy Kunhegyesen megszerzik az eredeti telepesek útlevelét.

A két küldött, Csoma és Áts előbb Kunhegyesre ment, ahol a község megbízottainak adták ki magukat, és kérték a Nemes Tanácsot, hogy adjon ki nekik az elköltözöttek útlevelleit. 1785-ben, amikor mint feketehegyi lakosok kiszakadtak Kunhegyes kötelékéből, a Nemes Tanács a kiállított útleveleket nem adta ki, hogy ezzel bizonyítsa hatalmát.

A Feketehegyre való leköltözés mellett döntő családok 1785 májusáig nem rendezhették anyagi kötelezettségeiket a tanáccsal szemben. Ingatlanjaikat nem tudták értékesíteni, mivel minden leköltöző család egyszerre akart tőlük megszabadulni, nehéz volt vevőt találni. Sokan ingó és ingatlan javaikat az otthon maradt közeli rokonokra hagyták. Október végéig háromszáz családra szaporodott az elköltözök száma (Wesselényi útinaplója szerint), akik minden eleget tettek kunhegyesi adósságaiknak. Ennek alapján szabad éveik kezdetét november 1-jétől számította az adminisztráció. Ez a tény világosan bizonyítja, hogy nem maradtak adósak senkinek sem. Egy év elmúltával a kunhegyesi tanács még mindig nehezteléssel gondolt a dolgos kezek elveszítésére, és így Áts és Csoma hiába kérték az útleveleket.

Dolgavégezetten hagyta el a két küldött Kunhegyest, és még nagyobb elhatározással indulnak Budára, hogy a sérelmes megjegyzésnek elégtételet szerezzenek. Júniusban érkeztek haza, s hogy mit végeztek, nincs tudomásunk róla.

Az egy hónapos távollét alatt megváltozott mind a küldöttek, mind az otthonmaradottak felfogása. A küldöttek beszámolva a falubeljeiknek, úgy állították be a dolgot, hogy Budán magával a helytartótanács elnökével, Niczky gróffal beszéltek, aki felvilágosította őket, hogy egy sajnálatos tévedés áldozatai. Ők egész véletlenül kerültek Feketics-pusztára, mivel számukra Feketető-puszta volt kijelölve, s az még min-

dig lakatlan. Ha akarnak, még nem késő, áttelepülhetnek oda. Több sem kellett azoknak, akiknek földjei két év elmúltával még mindig szántatlanok voltak. Tisztában voltak azzal, hogy hamarosan lejárnak a szabad évek, és kezdetét veszi a jobbágyterhek viselése. Félve gondoltak a száznégy napos robotra, hosszú és rövid fuvarra, hetedfizetésre, ezért mint az ígéret földjében, úgy kapaszkodtak meg a Feketetőra való átköltözés lehetőségében.

A zombori adminisztrációnál a hivatalosan elnevezett Feketics-puszta, amely a Bácsér-patak mentén fekszik Vélity-puszta és Parasztinác-puszta közelében, valószínűleg a hivatalnokok elírásai folytán lett Feketető, amely mint különálló puszta nem létezik.

Bácsi János hallani sem akart arról, hogy a lakosokat téves gondolatokkal zaklassák. Az előljáróság hivatalos iratot kért a küldöttektről, de azok ilyennel nem rendelkeztek. Mindezek mellett nem volt nehéz meggyőzni a hiszékenyek sokaságát Feketető létezéséről. Az előljáróság megtagadta az összeírások végzését, melynek az volt a célja, hogy a Feketehegyre letelepült lakosok átköltözzenek Feketetőre. Az elégedetlenkedőket Áts és Csoma a hevenyészve felépített lelkészlakban gyűjtötte össze, ahol ismertette a budai helytartótanács elnökének véleményét. A gyűlés résztvevői áthívatták Császár János községi nótáriust (jegyzőt), hogy ejtse meg az átköltödni szándékozók számbavételét. A jegyző előbb szép szóval kísérletezett meg felvilágosítani a szervezkedőket tévelygésükről, majd amikor ez hiábavalónak bizonyult, figyelezte őket a következményekre. A jegyző elutasította az összeírás elvégzését. Az egybegyűltek hiába szólították fel kötelessége végzésére, mégsem volt hajlandó a lakosok kérésének eleget tenni. Ismételten kérte a jelenlevőket, hogy hagyják abba a szervezkedést, mivel a küldöttek nem tudnak felmutatni semmilyen hivatalos iratot. Mivel sehogyan sem tudták összehangolni nézeteiket, végül az összeírást Szél Gáspár paraszti nótárius, harangozó, néptanító végezte el.

Az összeírás megtörtént, s mint akik jól végezték dolgukat, átmentek az uradalmi kocsmába, hogy igyanak egyet az átköltözés sikérére. A borszgatás közben mind jobban nekihevülve szidták azokat, akik az összeírásból kihúzták magukat. A kocsmában volt Bútor János is, aki a községen az uradalmi kasszír szerepét töltötte be. Az volt a hivatalos megbízatása, hogy kiossza a kölcsöngabonát és vetőmagot, majd a szabad évek leteltével be is kellett szedni a lakosuktól, hogy átadja a kúlai jószágigazgatóságnak. Mivel nem vett részt az összeírásban, így a szidalmak őrá is vonatkoztak. Mint sértett fél, arra figyelmeztette a szervezkedőket, hogy a kötelezettségeiknek előbb feltétlenül ele-

get kell tenniük, és csak akkor hagyhatják el a községet. A fenyedegető hangra Áts István felkapott egy dorongot, s boros fövel azzal vándolta Bútor Jánost, hogy mint jobbágy nem tart velük, hanem fenyedegetőzik. Szidalmazások közepepte agyon akarta ütni az uradalmi kasszírt, aki-nek időben sikertűl elugrania, s így elkerülte a halálosnak szánt ütést.

Visszaút az összeírás és összetűzés után már nem volt. A lakosok két pártra szakadtak. Az egyik csoportba sodródtak azok, akik megfelelő jóságállománnyal rendelkeztek, akik felszántották már földjeiket, és a jövőbeni termésüket várták. A másik csoportba pedig azok tartoztak, akik földterületük alapján gazdagok voltak, de mivel nem rendelkeztek jóságállománnyal, szegényekké váltak. Egyedüli reményük, hogy megszabaduljanak a kincstári terhek alól, a Feketetőra való átköltözés volt.

1787. június 8-án Bácsi János bíró megbízatásából Császár János jegyző jelentést küldött a megyei szolgabírónak, melyben felvázolta, hogy Feketehegyen a lakosok szervezkednek, semmisnek veszik az előljáróság határozatait, és fennáll a veszélye annak, hogy lázadás tör ki.

Június 22-én Kun Szabó Ferenc megyei hivatalnok ismét a települések összeírását végezte. Amikor Szenttamásra ért, meghallotta, hogy Feketehegyen zavargások vannak. Arról is értesült, hogy nem merült feledésbe, hogy két hónappal előbb dologtalan bitangoknak nevezte a lakosok egy részét. Nem is volt bátorsága átmenni Feketehegyre az összeírást elvégezni, hiszen a zavargások gyutacsátő adta az elégedetlenkedők kezébe. Értesítette a megyét, hogy nem végezheti el az összeírást a fennálló helyzet miatt. Pár nap múlva Örményi Mihály, a zombori jóságigazgatóság elnöke hivatalosan is értesítette a megyét a zavargásokról.

Ez alatt az idő alatt Csoma és Áts szervezte a lakosságot, hogy minden többen vegyenek részt az elköltözésben. Attól félve, hogy a felsőbb hatóságok megakadályozzák az elköltözést, titokban házaknál tartották a gyűléseket. A jegyzőre nem számíthattak, ezért Szél Gáspár parasztnótáriussal fogalmazták meg beadványukat a budai kamarához. A dolgok menetét éberen figyelte az előljáróság. Június 23-án a bíró arról értesítette a megyét, hogy a fejlemények veszélyes méreteket öltöttek. A lakosság két csoportra való szakadása miatt a helyzet odáig fajult, hogy az előljáróság tagjainak és a bírónak sincs biztonságban az élete.

Bácsi János bíró kemény kézzel igazgatta a háborgó közösséget. Védelmet nem kért a megyétől, arról maga gondoskodott. Volt egy nagy komondora, amely még az előljárósági gyűlésekre is elkísérte. Bárhová ment, minden magával vitte jókora meggyfa botját is.

Munkájában támogatták a Tiszaburáról szakadt falubeliei. A zavargások lecsillapításában igen sok ellenséget szerzett, de azok nem mertek ellene semmit tenni. Időskorában, amikor már nem vett részt a falu irányításában, még mindig úgy emlegették, mint „kutyatermészetű embert”. Temetését követő éjszakán a „betyárok” (ellenségei) kimentek a temetőbe, kiásták a sírból, és a koporsóból kiborítva otthagyták a sírgödör szélén. Másnap reggel, amikor a fiai értesültek az eseményről, minden bonyodalom nélkül újból eltemették. „Egyszer mégis csak meghalt, de legalább kétszer temetik el” – mondta a betyárok.

1787. július 2-án Latinovics megyei főszolgabíró azt a parancsot kapta, hogy vizsgálja ki a feketehegyi lázadást. Erre az időre Áts és Csoma, mivel az elöljáróságtól nem kaptak anyagi támogatást az elköltözés szervezésére, a deputáció költségeinek fedezésére a lakosoktól pénzt és élelmet gyűjtötték. A szervezkedés annyira kiterjedt, hogy már az elöljáróság tagságából is néhányan az elköltözés mellett döntöttek. A deputáció számára elegendő pénzt nem tudtak összeszedni, így arra kényszerültek, hogy lemondjanak a személyes közbenjárásról. Egyik kérelmüket a királyi komisszárnak küldték Almási Pál nevére címzve, másik kérelmüket pedig a királyi kamarásnak. Mindkét beadványukban arra panaszkodtak, hogy túlnépesedett a községük, mivel a királyi rendelet szerint kétszázötven család kapott letelepülési engedélyt, s most már sokkal több a telepesek száma. Idejekorán kérték területük növelését Szekity-puszta elnyerésével, de ezt a felsőbb hatóságok nem engedélyezték. Míg ők jóindulatúan keresték a kiutat, arról értesültek, hogy sajnálatos tévedés áldozatai. A budai kamarának Feketetóra kellett volna őket letelepíteni, mégis Feketics-puszta lett számukra kiutalva. Ezért kérík a felsőbb hatóságot, hogy a hibát tegye jóvá.

Eleinte türelmesen várták beadványukra a választ. Mivel az sem a komesszártól, sem a budai kamarától nem érkezett, fokozatosan úrrá lett a türelmetlenség. Áts és Csoma azt a kevés pénzt, amit összegyűjtötték, magukhoz vették, és elindultak Budára megsürgetni ügyük intézését. Az áttelepítéshez szükséges hivatalos iratok megszerzése céljából, a két küldött akárcsak az első útjuk alkalmával, ismét Kunhegyesre ment. A Nemes Tanács hallani sem akart a kérelemről, ezért a küldöttek bevádolták őket, hogy jogtalanul tartják vissza útleveleiket. Hiába valónak bizonyult a deputáció minden erőkönökse. Augusztus 2-án az útlevelek nélkül tértek hazára Feketehegyre. Feltételezhetően nem jártak Budán, mivel sem Császár János nótáriustól, sem a kunhegyesi tanácsstól nem kaptak semminemű hivatalos iratot, amellyel igazolhatták volna kül-detésük célját.

A szervezkedők megsokallták a meddő deputációmenesztésekét, a titkos megbeszéléseket, az eredménytelen kérvények írását. Tóth Mihály, Tóth István és Ökrös Mihály a változások egyetlen lehetőségét abban látták, hogy nyílt lázadásban törjenek ki. Sorstársaikat arra ösztökélték, hogy hagyják ott felépített házaikat, és keressék meg Feketetőpusztát valahol a Kunságban, ahol aztán békességen élhetnek. Áts és Csoma vonakodott az indulás időpontjának kijelölésétől, mivel ők maguk sem tudták, hol található az általuk megrajzolt ígéret földje.

A felkelők szervezkedésének ideje alatt Strássay Pál kamaraúj jószágigazgató kiküldte katonáit, és a lázítás szervezőit bekísértette a zombori megyeházára. Tóth Mihály és István elfogatása alkalmával megtalálták a királyhoz küldött beadvány másolatát és egy levelet, melyet Vass József, az osztrák jogszabályok professzora fogalmazott meg. Az irat szerint Feketehegy település a felsőbb hatóságok figyelmetlensége által jött létre. A telepesek sérelmeit a felsőbb hatóságok nem mérlegelték kellően, így túlnépesedés jött létre, melynek következtében nem volt elegendő életterük a nyugalmas életre.

A lázadás elfojtása céljából sorozatos letartóztatások következtek. Rács mögé került a zombori fegyházban Nagy Péter, Kocsis András, Köty Tóth Mihály és a paraszt nótárius, Szél Gáspár.

A királyi kamaraújhoz küldött kérvény másolata mentette meg a letartóztatottakat a komolyabb következményektől. Sikeresen bebizonyították, hogy ők megtettek mindenet az áttelepülés békés megoldásának elintézésére, csak a felsőbb hatóságok lanyha adminisztratív intézkedése miatt jutottak ebbe a helyzetbe. Mindenesetre január lett, mire kiderült ártatlanságuk, és megnyíltak előttük a börtön ajtói.

A lázadás szervezői nem úszták meg a dolgot. A lakosság félrevezeése miatt negyven pálcaütesre ítélte őket a bíróság. A büntetésnek ezt a fajtáját vasárnap délelőtt a szégyenfa tövében, a deresre fektetett elítéltben a község hadnagya hajtotta végre. A hadnagy (kisbíró) mellett álló esküdt, ha még pontosan is számolta fennhangon az ütéseket, akkor is nehéz volt eszméletvesztés nélkül kibírni. A vasárnapi istentiszteletről távozó híveknek a dereshúzást végig kellett nézniük. Példamutatásként a büntetést legelőször Szél Gáspáron hajtották végre, aki akkor az első tanítói tisztséget töltötte be.

Azok, akik a zavargásokban nem vettek részt, többnyire megfelelő jószágállománnyal rendelkeztek, és földjeik megművelésével foglalkoztak. Terményük betakarításával függetlenítették magukat a kincstári kölcsöngabonától, sőt 1788-ban már feleslegekkel is rendelkeztek. Március 12-én háromszáznegyvenöt bála szalmát adtak át a kincstárnak

jövendőbeli kötelezettségeik törlesztése céljából. Azok, akik a szervezkedés bűvkörébe kerültek, még tavasszal sem fogtak hozzá földjeik megműveléséhez (igaz, nem is volt igavonó állatuk), hanem a királyi rendeletet várták, amely majd engedélyezи számukra a Feketetó-pusztára való átköltözést. Az idő múlásával továbbra sem akartak csillapodni a kedélyek. Az elfogottak szabadon bocsátását azzal magyarázták, hogy ügyük elintézése folyamatban van. Várakozásuk hiábavalónak bizonyult, s így hamarjában két kérvényt is írtak. Az egyiket Bécsbe az uralkodónak címezték, amelyben Bács vármegye kemény bánásmódjára és ismételten a földhiányra panaszkodtak. A helytartótanács kivizsgálást rendelt el a zombori adminisztrációnál. Az ügy nem nyert pozitív elrendezést a lakosok számára, mivel az ideiglenes, de hivatalos kimutatás szerint a településen nem volt több kétszázötven családnál. A telepítés feltételeként meghatározott létszámon felüli lakosokat a zombori adminisztráció nem akarta, és nem is merte kimutatni, mivel a királyi rendeletektől függetlenül, önkényesen avatkozott bele a telepítési folyamathba.

A másik kérvényüket a magyar udvari kancelláriához küldték, amelyben szorult helyzetükre és az éhínségre panaszkodtak. A helytartótanács utasította a zombori jászágigazgatóságot, hogy minél előbb nyújtson segítséget a rászorulóknak.

Mindinkább közelgett 1788. november 1-je, a szabad évek lejárta, és kezdetét vette a jobbágyi kötelezettségek teljesítésének időszaka. Az inségkölcönök kiutalása csak súlyosbította az amúgy is szorult helyzetben levő lakosságot, mert kölcsöngabonáikat is vissza kellett fizetniük. Kérvényeik küldésének egyedüli eredményeként könyvelhető el az, hogy az uralkodó fél évvel meghosszabbította tehermentes éveiket arra való tekintettel, hogy a törökellenes harcokban példásan és elsőkként vették ki részüket. Ez azonban csak a felmerülő problémák elodázását jelentette, mert azokon, akik az elköltözés gondolatával foglalkoztak, ez sem jelentett semmilyen könnyítést.

A lázadás szervezése és annak elfojtása nagyban hozzájárult az egymás közötti viszonyok elromlásához. Elfogyott a kölcsöngabona, sokan reménytelennek látták annak megtérítési lehetőségeit. Az éhínségenben szenvedők kaptak még kölcsöngabonát, de ezzel még jobban növelték jövendőbeli adósságaikat. Sokan kilátástalannak látták helyzetüket, így elhagyták a falut. Nem köszöntek el sem szomszédjaiktól, sem rokonaiktól, de még legközelebbi csalátagjaiktól sem.

Simonyi István nem tartozott a lázítók közé, de bátyja egyike volt a szervezőknek. A titkos tanácskozások idején beavatta őt is az elköltö-

zés tervébe. Amikor Simonyi Andrást elfogták, és bebörtönözték, István is várta a megtorló intézkedéseket. Jobbnak láitta, ha elszökik a faluból. Tolna megyébe került, ahol egy ló elkötésében láttá sorsának jobbrafordulását. A vallatások alkalmával kiderült, hogy Feketehegyről származik. Nyolc évig tartó börtönvisselésre ítélték, és a kár megtérítésére kötelezték. A kár 8 forint 48 krajcárra volt felbecsülve. Ezek szerint az igen rossz gebe miatt nyolc évet kellett leülnie. A Tolna megyei járásgazgatóság értesítette Bútor János feketehegyi kasszírt, hogy Simonyi István ingatlanjából a kártérítésnek megfelelő összeget küldje el a Tolna megyei bíróságra. Hogy Simonyi családjával mi történt, azt senki sem tudja.

Bácsi János bíró öccse is a szervezkedők egyike volt. Amikor szult a helyzet, Bánátba menekült. Apáról fiúra szállt az emlék, hogy elődeik egykor Feketehegyről menekültek el. A félelemérzet az évtizedek műlásával alig lanyhult. Százhúszer év elteltével szabadult csak fel az erkölcsi nyomás a leszármazottakban, amikor összeszedték a bátor-ságukat, és felkeresték Feketehegyen maradt rokonaikat.

Az elégedetlenség lángját negyven pálcáütéssel nem lehetett elfojni. A jobb sors utáni vágyakozás miatt sok telepesnek nem volt maradása a helységben. Voltak olyanok, akik Kunhegyesen maradt rokonaiknál kerestek menedéket. A tanács könyörtelen álláspontra helyezkedett a visszatelepültekkel szemben. Ezt a nézetet tükrözte az 1793 decemberében megtartott ülés jegyzőkönyve. „Minekutána közönséges helyen a népnek tudtára adatott volna a tanácsi azon végzés, hogy az ez előtt sok esztendőkkel (8 év) nemely Cameralis Helyiségekbe innen elköltözött, s végbúcsút nagy illetlenséggel vett lakosokat senki maga házhoz 25 pálca büntetés alatt bé fogadni ne merészselje, hogy ezen végzésnek annyival nagyobb előmenetele és sikere lehessen oly hozzáadással, hogy mindenek is, akik hazajöttek, s a tanács híre, s akarattyá ellen visszaköltöztek, azoknak jövő Gergely napig a telelés kedvéért ezen Helységen leendő maradás meg engedtetik, azontúl akárhová menjenek, innen kihajttnak!” A szigorú határozat mellett a tanács anyagi érdekeltsége azonban ekkor is felszínre került. Amennyiben a visszaköltözött lakos idős, ingatlannal vagy járásgal rendelkezett, és azt végrendeletileg az egyházra vagy valamely gazdag redemptusra hagyná, akkor a tanács elnéző magatartást tanúsíthatna. A tél elmúltával a Kunhegyesről kiűzött lakosokra elég mostoha sors várt. Időközben a zombori járásgazgatóság az elhagyott házat, szérűskertet, szántóföldet, legelőt más vidékről utánelejtött lakosoknak osztotta ki. Ezek a hontalanná vált kunok a feketehegyi egész szessziós gazdák cselédeivé váltak, miután a kunhegyesi tanács kiutasította őket.

A fél évvel meghosszabbított szabad évek után az egykor szabad kunok az uralkodó jobbágyaivá váltak. Kezdetét vette az urbáriális kötelezettségek teljesítésének ideje. A falu történetének ezt az időpontját a lelkész így örökítette meg: „Eleinte, mint többnyire kunok robotra teljességgel nem akartak a lakosok járni, mivel azért az uraság rajtok sem szép szóval, sem fenyegetéssel semmit nem vehetne, végre a tekintetes vármegye az uraság részéről egy solamnic deputáció az helyiségen egy compania katonával megjelent.” Az események ismét a lázadás elfojtásakor végre hajtott módszerek jegyében zajlottak le. A compania katonaság először is Szél Gáspár tanítót nyújtotta ki a delesen, aki néhány napig nem volt abban az állapotban, hogy délben meghúzza a haranglábon álló Kunhegyesről származó harangot. Utána következtek: Tóth Mihály és István, Szombati János, Áts István, Nagy Péter, Kocsis András, Szabó Mihály, Madarász Péter, Győri István, Kiss Gergely, Simonyi András, Ökrös Mihály és fia, Józa János és Bónis Mihály. Megszakításokkal napokig eltartott, mire a hadnagy mindenkinél kiosztotta az igazságszolgáltatás vesszőjével az ítéletet. A fő lázítókat, Tóth Mihályt és Istvánt, valamint Áts Istvánt kiüzték a faluból. Az előzőek közül Tóth István életútja ismeretes. Megunta a kóborlást, és önkéntesen beállt katonának. 1817-ben, vagyis huszonnyolc évi katonáskodás után jelentkezett a feketehegyi elöljáróságnál. Az apja, Tóth András a vármegyénél esedezett fia szabadulásáért, arra hivatkozva, hogy ő már öreg, tehetetlen, és csak egyetlen fia segíthet rajta. Negyed szesszió földdel, ahhoz járó szőlővel, igavonó állatokkal rendelkezik, a további kötelezettségeinek csak úgy tud eleget tenni, ha fia veszi át a gazdaság vezetését. Az obsitot váró katona arra hivatkozott, hogy részt vett a francia háborúban, ahol becsülettel megállta a helyét. Mire megkapta az elbocsátó obsitot, addigra ötvenkét éves lett. Az elöljáróságnak tehát már nem kellett félnie, hogy tovább folytatná buzdító tevékenységét.

Az évek múlásával szertefoszlott Feketető képzete. Csak a mesék világában maradt meg az újratelepítés reménye, ahol zöldűlő búzátáblák, fehérre meszelt házak és felszerelt gazdasági udvar várja a kun telepeseket.

Nehezen törödtek bele a robotba a Feketehegyre került kunok, hiszen a falu széléről szinte beláthattak Szeghegy községe, ahol a birodalmi Némtorszából származó jobbágyok tíz évig tartó tehermentesést élveztek. Amikor a feketehegyi kunokat bőttel verték, a szeghegyi svábok még azt sem tudták, mit jelent az urbárium terhek viselése.

A HATÁR ÚJRAMÉRÉSE

Szabad éveik lejártára a zombori adminisztráció elrendelte a határ újból kimérését. Az ősi kunsági földön az irredemtusok örökké föld után sóvárogtak. Most, amikor tudomást szereztek az újramérésről, alkalmas időpontnak vélték szántóik növelésére. Készelték, hogy a feketehegyi határ csak négyes forgó művelésére alkalmas. A háborús állapotok miatt sem az uralkodó, sem a zombori adminisztráció nem sokat törödött újabb furfangjaikkal. A kamarai mérnökök a katonaság elszállásolásával voltak elfoglalva, így sok huzavona után kerülhetett sor a határ újramérésére. A zombori adminisztráció Kiss József kamarai mérnököt rendelte ki Feketehegyre, hogy elvégezze a munkát.

Amikor Kiss József megjelent Feketehegyen, hogy megkezdje a földmérések előkészítését, a lakosok a kaszálók kedvezőtlen fekvésére hivatkozva kíséreltek meg kieszközölni a négyes calcatúra szerinti felosztást. Előadták, hogy a Kiskaszáló a Bara-patak mentén oly keskenyen nyúlik el az árvizes területen, hogy a csapadékos időben nem kaszálhatják le a füvet. Ez nem fedte a valóságot, hiszen ezekben az években kimondottan szárazság uralkodott. A Nagykaszálóra vonatkozóan pedig azzal a panasszal álltak elő, hogy száraz években semmi hasznuk sincs abból a földterületből, mivel Köröskényi azokat a dombháton mérte ki. Szárazság miatt tavasszal nem sarjad rajta fű, és nem tudnak eleget tenni urbáriális kötelezettségeiknek. Egyedüli hasznuk a Szeghegy felé eső kaszálóból lenne, de az meg kedvezőtlen fekvése miatt sok kellemetlenség okozója. Drámai ecseteléssel adták elő Karcagi Pásztor Mihály esetét, aki a kaszáló miatt majdnem megölt egy szomszéd településbeli embert.

A feketehegyiekkel letelepült Herschl Simon izraelita kereskedő barátja Szeghegyen nyitott boltot azonos feltételekkel. Úgy gondolta, hogy ne legyen terhére a szeghegyi vendéglátóknak, minden reggel átvezette szürke lovát a feketehegyi kaszálóra. A lovat, hogy el ne bitangoljon, kipányvázta, és csak délben jött érte. Karcagi Pásztor Mihály

utántelepülő, akinek nem jutott házhely a faluban, a kaszáló szélén építette fel házát. Úgy gondolta, neki több jussa van a feketehegyi kaszálohoz, s felszólította a zsidót, hogy többet ne vezesse át a szürkét, mert ő agyonüti azt a rossz gebét. A valóságban Karcagi Pásztor Mihálynak nem volt semmi joga a kaszálóhoz, mert mint utántelepülő csak örülhetett annak, hogy nem zavarták vissza Karcagra, ahonnan illegálisan, a komája hívására jött el Feketehegyre. A következő reggel, amikor a szeghegyi izraelita átvezette legelni a szürkét, és visszatért boltjába, Mihály bácsi odament a kipányvázott lához, és egy csapással letaglózta. Mint aki jól végezte dolgát, nekiheveredett a háza előtt, s pipázgatva várta a fejleményeket. Dél körül megjelent a zsidó. Elképedt a szörnyű látványtól, és kárvallott ember módján eszeveszett kiabálással, hadonászással emlegette az igazságszolgáltatás módját. Mihály bácsi meguntta a sok átkozódást, elnyomta a pipáját, és odaballagott a döglött lához. Kihúzta a csizmaszáróból a nagykést, és egy pillanat alatt felvágta a ló hasát. Elkaptta az elképedt szeghegyi zsidót, belevágta a ló hasába, és visszavartra a bőrt úgy, hogy a zsidónak csak a feje látszott ki. Mihály bácsi visszament a kunyhójához, rágyújtott a pipájára, és akszamétosan eregette a füstöt. A szeghegyi svábot szabadították ki a szegény kereskedőt furcsa helyzetéből, aki úgy véresen szaladt Bácsi János bíróhoz igazságítéltérélt.

Az ügyből nem lett semmi, ellenben az ehhez hasonló mesék hallatára meglágyult a mérnök szíve, melyhez nagyban hozzájárult a feketehegyiek nagyszerű ajánlata is.

A furfangos feketehegyiek kecsegétek javaslattal álltak elő. Ha szántóikat négyes calcatúrára osztja fel, és azt láncokban fejezi ki, akkor hajlandók minden fertály föld után 100 négyszögölről lemondani a mérnök javára. Ezt külön javadalmazásnak szánták, melyet a mérnök a rémáncia födekhez csatolva sajátjaként hasznosíthat. E kedvező ajánlat hallatán a mérnök szíve meglágyult, és hajlandóságot mutatott a négyes calcatúra szerinti felosztásra. Ezenkívül óhajukat kibővítették azzal, hogy a szőlőföldeket felnöveli szessziós gázdánkként 1200 négyszögölről 1600-ra.

Egy szessziós gázdának kimért földterület Kiss József mérései alapján

I. calcatúra	4 lánc	1200 négyszögöl	9200 négyszögöl
	4 lánc	1200 négyszögöl	9200 négyszögöl
II. calcatúra	4 lánc	1200 négyszögöl	9200 négyszögöl
	4 lánc	1200 négyszögöl	9200 négyszögöl

III. calcatúra	4 lánc	1200 négyszögöl	9200 négyszögöl
	4 lánc	1200 négyszögöl	9200 négyszögöl
IV. calcatúra	8 lánc	800 négyszögöl	16 800 négyszögöl
	32 lánc		72 000 négyszögöl

Ezzel a méréssel nem növekedett a hasznosítható föld, csupán annyi változott, hogy a jövőben nem 60 hold földje volt a gazdának, hanem 32 lánc. Azt, amit akartak, elértek. Az eredetileg 45 600 négyszögöl szántót felnövelték 55 200 négyszögölre. Természetesen, ez a kiigazítás a kaszálók rovására történt. mindenki elégedett volt, mindenki jól járt. A szessziós gazdának növekedett a hasznosítható földterülete 800 négyszögöllel, a mérnök pedig minden gazdától 400 négyszögöl földet kapott.

Kiss József méréseit telekkönyvezte, amit a zombori adminisztráció megjegyzés nélkül elfogadott. Kisebb gondja is nagyobb volt, minthogy a feketehegyiek furfangjaival foglalkozzon.

A TAGOSÍTÁS

Az 1788-ban Kiss József által végzett méréseket a földtulajdonosok véglegesnek tekintették. Földjeiket calcatúránként kökénysövénnyel választották el. Habár kieszközölték a négyes forgót, azt sohasem alkalmazták. A IV. calcatúrának számító Kis- és Nagykaszálót továbbra is szénagyűjtésre használták. Közösen kaszálták le a fűvet, és a boglyába gyűjtött szénát földterületük alapján osztották szét.

Urbariális kötelezettségeknek terményben tettek eleget. Aratás után keresztbő rakták a gabonát. Meghatározott napon a megye által kinevezett intéző két pandúr kíséretében megjelent a gabonaföld végén, hogy elvégezze a hetedelést. A gabona tulajdonosa megmondta, hogy mennyi kereszt búzája termelt. Ezt követően a tulajdonos a két pandúr kíséretében végigment a keresztek mellett, és megszámolta azokat. Ha nem egyezett az adat az újraolvasottal, akkor bizony nem maradt el a büntetés sem.

Idővel módosult a vetésterület. A hetedelést végző intéző, hogy ne kelljen bezárnia az egész határt adószedés végett, elrendelte, hogy egy calcatúrában (dúlöbön) csak egyfajta termény vethető. Ez a termesztséi mód a XIX. század közepétől megváltozott. Ekkor ugyanis megszűnt a terménybeni fizetés, és mindenki azt vetett a földjébe, amit akart. Maga választotta meg az ugarnak hagyott földterület nagyságát is.

A zombori adminisztráció nem avatkozott bele jobbágyai föld tulajdonjogába. Kezdettől fogva adták, vették a földet. Az intézőnek minden volt, ki a föld tulajdonosa. A lényeg az volt, hogy a föld be legyen vette, és legyen hol beszedni az adót.

A határ elsődleges felmérését követően kilencven év elteltével úgy elaprózódtak a földek, hogy némelyik gazdának minden holdja más határrészen feküdt.

A kaszálók elsődleges felhasználásában is változások álltak be. A kukorica elterjedésével a kukoricaszár helyettesítette az addig használatos szénát. Sokan a kaszálók földjét feltörték, és bevetették.

A terménybeni adóztatás helyett bevezették a pénzbeni adózást, így fel kellett hagyni az ősi termesztési móddal, mely szerint a termőföld 1/3-át meghagyott ugarnak.

A XIX. század második felében elterjedtek a fagerendás taligával ellátott ekék, amelyeknek nem csak az ekevasuk, de a kormánydeszkájuk is vasból készült. Ez szántás alkalmával kifordította a földet a barázdából.

Ősi szokás volt, hogy a tehéntrágyát tartották egyedül értékesíthetőnek. Majd egy évszázad múlt el II. József rendelete óta, miszerint az istállótrágyát a talajjavításra kell felhasználni. Az újabb adófizetés rászoktatta a jobbágyokat, ha kelletlenül is, hogy az ugarnak meghagyott földterületet leganézzük. Belátták, hogy az istállótrágya növeli a terméshozamot.

Ezek a gazdálkodási feltételek nyomós indokként szolgáltak a földműveseknek, hogy felhagyjanak az addigi félnomád állattenyésztéssel, és a kifizetődőbb belterjes gazdálkodásra térjenek át. Ezt elősegítette az 1871-ben megjelent 53. törvénycikk is, mely a legelők felszámolását látta elő. Fel kellett számolni a 72 szessziót kitevő járásföldeket, melyeket a kincstár vett gondozásba.

Ebben az időben egyesek már tekintélyes birtokra tettek szert a földek felvásárlásával:

Saffer Salamon	135 hold	800 négyszögöl
Grossman Todor	92 hold	400 négyszögöl
Véber Miklós	96 hold	1200 négyszögöl
Miller Bernát	107 hold	1000 négyszögöl
Papp Imre	93 hold	600 négyszögöl
Lázár János	106 hold	800 négyszögöl

E nagygazdákhoz csatlakoztak azok, akiknek több fertályos földjük volt, és célszerűnek tartották a határ tagosítását. Szerették volna, hogy birtokuk egy tagból álljon, hogy így biztosítani tudják a belterjes gazdálkodás jobb feltételeit.

A kisebb földtulajdonosok sehogyan sem tudták magukévé tenni a tagosítás gondolatát. Azzal érveltek, hogy elemi csapások esetén, ha egy tagban van kimérve a földjük, az katasztrófához vezet. Jobb, ha a határban szétszórva vannak a földek, mert így megtörténhet, hogy egyik részen leveri a jég a termést, de a másikon megmarad. A tagosítás híveivel szemben erős ellenállást fejtettek ki azok a kisbirtokosok is, akik görcsösen ragaszkodtak a régi gazdálkodási módhoz és a járásokon tartott félnomád állattenyésztéshez. Nem is hitték el, hogy véghez vihető a tagosítás.

A tagosítás hívei, hogy megnyerjék maguknak a zselliéreket (béreszeket), ígéretekkel álltak elő. minden zselliérnek, aki nem rendelkezett föddel, 1475 négyzetkögl úgynevezett zselliérföldet (jogföldet) ígértek, mely a saját telekkönyvi tulajdonát képezi majd. Ezzel a gesztussal sikerült megnyerni néhány közepes gazdát is. Ősi szokásként a gazda saját földjéből tartozott a béresnek egyholdnyi kukorica földet juttatni, amit a béres a gazda igájával művelte meg. A gazdák abban reménykedtek, hogyha minden zselliér földet kap, akkor mentesülnek a kukorica-föld biztosítása alól.

Sok zselliér azonban nem tudta elképzelni, hogy jogföldet mérnek ki számukra. Papp Imre bíró, aki a tagosítás lelkes híve volt, hiába próbálta bebizonyítani a zselliéreknek a jogföld hasznosságát. A hitetlenkedők azt választolták: „Ha hiszed, hogy elvégezhető a tagosítás, akkor vedd meg tölünk a jogföldre való végzést.” Papp Imre nem is vonakodott a végzések felvásárlásától, és mire a tagosítás befejeződött, tizennégy végzés tulajdonosa lett. A zselliérföldeket a településtől nyugatra mértek ki. Mivel Papp lakása a nyugati szérűskertekben volt, így szinte egylépényire birtokolt két tagban 12 hold földet. Ő volt az egyedüli kivétel, akinek a faluhoz közel mértek ki nagyobb földterületet. A tagosításkor ugyanis az az elv érvényesült, hogy a legnagyobb birtokokat a határ szélén mérték ki. Minél kisebb földbirtokkal rendelkezett valaki, annál közelebb került földje a faluhoz.

1874 nyarára a tagosítás hívei igen kis többségen, de elérték céljukat, a határt újramérték.

A tagosítás elvégzésére Gyikos Mihály és Szikes Ignác mérnököt fogadták fel, akik 1875-ben fogtak hozzá a munkához. Szikes Ignác a mérések elvégzéséért 20 lánc földet kapott.

A tagosításkor kimért földek felosztása:

szántóföld	7765 hold	1434 négyszögöl
jogföldek	132 hold	1432 négyszögöl
szőlőskertek	309 hold	1520 négyszögöl
állami utak	77 hold	82 négyszögöl
falu fekvése	322 hold	887 négyszögöl
uradalmi föld	1694 hold	309 négyszögöl
utak	56 hold	1483 négyszögöl
vásártér	5 hold	380 négyszögöl
közszégi téglagyár	22 hold	480 négyszögöl
faiskola	3 hold	
temető	13 hold	1200 négyszögöl
nem hasznosítható terület	141 hold	783 négyszögöl
	10 539 hold	

A tagosítás 1878-ban fejeződött be. Ekkor vált semmissé az előbbi mérés ténye, hogy minden fertály földből 100 négyszögöl hiányzik. (Ezt ajándékozták a gazdák Kiss József mérnöknek a második földméréskor.)

A tagosítás ellenzői annyira bizalmatlanok voltak, hogy éveken keresztül ki sem mentek földjeikre. Végül is kellettelenül, de belenyugodtak sorsukba.

SZÁLLÁSOK, TANYÁK

A tagosítással új gazdálkodási forma vette kezdetét. A nagygazdák és a középparasztok, kiknek 10–15 holdnyi földje volt, a birtokaikon szállást építettek. Az akkor időben a szállások korszerűbb épületek voltak, mint a falusi házak. Többnyire vert falúak, de mindegyiket cseréptető borította, sima felülgerendázott mennyezettel. A konyhákban már tűzhelyen főztek. Ezzel szemben a falusi házak akkor még nád vagy zsindely tetőzetűek voltak, a konyhákban pedig szabad kémény alatt lévő vaslábabszínű főztek.

A szállások tulajdonosainak általában a faluban is volt házuk, ahol az idős szülők laktak. A fiatalok, kommenció fejében, biztosították szüleik megélhetését.

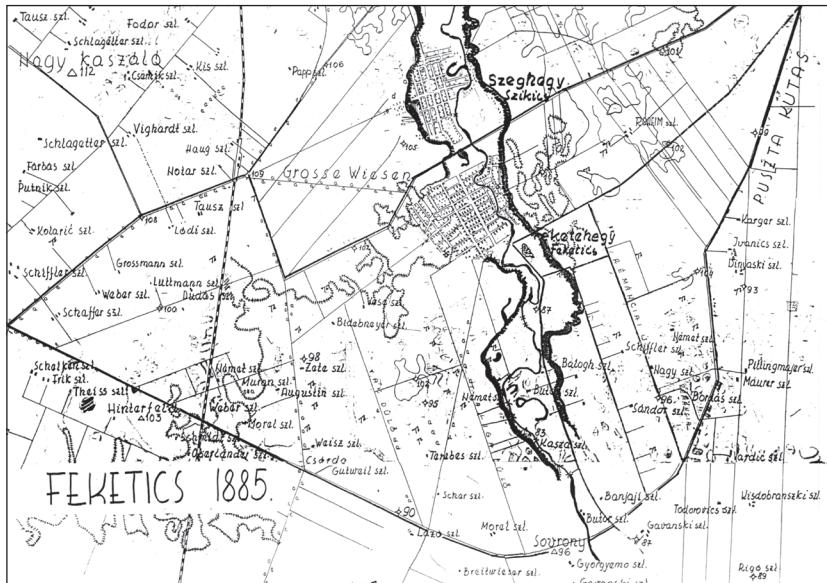
A tanya körül akácfákat ültettek, amelyek egyben a kerítés oszlopai kint szolgáltak. Az épület előtt virágoskert és 1–2 m² szőlő volt

telepítve. Az udvar gyepes terület volt, ahova szabadon kijártak az aprójóságok.

Az iskoláztatás ideje alatt a gyerekek nagyszüleiknél laktak a faluban, és csak a nyári szünetben tartózkodtak a szálláson. A fél-, de inkább az egész szessziós gazdák megengedhették maguknak, hogy nélkülözzenek serdűlő gyermekük munkaerejét. Amikor befejeződött a gyermek iskoláztatása, akkor egy távolabbi tanyára elszegődtötték bérresnek. Szívesen adták német szállásra, mert a gyerek hozzászokott a munkához, elsajátította a gazdálkodás fortélyait, és megtanulta a német nyelvet is. Az új környezetben az itatóvályú volt a mosdója, és a többi béressel együtt az istállóban levő priccsen hálta. Az akkor időben az istálló nem volt bűzös, mert a rendszeres aljazás felfrissítette, szinte illatossá tette a levegőt.

Amikor 2-3 évi béreskedés után a legénysorba jutott gyerek hazakerült, ismét csak az istálló priccsa volt a fekvőhelye, mindaddig, amíg meg nem nősült, vagy be nem vonult katonának. Ez alól nem volt kivételezett még Papp Ferkó bácsi sem fiatalkorában. A leggazdagabb embernek számított, de míg meg nem nősült, addig az istálló kacirkája volt a fekvőhelye.

A fiú nősülését követően megtörtént a generációk közötti váltás, a fiatalok folytatták a gazdálkodást, a szülők pedig beköltöztek a faluba.



Az 1878 utáni években gombamódra szaporodtak a tanyák. A II. világháború után bekövetkező változások miatt (agrárreform, konfiszkáció) azonban mostoha sorsra jutottak. A kétszázhét szállás, egy kivételel, hamarosan lebontásra került, és csupán egy kisebb tanya épült, de ez is lakatlanul áll fél évszázad óta.

Szikes Ignác és Gyikos Mihály mérnök segítőtársa Erdős Lajos feketegyű zssellér volt, aki a földmérő láncot húzta egyik mezsgyekről a másikig. Amikor befejeződött a tagosítás, a jól végzett munka jutalmául a mérnökök Erdős zsellér földjét a Barán túli libalegelőn mérték ki. Az addig értéktelen dimbes-dombos területet 1881-ben Erdős, a mérnökök javaslatára, felparcellázta házhelyeknek. A húsz házhely hamarosan gazdára talált. Megváltóik kivétel nélkül nincstelenek voltak, akik az olcsón vásárolt telekre felépítették vert falú házaikat. A lakosok ezt a településrészett Erdős-falvának nevezték. Az új tulajdonosok házai többnyire elárulták azok anyagi helyzetét. A századfordulón a falunak ezt a részét Putrinak nevezték.

Erdős Lajosnak jól jövedelmezett az olcsón eladt húsz házhely. Az egykori Kiskaszáló szélén 8 lánc értéktelen, szántóföldnek alkalmatlan területet vásárolt. Nem szántotta fel, hanem birkákat vásárolt, s azokat legeltette itt. Három év alatt juhállománya annyira felszaporodott, hogy amikor eladtta, az árukön 40 lánc jó fekvésű földet vásárolhatott. A jó üzlet eredményeként az egykori zsellérből négyfertályos gazda lett. Az újverbászi út mentén levő földjére felépítette szállását. Teljes gazdasági felszerelést vásárolt, s úgy gondolta, nemcsak a maga számára, hanem utódainak is megalapozta jövőjét.

A PUSZTA, URADALMI FÖLD

A falu betelepítése alkalmával Köröskényi Mihály kamarai mérnök 72 szessziói földet mért ki közlegelőnek, amely a határ összterületének egyharmadát tette ki, mai kataszteri holdakban mérve 3420 holdnak felel meg. Három évvel később, a dinnyeföldek mérésekor, Kiss József a kincstári földeket megrövidítette.

A kincstári föld mindinkább fogyott, végül a tagosítás alkalmával már felére, azaz 1694 holdra csökkent. Gyikos Mihály ezeket a földeket a falutól északkeletre, a szőlőskerteken kívül mérte ki, az egykori borjú-, illetve birkajárás helyén. Az uradalmi földeket a lakosok pusztának nevezték. A kincstár megbízásából bérbeadásról a kúlai jáoszág-igazgatóság gondoskodott.

Első bérzőnek Saffer Salamon jelentkezett. A bérleti díj készpénzben volt meghatározva. Saffer a kúlai határrészen eladt a 135 holdas birtokát, így minden évben előre kifizethette a bérleti díjat. A jászágigazgatóság az évek folyamán egyszer sem végzett ellenőrzést, mivel megkapta a bérleti díjat, amelyet továbbított a magyar királyi kincstárhoz.

Saffer a birtokot sajátjaként kezelte. Gondoskodott arról, hogy a befektetett tőke minél előbb megtérüljön. Ezért a szeghegyi határhoz közel eső földek ből kihasított egy-egy darabot, és azt áruba bocsátotta. A feketehegyi magyar lakosok nem mertek venni az uradalmi földek ből, mert ezeket a földeket nem lehetett telekkönyvileg rendezni. A szeghegyi németek azonban nem törödtek azzal, hogy a vásárolt föld tulajdonjoga kétes. Az volt a fontos, hogy olcsón megvehették, és úgy gondolták, majd idővel rendeződik a telekkönyvi nyilvántartás is.

Tíz éven keresztül bérelte Saffer Salamon az uradalmi földet, és akkor jobbnak láttá odébbállni. A következő bérőként Schlesinger és Polákovits jelentkezett. A kúlai jászágigazgatósággal 1694 holdra kötötték meg a szerződést, habár a terület már 400 holdal megrövidült. Az újabb bérők ezzel mit sem törödtek, ők is előre kifizették a bérletet, és folytatták a pusztai illegális csökkentését.

A jászágigazgatóság nem vett tudomást a bérők üzérkedéséről, hiszen a jogtalanul szerzett jövedelemből jutott az uradalmi intézőnek, szolgabíróknak és főispánnak is. A magyar királyi kinestár sem törödött a birtok igazgatásával, mert 1694 hold után kapta a földbérletet.

Wangertner szeghegyi német 100 lánc földet vásárolt meg Schlesingertől. A vásárolt földet azonban szerette volna telekkönyvileg is rendezni. A vásárlást követő évben ezért felparcellázta minden a 100 holdat, és áruba bocsátotta. Vevőként főleg feketehegyi magyarok jelentkeztek. Az eladott földek árán a szenttamási határban 50 láncot vásárolt. Igaz, ez csak feleannyi volt, de már telekkönyvileg a nevére került. Jó üzletet csinált, hiszen a Schlesingertől vásárolt földet negyedáron vette meg. Az 1895-ös évre Schlesinger és Polákovits felmondta a további bérletet. Számukra is sikeres volt a bérlet, hiszen addigra 700 holdal csökkent a kinestári birtok. A bérlet megszűntével vevőként jelentkezett Schlesinger és Polákovits. Telekkönyvileg 1694 hold került a nevükre, ami valójában már csak feleakkora volt. A birtokkal tovább nem üzérkedtek, a következő évben túladtak rajta. 1896-ban áruba bocsátották, de most már a reális nagyságban. A 700 holdas birtokot báró Orczyné vásárolta meg 510 000 forintért. Az új tulajdonos még ugyanabban az évben továbbadta 545 000 forintért báró Piret de Biham Béla császári királyi kamarásnak.

Piret de Bihain Béla

született 1831. augusztus 10-én. Katonai pályára lépett; majd a tényleges szolgálatból mint szolgálaton kívüli ezredes kilépett. Cs. és kir. kamarás. Valóságos belső titkos tanácsos, Bács-Bodrog-megyében a feketegyűjteményi uradalom tulajdonosa. Neje Orczy Léonie bárónő, palota- és csillagkeresztes hölgy.

Adatok a Magyar Országgyűlési Almanachból (1901–1906)

A három eladási szerződéssel legalizálódott a puszta telekkönyve. Soha senki nem kereste a hamisan eladott földeket. Idővel a bérzők által eladott földek is bekerültek a telekkönyvbe az új tulajdonosok nevével.

ÉLET A PUSZTÁN

Báró Piret Béla, akit a feketegyűjteményiek csak Piri bárónak neveztek, a birtokot már a sajátjának tekintette. A gazdálkodás biztosítása érdekében mindenki építkezésekbe kezdett.

A béresek számára 43 m hosszú épületet emelt, amelyben kilenc bérés család számára volt lakás biztosítva. minden család egy szobát kapott, és két családnak volt közös konyhája. A munkások között kivételeként képezett az első kocsis, akinek külön konyhája volt. A béres épület mögött minden családnak biztosítva volt az aprójószágok tartására el-különített, drótkerítéssel körülvett udvar és disznóár.

1908-ban a béreslakások mellett felépült a kastély. A 44,5 m hosszúságú épület földszintes volt, amelynek jobb szárnyaiban lakott az ispán, Cseperkovics György.

Az akkori időben jövedelmező gazdasági ágnak számított a komló termesztése. A báró 9 hold komló feldolgozásához a béreslakások mögött emeletes szárítót építettet. Itt szárították és csomagolták a termést. A szérűskertben voltak az istállók és a gépfészer. A becsei útig nyúlt le, a csíkok kifutójaként a 10 holdnyi gyepes terület.

Báró Piret Béla nagy lendülettel látott hozzá a gazdálkodáshoz, de mire felépült a kastély, kiábrándult a bácsfeketegyűjteményi lakosokból. Sem a béresek, sem a falubeliek nem voltak hozzászokva, hogy egy bárónak megadják a kellő tiszteletet. Csak jó napot-tal köszöntek, s nem hajlongtak a földig. Eszük ágában sem volt, hogy esetleg kezet is csókoljanak a bárónak.

Egy alkalommal, amint a fiákerével hajtatott a faluba, a kútagnál összetalálkozott Bácsi Sándor parasztkocsijával, aki éppen ganét szállított közelí földjére. Nem volt írott szabály, de ha megrakott kocsival találkozott valaki, akkor a teher nélküli kocsi kitért útjából. Bácsi Sándor mit sem törödött azzal, ki jön vele szemben, ő csak hajtott egyenesen a sáros úton. A bakon ülő kocsis kérdőn hátranézett a báróra, aki biztatóan intett, hogy csak hajtson egyenest. A fiáker és a parasztkocsi tengelye összeakadt. Bácsi Sándor kiegyenesedett a ganéskocsi tetején, és ostorával kettőt sújtott a báró kockás kabátjára. A mélyen megsértett báró egyenesen a községházára hajtatott igazságítélt remélve. A bíró azonban szépen megmagyarázta, hogy Feketehegyen ez a szokás.

Piret báró alig készült el a gazdasági épületekkel, 1909-ben áruba bocsátotta a birtokot, mondván: „Mit csináljak Bácsfeketehegyen? Nincs itt kivel kártyázni, nem méltó partner hozzáam sem a jegyző, sem a kántor.”

A birtokot báró Tománovits György, Bács-Bokod 2000 holdas birtokosa vette meg. A számára nem olyan jelentős birtokra évente csak egyszer jött le, hogy elszámoljon az ispánnal a nagykönyv alapján. A birtok vezetésére (csősznek) Zélyity Márton, Bács-Bokod addigi kisbíróját hozta le, aki a béresek előtt az ispán úr szerepét töltötte be.

Tománovits igazi földesúrként viselkedett. A béresnek szigorúan tilos volt a földesúrhoz közeledni. Egy szót sem válthatott vele senki az ispánon kívül. Mivel évente csak egyszer jött a birtokra, így ezt a rövid időt szó nélkül elviselte a bérő is meg a földesúr is. Amikor megérkezett a kastélyba, behívatta az ispánt, és a kimutatások alapján elvégezte az ellenőrzést. Mielőtt elhagyta a birtokot, kiadta az ispánnak a parancsot, aminek lényege az volt: „A béresnek ne adj előleget, még ha éhen döglik is.” Amikor az ispánnal tárgyalt, annak mindenkor állnia kellett. Ezt a viszonyt továbbította Marci bácsi a béresek felé. minden reggel ágyban fogadta az első kocsist, akinek kiadta az arra a napra szóló parancsot. Tománovits végzett a birtokán, behajtott a faluba Szikes Ignáchoz. A mérnök tájékoztatta a birtok körüli viszonyokról, és a földesúr már délután hajtatott is az állomásra.

Szikes Ignác egyik alkalommal tudtára adta Tománovitsnak, hogy Marci bácsi Kasza Sándor kocsmájában igen gyakran mulatozik. Úgy viselkedik, mint akinek nem számít a pénz. Tománovits azonban ebből nem csinált problémát: „Egyen-igyon, amennyi csak belefér, de ne lopjon. Ha sokat iszik, legalább hamarabb bedöglik. Annyit úgysem bír inni, hogy az befolyásolná a 700 holdas birtokot.” Vett is Marci bácsinak egy házat, hogy ne kelljen lopnia. Marci bácsi időskorában, amikor

már Tománovits Viola révén elúszott az egész birtok, így vigasztalódott: „Mit ért Jánosnak, aki Manojlovits ispánja volt, hogy sokat lopott. Vett 40 lánc földet, de 1941-ben a béresei agyonverték.”

A béresek béré:

9 mázsa kukorica

9 mázsa búza

½ lánc kukoricaföld használata, melynek
megmunkálását az uradalom igájával végezték.

Az első kocsis béré:

18 mázsa kukorica

9 mázsa búza

1 lánc kukoricaföld.

A 700 holdas birtok megművelését tizenkét fogattal végezték, hat lovas és hat ökrös fogattal. Egy fogatnak számított három lovas vagy három ökrös kocsi. A 8–10 mázsás ökrök hármas ekét húztak. A birtok felét búzával, másik felét kukoricával vetették be. A birtokhoz továbbra is hozzátarozott a 9 lánc komlóültetvény.

Egy alkalommal Szikes mérnök arról értesítette a bárót, hogy Marci bácsi elnéző a béresekkel szemben. Ha fuvart végeznek, megállnak az út menti eperfáknál eprészní. A legközelebbi alkalomkor, amikor Tománovitsot vitték az állomásra, a báró megjegyezte: „Hallom Marci, hogy béreid nagyon szeretik az epert.” Marci bácsi értett a célzásból. A következő évben, amikor műtrágyát kellett hozni az állomásról, Marci bácsi keményen kiadta a parancsot az első kocsisnak: „Aztán meg ne álljatok ám eprezní!” A parancsot az első kocsis komolyan is vette. Rekkenő hőség volt. Amikor a kőgáthoz értek, az egyik bemelegedett ökör kidőlt a járomból. A következő elszámoláskor Marci bácsi hunyorgva mondta: „Egy ökör műtrágyahordáskor a nagy melegben kidőlt a járomból és megdöglött.” A báró a veszteségre egy szót sem szólt.

AZ URBÁRIUM

A kunok Mária Teréziától 500 000 rénes forint lefizetésével és 1000 katona kiállításával visszaváltották ősi jogaiat. A redemptio értelmében önkormányzattal rendelkeztek, és a nemesek jogait élveztek. Az irredemtusok a község irányításából és a közös vagyon felhasználásából nem vehették ki a részüket, mégis nincstelenekként könnyebben viselték sorsukat, mint más vidékek jobbágyai. A telepítés egyik alapvető feltételeként szerepelt, hogy amint Kunságból leköltöznek Feketehegyre, le kell mondaniuk ősi, nemesi jogaikról, és az uralkodó közönséges jobbágyaivá válnak. A szessziónyi föld elnyerése Bácskában kecsegtető kárpolitásnak ígérkezett elvesztett jogaiak ellenértékeként. A jobbágyi terhek viseléséhez nehezen idomultak hozzá, és Feketető reményének elvesztése miatt sokan az ország útjain keresték a jobb megélhetést.

A jobbágyokra mért terhek alkalmazása vidékenként és földesuranként változott. Mária Terézia egységes urbáriális szabályzat (*Nos Maria Theresia*) kiadásával fékezni igyekezett az önkényeskedő főurakat. Feketehegy számára ezt a hivatalos iratot 1800-ban adták meg. Habár a hivatalos nyelv latin volt, a jobb megértés céljából magyar nyelven nyomtatták ki. A nyomtatványban egyes, szükségesnek vélt helyeket üresen hagyták, hogy a községre vonatkozó adatokat és speciális egyezségeket tintával beírhassák. Az oklevelet, amely a jobbágy szolgáltatásait határozta meg, Urbáriumnak nevezték, a jobbágyi szolgálatot pedig úrbérnek.

A Dózsa-féle felkelés leverését követően az ország nehéz helyzetére való tekintettel, a nemesség nem a felkelés kiváltotta sebek orvoslását látta elő, ami által a török veszedelemmel szemben ellenállásra kész ország alapjait fektette volna le, hanem a Werbőczy-féle Tripartitum kimondta az örökös jobbágyság, vagyis a röghöz kötött jobbágy státusát. A kunok is, mivel Dózsa seregéhez csatlakoztak, ősi nemesi jogaiat elveszítve az ország többi jobbágyához hasonlóvá váltak. Ez

mindaddig tartott, amíg meg nem váltották nemesi jogaikat és földjüket Mária Teréziától.

Az évszázadok folyamán a földesúri terhek vidékenként változtak, s a jobbágyokra egyre nagyobb nyomás nehezedett. A francia háborúk kedvezőtlen alakulása készítette Mária Teréziát arra, hogy engedelmezze a kunok ősi jogainak visszaváltását. Ezzel az uralkodó temes pénzösszeghez és 1000 katonához jutott. A földesurak részéről a jobbágyságnak mind nagyobb méretű leterhelése veszélyeztette az uralkodó jövedelmi forrásait, s ezért, az egységes Urbárium kiadásával elsősorban biztosította a saját jövedelmét, másrészt viszont gátat vetett a földesurak túlkapásainak.

A földhözragadt örökök jobbágyok a XVIII. század második felében, főként a Felvidékről, de a Kunságból is, elszöktek földesuraiktól, és nagy részük Bácskában kerestet menedéket. Ezek a nem legális úton letelepült jobbágyok a földosztásból kimaradtak. Az újonnan létesült községben a falutelepülésen kívül, a libalegelőn, a kaszálók peremén építették fel házaikat. Némelyek, mint a szérűskertek lakói, az egész szessziós gazdák családeivé váltak. Az Urbárium az ilyen zsellerek megadóztatására is kiterjedt.

A karlócrai békefeltételek értelmében Bácska, mint felszabadított terület, az Osztrák Birodalom szerves részévé vált. A terület földesura az uralkodó volt. Feketehegy az idők folyamán nem is került önkényeskedő földesurak kezére. A lakosok a zombori adminisztráción keresztül úrbéri szolgáltatásait az állammal szembeni kötelezettségeiknek tekintették. Mint reformátusok, egyházi adósségaikat nem a tízed fizetésével, hanem párbér szolgálmányokkal rendezték. Az egyház jövedelméről a presbitérium gondoskodott, amelynek tagságát szabad választás útján jelölték ki, a község irányítását pedig egy speciális szervezet tartotta hatalmában. 1820-ig a presbitérium nemcsak az egyházi, hanem a polgári élet irányítója is volt. Fölényes helyzetet alakított ki a lelkésszel és a jegyzővel szemben.

Camerális Schéte - Tegye Helysegne!

URBARIOMA

E I S O P U N C T O M

Jobbágy Ház-Helynek Mivoltáról.



§. I.

Mivel az Jobbágynak kötelességeit, 's minden Adozásit az Jobbágy Helyeknek voltához, és Minémúségéhez kölletik szabni, ezek pedig nem mindenről egyarányosak; hanem az Határoknak Mivoltához, és azoknak egyébb halzon Vételeihez, vagyis Fogyatkozásához szükséges azokat alkalmaztatni: azért ezen *Tekéte* *Hagy műi itt felbog ben* — — — egy egész Jobbágy Ház-Helynek belső Fundusa, az az Ház-Helye, annak Udvara, szürös, és veteményes kertye oly nagy, és téres Hely foglallyon, a' minémű két Posonyi Mérő Mag alá kivántatik; a' megnyivel pédig azon belső Fundus kisebbnek találtatik, azzal a' külös szántó földökben, vagy Rétekben kölletik helyre hozni, ellenben a' mennyire két Posonyi Mérőnél nagyobb lézzen, tehát az a' külös Appertinentiákban számlátsék; hanem ha tsak oly kevésrel fölöl halladná, hogy egy fertály Mérőnél többet nem tenné, az olyan Tsekélyiséget nem méltó Tekéntetben venni.

A

§. II.

Az Urbarioma szövege

§. II. Kúlső Appertinentiákból pedig ugyan egy egész Jobbágy-Ház - Helyhez azzal a Hóld szántó Föld, minden egy Hóldban két Posónyi Mérőt számlálván, és Rétekkel a kafszálóra - való: mivel esztendőnként ~~egyelőre~~ - kafszáltatik, adattassék.

§. III. Ha mind az által szántó Földeknek, vagy Réteknek föl-lebb írt fizama ki - nem telne; tehát minden Hóld szántó Földnek Fogyaikozása egy szekérre - való Réttel, és vízont helyre hozattathassék. Mellybéli szántó Földeknek helyében ki - szabott Rétekkel, vagy pedig Rétek helyett ki - adott szántó földekkel, nem külömben, midőn a' belse Fundusnak héányofsága miatt szántó föld, vagy Rét adattnak, az Jobbágyok mindenkiéppen szabadon élheszenek, és attól semmiképpen el - ne tiltathassanak.

§. IV. És ezen rendelés hasonló - képpen minden fél - helyes, fertályos, és nyolczados Jobbágyokról - is egyenes ki - szabás, vagy - is Proportio - szerént értetődgyék.

MÁSODIK PUNCTOM

A Jobbágyoknak Haszon - Vételeiről.

§. I. 1550. Esztendőnek 36dik Articulusa szerént szabad légyen a Jobbágyoknak bort áruháni Szent Mihály naptól fogva. *Visszatérítés Reges*

§. II. Ha az Jobbágyoknak valamelly Irtási vannak, azokat az Földes Ur tőlek el - ne vehesse, vagy - is Ház - Hely után - való Földek közé ne számlálhassa külömben; hanem ha azokban tett munkájokat az Vármegye - által előbb igazságosan meg-betsülteti, és a' szerént találandó árrát azoknak kész Pénzzül meg-adgya.

Hogy ha pedig valamelly régiebb időben tett Irtások idővel Ház - Hely után - való Földek, vagy Rétek-közé bé - számláltattak, s azért már Irtásoknak nem - is tartannak, avagy ha az Irtásokat - tévő Jel - hágyok más-hová költözöködven, az ollyatén el - hagyatott Irtások kézről kezre estenek, és azokhoz, most azokat Biró Jobbágyok - is minden Pénz, és Irtásra tett munka nélküli jutottak, az illyen Irtásokról, és azoknak meg - változásáról föllebb írt Tzíkelyben tett Rendelés ne értetődgyék.

§. III.

§. III. Az Jobbágyok Marháinak (a' mennyire a' Határ fogja engedni) elegendő legelő Mezejek légyen, mellyból vonyó Marhák számára földes Uraságnak Tudtával, és Engedelmével tilalmast - is tehetnek, úgy mind azon által , hogy abban az földes Uraságnak vonyó, de nem gulabéli Marhája - is szabadon legelheessen ; a' melly Határban pedig úgy - is szűk vóna a' legelő mező, az, vagy új fel-szántással, vagy akár melly más móddal kisebbé ne tétetődgyék.



§. IV. A' hol Erdő vagyon, ottan az Jobbágyoknak egyedül magok szükségekre dült, és száraz fából; hogy ha pedig az nem találtaték, nyersből - is (ki - vévén minden az-által az Makk, vagy Gyümölcs-termő Fákat) tűzre való Faizás szabad légyen.

§. V. Nem külömben Épületre-való Fa -is Határban -lévő Erdőből az Jobbágyoknak ingyen adattafsék olly móddal, hogy az Fákat az Uraság ki - jedgyezze , és ki - mutassa.

§. VI. Ha Tűzre - való Fa Helységnek Határában az Erdőnek Tsekélysége miatt nem vóna ellegendő, akkoron az Uraságnak egyébb Erdeiben - is módgýával, és képesént engedtesek az Faizás az Jobbágyoknak.

§. VII. Makkoltatásért a' Jobbágyok, lakó - helyek Határjában, minden darabtól hat kraiczárral kevesebbet fizessének az Vidékieknél: Pusztákban -lévő Erdőkben pedig Makkoltatások azon Bérért légyen , a' mint a' földes Urasággal meg -egyezhetnek.

§. VIII. Ha valamelly Helységben a' Kózségnek magános ki - szabott, vagy Ház - Helyekre fel - osztott Erdeje vóna , és annak birtokában meg - maradni kívánna ; az ollyatén Erdőben Tűzre, és Épületre - való fa , úgy Makkolás , és Gubacs szedés a' Jobbágyoknak tűpán magok szükségekre szabad léfzen , és a' Földes Uraságnak ezektől semmi adozással ne tartozzanak . Ellenben a' földes Uraság - is olly Esetben Faizást , és Makkolást maga Erdeiben Jobbágyinak meg -engedni ne légyen köteles ; hanem ha Helységnek , vagy az Jobbágyoknak Ház - helyes Erdeiben éppen semmi Makk sem teremne : akkoron ugyan minden

Vidékick- előtt, de azon Bérért, a mint a Vidékicknek Makkolást fog engedni az Uraság, a' Jobbágyoknak, mind az-által valamint ezek, úgy a' többi Erdők-is az Uraságnak fő gond-viselése, és vigyázása - alatt maradnak.

MARMADIK PUNCTUM

A Föbbágyoknak Szolgálatiról, vagy -is Robotyokról.

Nem-is iésten szabad föllebb jelentett Marhás Munkát fel-osztani, és két-napi Munkával duplázní, 's-arra a' Jobbágyot kinfizeritterni: hanem ha az Jobbhág földes Urát tsalni akarván, maga gondatlansága-miatt, vagy szániszándékkel kevesebb Marhát tartana, vagy kevesebb számúval a' Munkára meg-jelenne; és illyetén Marhának fortélyos héjánossága miatt mással ószve-sogna. Marhás Munka helyet pediglen minden Hétben azon egész Helyes Jobbágy földes Urának Két Nap Kézi Munkával dolgozni tartozik. E' szerént fél-helyes, fertályos, és nyolczados Jobbágyok Proportio-szerént, és minéműségekhez képest szolgálni fognak.

§. II.

§. II. Ha a' földes Uraság, és Jobbhágyok - kőzött arról kérdés támadna, hogy az közellebb, vagy távúllyabb - lévő Helyiségekből Robotra jövő Jobbágynak az Uraság Dolgára - lévő jóvetele, 's - onnan viszsa Menetelé mennyi időben, és Robotban számláltassék, 's erről egy más kőzött meg - nem egyezhetnék, tehát az Vármegye - Tisztje intézzze, és végezze - el, mennyi idő tudni - illik az Helyiségnek távúl, vagy közeli - való létéhez képest számláltassék Robotban. E' mellet

§. III. Meg - engedtetik a' földes Uraságnak, hogy fél - Napi járó földről, vagy pedig meszszebről Robotra jövő Jobbágyat egyszer egy Holnapban egy más után következendő négy Napokig akár kézi, akár pedig vonyos Marhával téendő szolgálatban meg - tartóztathassa, úgy mind azon - által; hogy azon négy Napokban az oda, és viszsa menetelének idője - is foglaltassék, és bé - számláltassék, az Jobbágynak pedig ha e' képpen akar véle szolgáltatni, előre (hogy hozzá tudjon kérni) az Uraságnak e' béli szándékja tudrára adattassék: Ezen fölött az illyetén szolgálatban - lévő Jobbág Marhajának nyári időben elegetettséget érte, Teli időben pedig mind magának az Jobbágynak, mind pedig Marhájának szükséges Hajlék, és Alkalmatoság adattassék.

§. IV. Azon Jobbág pedig, a' ki egy, vagy leg - föllege más fél óranyi - járó Földre Robotra mégyen, November, December, Januarius, és Februarius Holnapokban az oda, és viszsa - Menetelt: Hajnalban, és Nap - Nyugott - után úgy alkalmaztatni tartozik; hogy az egész Napot Nap - Kelettől fogvást Nap - Nyugodtik tellyességgel az Uraságnak Dolgában töltse, ellenben a' többi Holnapokban az Jobbágok - által Nap - Kelettől fogvált Nap - Nyugodtik téendő szolgálat az oda, és viszsa Menetelnek bé - számlálásával értetődgyék.

§. V. Kafzaláskor, Aratáskor, vagy

akár kézi, akár Marhás szolgálatot duplán vheti az földes Uraság Jobbágaitól, úgy mind azon - által, hogy e' béli duplán vett Szolgájátok az többi Hetekben számláltassanak.

A melly dupla Munkának Kőtelessége olyan léşen, hogy az egész Ház helyes Jobbág leg föllyeb egy Napi Marhás, és Két napi Kézai Munkát tégyen meg, és mivelhogy fél ház helyes Jobbág hetenként csak fél Napi Marhás, vagy egy napi Kézbéli Munkával, Fértályos pedig egy fertály Napi Marhás, vagy fél napi Kézbéli Munkával tartozik; azért az ollyatén Jobbág az Munkának duplázsára csak az

Hét számú Munkának Mértéke 's Proportioja szerint léşen köteles, melly az Nyoltzadóról -is a' szerint éretődik. A' Zsellérek pedig az olyaratén duplázásra semmi időben nem kényszeríthetnek.

§. VI. A' hol pedig az Jobbágynak az Robot Helytől egy, vagy fél-Napi jaró Föld távú létele-miatt az harmadik Tzikelynek értelme-szerént az földes Uraságnak meg-vagyon engedve, hogy az Robotra-való oda, és vissza Menetellel együtt négy következőnö Napokig az Jobbágot Szolgálatban tartóztathassa, tehát ottan ez a Rend tartattassék; hogy sőnt emléttet Szorgos Munkának időben az földes Uraság kétszer egy Holnapban duplázhassa, és négy napjával vehesse a' Robotot a' képpen minden azon-által; hogy egyik Héten azon Jobbágy az Uraságnak, négy Napokig egy más-után szolgállyon, második héten cílenben önnön magának dolgozhatssék, harmadik Héten pedig ismét földes Urának ugyan négy Napokig szolgállyon; az Uraságnak minden azon-által e' képpen téendő duplás Szolgálat sőnt jelen-tett módon-szerént az többi Hetekben fog számláltatni; Általyában pedig minden-némű Jobbágyi Szolgálatokat úgy köll mértékleni, és el-in-tézni; hogy az egész Esztendő-beli Jobbágyi kötelességeknek leg-alább negyedik Részé az téli hat Holnapokra sőnt tartassék, és meg-maradgyon.

§. VII. Hogy ha pedig a' Jobbágyi Szolgálat esős idő, vagy más akadály miatt véghez nem mehetne, illyetin esetben a' Napnak akár Dél-előtt, akár Dél-után, való egész része a' Robotban számláltassék: mellyben az Ur Dolga el-kezdődött ugyan, de előbb-irt okra nézve félben köllött annak maradni.

Ellenben pedig ha a' Jobbágy tsak a' Munkának Helyére meg-jelent, és ottan semmit sem dolgozott, azon Történetre egyedül tsak az oda jövetele, és vissza menetle véretődgyék az Robot számában.

§. VIII. minden Zsellér, kinek magános Háza vagyon, tizen nyolc Napot, minden Lakós pedig, a' kinek magának Háza nincsen, tizenkét Napot esztendőn-ként kézi Munkával az Uraságnak szolgálni tartozik. Amennyire pedig ezen felüllegyen egy nemely Zsellérök alkalmával, amennyire két-bisztros h. m. m. visszahagyja Urasága Szolgálatát, melyet az m. voltat jelennem-ezzel, ezt tulajdonként a' Robotban törölhetetlenül veszi. Robotot doronchábil jövőre adók, tilenek. Szállíték meg az ezzel adózókat a' Szolgálatot ország. IX. prémiummal, a' kihalt Szolgállalcsomorítással, vagy Ápróferturániai Szolgálatot törölhetetlenségi föl lassítva, egyszerűleggy évente három hónapig birtokba hosszú tekinthetőnek?

§. IX. Ambár pedig a' Jobbágy földes Urának nem más, hanem csak azon Szolgálatokkal tartozik, a' mellyekre az Törvény 's- ezen Urbáriomnak értelme - szerént köteles, mind az - által az Igazság azt hozza magával, hogy azon Esetre, ha az Jobbágy kézi Munkával Bérért valakinék szolgálni kívánna : tehát azon Munkát az Uraságnak mindennek előtt hasonló haszonért, és Bérért, mellyet más Vidékitől venne, 's- az mellyben földes Urával meg-egyezhet, vagy- is pedig olyas Dolgokban, mellyeket Ország Törvénye - szerént a' Vármegye közönségesen limitálni szokott ; azon Limitátióhoz való Bérért, és kész pénz- béli fizetésért meg- tenni, és szolgálni tartozék.

§. X. Ellenben a' Robotaknak kész Pénzzül- való meg- váltásra az Parasztot erőltetni nem lehet, ha pedig az Jobbágy maga a' Szolgálatokat kész Pénzzel fel - váltani, 's- ez eránt akár időig tartandó, akár pedig örökösi Contractusra lépni kívánná földes Urával; tehát az illyetin Végezés az Vármegyénk bizonyosá- előtt meg- lehet ugyan, úgy mind azon- által; hogy ha a' Contractus nem örökré tétetődven, hanem csak bizonyos időre szabva lévén, ettől vagy egyik, vagy másik fél el- állani, és a' mostani Urbáriális Rendeléshez ragazkodni kívánná, azt meg - tselekedheti ugyan, de oly Móddal, hogy ezen Szándékát egy Esztendővel előbb az Vármegyénél bé- jelentse ; hogy illy képpen minden az földes Ur, minden pedig a' Jobbágy szükséges Rendeléseket az Gazdaságnak további - való folytatásáról annak időiben meg- tehefsék.

§. XI. Mindennémű akár egycenként az Jobbágyokkal, akár pedig egész Kőzséget Robotoknak, vagy- is egyébb ezen Urbáriom- szerént tartozó Adozásoknak meg- váltásáról földes Uraság - által téendő Contractusok, és Kötések, Vármegye bizonyosá- előtt tétetődgyenek; ellenben más Uraságolt Hafzon - Vételeiről, és egyébb akár minémű olyas Jövedelemről, melly az Urbáriomhoz nem tartozandó, az földes Ur Jobbágyával szabadon Vármegye Bizonyága nélkül- is meg-egyezhet, és Contractusra léphet.

§. XII. A' szokott, és közönséges Robotyokon-kivül a' Jobbágyok minden Esztendőben egyszer hozszú Fuarozást Végben vinni tartoznak e' képpen tudni- illik, hogy

Először : Négy egész Helyes, és így Proportió szerént a' többi Ház- Helyű Jobbágyok - is akár öszve fogván, akár pedig más magok között léendő meg-egyesülések- szerént egy négy Marhás Szekeret hozszú Fuar alá allitani tartozzanak, úgy minden azon- által.

Másodszor : Hogy e' béli hoszsú Fuarozás nem rosz, hanem alkalmatos Utakban véghez mennyen, és közönséges Menetellel kér Napi járó földer föllül ne hajnagua, úgy színtén

Harmadszor : Szántás, Aratás, Kaszálás és szüret időben szinten a Jobbágyon meg-venni ne lehessen. Sem pedig

Negyedszer: Egy Előtendőrök a' másikára ne hallafztodgyék, vagy képz Pénzzel, akár pedig más féle adozással, vagy Szolgálattal meg - ne váltathassék.

Otödször: Ha pedig az illyetin hoszsú Fuar valamelly Történetből két Napot az oda Menetellel föllül halladná, vagy vízszájötvetkor Jobbágyok Szekerei meginten meg - terhelhetnének : olly Esetre az oda Menetellen két Napon föllül töltendő Napok, úgy nem különben a' vízszája Menetel - is szokott Héti Szolgálatban, vagy Robotban békázni fogják.

Hatodszor: E' séle hoszsú Fuarban a' Jobbágyok - által minden-néni Vámokra, 's Harmicadra, Rév - bérre; úgy színtén a' Vendégsogadókban szükséges szállásért téendő Költséget a' földes Uraság magából fizetni fogja.

§. XIII. Mivel az Jobbágynak mint Tűzre, mint pedig épületre ingyen - való Faizás meg - vagyon engedve, arra - való nézve minden ezen Faizással elő egész Helyes, és vonyó Marhával biró Jobbágy tartozik az Uraság Tisztje - által ki-mutatandó Erdőből, és két gyalog Parafsz - által előre fel - vágandó egy öll fát az Uraságnak Házahoz, Majorjához, vagy más egyébb. a' Dominiumnak Kerületében-lévő, és ki-rendelendő Helyre vinni. Ezen kötelességgel fog Proportio - szerent az fél, fertályos, és Nyolczad - Helyes Jobbágyokra. Mivel azon tisztelegve, a faizások ugyanazok, mint faizas, földes birtok a, melyen a földes birtokat földes birtok, sőt bár el fognak bárki működésben földes birtokat, sőt magasabbat, nem fognak bárki működésben

§. XIV.

§. XIV. Szabad léfszen azonban az Uraságnak e' féle Fa-hordásra, és vágásra- lévő Jobbágyi Szolgálatot más egyébb Munkára fordítani e' képpen; hogy az öll Fának hordása helyett egy Napi Munkát **Marhával**, az öll-Fát vagó két gyalog Parasztól pedig Fa- vágás Helyében, mindeneketől egy napi kézi Munkát téli időben veheessen.

§. XV. A' Jobbágy a' Kilenczét, hol ezet a' Termésbül ki-adni köteles, nem külömben az hegy-Vámot tartozik Roboton-kivül az Termésnek Határában ki-mutatandó Helyre öszve hordani, viszon minden egyébb, következendő-képpen az Dúzma, és Major-béli Termésnek öszve hordása-is, úgy a' Földes Urnak, vagy Tisztéyenek adandó Forsspontok, és más-féle Fuározások, akár azok az Uraság Dolgát akar a' Publikomot illessék, nem külömben a' Leveleknek hordása; és egy szóval minden féle Szolgálati az Jobbágynak, mellyekre egrévh. körnt ezen Urbáriomnak Rendelése szerént nem köteles, a' fizkott Heti Szoigálatban bé-számláltaßanak.

§. XVI. Többire szabad nem léfszen az Uraságnak Jobbágyat akár melly pénzes Fuarra-is kinszeríttetni, hanem ha a' földes Ur Roboton kivül a' jobbágával Gabonáját, vagy más Termésit Vásárokra, Piarczokra, vagy más hová hordatni kívánná, tehát Jobbágával azéránt, ha akarja-é ezen Fuart és mennyi Bérért magára fel-válmni, minden erőltetés nélkül végezzen.

§. XVII. Az ártalmas Vad állatoknak ki-irtására (a' hol ezek volhnának) tartozni fognak a' Jobbágok Roboton-kivül harmad-napi vadázfattal, úgy mind azon által; hogy az Uraságtól nékiel Puska-Por, Serét, és Golyóbis adattassék 's-e' féle vadáfot-béli kötelességgel más Munkára avagy Szolgálatra ne fordítassék, sem pedig a' Jobbágok-által Pénzzel, vagy más egyébb adozással fel-ne vállassék.

§. XVIII. Ámbár az Jobbágy akár az Uraságnak szolgálatryában, akár maga gazdaság-béli Dolgainak folytatásában, akár pedig Malomban maga Gabonájának örlésére-való nézve Vám úton menvén nemmi féle Vámmal földes Urának nem tartozék, ha mind azon által más egyébb Dologban azon Vám úton menne : tehát avagy kész Pénzzel a' Vámot meg-fizetni, avagy pedig az Utak Tisnálásában ingyen-való Munkájával képessé, és mértéketlen foglalatoskodni köteles léfszen, szabad akarattyára hagyván, mind az - által az Parasztnak, ha e' képpen dolgozni, vagy pedig az Vámot kész Pénzzel fizetni kíványa.

NEGYEDIK PUNCTUM

Az Jobbágynak Adozásiról.

S. I. minden Jobbágy, és magános Házal biró Zsellér eftendő-béli adozás képpen minden kúlombözés- nélkül tartozik fizetni földes Urának egy Forintot, mellynek felét Sz. György Napra, másik felét pedig Sz. Mihály Napra fogja le-tenni, az Lakósok pedig, vagy -is más Házában lakó Zsellérek ezen Fizetéstől szabadok lefznek. Amennyi ze gerincvalamely Jobbág két vagy hárrom egységekkel hozt belőle hasznellyel két vagy négy biró, melyeket megjelenik az ilyen legyen a legjobb minőségi színvonalat követő belőle hasznellyel hozott bátoron vettekere való. Melyen amennyi összílt les, amennyi forintot két fél értében tartozik. Ha elszámolva a többi bátorról elszámolt birtoka miellett i belőle törlesz. So, ezeket az összehallgatott legyen, micsi Jobbák, akarok aholhal a hosszabb időkig forintott forint legyen kifizetés! —

§. II. minden egész helyes Gazda fog adni esztendőnként az
Uraságnak két Csérkét,
két Kappnyt,
tizenkét Tojást.

egy Icze ki-fázott Vajat.
Melly Adózásokra a' fél, negyed, és nyolczad helyes Jobbágyok-tárcák esendő Szám, és Proportió-szerént kötelesek lesznek.

§. III. Ezen most jelentett Adózásokon-kívül minden 30. egész helyes Gazdák egyszer egy Esztendőben egy Borjut, vagy pedig a helvet egy Forintot 30. Krajczárt az Uraságnak adni fognak.

§. IV. Azon fölül az földes Urnak, vagy Afiszonyak Menyegzőire (ide nem érvén az Fiainak, vagy Leányiknak ki-házasítását) úgy nem különbén az első Misének Mondására (ki-vévéni itten-is az Káptolonyokat, és Conventeket) az főnt írtt második Tzikelyben specificált Virtualival, az az Konyhára valókkal tartozni fog minden egész, fél, fertályos, vagy nyolczad helyes Jobbágycsárcsere-szám-fizetént.

§. V. Szabad akarattyára hagyattatik minden az által a földesúrnak, ha az meg-irrt alkalmatoságban föllebb ki-tett Konyhára-való

fülapatokat Jobbágyától bél-fzedni, vagy pedig azoknak helyében kész Pénzt, nevezet-szerént pedig egész helyes Jobbágyától 48. Xrt.; és így az fél, fertályos, és nyolczad helyestől, a' mennyi ebből reá esnék, fel-venni kívánná.

§. VI. A' régi szokás, és 1548^{ik} Esztendő-beli 39^{ik} Articulusnak értelme-szerént, ha az földes Ur táborozván oly fogásában esnék, hogy magát kész Pénznel meg-váltani kintelenítették, azon Esetre az Jobbágyok földes Uroknak meg-váltására valamelly bőcsületes, és mértékletes Segítséget adni tartoznak: hogy pedig az Ország-Gyűlés-beli Költség (a' melyt csak azon földes Urakot Papi fő-Rendekek, és Magnásokat, kik Királyi Levél-által az Ország-Gyűlésére hivattaknak illet) fölös ne legyen: hanem mértékletes, az Vármegye-beli Tisztek minden vigyázással legyenek.

§. VII. Éget-bor, vagy Pálinka égető Fazéktól, ha azzal valósággal fog a' Jobbágy elni, fizessen a' földes Urának esztendőn-ként, két Forintot.

§. VIII. Az Ujonnan ki-irtandó Földektől azon Adozásnak lézen helye, melyben az Irtó a' földes Urral meg-egyezhettek, ellenben már ennek előtte, ki-irtatott Földektől az fog az Ura-agnak járni, a' mi ezen időig azoktól adatodott, oly móddal, hogy ezen adó semmi-képpen föllebb ne emeltesék.

ÓTÓDIK PUNCTUM

Az Kilenczedról, és Hegy-Vámáról.

§. I. minden-féle soldi Termésből (ki-vévé az Ház-helyen termő Kerti veteményeket) úgy az Méhek ból, Bárányok ból, Gidák ból, melyek azon Esztendőben lesznek, tartoznak válóságos Kilenczedet a' Jobbágyok földes Uroknak adni, úgy mind azon-által, hogy az földes Urak az Kilenczedet nem pénzzül, nem pedig más félből ne vehessek. A' midőn pedig a' Bárányok ból, Gidák ból, és Méhek ból Kilenczed ki-nem tellenek, minden egy Báránytól fog fizetni a' Jobbágy 4. Krajczárt, egy Gidától 3. Krajczárt, egy Méh-kastál pedig 6. Krajczárt.

§. II. Ezeknek pedig meg-kilenczedőlése 1647^{ik} Esztendő-béli 96^{dik} Articulusnak rendelése szerint Sz. Iván napjánál tovább ne halad-
gyon, az le-áratott Joszágnak Kilenczedőlése pedig Sz. István napjáig
Csak az idő nem elhalmozhatna vében mennyen: a' hol pedig vagy
rossz idő, vagy pedig az Gabonának későbbre lett érésére-való nézve
halasztatott Aratás miatt, a' Kilenczedőlés főnt írt időre végre nem
mehetne, akkoron az Vármegye az időt, mellyre az Kilenczed, és
Tizedőlés végben mennyen, ki-rendelye; különbén pedig ha az Ki-
lençzedőlés az előbb rendelt, vagy pedig most emlétter Törínetek-
ben Vármegye által rendelendő időre végben nem vitetődnek, tehát
szabad léşen a' Jobbágynak Gabonájokat (ezekból járó Kilenczedet
a' mezőn hagyván) be-hordani.

§. III. Ha a' Jobbág azokat a' földeket, mellyekból már egy-
fier a' Kilenczed ki-viterődött másodszor ismét ugyan azon Esztendő-
ben, olly Maggal bék-vetné, mellynek halánát, és gyümölsét még azon
Esztendőben veszi, az illyetin földektről, 's azoknak második termésé-
ból sem Kilenczed, sem Tized többször ne adattasek. Hatónló - kép-
pen azon szántó földekük-is, melyek Rítéknak, vagy-is belső Ház-
hely Fundusnak fogyatkozása, és héjánossága-miatt, ezeknek helyében
az Jobbágynak adattattak, Kilenczed nem fog járni.

§. IV. A' Kenderből, és Lenból, vagy Kilenczedet ki-adni,
vagy a' helyet Uraságnak Kenderéből, vagy Lenéből, egy egész helyes
Jobbág hat suntra-való sonyást tenni tartozék, a' mint hogy erre
a' fél-fertályos, úgy nyolczad helyes Jobbág - is reá-efendő Számi-
szerént kötelezettek.

§. V. Noha az Tizedről való Kérdés; hogy tudni illik, ki-
nek, és miből járjon? ezen Urbariális Rendeléshez tartozandó nem
légyen, a' mennyire mind azon-által a' Tized ilyatinokból, a' melyek
1481^{ik} Esztendőnek első Articulusában nem neveztetnek, valahol ta-
lántán vétetődött vóna, e' béli Tizednek vétele Tellyességgel el-törül-
tetik, és éppen csak azon félékből fog járni, melyek emlétter Articulus-
bán meg vannak nevezve.

§. VI. A' Borból járó Kilenczed, a' hol ez Szokásban vagyon,
a' féléből, és azon mértékkel, melyel az Termés meg-akoltatott, igazán
és minden hozzá adás-nélkül vétetődgyék, és valamint a' Kilen-
ced, úgy az Hegy-Vám-is nem másfal, hanem az Ország törvé-
nyének érvelme-szeréni Posonyi mértékkel, vagy-is akóval (ki-is 32.
Pintból álló) szedettesek.

§. VII.

§. VII. És mivel 1715^{ikk} esztendőbéli 97^{ikk} Articulus aztat taraná, hogy az Hegy - Vám régi szokáson föllül ne öregbitessék, de más-kép-is több Törvények - által rendeltetnék, hogy azon Hegy - Vám, nem más, hanem Posonyi mértékkel vételezőgyék, azért ezen Törvénynek értelme - szerént rendeltetik, hogy valahol azon 1715. esztendőbeli Articulusnak időitől fogvást, vagy az Hegy - Vám más, mint sem Posonyi mértékkel szedettetett, vagy pedig más új adozások bék-hozattattak volna, minden ezen törvénytelen, és főlős adozások el - tiltásának, következendő képpen az régi bék - vett szokás szerént véendő Hegy - Vám Posonyi mértékre vétettesek, 's - a' képpen szedettesek, a' hol pedig többfzör emléttet 97^{ikk} Articulusnak idője után új Szőlők plantáltattak; és ezen ültetésnek időitől fogvást az Hegy - Vámnak száma, vagy bizonyos végezés, és irott Contractus - szerént, vagy valami más móddal el - intézettet volna, ottan a' Szőlőnek fel - vételével, és plántálásával el - végzett Hegy - Vámnak száma Posonyi mértékhez alkalmaztatva tovább - is meg - adattassék; ha pedig az illyetin újonnan plántált Szőlő - Hegyekben - is valamelly új adozások bék-hozattattak volna, ezek hasonló képpen minden törvénytelen és helytelen, Hegy - Vámnak öregbétére azonnal tellyesleggel el - tiltásának.

§. VIII. Hogy pedig az Törvénynek ellenére az Hegy - Vám régi bék - vett szokáson föllül nagyobbra ennek utánna ne emeltetthesék, minden olyas helyben, a' hol aztat szedik, a' Jobbágynak Szőlőinek száma Laistromba vétellezőgyék, és mennyi Hegy - Vám a' Posonyi mérték-szerént azokról járánd, fel-jegyeztetvén, e' béli Laistrom Vármegye Petsétye alatt minden földes Urnak, minden a' Jobbágynak ki - adattassék, és az Vármegyének Archivumában - is meg - légyen.

§. IX. Ha pedig a' Szőlő - Hegyeken éppen semmi sem teremne, azon Esetre tartozni fog ugyan az Jobbág a' Hegy - Vám adományával földes Urának hasonló mértékben, és számban, de mivel az Hegy - Vám nem Pénzben, hanem mustban vétettethetik, arra való nézve illyen történetben az Jobbág a' fele Hegy - Vámot csak az kör - kerülethez eftendőnek Terméséből meg - adni kötelezettek.

HATODIK PUNCTUM

Az földes Urnak Jussairól, és tulajdon Jövedelméről.

§. I. Az Maradék - nélkül meg - holt Jobbágynak javait a' többi Jobbágynak magoknak ne tulajdonitsák, hanem azokat az Magva - szak-

katnak halála után mingyárást az Uraságnak bék-jelentséck ; mellyeket ís, úgy nem különbén az el-szökött Jobbágynak Javait az földes Ur Tripartialis Törvény harmadik Részének 30.^{dik} Titulusa - szerént ki - fizetvén előbb másoknak igazságos kereseteket , és Pénz - béli adóságokat, maga kezéhez veheti ; úgy minden az által, hogy 1723.^{úk} Esztendő - béli 18.^{dik} Articulusnak rendelés főnt tartásuk, és meg-maradgyon.

Mivel pedig ottan, a' hol árvák maradnak, a' földes Ur a' megholt Jobbágynak értékében nem részesülhet, hasonló képpen az olyatin Javak, mellyek valakinek osztályban juttattak, ha szintén ennek - is Mag-nélküli halála történnék : ez többi élő osztályos Atyafiakat illerik, arra való nézve, hogy minden történetű Serelem el távozásáék, az Magvatfakat Jobbágynak maradt javairól az Uraság Tisztyei önnön magok ez után semmi rendelést ne tegyenek, hanem mint ezek az Ur széken annak rendgye, és módgya - szerént elől véretődgyenek, és az 30.^{dik} Titulusnak értelme - szerént el - végezzenek, annak utánna pedig az Vármegyének Törvény Székére hozattassanak.

§. II. Ha pedig az Uraság Jobbágylíhoz - való kegyetlenségből az Jobbágy Ház - Helyeknek pusztulása történnék, azon történetre az el - pusztult Ház - Helyek , valamint más Földek avagy Fundusok ; mellyek az Portiknak számában már bék - mentek (ha az e - szöktek vízszá nem térnének) vagy új Jobbágynak, vagy pedig azon Helységben lakóknak (az Uraságnak ezen mostani Urbáriom Rendelés - szerént való szolgálatokért, és adozásokért) adattassanak.

§. III. Vladislav űtödik Decretumának 18.^{dik} Articulusa , úgy szintén 1729.^{úk} Esztendőnek 22.^{dik} Articulusa - szerént minden féle Vadászat, Madarázás, és Halászat mindenmű halászó vizekben egyedül az Uraságot illeti, azért minden - féle Jobbágynak erősen meg tiltatnak.

§. IV. Noha ugyan a' Jobbágynak az Kortsmáltatás főnt írt mód - szerént bizonyos időre meg - engedtetik , a' hol minden az által az Uraságnak oly Vendég - fogadója volna, avagy jövendőben olyaszt építette, mellyben az útazók meg - szálhatnának ; az olyatin Vendég - fogadóba minden - féle Italnak ki - árultatása egész Esztendőnek follyára alatt szabadon hagyattatik. Valamint hogy minden - féle Éget bornak és férnek árultatája 's - e féle Italoknak el - készítetése egyedül az Uraságot illeti.

§. V.

§. V. Ha az földes Ur 1550. Esztendő-béli 36^{ik} Articulusnak értelme szerént az kortsmlatátást valamellyik Jobbágyára bizni kívánna, az ollyan Jobbágy addig, a' méglen a' bort árúlya, a' szokott héti szolgálattól szabad légyen, 's-azon fölül az kortsmlásnak béré fejében minden akótól 4. pénz az Uraság- által néki fizettesék.

§. VI. Vásároknak jövedelmi (ha tsak ezek a' Helyégnak előbb Királyi adomány - által nem adattattak) úgy nem külömben a' Mészár- szék, és annak szabott módgya, 's-rendgye-szerént fel- állítatott Vám, 's- ezeknek jövedelmi, mivel ezek a' földes Urát Törvény, és Királyi adományok-szerént illetik, ugyan-is az Uraság részére szabadon sánt maradgyanak.

HETEDIK PUNCTUM

Minden el-tiltatott, 's-ennek utánna el-távoztatandó Rend- kívül való Iselkedetekről, és Szokásokról.

§. I. Mint hogy az földes Urat mint Árváknak Partfogóját, és Gyámolóját meg- holt Jobbágyi Maradékinak gond- viselése azon- kívül- is illeti; arra való nézve az meg- holt Jobbágyok- után maradott Er- tékek- éránt léendő Conscriptióért, avagy az Arvák- között téendő Osztálokért semmi-némű Bért, vagy Taxát venni szabad nem léşzen.

§. II. Az el-adott, meg-tserélt, vagy Testamentom-szerént ki- hagyatott Jobbágy Jószágának áraból a' Tized részt a' földes Uraság el-ne vehesse.

§. III. Az Dohánynak, Mésznek, Viafnak, Vajnak, Lennek, Kendernek, és egyéb Termésnek, a' mint tetszik, 's-akár kitöl léendő vételeben; 's-akár kinek léendő el- adásában a' Jobbágyok az Uraság által semmi képpen ne háborgattassanak, annál-is inkább contra- bandával, avagy Pénzben, vagy pedig Testekben magok szorgalmato- sága- által kereset Jószágoknak el- adása miatt ne bűntetteßenek: sánt maradván mind az- által 1723^{ik} Esztendő - béli 75^{ik} Articulusnak ma- gyarázattra- szerént az Uraság számára a' Praemptio, az az egyebek- előtt va-ó vétel; úgy mind azon- által, hogy azon Pénzt, mellyben szabadon meg-egyezni fognak, azonnal az Uraság völca - képpen a' Job- bágynak kész Pénzzül le- tegye, és az jövendő-béli adóban ne szám- lállyá,

killya; azt hozzá-tévéni, hogy e' béli meg - vételnek elsősége nevezett Törvénynek értelme - szerint, az Uraságnak maga szükségére - való állapotoknak vásárlásában értettesek : ezen elől - vétel alkalmatosságával pedig sem az vidékiek, kik vásárlásnak okáért az Határban jönni akarnának, el-ne tiltassanak, sem pedig az Jobbágyok az el-adandó Jószágnak más hová lérendő vitelérol akár tslekedettel, akár pedig Parantsolattal ne gátoltaffanak, 's - ugyan - is ezen okra nézve a' Jobbágyok Jószága semmi képpen ne tartóztattafték ; hanem a' mint a' Parafz a' vidékel meg-alkuszik, ha azon alku - szerint az Uraság a' Jószág árrát tűstént le - teszi, a' képpen élhet az emlérett Preemptióval; úgy mind az által, hogy az el - adandó Jószág igaz mértékkel, és mázsával vételezőgyék, 's - e' képpen az el - adás a' Jobbágynak szabad maradgyon 's kész akarattyán kívül a' földes Urának léendő el - adására ne eröltesek.

§. IV. Valamint hogy minden magános egyébbeknek ki - rekefztésével, 's - káraval - való kereskedés, avagy Monopolom Országnak Törvényei - által tilalmaztatik ; úgy szintén a' kereskedéshez tartozandó élteknek, és egyébb Termésnek ki - bérítése az Jobbágyoknak ki - rekefztetésével, vagy fforongatásával szabad ne légyen.

§. V. Az Jobbágy semmi móddal ne kinszerittesek az Uraság Malmaira, hanem szabad légyen néki Elétet más malmokban - is őrültetni.

§. VI. Kortsmának PöhneWein nevezetű Arendája, a' melly némelly Helyekre helytelen szokásból bé - hozattatott, ennek utánna tiltva légyen : mivel arra az Jobbágy semmi okból nem kinszerittethetik.

§. VII. A' tragya - béli adozás ennek - utánna el - maradgyon olly móddal tudni illik: hogy az Jobbágyok magok tragyáját, soha sem, az Uraságét pedig akár Szóló Hegyekben, akár más hová nem más kép, hanem a' Robotban hordani tartozzanak.

§. VIII. Némelly földes Uraságoknál eddig bék - vett törvénytelen, és szokatlan Lúdaknak melefztséje, úgy a' Tolból - való Tized ez után az Uraság részére teljeséggel tiltva léfzen. Hasánló képpen

§. IX. A' szólóknek kötőzésére - való Szalmának adásával sem fognak ez - után tartozni a' Jobbágyok.

§. X. Az Uraság Szóló - őrzőinek, úgy munkái meg - visgálónak eddig a' flegénységtől adott fizerés jövendőre el - tiltatik.

§. XI.

§. XI. Az Executiókra ki-küldött Uraság Embercinek - való tartása, és az Executio-béli Garason-kivül (melly alább irrt Tzikkelynek módgya-szerént meg-engedtetett) más minden némi napon-ként kész Pénz-beli fizetés; úgy nem külömben az Uraság Hajdúnak, és vadászinak szegénységen tett huzási vonyási tellyességgel meg-nem engedtettnek.

§. XII. Azon okra, hogy a' Jobbágyok el-ne szökjenek, kezesség fejében, vagy bizonyos meg-maradás okáért valamelly Pénzt tőlek venni szabad nem lészen, és ha talántán olyas Pénznek le-tételeire kinfizerítettek volna, azon Pénz Interesével vízszá adattalék.

§. XIII. Az Quartély-beli terheknek viselése, Husarcengelb, úgy nem külömben Moundierungsgeld névű Béreknek adási, a' hol eddig bék-hoztattattak volna, tellyességgel tiltva lefznek.

§. XIV. Azon Helyeken a' hol a' Kőzségnak az Mézsár-szék árenda képpen ki-vagyón adva, a' ki-mustrált Marháknak ki-vágására a' Jobbágyok az Uraság-által ne kinfizerítessének; de más képpen-is akár minémű hús, sem darabon-ként, sem funt számra a' szegénységre ne osztattassék a' képpen, hogy ennek átrát meg-adgya: hanem vágtatásék - ki a' hús, és a' Jobbágyok-által szabadon és terhek-nélkül vételeződgyék.

§. XV. Az Termésnek, vagy konyha-béli, 's akár melly Elefésének vételét, vagy el-adását az Jobbágyokra külletlenül ne verjék az földes Urak, hasonló-képpen a' meg-romlott bornak, vagy éget bornak, 's- akár minémű Italnak akár hordón-ként, akár itze száma-való el-adására, és ki-kortsmáltatására semmi móddal ne kinfizerítessének: a' mint hogy azon Jobbágyok sem az kortsmáltatásra kidott, és meg-romlott borról, vagy más Italról felelni, sem pedig az üres hordókat roboton kívül vinni, vagy vízszá hordani nem tartoznak.

§. XVI. A' Penna, és Sarlö-Pénz, külömben Farkas kéve, kóftoló-Pénz-Tzédula, és Prés-pénznek adozási, úgy szintén az Dézmásoknak, és Kilentzedőknek Jobbágyok-által léendő tartása, és más egyébb Rendetlenségi tellyességgel tiltva vannak.

§. XVII. Az bornak Kilentzed, vagy Tizedben, vagy Hegy-Vám képpen léendő bék-szedésének alkalmatosságával a' Jobbágyok tulajdon magok hordainak adására ne kinfizerítessének.

§. XVIII.

§. XVIII. Mindennemű akár mi névvel ki-gondolható, és fől-lebb meg írt Punctumokban nem foglalt adozások tellyeséggel el-törül-tetnek: és semmivé törültek.

§. XIX. A' Jobbágynak Házhoz tartozandó Földeknek, és Rétek-nek el-tsercélese, és változtatása más képpen szabad nem lészen, hanem ha az Uraság- által el-változtandó Földek, 's-Rétek helyet más annyi fizámmal, Minéműséggel, és Termékenységgel hasonló földek, és Rétek az Jobbágynak sognak adattatni, külömben el-vett fundusok megént vifszfa adattassanak.

NYOLCZADIK PUNCTUM

Az Jobbágynak el-tiltatott állapotokról, és azok - éránt rendelt Bűntetéjéről.

§. I. Birság pénzt akár minémű ki-gondolható fizin-alatt nem egyébb-ként, hanem csak az Törvény- által világossan ki-tett történetekben, és csak azokon a' Jobbágynak lehessen meg-venni, a' kik az Ur székén Vármegye bizonysága, úgy mint Szolga-Biró, és Eskütt jelen létrében arra törvényesen itéltetni sognak: főnt maradván ezekben- is az Vármegye Törvény-széke eleiben töröndő Appellatio.

§. II. Az Birságon- kívül- való bűntetésekben pedig, midőn kár az Mezőkön okoztatók, mivel az Marhák és Barmok bé-hajtás-éránt az Törvénynek rendelése meg-vagyón, az volta-képpen megtartassék.

§. III. A' más bűntetésekben pedig, midőn helyes okból az Jobbágok bűntetést meg-érdemlik, az ollyatén gonosz tévőket azon eseten-kívül, melly az Törvény- által el-vagyón végezve: nem Pénzben, mellyel az szegény adozó Nép nagyon romlik, sem pedig testében ne bűntettesek; hanem bűntetésül egy, két, és leg-főlebb három nápi kézi munkának végben vitelére kötelezettségenek, mind azon- által ezen kézi munka-béli bűntetést szántásnak, aratásnak, kafzálgásnak, és szürnek időjéhen a' Jobbágyon az Uraság meg-ne vehesse, hanem a' bűnös az Eszterdűnek más időben végben vinni tartozik.

§. IV. Jóllehet pedig a' mint főnt jelentve vagyon, az Jobbágok sem Pénzben, sem pedig testben ne bűntetteßenek; mivel minden azon-

azon - által némellykor meg - történhetik, hogy a' Paraszt, valamint szabad Nyelvvel, vagy Testével vétkezett, vagy másként - is az három Napi munkabéli bűntetéssel magát meg - nem jobbítaná, úgy olyenkor ötödöt az testében - is bűntetni szükséges légyen, azért minden ezek hasonló történetekben arra kölletik vigyázni, hogy a' midőn a' test - béli bűntetés - éránt a' doleg magát elől adgya, akkoron az bűnös : ha erős, és egészséges személy léşen, az bűnök mivoltához képest leg - föllebb 24. pálta - által, az Afiszonyi - állat pedig szinte annyi korbács csapájjal bűntettesek.

Hogy ha pedig a' vétkes Személy korosabb, vagy egyébb - éránt gyenge erejű volna, az ollyatin árestommal, és ha a' szükség és bűnnek mivolta úgy hozna magával, bőjtöléssel - is, száraz Kenyér, és viz mellett fanyargattassék; erra minden azon - által vigyázván; hogy az vétkes Jobbágy faját munkájának el - mulasztásával harmad Napnál tovább ne tartoztattassék; ki - vévén azt, ha nagyobb gonoszsági hofszabbság törmlőczőést, vagy bűntetést meg - érdemlenék.

§. V. Ha Jobbágy vétke - miatt az Uraság törmlőczére fog vettetni, és vasra verettetni: az vasnak váltságáért (a' hol ettől járó Taxa szokásban volt) nem többet, hanem 15. Krajczárt fizetni tartozzék.

§. VI. A' Jobbágynak ez - után földes Ura engedelme - nélküli Irtásokat tenni munkája bérének el - vesztése, 's - a' károknak viszsa térétesé - alatt szabad nem léşen; Ellenben a' földes Uraság (a' mint föllebb jelentett) az Irtásokat nem más kép, hanem az Irtóknak Munkája bérét az Vármegye igazságos el - végzése, és Limitációja - szerént meg - adván, magához veheti, és kezénél tarthattyá.

§. VII. Mivel az Erdőknek gondviselése, és nevelése az Uraságot illeti, semmi Jobbágynak eleven fákat, sem kertőlni való veszíszőket, sem pedig abrantsnak - való szálokat, vagy Szőlő karókat az Uraság különös engedelme - nélküli vágni, és az illyetineket más Határban átut vinni, és el - adni, következendő - képpen az Fával kereshedni szabad nem léşen.

§. VIII. Mi illeti pedig bűntetését azon Jobbágyoknak. A' kik az Erdőt rontyák, és a' Fákat nyesik, azok az kárnak meg - térétesén - kívül harmad Napi gyalog munkának végben vételére bűntettelesenek. Ha pedig ezen bűntetéssel - is az Erdőnek rontásától el - nem állanának, akkoron a' Vármegye - béli Magistrátusnak Hatalmával az illyetin Jobbágyok

bágyok tovább bűntetteßenek, 's az Uraságnak az-éránt segétség adattassék, hogy azok nagyobb vétkeknek mivoltához képest, másoknak példájára - is keményen bűntetődgyenek.

§. IX. IIuszón négy pálcza bűntetés - alatt tiltatik, hogy az Jobbágyok magok-között sem Pénzt, sem más egyébb Termést öfzvc ne szedgyenek, vagy a' mint szokták mondani, minden -féle collecta tiltva léşzen.

§. X. A' Sörtyéléseknek az Erdőben tsalárdsággal - való békajtása, ha azok a' tilalmas Erdőben találtatnak, bűntetésül a' limitált Makk- bért duplán fizesse.

§. XI. Gubátsnak fizetése, és Makknak le- verése egyedül az Uraságot illesse, és a' Jobbágyoknak Contrabanda, és három napi kézi munka bűntetés alatt tiltva léşzen, ellenben az Uraságnak sem fog szabad lenni a' Jobbágyokat Roboton - kivül a' Gubátsoknak fizetésére hajtani.

§. XII. Semmi Parafztnak segyvert hordozni, és vadászó ebe- ket tartani, emléttett három napi kézi Munkák bűntetése - alatt szabad nem léşzen.

§. XIII. Az Törvény- által ki - szabott, és föllebb jelentett időn - kivül való körremátrára akár minémű Italnak, Contrabanda, és három napi kézi munka bűntetés - alatt annyiifzor, a' mennyiszer meg - tiltatik ; mind azon által azon Helyekben, a' hol szőlő- hegyek vannak, az Jobbágyok az Uraság Földgyén termett magok borát, az Uraság kortszájának idője - alatt - is magok szükségére bék - vinni, és meg - innya szabad léşzen.

§. XIV. Ha az robctra hivattatott Parafzt rövidségből, vagy más vétkes okból meg - nem jelenik, tizenkét pálczával bűntettesek.

§. XV. Ha valaki az Uraság Mészár - székének rövidségével az Vidéki - Helyégekből, húst be - vinni, vagy maga Pénzért húst vágni mérészlene, az ollyatin Contrabandan - kivül annyiifzor, a' mennyiszer, harmad napi kézi munkával bűntettesek.

§. XVI.

§. XVI. Az meg-holt Jobbágyoknak özvegyi az Uladislaus 7.^{ik} Decretumának 21.dik Articulusnak rendeléséhez magokat alkalmaztassák, az az ha más hoz sérhez mennek- is , az földes Uraknak Engedelmenélküli az Házból el-ne mehetessenek : különbönen az Javai földes Uraknak szabad rendelése-alá vetterődnek.

§. XVII. Földes Uraságnak Hiré , 's Tudománya- nélküli az Kózség maga Nevére Pénzt költsön fel - venni ne merjen.

§. XVIII. Jóvevények az Uraság Hiré nélküli békéne véteessenek, e' mellett minden Ház-helyhez tartozandó Fundusoknak el-adási, vételi, tseréi, és Testamentom-béli hagyományok az földes Urnak hirénélküli arra fordított Péznak el- veszüle- alatt meg- tiltatnak. Azon Történetekben mind azon- által, melyekben az Jobbágyoknak Törvény- szerént az el-adás szabadságokban vagyon, azt ugyan az Uraság hírével, 's-tudományával tselekedgyék, mind azon- által a' jelentés-után az Uraság engedelme-nélküli- is el- adhaſsák.

KILENCZEDIK PUNCTUM

Azokról , melyek az belső Rend- tartájt illetik.

§. I. A' Birói hivatalra az Uraság hármat nevezzen, kik közül az Kózség egyet az Uraság Tisztyének jelen-létében szabadon válaszfon; az Uraság minden azon- által az választottat röfz viselésére nézve le-tehessé, 's- meg- is bűntethesse, a' le-tett Biró helyett pedig más rendeltessek meg-irtt mód-szerént. Ellenben az Notariust, és Esküteket az Kózség maga földes Ura-nélküli választ, és el-is botsáthatya.

§. II. A' Birák pedig az Uraságnak ne talántán téendő szolgálatokért, vagy akár minémű más okért Portiós-béli adozástól mentek ne legyenek.

§. III.

§. III. Helyes, és szükségesnek találtatik, hogy a' végre, hogy a' Portiónak Jobbágyok között léendő ki- osztása a' Vármegyének feltett módgya-szerént igazságosan, és minden tsalárdsg - nélkül végezzen mennyen, az földes Ur vigyázzon, és az Helység Birájától (de Jobbágyoknak minden terhe-nélkül) erről számat vegyen.

§. IV. Ha pedig az földes Uraság most jelentett szám-adásnak vételét el- mulatná, ezen Uraság fogyatkozását Vármegye Magistrátusfa helyre hozza fogja.

§. V. A' ki- osztott Portiónak mind azon- által, béké- szedése, és a' Vármegye Csalájában - való béké- szolgáltatása, csak egyedül az Helységnek Kőszégenél, és Faluk Birájánál maradgyon, annak okáért, az Vármegye vigyázással légyen, hogy ebben az Uraságok, 's azoknak Tisztyei magokat ne avassák.

§. VI. A' melly adozásokra az Jobbágyok ezen Urbáriumnak rende- szerént a' földes Uraknak kötelesek, azokat annak időben az Uraságnak meg- adni tartoznak; úgy, hogy ha ezekben hátra maradók lennének, Executio mellett- is minden azoknak, melyek a' földes Urak járandók, meg- adására kinszerítessének; következendő - képpen e' végre rendelendő Executoroknak Executio- béli Garas Napon - kent az adós Jobbágyok- által oly móddal adattalések; hogy e' béké Executio Garas, csak azoknak, a' kik a' valóságos Restantiának Executiojára, nem pedig, a' kik más egyébb Uraság- béké dolgokban az Helységekre ki- küldöttetnek, az adós, avagy Restantiárius Jobbágyok- által fizet- tésük.

§. VII. Hogy azok, a' kik valami módon Sérelmet szenvednek, az Igazságnak gyors szolgáltatá- által segétséget vegyenek, arra, való nézve: ha az Pároszok egy Uraság- béké Jobbágyok, és 'Zsellérek között vannak, tehát a' pánaszok a' földes Uraknál, avagy azok Tisztyeinél Igazságot, 's-annak szolgáltatását keresék; ha pedig azoknak az Uraság Tisztyei- által valami Sérelmek, és károk történt volna, akkoron az földes Urhoz folyamodgyanak: ennél pedig minden történetre elég- tételet nem vévén, az Vármegyénél magokat jelentsék.

Azon

Azon esetre minden azon által, ha a' Jobbágyoknak panaszai önnön magát a' földet Urat illetnék, 's ehez folyamodván panaszköröl emléktől földes Ur Igazságot nem tenne, olyankor az Jobbágyok egesen a Vármegyéhez folyamodgynak.

S. VIII. Azon földes Ur, úgy annak Tisztelői-is, a' kik a' Jobbágyokat az Vármegyénel, vagy más föllebb-való Helyeknél tettek jelentések, és Instantiák-miatt meg-bűntérük, szintén ugy, valamint az lobbárványok kevésbé bányaik, ítétsenek.

A *Cameralis Fekete-Hegy Helységnek Urbárioma* kilenc pontban fektette le a jobbágyok viszonyát az urasággal (uralkodóval):

Első Punctom – Jobbágy Ház-Helynek Mivoltáról

Az első pontban alapjában véve a belső telek nagysága volt megjelölve. A telek két részből állt, házhelyből, a hozzá tartozó belső telekkel és szántóból, valamint a kaszáló rétből.

A belső telek nagyságát két pozsonyi mérőben határozták meg. (Két pozsonyi mérő maggal 1200 négyzetköntönyi nagyságú területet lehetett bevetni.) 1 pozsonyi mérő – véka 62.5 liternek felelt meg.

Az Urbárium nem terjedt ki konkrétan a házhely, a szérűskert és a krumplis nagyságára. A telepítési rendelet szerint Köröskényi 300 négyzetköntönyi házhelyet, 600 négyzetköntönyi szérűskertet és 300 négyzetköntönyi krumplist mért ki. A három évvel későbbi mérés alkalmával mérhette a szérűskertet 100 négyzetköntönyi kisebbre, a krumplist meg 100 négyzetköntönyi nagyobbra, mivel a két pozsonyi mérőben meghatározott nagyságot nem haladta meg.

A külső telket képező egész jobbágytelek (egész szesszió) 38 hold szántóból és 2 hold kaszálóból állt volna, de ekkor már (1800-ban) a gyakorlatban nem ez a területi felosztás volt. 26 400 négyzetköntönyi kaszáló helyett csak 17 600 négyzetköntönyi használtak, viszont a 45 600 négyzetköntönyi helyett 52 800 négyzetköntönyi földet alkudtak ki a mérnöktől. A harmadik paragrafus lehetőséget nyújtott arra, hogy a kaszálók rovására bővítsék a szántóföldeket, de a hivatalos okmányokban ez nem került kiemelésre. Ebben valószínűleg döntő szerepet játszott a mérnöknek mellékkeresetként juttatott 1 hold föld minden egész szesszió kimérése után.

Második Punctom – A Jobbágyoknak Haszon-Vételeiről

A telepítést követő években a dinnyeföldek osztása volt a Feketetőra való elvándorlás közvetett indítéka. A zombori adminisztráció nem engedélyezte a szőlőföldek kimérését, arra hivatkozva, hogy a vidéken gyenge minőségű bor terem. A tulajdonképpeni ok az volt, hogy ha szőlők létesülnek, akkor meg kell engedni az italkimérést, s akkor az uradalmi kocsma jövedelme nagymértékben lecsökkenhet volna. Ha a jobbágyok szőlőt termelnek, akkor az Urbárium szerint meg kell engedni az italkimérést is.

Az Urbárium meghozatalának idején, úgy látszik, a dinnyeföldeket a telepesek már beültették szőlővel, nem várva arra engedélyt a felsőbb hatóságoktól. A kialakult helyzetet legalizálni kellett, s ennek értelmében Szent Mihály-naptól karácsonyig engedélyezték az italkimérést. minden telkes gazdának fertályföldenként 300 négyzetkönt dinnyeföldeket engedélyezett a kincstár, amely a későbbi mérések alkalmával 400 négyzetkönt emelkedett. Ha nem is jelentős az összterületű szőlőföldek növekedése, a lényeg az, hogy mégiscsak növekedett az uradalmi legelők (járásföldek) rovására. Az Urbárium határozottan megtilt minden területarány-változtatást.

Amely községen földesurak voltak (pl. Moravica), azok birtokait kibővítették a járásföldek rovására. Az ilyen területarány-megváltoztatás hosszas perlekedést eredményezett, s végül is leginkább a jobbágyok veszítették el a pert. Feketehegyen fordított eset állt elő. A jobbágyok növelték telekállományukat az urasági földek rovására, s ebből soha semmilyen kellemetlenség nem származott. Valószínűleg Kiss József busás honoráriumából bőven jutott a megyebeli tiszttviselőknek is. Különben is a zombori jószágigazgatóságnak csak haszna származott a szőlőföldek létesítéséből, mivel a megtermett szőlő hetedét mindenjárt az uradalmi pincébe szállította (Borbély István pincéje), ahonnan kellő mennyiségű borral ellátták a feketehegyi urasági kocsmát.

A második pont szabályozza a járásföldek használatát, ahol az uraságnak és a jobbágyoknak jogában áll a legeltetés. A legelő és tejelő jószágokat Szent György-naptól Szent Mihály-napig tartották kint a járásokon. Ez a pont szabályozza továbbá az erdők használati jogát és az irtásföldek tulajdonát is. Tekintettel arra, hogy Feketehegyen nem voltak erdők, ennek alkalmazására nem került sor.

*Harmadik Punctum – A Jobbágyoknak Szolgálatairól,
vagy-is Robotykról*

Minden szessziós gazda az év folyamán köteles volt két igás állattal (ló vagy ökör) dolgozni az uraságnak. A munkák végzésétől függően a jobbágyoknak szekérrel, ekével, boronával kellett megjelennie a robotvégzés színhelyén. Az évi robotot ötvenkét munkanapban határozták meg. Amennyiben a jobbágynak nem volt igás marhája, akkor száznégy napot volt köteles kézi munkával teljesíteni. A fél- vagy negyedszessziós gazdának a robotját telekbirtoklásának arányában határozták meg. A jószág kitartásáról és a saját élelméről a jobbágy maga gondoskodott. A munkanap napkeltétől napnyugtig tartott, s beleszámították a munkára való menetelt, a hazajövetelt és a szükséges etetés és itatás idejét.

Feketehégy határában urasági földeknek egyedül a legelők számítottak, ezért az uraság helyben nem dolgoztathatta le a robotot a jobbágokkal. A harmadik paragrafus ételmében, ha félnapi járóföldre esett a robotolás helye, az uraság négy napig is munkán tarthatta a jobbágoyt. Az ilyen duplázott robotról előre értesítették a jobbágyot, és havonta csak egyszer lehetett igényeltetni teljesítését. Ilyen alkalmakra az uraságnak gondoskodnia kellett a jóság számára legelőről, télen pedig hajlékot kellett biztosítania a jobbágynak és jószágának.

Nyáron a dupla robot végzése igen sok veszedelemmel járt. Idegen legelőn éjszaka nem volt bátorsága a jószág gazdájának az igából kifogott állatot a legelőre kicsapni, mert félő volt, hogy elbitangol. Napnyugtái dolgoztak, utána pedig pórázra kötve, vagy béklyóba téve az állat lábat, sötétedésig legeltettek, majd a kocsiderékhöz kötötték a lovat. A tulajdonos virradatig rettegett, hogy ha mély álomba merül, felébredve legjobb esetben csak a kötféket találja a kocsioldal karikájában. A robotoló jobbágynak karavánját távolról figyelték a kapcabetyárok, akik alig várták a kedvező pillanatot, hogy megszerezzék zsákmányukat. Nem volt ritka eset, hogy a szekeret a szomszéd marhájával kellett hazahúzatni.

A zsellérek is kötelesek voltak robotot teljesíteni. minden házzal rendelkező zsellér tizennyolc napot, míg akinek nem volt háza, tizenkét napot robotolt. Az igásrobot végzéséhez szükség volt a kézi robotra is.

Három lovat vagy négy ökröt fogtak be a fagerendelyes, fa kor mánydeszkás ekevassal rendelkező ekébe. Az ekeszarvat tartó embernek nemcsak a hánypolódó ekét kellett tartania, hanem a nyakában levő ékeknek behelyezésével szabályozta az eke járását. Az külön csodának számított, ha kétdűlönyi barázda végighasításakor nem kellett éket cserálni. A sekély barázdában nem tudott egyenesen végigmenni a jószág, ezért szükség volt egy zsellérre, aki a lóvezető szerepében az állatokat irányította.

A nagy munkák idején, kaszáláskor, aratáskor is kötelezhette az uraság a jobbágoyt dupla robotok teljesítésére. Ha az első héten négy napot dolgozott, akkor az uraság a következő hétre is elrendelhette a duplázott robotot, de akkor a következő hónapban a jobbág nem volt köteles robot teljesítésére.

A hetenkénti roboton kívül a jobbágynak évente egy hosszúfuvart is el kellett végeznie. Az akkori útviszonyok miatt ezt négy vonómarhás szekérrel végezték. Négy egész telkes gazda összefogott, és megegyezés szerint legtávolabb kétnapi járóföldre szállította az uraság gabonáját. A kilenced adózás címén összegyűjtött gabonát a termelő beszállí-

totta a községházára, ahol gyalogrobotolók cséphadaróval elcsépelték. A hosszúfuvarra elrendelt jobbágyok pedig szekerekkel elszállították az egyszer rostált terményt Kúlára, a megye raktárába, vagy Bajára, ahonnan vízi úton szállították tovább az osztrák tartományokba.

A robot teljesítését (kivéve a hosszúfuvart) a jobbágy készpénzért is megválthatta. Erre az uraság jobbágyát nem kötelezhette, és előre egy évre meg kellett kötni a szerződést. A zombori járásgazgatóság szívesen kötött ilyen szerződéseket, mivel a feketehegyi jobbágyokat főként dupla robot teljesítésére használhatta fel. Ez nem volt kedvező, mert a robot teljesítésének idejébe beleszámított az utazással eltöltött idő is. Egynapi igásrobot megváltása 8 krajcár volt.

Az akkori időben egy pozsonyi mérő búza ára 2 forint, az árpáé 46 krajcár, a zabé 40 krajcár volt. Egy garasért 20–30 tojást lehetett vásárolni, egy pár csirke pedig 7 krajcárba került.

A telepítés éveiben ezüstforint volt forgalomban. Kisebb pénzegységek is voltak ezüstben: 20 krajcárós, 17 krajcárós, 12 krajcárós, 10 krajcárós, 7 krajcárós, 6 krajcárós, 5 krajcárós és 1 garas értéke 3 krajcárnak felelt meg.

Réz váltópénzek: 1 krajcárós, $\frac{1}{2}$ krajcárós, 1 filléres értéke $\frac{1}{4}$ krajcár volt.

Az ilyen váltószám és a sokféle ezüst- és rézpénz használata bizony próbára tette a pénz kezelőjét.

Az ötvenkét napi igásrobotot 6 forint 18 garas és 2 krajcár lefizetésével téríthette meg a jobbágy. Az évek műlásával a feketehegyiek többen váltották meg pénzért úrbéri kötelezettségeiket, s robotolás helyett adófizetőkké váltak.

Negyedik Punctum – A Jobbágynak Adózásairól

Minden jobbágy, házzal bíró zsellér évente 1 forintot fizetett földesurának füstadó címen. Azok a zsellierek, akik nem rendelkeztek saját házzal, hanem mint bérerek más házában laktak, mentesek voltak ettől az adótól. A füstpénz egyik felét Szent György-napkor, másik felét Szent Mihály-napkor kellett kifizetni az uraság kasszírjánál. Az egész szesszióval rendelkező jobbágy évente adott az uraságnak: 2 csirkét, 2 kappant (herélt kakas), 12 tojást és 1 itcze kifözött vajat.

Feketehegynek nem volt külön kinevezett földesura, így a lakosok 48 krajcárral megválthatták ezt a természetbeni adót.

Minden harminc egész szesszióra számítva 1 borjú járt az uraságnak. Feketehégy számára ez öt borjút jelentett évente. Pénzben ezt is megválthatták szesszióinként 1 forint 30 krajcárért. Egy borjú értéke 15–18 forintnak felelt meg. A borjú pénzbeni megváltása a jobbágyoknak nem volt kifizetődő, mivel a reális értéknek ez háromszorosát jelentette, ezért inkább megvásárolták a borjút, és ezt szállították le. A bécsi udvarnak tulajdonképpen ez is volt a célja, mert jobban megörült annak, ha az adózó falvakból (a szegedi országúton) elindítottak egy gulyát, mint amikor a megye közvetítésével pényszállítmány érkezett postakocsin.

Ha a jobbágy tulajdonában pálinkafőző kazán volt, akkor 2 forintot fizetett az uraságnak.

A pénzbeni járulékokat az uraság kasszírja tartotta nyilván, és ő szedte be Szent György- és Szent Mihály-napkor. Amennyiben a jobbágy nem tett eleget kötelezettségeinek, akkor az végrehajtás útján történt meg. A telepítést követő években az időjárás viszontagságai miatt szűk termésű évek voltak. Bútor János, az uraság kasszírja haladékot nem türve hajtotta be az adót, persze attól, akitől lehetett, s ez sok nézeteltérésre adott okot. Az adófizetés csak akkor rendeződött, amikor a napóleoni háborúk miatt a terményárák rohamosan emelkedtek. A pénz inflációja következtében az adósok viszonylag könnyen eleget tettek elmaradt kötelezettségeiknek.

Ötödik Punctom – Az Kilenczedről és Hegy-Vámról

A házhelyen kívül termett mindenmű terményből a jobbágy köteles volt kilencedet fizetni földesurának. Az uraság megbízottjaként megjelenő ispán a folyó évi bárányok, gidák és méhek után is kilencedet szedett. Ezt nem fizethette ki pénzben a jobbágy. Az említett jóságok kilencedelését Szent Iván napjáig kellett elvégezni. Amennyiben a nyájban nem találtak elegendő növendék jóságot, akkor az anyaállatoknak megfelelően minden egyes betervezett bárány után 4 krajcárta, gidáért 3 krajcárta, méhkasárt 6 krajcárta kellett fizetni. Ezt a nagy fényűzést nem engedhették meg maguknak a juhászok, inkább fortélyhoz folyamodtak. Élénk figyelemmel kísérte a feketehégyi juhász a bir-kalegelőről a kilencedelés időpontját, hogy az mikor következik be a szenttamási határban. A szomszéd határbeli juhász ugyanezt végezte csak fordítva. Megegyezés alapján a feketehégyi juhász a megfelelő időpontban áthajtotta a nyáj egy részét a szenttamási határba. Amikor a kilencedelés megtörtént Feketehégen, akkor meg a szenttamási ju-

hász nyáját látta vendégül néhány napra a feketehegyi juhász. Szent Iván napja után már vigan élt minden két határbeli juhász.

A gabona (búza, árpa, zab) kilencedelése Szent István-napig történt. A négyes calcatúrából 1 fertály a kaszálóra jutott, így a szántóföldi termesztés tulajdonképpen hármas calcatúrában történt. Mindhárom határrészen minden egyes gázdának két tagban volt földje. Függetlenül attól, hogy hány fertályos gazda, a szántója legkevesebb kilenc parcellában volt kimérve. Egyik calcatúrában őszi gabonát (búza), a másikban tavaszi gabonát (zab, árpa) vetettek, a harmadik calcatúrát pedig ugarnak hagyták meg, amelybe az elkövetkező őszön vetettek búzát. A kilencedelés idején az ispán két pandúr kíséretében ment a dűlöinton, egyik parcellától a másikig. A jobbágy a föld végén várta az adószedőt. Az aratástól a kilencedelésig néhány hét is elmúlhatott. A legfelső papkévért a két vállkévéhez erősítették aratáskor, amikor a keresztezést végezték. Erre azért volt szükség, hogy szélvihar esetén a keresztet ne bolygathassa meg a szeles idő. Míg az ispán a jobbágy termésmennyisége után érdeklödött, addig egy más falubeli gyalogrobotot teljesítő jobbágy végigment a keresztsoron, és megszámolta azokat. Amennyiben a gyalogrobotos és az adózó jobbágy által szolgáltatott adatok nem egyezték, akkor a jelen levő két pandúr közül az egyik tizenkét pálcaütéssel igyekezett a jobbágy eszébe juttatni a valódi mennyiséget. Amennyiben a két adat egyeztet, az ispán egy papírlapra felírta a kilencedet kitevő gabona mennyiségett, majd a kíséretével továbbhaladt. A jobbágy pedig szekérre rakta a kévéket, és beszállította a községháza udvarára, ahol a robotot teljesítő jobbágynak elcsépelték a gabonát. Az uraság kasszírja, ha a kévék megolvásásakor azt tapasztalta, nem egyeztet az ispán által feltüntetett mennyiség a községházára érkező gabonával, akkor ismét tizenkét pálcaütéssel adták tudtára a jobbágnak, hogy az elkövetkező évben jobban vigyázzon az úton. A hadnagy hordáskor minden készenlétben állt az igazságszolgáltatás vesszejével. A pálca egy vékony acélhuzalból készült, melyre préselt papírszeletek voltak felfüzve. Markolata hüvelykujjnyi volt, míg a vége kisujjnyi vastagságú. Ezzel akkorát lehetett ütni, hogy a bíró is megelégedett a büntetés kiosztásával, és a hadnagynak sem kellett attól férnie, hogy csontja török a jobbágynak. Az elcsépelt gabonát a jobbágynak négyes fogatú szekerekkel vitték a megye raktarába.

A kendertermésből nem szívesen adott kilencedet a jobbágy, mivel azt télen feldolgozta saját szükségleteire. Ennek a kötelezettségének úgy tett eleget, hogy egy egész szessziós gazda a tél folyamán 6 forintnyi kendert rokkán megfont az uraság kenderéből.

A hegyvám Feketehegyen a szőlő megadóztatásából állt. A szőlőskerteket bekerítették, és azokba sem bitangoló jószágok, sem emberek észrevétlenül nem mehettek be. A szőlőárkot évente többször felgerélyézték. A járásutak mentén vert fal akadályozta a szőlőkbe való bejutást. A három szőlőkapu zárva volt, és csak a megmunkálás idején nyitották ki, akkor is meghatározott időben. Semminemű termést nem volt szabad kihozni a szüretig. Ekkor megnyitották a kapukat, és a szüretelő kocsikat kísérve mentek be a szüretelők a szőlőbe. Az ispán megsaccolta a hordókban levő must mennyiségét, és annak kilencedét a robotra rendelt zselliérek átszürték az uradalmi hordókba.

Ha a szőlő termése gyenge volt, vagy egyáltalán nem termett, akkor sem fizethette ki a jobbágy pénzben a hegyvámot. Ilyen esetekben a következő évi termésből ütötték le. Ezzel biztosítva volt az uradalmi kocsma italszükséglete, és nem függött a terméstől.

*Hatodik Punctom – Az földes Urnak Jussairól,
és tulajdon Jövedelméről*

Jogilag a jobbágy használatra kapta földjét, de halála után utódai örököltek a használati jogot. Amennyiben nem maradtak örökösei, akkor a házhely és a jobbágy más ingatlanja a földesúrra szállt, aki ezzel szabadon rendelkezett. Ezt a pontot a lázadás és elköltözés miatt szabadon maradt telkekkel kapcsolatban alkalmazták 1788-ban és az utána következő években. Feketehegyen a földesúr tulajdonképpen a kincstár volt, s nem sokat törödött azzal, hogy ki a bérli. A lényeg az volt, hogy a földet megműveljék, s ezáltal a kincstár megkapja jobbágyaitól az adózás címén begyűjtött úrbért. A földet a jobbágyok egymás között szabadon cserélhették.

Szeszes italt a jobbágynak csak Szent Mihály-naptól karácsonyig volt szabad árusítania. Az uradalmi kocsmában egész évben mérték a sört, a bort és a pálinkát. A zombori jószágigazgatóság egy jobbágyot bízott meg a kocsma vezetésével, aki fel volt mentve a heti robot végzése alól. Fizetésül minden akó bor után négy pénzt kapott. A tiszta jövedelemmel az uraság kasszírjánál számolt el, aki azt átadta a megye megbízottjának.

*Hetedik Punctom – minden el-tilitatott, és ennek utánna
el-távoztatandó Rend-kívül való Tselekedetekről, és Szokásokról*

A jobbágy a jóságával szabadon rendelkezett. A kereskedésnek az uraság nem állhatta útját. Szabadon egyezhetett meg a kereskedővel a jóság áráról, de a vételnél az uraságnak volt elsőbbségi joga. A kereskedővel megbeszélt árat az uraságnak figyelembe kellett tartania, vagyis nem kénszeríthette jobbágyát, hogy olcsóbban adja el jóságát. A vételárat az uraság köteles volt azonnal kifizetni, s nem számíthatta be a jobbágy jövőbeni adójába.

Egyes vidékeken a jobbágyokat kigondolt kötelezettségekkel terheltek. Ilyenek voltak az uraság vendégeinek, vadászainak és hajdúinak elszállásolása és eltartása. Az urasági mészárszékben kimutatódtak jóságokat vágattak, és a hús megvásárlását rákényszerítették a jobbágyokra. Az uradalmi kocsmában megromlott sört és bort árusítottak. A gabonából jogtalanul tizedet és farkaskévé szedtek. Az Urbárium megtiltotta az ilyen szokások alkalmazását és a jobbágyok agyonterhelését.

*Nyolcadik Punctom – Az Jobbágyoknak el-tilitatott állapotokról,
és azok-éránt rendelt Büntetésekről*

A jobbágyot pénzbüntetésre ítélni csak az úriszéknek volt joga a szolgabíró és az esküdt jelenlétében.

Ha a jobbágy törvényellenes cselekedetet hajtott végre, akkor ezt a megyei törvényszék tárgyalta, és az mondhatta ki az ítéletet. Ha olyan kihágást követett el, hogy vétkének tárgya nem került el a megyéig, akkor büntetésként legtöbb háromnapi kézirobotot határoztak meg. Ha a kényszermunka után a jobbágy ismét vésséget követett el, akkor legfeljebb huszonégy pálcaütéssel lehetett büntetni. Az asszonyokat pálcaütés helyett korbácsútésre ítélték. Asszonyon korbácsútést utoljára 1849-ben hajtottak végre.

Kisebb vésségek elkövetése alkalmával a helyi hatóságok ritkán tartották be a fokozatosságot. Ha az illetőről kiderült, hogy már máskor is követett el hasonló kihágást, amiért nem volt megbüntetve, akkor mindenkor a következő fokú büntetést mondta ki a bíró.

A falu tisztaságának ellenőrzése és tüzbiztonsága a kisbírók hatás-körébe tartozott. A falut és szérűskertet elválasztó utcában az egyik ház előtt a banyakemence pernyéje jelezte a háziasszony gondatlanságát. A banyakemence pernyéjét csak ásott vermekbe önthették ki. Hiába nyomoztak a kisbírók a pernye eredete után, az utcabeliiek közül senki

sem vállalta a bűntény elkövetését. A kisbírók figyelték az utcát, és munkájukat siker koronázta. A tettes ügye az esküdtszék elé került. A beidézett asszonyról kiderült, hogy visszaeső bűnös, csak eddig nem volt elítélve. A büntetést is ennek értelmében határozták meg. Az idők műlásával csökkent az asszonyok iránti szigor, s ennek köszönhetően nem kötötték őket a szégyenfához, de tövében megkapták a tizenkét korbácsútést.

*Kilencedik Punctum –
Azokról, mellyek az belső Rend-tartást illetik*

Az uraság és a megye beleszólása nélkül a község választói szabandon neveztek ki a nótáriust (jegyzőt) és az esküdteket. Választói joggal rendelkeztek azok, akik, mint legális telepesek, meghatározott földerülettel rendelkeztek. A házzal rendelkező és a ház nélküli zsellérek nem vehettek részt a választásokban, és így közvetlenül nem irányíthatták a falu életét. A bírói tisztség betöltéséről a vármegye gondoskodott. Az ispán három személyt ajánlott, s azok közül került ki a bíró. A másik két bírójelöltet szalmaembernek neveztek. A bíró volt a megye megbízottja, bizalmasa, akit személy szerint felelőssé tehettek a porció beszedésével.

Az akkori időben a katonaság elszállásolása és ellátása a jobbágyokat terhelte. A téli időszak nem volt alkalmas hadi tevékenységre, így összel a katonaság elvonult átmeneti szálláshelyére. A községnek kellett gondoskodnia az ellátásukról és a huszárok lovainak elhelyezéséről. Azok a települések, amelyek nem voltak terhelve a szálláshelyek biztosításával, porciót fizettek, ami a robot teljesítése mellett súlyos követelménynek számított.

A porció összege:

1 tehén után	40 krajcár
1 ló után	20 krajcár
1 bika után	15 krajcár
$\frac{1}{2}$ szesszió szőlő után	50 krajcár
$\frac{1}{2}$ szesszió föld után	1 forint 20 krajcár

A bíró minden nap megjelent a községházán, de fizetést nem kapott. A négyéves választási idejének egyedüli béré évente egy pár csizma volt. A jegyző, az uraság kasszírja és az időnként megjelenő esküdtek intézték a falu ügyes-bajos dolgait. Számukra nem volt kötelező a minden nap megjelenés, de hogy némileg vonzóvá tegyék a közös ügyek intézését, régi szokásként minden nap 11 órakor, munkájuk befejeztével

közvetlen kapcsolatot vettek fel a lakosokkal. Az évek folyamán minden jobban belejöttek az ingyen ital fogyasztásába, s ezért 1820 után csak egy sor ital kimérését vállalta magára a község. A bíró, hogy megfelelő tekintélyt szerezzen az esküdtársai, a jegyző és a falubeli választói előtt, a hivatalosan elfogyasztott egy sor ital után nekigombolkozott, és ő fizette a további fogyasztást. Nem számított ritkaságnak, hogy házánál a falu nevezetesebb emberei számára vendégséget rendezett. Az egy pár ajándékcsizma nem sokat ütött le a megnövekedett családi költségvetés összegéből. A sok dáridó elvonta a bíró figyelmét saját gazdaságának vezetésétől, és nem volt ritkaság, hogy mire letelt a négy év, felszaporodott az adóssága. Örömnek számított, ha egy-két hold föld eladásával kiegyenlítette számláját, és nem kellett áruba bocsátania az úrhatnájuk miatt egy egész fertály földet.

A letelepedés első éveiben a bírói tisztséget Bácsi János töltötte be. Kemény kézzel igazgatott, arra törekedve, hogy a lakosok egymáson segítve minél előbb felépítsék házaikat, és megnöveljék földjeiket. Jó kapcsolatot teremtett a megye és a háborgó, hánykolódó közösség között. A falusi önjogzatást gyakorolva ellenségeket is szerzett, de ezek életében nem mertek tenni ellene semmit, sőt leváltása után sem. Főként neki köszönhető, hogy a széthullás felé hajló közösséget egyben tudta tartani.

Az elöljárókon (esküdték) kívül a lakosok választottak még úgynevezett kivédőket. minden húsz szavazati joggal rendelkező jobbágy választott egy kivédőt. Egy utcában húsz házhely volt, s így tulajdonképpen ezek utcai megbízottak voltak. Ezek a kivédők tolmácsolták az utcabeliek érdekeit, panaszait az esküdtzék előtt.

A község belső rendjének biztosításához tartozott a bakter alkalmazása. Az ő feladata volt, hogy éjszaka vigyázzon a lakosok vagyónára. Állandó mozgásban volt, lámpásával járta a falut és a szérűskerteket. Hogy a lakosok bizonyágot nyerjenek a bakter őrködéséről, az az utcákat járva el-elkiáltotta magát: „Kilencet ütött az óra, térjetek már nyugovóra. Tűzre, vízre vigyázzatok, ha meg baj van, kiáltatok.” Amikor a toronyóra jelezte a negyedóránkénti idő műlását, a bakter belefűjt körtjébe, jelezve, hogy ébren van.

II. József rendeletileg megtiltotta, hogy a gabonát vermekben tárolják, mert az egész rostált gabona megdohosodott. A leköltöző kunok mit sem törödve a királyi rendelettel, házaik előtt az utcán készítétek el a gabonavermeket. Ebből kifolyólag nagy felelösség hárult a bakterre, mert ha a kincset érő gabonában illetéktelenek kárt tettek, az az ő mulasztását igazolta. 1849-ig két bakter tevékenykedett. A szaladást követő időben egyre többen padláson tárolták a gabonát, így annak őr-

zése a házbeliekre hárult. A megváltozott körülmények miatt csak egy bakter járta a falut, akinek tevékenysége a századfordulóra az éjjeliőr szintjére süllyedt. Télen-nyáron a községháza előtti padon üldögélt. Ébrenlétét igazolva a negyedóránkénti óraütést a kürt hangjával kontrázta. Tevékenységéhez tartozott 1912-ig, hogy a főutcán oszlopokra helyezett petróleumlámpákat meggyűjtsa, hajnalban pedig eloltsa.

A PECSÉTEK

A polgári közigazgatás igazából a letelepedést követő második évben alakult ki. A telepesek helységüket kezdetben Feketetónak neveztek. Egy év leforgásával, több egyeztetés után, Feketető Feketehegy nevezetű településre változott.



*Feketehegy falu petset
1786*

Az 1839-es és 1847-es iratokban egy újabb formája jelent meg a közigazgatási pecsétnek:



Fekete Hegy : falu : petset : 1786

A feketehegyi református magyar egyház pecsétje köriratán a Feketič név szerepelt. Ugyanis a zombori adminisztráció a települést ezzel a helyévével vezette. Ez a pecsét 1785-től 1848-ig volt használatban.



Sigillum ecclesiae reformatae Feketičiensis

Az 1849-es szaladásból hazatérve leltár készült az egyház vagyonáról. Mint fontos dokumentumot a *Copuláltak Anyakönyvében* (1785–1828) jegyezték fel. Mindazokat a tárgyakat, amelyek a forradalom viharában elvesztek, piros ceruzával áthúzták. Az élet beindulásakor új pecsétnyomót is kellett készíteni:

„Van egy réz pecsétnyomó, mely az elveszett helyett készítettem 1851-k évben... Körirata ez: »a feketehegyi ref. egyház petsétje« középen van írva 1851-s és fölé rajzolva egy nyeletlen »kasza« és egy »pálmafa«, mint az élet és halál jele; – mely jelvény a régi polgári községi petséten volt »kaszának« és szinte a régi egyházi petséten volt »pálmafának« – az új egyházi petsét nyomára történt rajzolása által támadt, – mint egy fön tartójául a két régi petsét emlékének – a mikor még az egész feketehegyi lakosság csupa református magyarokból állott.”



*Feketehegyi ref. egyház petsétje
1851*

Szaladás után a közigazgatás is új pecsétet kapott:



Bács Bodrog Megye
Fekete
Hegy
31 sz
1849

ÉLNI CSAK EGYMÁS MELLETT

Feketehagy első lakosai Kunhegyesről és Tiszaburáról leköltözött magyarok voltak. Az 1788-as lázadás leverésekor sokan hagyták el a községet, akiknek ingatlanaival az uraság, vagyis a zombori adminisztráció rendelkezett. Az üresen maradt telkekkel főleg a Felvidékről érkező tótok foglalták el. Az utántelepülők beilleszkedtek az új környezetbe, és hamarosan nemcsak anyanyelvüket hagyták el, hanem neveiket is magyarosították. A Tóból Tóth, a Molinárból pedig Molnár vezetéknév lett bejegyezve az anyakönyvbe. A Kunságból érkezett utántelepülők, zsallérekként kaphattak letelepedési jogot, de üresen maradt ingatlanokat nem juttatott számukra az uraság.

A telepítési feltételek értelmében a feketehagyai lakosok viszonylag nagy kiterjedésű ingatlanokkal rendelkeztek. Ha némi járásállománya volt a telepesnek, egész szessziói földet kapott. Ha nem volt egyetlen igavonó állata sem, csupán néhány gyermeké, ha nem is egész, de félszessziói földhöz jutott. A kiáltalt földterületet csak kevesen művelhették meg, mivel többségüknek nem volt elegendő, vagy egyetlen igavonó állatuk sem. Akiknek nem voltak ökrei, lovai, azok alárendelt helyzetbe kerültek a jobb módú telepesekkel szemben. Az általános szegénység rányomta bályegét az egész közösségre. A jobb módúak az idők folyamán nem tudtak annyira meggazdagodni, hogy felvásárolják a függő helyzetben lévő, igaerőt nélkülöző lakosoktól a földket. A gazdagok is legjobb esetben csupán megőrizték a telepítéskor kapott javakat, de nem bővítették azt.

A telepítés első évében úgy tűnt, hogy a feketehagyiek kedvezőbb helyzetbe kerültek, mint a szomszédos német telepesek. Hamarosan azonban bizonyágot nyert, hogy nem a földterület nagysága, hanem a németeknek kedvező gazdasági feltételek jelentették a gazdasági erőt. A szomszédos Szeghegyre települt birodalmi lakosok mindenkor azonos gazdasági feltételekkel indultak. minden földműves kapott négy lovat és a föld megműveléséhez szükséges gazdasági eszközöket. A tíz

évig tartó robotmentesség bőven nyújtott időt arra, hogy elsajátítsák a jóságáltartást, a föld megművelésének fortélyait, a betakarítást és a kaszálist. Gazdasági ballépéseik nem vontak maguk után komolyabb következményeket, mivel nem voltak urbáriális kötelezettségeik. Szabad éveik elteltével könnyebben vállalhatták magukra a jobbágyi terheket, mint a feketehegyiek. Közöttük nem volt zsellér. A félszesszióni földdel mindenkor egyaránt gazdagok voltak. Hiába kaptak a feketehegyiek egész szesszióni földet, ha azt nem bírták megművelni.

Feketehegyen a gazdasági függő helyzet miatt sokan elszegényedtek, zsellérorsra jutottak. A jobb módú, gazdagabb jobbágyok sem kerültek olyan jó helyzetbe, hogy földet vásároljanak, jobbágykötelezettségeik miatt csupán megélhetőségüket és gazdasági helyzetük megőrzését biztosíthatták. Az eladó földek szinte prédaként szolgáltak a szeghegyi svábok számára. Feltehető, hogy a német szívesebben vásárolt volna földet a saját határában, de arra nem volt mód, mert mindenkor egyformán gazdagok voltak, s földet senki sem adott el. Amikor már a feketehegyi határban vásárolt földet a sváb, akkor szeregett volna áttelepülni, vagyis házat építeni a szeghegyi határhoz közeli libalegelők és kaszálók egyikén. A község vezetőségét képező presbitériumhoz hiába folyamodtak házépítési kérelemmel, mert az kérelmüket következetesen elutasította. Úgy vélekedett, hogy ha idegen ajkúakkal akartak volna együtt élni, akkor Verbászra költözködtek volna, mivel ott jobb minőségű termőföld volt, és kedvezőbb telepítési feltételekhez juthattak volna. Annak idején azért kérték Szekity-pusztát, mert menesek akartak lenni az idegenajkúak közösségektől. Egyszerű logikával éltek: ha ők nem mehettek Szeghegyre, akkor a szeghegyi svábok se jöhettek Feketehegyre.

Amikor a szeghegyi svábok belátták, hogy legális úton nem építhetnek házakat Feketehegyen, kiszemelték a Bara-patakon túli kaszálót, ahol közös erővel egy nap alatt felépítettek egy házat. A Tiszán túli sváb települések analógijaként a Barán túli területet Bánátnak nevezték el. Az ismerősök, a szomszédok és a rokonok összefogtak, és illegálisan reggeltől estig tető alá hozták a házat. Az akkori szokás jog alapján, ha valaki egy településen nemcsak ingatlannal, hanem házzal is rendelkezett, akkor meg kellett adni számára a letelepülési engedélyt. Az örööm nem sokáig tartott, mert a feketehegyi magyarok meg éjszaka fogtak össze, és a felépített házat romba döntötték. Az erőszakos áttelepülés évről évre ismétlődött, de hiábavaló kísérletezésnek bizonyult.

A németek Feketehegyre való áttelepülésében nagy változás állt elő, amikor Détsi Dánielt, addigi academicus rectort választották meg

jegyzőnek. Az iskola vezetésére teológiát végzett egyént jelöltek ki. A tanügyi munkások közül ő kapta a legjobb fizetést, és mellé félbesziszonyi földbirtokot. Az ilyen jövedelmezésnek az volt a célja, hogy a teológiát végzett jelölt gyakorlati munkája során megismerkedjen az emberekkel, ugyanakkor pénzt gyűjthessen külföldi tanulmányainak folytatására. A hároméves rectorság után, ha nem volt szándékában tanulmányait folytatni, akkor mint lelkész helyezkedett el egy parókián, vagy jegyzőként a közigazgatásban.

Feketehegyen 1820-ban megüresedett a jegyzői hivatal, s Détsi Dánielnek alkalma nyílt, hogy elhelyezkedjen. Éppen erre az évre esett az egyházi és polgári hatóság különválása. Harmincöt éven keresztül az egyházi hatóság végezte a polgári élet irányítását is. Az egyházi hatóságot képviselő presbitérium tagságába (a vének tanácsába), szabad választás útján, minden tizedből egy jelölt került. A polgári hatóság megerősödésével 1820-ban a virilisek (vagyonusok) köréből választották az esküdtekét. A település irányításában így lényeges változás állt be. Míg a presbitérium tagságába a jelölt anyagi helyzetétől függetlenül választottak, addig az esküdtszék tagságába csak megfelelő vagyoni helyzettel rendelkező lakos kerülhetett.

A német lakosok betelepülésével kapcsolatban az esküdtek toleráns magatartást tanúsítottak. Arra számítottak, hogy a település lakosainak gyarapodásával olcsóbban kapnak béréseket. A jegyzőt a szekcsiek elhalmozták ajándékkal, Détsi Dánielt pedig sikerült megnyerniük ügyüknek, aki hatóságilag örködött a sváb házak építése során. Szinte gomba módjára szaporodtak a sváb házak Bánátnál.

A németek betelepülésével kapcsolatban Berhidai Keresztes József, aki Kálmándi Pap János által megkezdett falutörténetét folytatta, így jegyezte fel: „Détsi Dániel rossz lelkű jegyző álnoksága és telhetetlensége miatt a német luteránusok a szomszéd német faluból nagyon kezdettek a helységbe bé tolulni és ezen tiszta Református magyar helyiséget nagyon elrújtották.”

A lakosok elkeseredése további ellenállásokban nyilvánult meg. A felépült házba beköltöző német telepest állandó izgalomban tartották. Éjazaka kivárták, hogy a bakter a falu túlsó végére érjen, odalopakodtak a nem kívánt vendég házához, megverték, vagy beverték az ablakát. Más alkalommal ismerősökként kopogtattak, s amikor úgy gondolták, hogy a sváb felkelt az ágyból, és az ablakhoz ért, pisztollyal belőttek. Ritkábban, de az is megesett, hogy éjszaka felgyűjtötték a jövevény házát. A német telepesek panaszai alapján a jegyző minden elkövetett, hogy kiderítse a zaklatók kilétét. Végül is a tehettelenség

vett erőt a tősgyökeres telepeseken. Az ellenszenv nem csökkent. Egy évszázad múlva is csak fizikai együttlétet eredményezett a két nemzetiség között.

A legtömegesebb beszivárgás Détsi Dániel jegyzősködési idejére esett. Később csökkent az áttelepítők száma, de a szabadságharc tragikus következményeit kihasználva a szeghegyi svábok ismét nagy számban költöztek át Feketehegyre.

Az 1819-től 1873-ig beköltöző német családok száma:

1819-ig	6 család
1820–1829	82
1830–1839	36
1840–1849	60
1850–1859	44
1860–1869	32
1870–1873	8
Összesen	268

A Feketehegyre települt német családok száma a környező helyiségekből:

Szeghegy	160
Cservenka	52
Új Verbász	10
Torzsai	8
Kucura	7
Kiskér	5
Bulykesz	4
Jarek	4
Szláv községből	3
Magyar községből	5
Németországból	2
Ismeretlen helyiségből	6
Összesen	266

Kezdetben a német családok csak a Barán túli területeket szállták meg. A későbbieknél folyamán a Szeghegy felőli utcákba is beszivárogattak. Ha egy magyar által lakott ház a falu északi felén eladt volt, azt bizonyosan német vette meg. Az árak a településnek ezen a felén igen magasak voltak, így magyar vevő nem akadt rá. A németek számára nem jelentett problémát a házak megvásárlása. Egymásnak pénzt köl-

csönöztek, s így a Szeghegy felőli tizedekben egyre több ház került a tulajdonukba. Amikor egy utcában a magyarok által lakott házak megfogyatkoztak, szinte örült a még ott lévő tulajdonos, ha megszabadulhatott házától, és ezáltal az új szomszédoktól is.

1857-ben Feketehegyen hétszázharmincség ház volt, amelyek közül még ekkor is harminc, az 1848–49-es események lesújtó nyomaként, üszkös falaival lakatlanul, a német gyújtogatások emlékeit hirdette. Harminc év elteltével kétszázegy család költözködött be a községbe, akik százhatvankét házat laktak, amelyeket vagy maguk építettek, vagy megvásárolták magyar lakosuktól.

A lakosok száma az 1857-es népszámlálás szerint:

Német	evangélikus	619 személy	129 család
	református	377 személy	75 család
Magyar	református	2681 személy	500 család
	katolikus	38 személy	7 család
	izraelita	136 személy	23 család
Összesen		3851 személy	731 család

A német telepesek a földek felvásárlásánál is teljes szolidaritást vállaltak egymás iránt. Ha a német föld tulajdonosa szántója mellett eladásra került egy parcella, amelynek tulajdonosa magyar volt, akkor azt bizonyosan német vette meg. Az szinte nem is számított, hogy az illetőnek nem volt pénze. Kezdettől fogva kisegítették egymást. A késsőbbiek folyamán a nagyszebeni bank segítette őket. Rendkívül kedvező feltételek mellett kaptak kölcsönt. Az erdélyi szászok által támogatott bank ötvenéves törlesztési időszakra (a szájhagyomány szerint kilencvenkilenc éves) minimális kamatláb felszámolásával adott hitelt a németeknek földvásárlásra. Ilyen kedvező feltételek mellett kifizetődőbb volt földet vásárolni, mint azt bérletben tartani. Az első német bevándorlókat követő százhúszer év elteltével a feketehegyi határt kitevő 10 546 holdnyi földterületből 2465 hold került az átvándorlók kezére, ezenkívül 1100 holdat szeghegyi németek birtokoltak, száz holdat pedig újverbásziak. Nem számított, ha távolabbi határban volt eladó föld, azt is megvették. Így vélekedtek: „Közelebb van a messzi, mint a sehol sincs föld.”

Az irredentus kunok már a telepítés első éveitől kezdték, a szomszédos német településekhez viszonyítva, a sors áldatlanságát. De ha zselliér sorba süllyedve a létfenntartás végett szeghegyi svábhoz

kellett elszegődniük, akkor is megmaradtak vastagnyakú kálvinisták-nak. Az évtizedek, sőt másfél évszázad elmúltával is hiába éltek egy-más szomszédságában, egyazon utcában, akkor sem tanulták meg a pandrás német nyelvét.

1820-tól 1829-ig nyolcvankét család költözött Feketehegyre a virilisek és Détsi Dániel álnoksága folytán. Az akkori időben egy család átlagosan öt főből állt, vagyis mintegy négy száz német lakossal lényegesen megváltozott a település nemzetiségi összetétele. A következő évtizedben, ha nem is szünt meg teljesen a beszivárgás, de lényegesen csökkent. Hamarosan a vagyonosokból álló esküdtek belátták, hogy a német telepesekhez fűződő reményeik szertefoszlottak. A németek önálló földművesekként nem növelték a munkaerő-felesleget, s nemhogy olcsóbb munkaerőhöz jutottak volna a gazdagok, hanem az erősödő német gazdaságok felszippantották a magyar zselliér sorba süllyedteket.

1839-ben a német származású Papp Richárdot választották meg Feketehegy jegyzőjének. A svábok azt reméltek, hogy ismét megnyílhat előttük a betelepedés kapuja. A bevált módszert kezdték ismét alkalmazni, s ajándékokkal halmozták el a jegyzőt. Néhány német család betelepülése azonban ellenszenvet váltott ki a lakosok körében. A község vezetőségét képező esküdtszék, mivel nem akarta magára haragítani a zombori adminisztrációt, magára vállalta a jegyző ellen irányuló akciót. Vádat emelt a község első számú adminisztratív személye ellen, azzal a súlyos terhelő gyanúsítással, hogy vallástalan ember. A jegyző elveszítette az állását, de nem hagyta el a községet. Egy ideig munka nélkül lézengett a faluban, és azon fáradozott, hogy ügyének megnyerje az elöljáróságot és a presbitériumot. Töredelmes bocsánatkérésre mutatott hajlandóságot, megígérve, hogy a hivatalába való visszahelyezése után becsületes munkát végez, és a megvesztegetések csalárdzságától mentesíti magát.

A szaporodó németek a XIX. század negyvenes éveiben azzal a kérelemmel fordultak a község vezetőségéhez, hogy saját iskolájuk és a parókiájuk felépítéséhez engedélyezzen egy házat megvásárolni. Az evangélikus imaház és a paplak számára a Király-féle házat jelölték ki. Ezzel az egykor magyarok által épített község kéttizede teljesen a németek kezére került. Amíg a saját iskolájukat építették, addig az evangélikus gyerekek Szeghegyre jártak iskolába.

A német reformátusok gyülekezete leányegyházként a református magyar egyház keretében működött. A református németek kérelmére a presbitérium elfogadta, hogy a három magyar tanító közül egy tökéletesen beszélje a német nyelvet. A német gyerekek magyar iskolába

jártak. Az anyanyelvi oktatás alapelemeit a német nyelvben jártas tanítótól sajátították el.

A magyar egyházi és polgári hatóság, tehetsetlensége miatt, ténynek ismerte el a németek jelenlétét a községben, és ennek értelmében azok beolvasztására törekedett. Az ilyen irányú kísérletek azonban kudarcba fulladtak, és a német telepesek erős ellenállásába ütköztek.

A magyar leányiskola mögötti lakóházat, amely egyben a református eklézsia végszomszédságában volt, Müller Bernát és Laut Fülöp vásárolta meg. Az iskola kerítése rossz állapotban volt, és a gyerekek átugráltak az új szomszéd udvarába. A német szomszéd követelte a kerítés megjavítását, de az iskolaszék csak igérgette azt. A németek a református magyar egyházban látták megtestesülni a Feketehegyre való átköltözésük és létjogosultságuk akadályát. 1840. július 16-án ej-jel leégett a paróquia, két nappal később pedig a jegyzői lakás is.

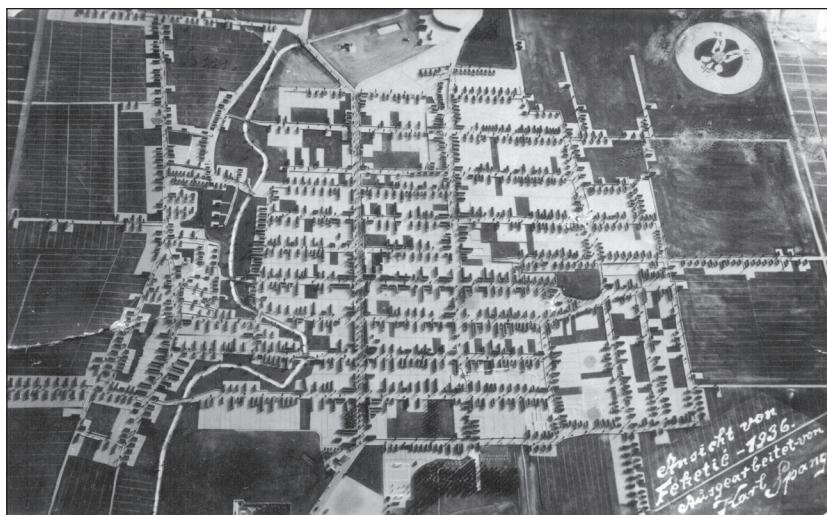
„A legalaposabb gyanú két lutránus németre volt, Müller Bernard és Laut Fülöpre á kikkel a Ekklának az oskola kerítése végett sok baja és processusa volt. A hallatlan szemtelenséget az Ekkla eránt való gyűlöletségből – a pap elidegenítése tekintetéből és, hogy a törzsökös Református egyház gyengüljön – követték el. Hogy rájuk nem világosodott annak a mostani század gyalázatjára meg kell vallani – az interesantia és más okai voltak, melyeket itt azért nem jegyeztek fel, hogy a maradék valaha azokat tiszteletleneknek ne tartsa.” Berhidai Keresztes József lelkész a történetet tovább is részletezte, de a következő sorokat igen kuszált betűkkel írta, s azokat később vastag tintacsíkkal áthúzta, s így olvashatatlanná vált.

Egyes szomszédos településeken a református és luteránus egyházak egybeolvadtak, ezzel a közköltségek csökkentek. 1844-ben a református magyar egyház presbitériuma, az együttélés elmélyítése érdekében, azzal az ajánlattal fordult az agotai német egyház vezetőségéhez, hogy fokozatos kétoldalú törekvésekkel a két egyházat egyesítsék. A kezdeményezést a német lakosok helyeselték, mivel abban az egyház iránti anyagi kötelezettségeik csökkentését látták. Ezzel szemben Sultes József, a németek akkori lelkipásztorá teljes ellenszegülést fejtett ki, mondván: „Abból ötven vagy száz év múlva sem lesz semmil!”

A németek, eredeti céljuk elérése érdekében, titokban Papp Richárd jegyzőt környékezték meg. A gyűjtogatásokra hivatalosan nem derült fény, de fennállt a gyanú, hogy a jegyző keze is benne van. Szankciókat vezettek be ellene. Ismét vallástalannak nyilvánították, és büntetésként kötelezővé tették számára a templomba járást. Megszégyenítésül az első padban kellett ülnie.

Az évtizedek folyamán a németekkel való együttélés során semmi-nemű közeledés nem alakult ki. A törzsszomszédságban levő Szeghegy községgel, a hivatalos ügyek intézésén kívül, ellenségeskedve tekintettek egymásra. A sokkal távolabb levő Szenttamás helyiséggel, ahol az osztrák politika megváltozása miatt előnyös helyzetükön megfosztott szerb határörök éltek, akikkel ha nem is alakult ki a közeledés, de az ellenségeskedés semminemű megnyilvánulását nem lehetett érzékelni. Az 1848-as események kapcsán, habár a szenttamásiak az osztrák politikai célokat képviselték, mégis megtartották a jószomszédi tisztelet-adást a feketehegyi kunokkal szemben.

A szerb Vajdaság megteremtésének érdekében, a Jellasics oldalán harcoló ellenforradalmár szenttamási szerbek és Kossuth érdekeit képviselő feketehegyiek között a forradalom viharos éveiből nem maradt fenn a sérelmezéseknek semminemű emléke. Ellenben a szeghegyi és helybeli németek olyan pusztítást végeztek a feketehegyi magyarok ingó és ingatlanjaiban, hogy évtizedekig a negyvennyolcas szaladás szegényeivé váltak.



Feketetics makettje Szeghegy felől (1936)

A Feketehegyre letelepült német lakosok vagyoni helyzete 1936-ban:

Feketehegyi lakos	654 háztartás	1894 lakos	2970 hold
Ideiglenesen elköltözöttek:			
Amerikába	28 háztartás	83 lakos	426 hold

Kanadába	3 háztartás	3 lakos	8 hold
Brazíliába	4 háztartás	16 lakos	2 hold
Franciaországba	3 háztartás	17 lakos	$\frac{1}{2}$ hold
Összesen	692 háztartás	2013 lakos	3406,1/2 hold

Ha figyelembe vesszük:

- a) a telepítési feltételek közötti különbséget a magyar és német települések létrehozásakor,
 - b) a németek kedvezményes helyzetét az urbariális kötelezettségek teljesítésében,
 - c) a legidősebb fiúnak a katonai szolgálat alóli felmentését,
 - d) a magyar település megrázkoztatásait a szabadságharc idején,
 - e) a nagyszebeni bank kedvezményes kölcsöneit földvásárlás céljaira,
- akkor szinte csodálatra méltó, hogy Szeghegy tőszomszédságában, Feketehegyen egyáltalán maradt Kunhegyesről, Tiszaburáról származó telepes.

FEKETEHEGY NEMESEI

Az 1848 előtti időkben Magyarország lakosságát kiváltságaik szerint három rendre osztották. A nemzet fogalmából kizárták a jobbágyokat. A rendekre való felosztást a Werbőczy István által szerkesztett *Opus tripartitum Juris Consuetudinarili Incoluti Regni Hungariae*ben, a nemes Magyarország szokásjogairól három rövid részben, vagy röviden Tripartitumban, magyarul Hármaskönyvben fektették le, amelyben a Szapolyai Jánost támogató köznemesi párt érdekeinek megfelelő szempontok jutottak kifejezésre. A Dózsa-féle parasztfelkelést követően (1514) a jobbágyokat a Hármaskönyv kiegészítésével még a helyhezkötöttséggel is sújtották. Régi magyar jog szerint, sohasem vált törvényé, de a nemesség azt alaptörvénynek tekintette, és a parasztelnyomó rendelkezéseket a főurak is elismerték.

A Hármaskönyv szerint az ország négy rendre volt felosztva: 1. egyházi rend, 2. mágnások rendje, 3. nemesek rendje és 4. szabad királyi és bányavárosok rendje. Feketehegy szempontjából a harmadik rendet képező nemesek kiváltságai jöhettek számlításba, mert más rendhez tartozó lakosok sohasem telepedtek meg a községen. A következő kiváltságokat élveztek a lakosság zömét képező jobbágyokkal szemben:

1. A nemes egyedül a királyi hatalom alatt állt. Más urat fejedelmén kívül nem ismert. A szentséges korona tagja volt.
2. A nemes ember saját zsoldján volt köteles katonáskodni és az országot védeni, ha azt veszély fenyegette. Ha az országban végig hordták a véres kardot, a nádor vezetése alatt védte az országot.
3. minden egyes vármegye saját soraiból választott két küldöttet, akik részt vettek a Diéta (Országgyűlés) munkájában. A nemesek közvetlenül vettek részt a törvényhozásban.
4. A nemesek címere, pecsétje és előcíme is volt, vagy lehetett.
5. Csak a nemesi hatóság alá tartozott, mint a vármegye és a királyi kúria.
6. Nemes embert elfogatni, bezáratni nem lehetett.

7. Királyi adót, vámot hidakon vagy utakon nem fizetett, dézsmát nem adott, s királyi katonát a nemes udvarában nem helyeztek el, és nem élelmezte azokat.
8. Birtokával és annak jövedelmével szabadon rendelkezett.

A nemesek lehettek birtokosok, és jobbágyok felett rendelkezhettek, vagy birtok nélküliek (armalisták), s ekkor jobbágyok felett sem rendelkezhettek.

A kunok utolsó hulláma 1239-ben érkezett Magyarországra. IV. Béla szívesen fogadta őket az országot fenyegető tatárveszedelem miatt. Letelepítésükkel azt remélte, hogy az ország védelmi ereje megnövekszik. A főurak és nemesek azonban nem szívesen látták a jövevényeket, és két évvel később, amikor Batu kán vezetésével a mongolok betörtek az országba, a nagyurak előbb a számukra nem kívánatos kunokra rohantak, és megölték a vezérüket, Kötönyt. A véres leszámolás miatt a kunok kivonultak az országból. IV. Béla a tatárdúlást követően, hogy benépesítse a Duna–Körös–Maros–Tisza vidékét, Bulgárországból visszahívatta őket, és nemesi rangra emelte a kun kerületeket. Hét nemzetsegük hétféle úgynevezett székké alakult, élükön a királyi alispánokkal. Főkapitányuk és bírájuk a nádor volt.

A Dózsa-féle felkelésben azoktól a főuraktól, akik a lázadók oldalán harcoltak, büntetésül megvonták a nemesi előjogokat, és jobbágyokká süllyesztették őket. A Hármaskönyvben lefektetett rendi jogokból kizárták őket. Tekintettel arra, hogy alig egy évtized múlva már bekövetkezett a török dúlást jelentő mohácsi vész, ezért a jogoktól való megfosztás véglegesítésére törvényileg nem került sor. A XV–XVI. században a kunoknál is végigmennyezett az osztálytagolódás, melynek következtében a kapitányok nemesi rangra emelkedtek, a földművelésre áttért lakosok viszont adófizetőkké váltak. A törökellenes háborúk folyamán visszanyerték nemesi jogaiat, de I. Lipót 1702-ben a Jászkun kerületeket egy német lovagrendnek 500 000 rénes forintért elzálogosította. A nemeseket megillető jogok megmaradtak, de a föld tulajdonjogával az elzálogosítás miatt nem rendelkeztek. Sérelmeik kiküszöbölésére csak 1745-ben került sor, amikor Mária Terézia megengedte, hogy a zálogösszeg lefizetésével megváltsák birtokaikat. Az úgynevezett redemptio során a lakosok 74%-a ismét földtulajdonossá vált. A lakosok egyenegyedének nem volt pénze a zálogösszeg részesedésének kifizetésére, de mivel részt vettek az ezer katona kiállításában, irredeemtusokká váltak. A földbirtokokkal nem rendelkező kunok fokozatosan elveszítették befolyásukat a közösséggel irányításában.

A vagyoni rétegződés Kunhegyesen rohamos fejlődésnek indult, s így az irredemtusok két kézzel kapaszkodtak II. József telepítési pátentébe. Kézséggel mondtak le kun nemesi jogaikról, hogy annak fejében telepesként jogot formálhassanak 38 hold szántó és 22 hold kaszáló elnyerésére. Hajlandóak voltak jobbágyokká süllyedni. A szabad éveik még el sem műltak, márás azon mesterkedtek, hogyan szerezhettének maguknak nemesi jogokat öröklés útján.

A török hódoltság alatt a Jászkun területek nagyon elnéptelenedtek. A karlócai béke megkötésének idején, amely a százötven éves török rabiga alóli felszabadulás időpontjának tekinthető, a kilencven-három Jászkun településből csak két város (Jászberény és Halas) és tizennégy falu maradt. Az elnéptelenedett, de királyi szabad területnek számító körzetbe szívesen települtek be a Felvidékről és környékéről. A Jászkun kerületben, ha a települő lakosoknak nem is volt nemesi származásuk, beolvadtak a kun irredemtus közösségebe. Fordítva, ha a letelepülő nemesi ranggal rendelkezett a Jászkun körzetben, az nem sokat jelentett számára. Más volt a helyzet, amikor leköltöztek Fekete-hegyre. Azok a telepesek, akiknek őseiik valamikor nemesi ranggal rendelkeztek, abban reménykedtek, hogy ha azt öröklés útján őseiktől átvehetnék, akkor előnyös helyzetbe kerülnének.

A lakosok elkezdték kutatni származásukat. Ha sikerült a felmenőik között egy nemest felfedezni, akkor kezdetét vette a vérrokonság vezetése. Előbb csak a családfő kereste nemességét, tudva azt, hogy később már könnyű lesz a leszármazottakra átruházni. Tisztában voltak azzal, hogy a nemesi rang az újonnan települt Feketehegyen nem sokat jelenthet, de már egyszer az óhazában volt szerencséjük (az uralkodó, Mária Terézia szorult helyzete miatt) nemesi rangjukat felhasználni sorsuk jobbrafordulására.

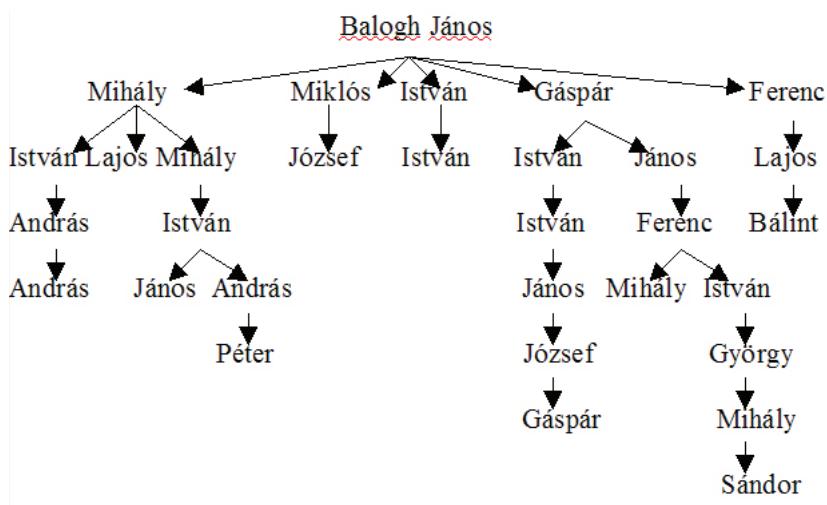
Janka János alig építette fel a házát, márás megindult a nemességet bizonyító okiratok beszerzése. 1789-ben már az összes okmány a kezében volt, s a zombori megyei hatóságoknál kérte nemességének hitelességét. A következő évben már tíz feketehegyi lakost vett fel a Nemesi Tanács soraiba:

Kerekes Samu
Balogh Samu
id. Balog István
ifj. Balog István
Balogh Ádám

Perlaki Sándor
Bordás István
Janka János
Kiss Pál
Szabó Mihály

Igen hosszú időbe került, mire a Nemesi Tanács kézbesítette az oklevelet. Az okiratokkal ellátott kérvény beadásának idejétől némely esetekben ötven év is eltelt, mire a hivatalos iratot kézbesítették. Már rég meghalt a nemesi jog elismeréséért esedező jobbágy, s neki már nem jelentett semmit, de fiai megörököltek. Nem is sürgették a mielőbbi kikézbesítést, hiszen nekik nem kutyabörre írt oklevél járt, hanem csupán közönséges papírra vetett, díszes kötésű, latin szövegű több oldalas irat. A francia háborúk alakulása kihatással volt a nemesi kérelmek gyors és pozitív elismerésére. Tekintettel arra, hogy a nemesek kötelesek voltak veszély idején saját harci felszerelésekkel, lóval és öltözékkal hadba szállni, Napóleon gyözedelmes előrenyomulása idején a bécsi udvar a nemesekre biztos tartalékként számíthatott.

A napóleoni háborúk folyamán nemességüket elnyerték: Balog Miklós, Kónya István, Bordás Mihály, Balog Mihály, Császár László és Nyíri Nagy István, és a közben született gyermekeikre is kiterjedt a nemesség.



A nemesek sorába tartozott Nánási Fodor Pál és Kervéllesi Sámuel academicus rector is.

Nemcsak a Balog család, vagy ahogyan tévesen írták Balogdy család bővítette a nemesek számát a születendő gyermekekkel és az azok számára beadott kérelmekkel, ugyanezt tette a Bordás család is. Bordás István már 1797-ben kérte fiainak, Istvánnak és Jánosnak a nemesi rang elismerését. A nemesek száma így rohamosan szaporodott, csak hogy ők még gyerekek voltak, akik sokára lettek volna inszurgens ka-

tonák, pedig Napóleon ekkor már alapjaiban megmozgatta az osztrák császári hatalmat.

A feketehegyieknek legkisebb gondjuk is nagyobb volt annál, mint hogy Napóleon hadaival foglalkozzanak. Az újdonsült nemesek először is a rájuk nehezedő jobbágyi sorstól szerettek volna megszabadulni, Napóleon tevékenységének gondját pedig Ferenc császárra bízták.

1789. május 7-én a nemesek azval a kérelemmel fordultak a Nemesi Tanácschoz, hogy a robot teljesítése alól mentse fel őket, mint nemes embereket, mivel ők a továbbiakban a királyt szolgálják. Ekkor még csak tíz nemes volt Feketehegyen. Kezdetben a tanács vonakodott kérelmüknek eleget tenni, de végül is a nádor ajánlatára kedvező válasz érkezett. Amikor megkapták a fermentést, azonnal újabb követelésekkel álltak elő. Mivel vérrrel adóznak a királynak, nem találták logikusnak a pénzbeli megterhelést. Követelésük nem teljesült, mivel a királynak is nagy szüksége volt a pénzre. Nem estek kétségebe kérelmük elutasítása miatt. Sajátságos módon ezt is megoldották. Egyszerűen nem fizettek adót. Évről évre ugyanaz az összeg szerepelt mint hátralék, amelyből az a következtetés vonható le, hogy hallgatólagosan végül is elavult az adósságuk.

A feketehegyi nemesek a közigazgatásban vezető politikai szerepet nem értek el. Megmaradtak közönséges nemeseknek, akik oklevelekre hivatkozva személyes gazdasági célok elérésére törekedtek. A közösségen belül nem keltettek feltünést, mivel a letelepedés előtt minden tösgyökeres lakos nemesi jogokkal rendelkezett. A hetedet, a tizedet s mindeneket a terhekkel, amelyekre az Urbárium kötelezte őket, a roboton kívül, a nemesek éppúgy viselték, mint a többi közönséges jobbágy. A terhek viselése alól általános fermentésükért csak a napóleoni háborúk befejezése után folyamodtak, de akkor is csak azok, akik a háborúban részt vettek.

Magyarország határain kívül a nemesi felkelő seregek nem vettek részt a hódításokban, vagy az ország védelmében. A Habsburg-uralkodóház védelmi erejét „az Ausztriai összes Birodalom császári királyi Katonaság” kepezte. A hadsereg tagságát sorozás, verbuválás és toborzás (ha kellett, akkor katonafogás) útján biztosították.

Az újoncállítás kihirdetése után meghatározott számú, hadkötelezettségre alkalmas ifjút fogadtak fel fizetésért 10–12 év szolgálati időre, és úgynevezett kapitulációt kötöttek velük. A toborzás egyik alapvető eszköze a tánc volt. A verbunkost, vagyis a katonafogdosót öregebb katonák, altisztek vezetése mellett táncolták. Az újoncozók az uradalomi kocsmában vertek tábort, s zeneszóval csalták össze a falu apraját-

nagyját. A katonák ettek, ittak, dicsérték a katonaéletet, hogy önként jelentkezzenek katonai szolgálatra azok a legények, akik alkalmasak arra, akiket a bíró összeírt. Ha a katonáskodás idealizálása, a duhajkodás felkeltette a virtuskodást valamelyik legényben, a toborzó katonák bevonták a mulatozásba, s addig etették, itatták, míg az alá nem írta a kapitulációt. Ha nem telt ki a létszám önként jelentkezőkből, akkor a bíró, esküdteket ugratták, hogy milyen falunak a vezetői, ahol még katonának sem mernek jelentkezni a legények. Ekkor a község vezetősége megindult a faluban, hogy meggyözze azokat, akiket a verbuválásra előláttak. Ha ez sem járt sikerrel, akkor erőszakhoz folyamodtak, mert a létszámnak minden alkalommal meg kellett lennie. Akit elcsíptek, addig itatták, ijesztgették, míg csak alá nem írta a kapitulációt. Ha a faluban olyan legény volt, akitől viselkedése miatt a község előjárósága meg akart szabadulni, nem számított, ha nős ember is, akkor azt újoncozás alkalmával a katonákkal elfogatták.

Tóth István részt vett a feketeghegyi lázadásban. A büntetésül kirótt huszonöt pálcáütés megismétlése sem járt kellő eredménnyel, ezért a bíró elfogatta, mint bujtogatót, aki alkalmas a katonai szolgálatra. Aki így került a katonasághoz, annak bizony igen hosszú ideig kellett várakoznia, hogy megkapja az elbocsátó obsitot. Tóth István harmincévi szolgálata alatt csak szabadságra mehetett haza. Végül is megsokallta kivárnai, és 1817-ben kérelmezte a katonaságtól való elbocsátását.

1841-ben Vajda Pál azzal a kérelemmel fordult a Tekintetes Vitézlő Al Ispán úrhoz, hogy szabadítsa fel a katonai szolgálat alól. Arra hivatkozott, hogy idős édesapja tíz évig szolgálta a katonaságot, és mint elaggott embernek szüksége volna az ő támogatására. A kérvényében arra panaszcodott, hogy őt erőszakkal fogták el, bebüörtönözték, megverték, éheztették, míg végül aláírta a 125 forintot kitevő fogadási díjat.

Ha valaki a kapitulációt aláírta, akkor már nem volt visszaút. Az összeget az újoncozó bizottság az előjárósagnál helyezte letébe, és csak nagy szükség esetén adott ki a katona számára kisebb összeget. Amikor azután az obsitot megkaptá, az előjáróság a teljes összeget kifizette. A fogadási díj hozzásegítette a leszerelt katonát a civil élet megkezdéséhez.

Vajda Pál a fogadási díjból már 25 forintot felvett. Gyanította, hogy kérvényét elutasítják, így mindenki azt is feltüntette, hogy esetének kedvezőtlen elintézése alkalmával küldjék el a fogadási díjból a még meglevő 90 forintot. A Megyei Választmány kikérte a község véleményét. A szülők és előjárók véleménye nem segítette elő a kérvény jóváhagyását. Kiderült, hogy Vajda Pál durván bánt szüleivel. Mosto-

haanyját megverte, és gyakran elhagyta a szülői házat. Ha csavargásaiból hazatért, ellopta a szülők által összekuporgatott vagyonkát, és elkötyavetyélte. A község elöljáróságának Vajda Pál jelenléte állandó gondot okozott. Amikor az újoncállító katonák a faluban megjelentek, a bíró Vajda Pált elfogatta, és bekísérette a vármegyére. Amikor Knézi Pál alispán elolvasta az elöljáróság és a szülők véleményezését, természetesen, a kérvény elutasítása mellett döntött. A 90 forintra tett kérelmet is elutasította, sőt az alispán arra kérte a katonaságot, hogy a tízévi szolgálati időt hosszabbítsa meg húsz évre.

A francia háborúk miatt szükség volt a katonáakra. Az újoncállítás létszáma meghaladta a bíró által előterjesztett katonai szolgálatra alkalmas személyek számát. 1809-ben a toborzók erőszakkal fogták a katonákat. Szűcs Ferenc még nem érte el az újoncozás korhatárát, mégis elfoglalták a toborzók, és erőszakkal elvitték. Úgy látszik, igen fiatalon nősült, mert egy évvel később a felesége arra hivatkozott, hogy két kis gyermekéje van, s így nagy szüksége volna a férjére odahaza. Vagyoni állapotát is felsorolta a kérvényben, mely szerint 2/4 szesszió földje, ½ szőleje és marhája is van, s így nincs szüksége sem az obsittra, sem a fogadási díjra. Szűcsné úgy gondolta, mivel elmúlt a francia veszély, neki nagyobb szüksége van a férjére, mint a hadseregnek. Az elöljáróság igen jó véleményt adott az erőszakkal elfogott katonáról. Józan életű, dolgos, csendes, nem kocsmázó. A jó véleményezésnek meg is lett az eredménye. Szűcs Ferencet hazaengedték obsit nélkül, abban a reményben, hogy hasznára válik feleségének.

Az obsit igen fontos irat volt. A kiszolgált katona felvehette az elöljáróságtól a fogadási díjat, ha pedig munkaképtelenné vált, penziót kapott, ami tulajdonképpen eltartási díjat jelentett.

Király István a Jellasics-regimentnél szolgált mint közkatona. Ti-zenkét évig állt a császár szolgálatában. A napóleoni háborúban megsebesült, s rokkantként gondozásra szorult. Mostohaapja, Szabó András és Sípos Ferenc, az obsitos katona féltestvére kötelességet vállalt, hogy a fogadási díjért és a katonának járó penzióért eltartják.

Sípos Mária 1798-ban azzal a kérelemmel fordult a Vice Ispánhoz, hogy férjét, Józsa Györgyöt, akit még Kunhegyesen soroztak be katonának, huszonöt évi katonáskodás után engedjék haza az Érc regimentből. A Feketehegyre való leköltözés alkalmával a feleség képvisele az öreg katonát, és gyerekei, valamint jószágállománya alapján megkapta a megillető szessziónyi földet. A kialakulóban levő önálló gazdaság csábító erejétől vezérelve Józsa György minden levélben arra kérte a feleségét, hogy szabadítsa ki a katonaságtól. A feleség által beadott

kérvény pozitív elbírálást nyert az alispánnál. A letétben heverő fogadási díj kiatalása igen jól jött az obsitos katonának. A 125 forintból kifizette az addig kölcsöngabonából élő család adósságát, és igavonó állatok vásárlásával alkalmassá vált földjének megművelésére.

A regimentnél szolgáló katonák időnként szabadságot kaptak. Helyzetük igazolásaként a szabadságos katonák szépnek tüntették fel a katonaeletet. A szép mesék kieszelésében különösen a huszárok tüntek ki. Végh György a huszároknál szolgált. Mivel nem volt felesége, Kiss Judit fiatal özvegyasszony nál húzódott meg. Akármilyen szép is volt a huszáráról, azért Kiss Judit karjaiban jobban érezte magát. Az asszony megígérte, hogy elrejti a háznál, és ha elővül a keresés ideje, akkor boldogan élhetnek. A szerelmes huszár szép reménye nem vált valóra. A katonaságtól való szökések miatt a vármegye gyakran kimutatásokat kért a szabadságon lévő katonákról. Az elöljáróság értesítette a vármegyét, hogy Végh György Kiss Juditnál tartózkodik. A szabadság ideje lejárt. A regimentnél nem jelentkezett, így a hadsereg értesítette a vármegyét a huszár eltűnésről. A szökött katona felkutatására a megye megbízásából, két pandúr érkezett Feketehegyre, és a nyilvántartás alapján egyenesen Kiss Judit házához ment. Amikor komolyabbra fordult a vallatás, az asszony megmondta a szökött katona rejtekhelyét. A pandúrok a huszárt vasra verték, és amikor a zombori börtönben pár napi szoktatás után jobb belátásra tért, visszaállították a császár hadseregébe. A szökött katonának büntetésként a tizenkét évi szolgálati időt huszonöt évre toldották meg. Ez igen hosszú várakozási időt jelentett az asszony számára, és Végh György fia már a katonaságot szolgálta, mire apja felvehette a fogadási díjat.

Napóleon 1805. december 2-án az austerlitzi csatában döntő győzelmet aratott az egyesült orosz–osztrák seregek felett. A pozsonyi béke értelmében Ausztria lemondott olaszországi tartományairól és Dalmáciáról. Napóleonnal szemben hamarosan megalakult a 4. koalíció. Ennek sem volt különösebb hatása, mivel 1806-ban a francia seregek elfoglalták Berlint. Nyugat-Európa felett majdnem teljes egészében Napóleon uralkodott.

1809-ben megalakult az 5. koalíció, melynek fő katonai erejét Ausztria képezte. Napóleon több (kisebb) csatában megverte az osztrák sereget, és május 13-án bevonult Bécsbe. A franciák elől menekülő Ferenc császár Budára helyezte át székhelyét. Ekkor már az idegen haderő nemcsak veszélyeztette Magyarország nyugati határait, hanem kisebb francia egységek be is törtek az ország területére, ezért elérkezetté vált az idő arra, hogy a véres kard széthordozásával kihirdetésre kerüljön a nemesi felkelés, az inszurrekción.

A vármegyék kötelessége volt az inszurrekció előkészítése: a nemesség összeírása, felszerelése, fegyveres gyakorlatok elrendelése, élelmezése és a költségek előteremtése. A király kívánságának megfelelően, így állított elő az ország nagyszámú lovas és gyalogos sereget egyenlő felszereléssel és fegyverzettel.

A felkelő sereg felszerelésével kapcsolatban a következő császári rendelet jelent meg: „Szükséges lészen pedig a lovasnak ló, melyet megmustrált a tábori szolgálatra alkalmatost sem nem egyformát, hanem a kívánt végre megfelelőt, minden készületestől elől állít. Megkívántatik továbbá két pisztoly, kard, fokos és puskaportartó tök.”

Gyalogosnak: puska, pagnét, kard és puskaportartó tök.”

Ilyen felszerelése nem csak a feketehegyi nemeseknek nem volt, de más megyebeli sem rendelkezett vele. A raktárak, ha nem is voltak üresek, de kellő felszereléssel azok sem tudták ellátni a felkelő sereget. Egy inszurgens közkatonának az előírt felszerelése 74 forint 6 krajcár, a huszáré pedig 173 forint 22 krajcárba került volna. Ezt a pénzösszeget sem a nemesek, sem a vármegye nem tudta biztosítani.

A király parancsát 1809. április 27-én hirdették ki: „Vonuljon ki az insurrectio!”

Törvényileg a sereg parancsnoka József nádor volt, és neki kellett kijelölnie a sereg gyülekezőhelyét is. A király módosította a felkelésre kijelölt helyet és a vezérlet módját. A nemesek csapatait összekevertek a sorkatonákkal, pedig más volt az eredeti célkitűzése az egyiknek, és más a másiknak. A seregek vezérletétől József nádort félreállították, s így már a kezdet rossz fényt vetett az egész inszurrekcióra. Az egyesített osztrák–magyar sereg Komárom váránál foglalta el helyét. A hadállás kijelölésekor nem vették figyelembe a nádor véleményezését, aki személyesen ismerte a terepet, hanem térképen jelölték meg a sereg elhelyezését, rosszul, s így a francia sereg mindjárt a csata kezdetén előnyös helyzetbe került. Nem is lehetett felfegyverzett vagy felszerelt katonáknak tekinteni a csatamezőre kiállt inszurgenseket. A ruházatuk hitvány volt, a fegyverzetük elavult pisztolyokból és puskákból állt, sokuknak egyáltalán nem is volt tűzfegyvere. A lovak nem voltak hozzászoktatva a gyakorlatokon a harcokhoz, így az első puskalövés eldördülésekor a lovasok kantár és sarkantyú nélkül nem tudták irányítani állataikat, s azok arra futottak, amerre láttak.

A nádor gondoskodni akart a nemesi sereg felszereléséről, hogy az felvehesse a harcot Napóleon seregével szemben. Külön adót szavaztatott meg az inszurgens katonák felszerelésére. Nyíri Nagy István az adófizetés helyett kötelességet vállalt egy lovas kiállítására. Hogy ha-

marabb megkapja nemesi oklevelét, a haza iránti kötelességtudatának bizonyítékaként egy katonát vállalt telelésre, habár mint nemes, nem lett volna köteles. Amikor végighordozták a véres kardot, akkor Bútor Istvánnal, aki akkor a község kasszírjának tisztségét töltötte be, a hétfél évvel azelőtti kötelességvállalásuk alapján, két huszár felszerelését kiállították. A felszerelés értéke 324 forint 38 krajcár volt. Nyíri Nagy István vásárolt egy sötét pej paripát, és a feketehegyi nemesekkel elindult a táborba. Zomborban kiképzésen kellett volna részt venniük. A hadgyakorlatot azonban nem tartották meg, mivel Napóleon meglepetésszerűen, Spanyolországból és Portugáliából, átcsoportosította seregeit Poroszország és Ausztria határára. A megyei seregek kiképzés nélkül Komáromba mentek a számukra kijelölt gyülekezőhelyre.

A feketehegyi nemesek Meskó seregében kaptak beosztást. A haditervez szerint a csapat a jobb szárnyon helyezkedett el, azzal a feladattal, hogy a Bécs felől közelgő francia sereget tartóztatja fel. Június 12-én délután kezdődött a csata. A bécsi útról nem érte támadás az egyesített osztrák–magyar sereget, mivel már jóval a csata megkezdése előtt délebből érkezett Napóleon serege. Meskó tábornok kezdetben tétlenül figyelte a franciák támadását, de amikor láta, hogy a középső szakasz nem tudja tartani a frontot, akkor csapatának egy részét odairányította. Ő maga nem hagyhatta el a helyét, mivel a parancs szerint a bécsi utat kellett figyelnie. A középvonalra vezényelt csapatrész teljesen elszakadt tőle, mivel azok egészen a győri vár alá sodródtak. A francia ágyúk eldördülésekor az inszurgens huszárok lovai megriadtak, s a kierőszakolt egyesített sereg csatarendje felbomlott. A csatavesztéssel járó visszavonulásban levő egyesített osztrák–magyar vezérkar elfelejtett szálni a Meskó vezénylete alatt álló felkelőknek, hogy vonuljanak vissza. A franciák teljesen körülvettek őket, és Lauriston francia tábornok felszólította Meskót, hogy adja meg magát. A Kis-Dunához szorított sereg megadás helyett azt választotta, hogy áttöri a gyűrűt, és az ellenség háta mögött próbálkoznak meg egyesülni a fő sereggel. A vezérkari főnökökkel megbeszélték a gyűrűből való kijutást. Az ötszáz főnyi csapat sorsáról szóló jelentést az akkor tizennyolc éves gróf Széchenyi István vitte el csónakon a fővezérkarhoz. Mivel akkor a Duna partján Győrtől Komáromig mindenütt a franciák tanyáztak, a jelentést egy kódarabhoz erősítette, azzal a szándékkal, hogy ha a franciaik feldevezik a csónakot, akkor a jelentést a vízbe sülyleszti.

Éjjel fél 11-kor kezdte meg Meskó maradék csapata a gyűrűből való kitörést. Hátvédként Keglevich tábornok nôgrádi lovasezredének bécsi osztálya volt kijelölve. Ehhez az egységhez voltak beosztva Nyíri Nagy

István és Balog Dániel feketehegyi inszurgensek is. Rába-Csanakon keresztül átkeltek a Rábán, hogy a franciák mögé kerüljenek. Sárvár felől ötezer fönyi francia csapat támadta meg őket. Egy másik francia egység beékelte magát a főcsapat és a hátvédek közé. Meskó tábornok maga mellé vette a bácskai lovasosztágot, és heves támadással sikerült az ellenséget visszaverni. Alig fejeződött be a támadás, Pápa felől újabb francia csapat érkezett, amely a győri csata foglyait szállította. A felkelő lovasság harminchat tisztet szabadított ki, és nagy mennyiségű ruhát, valamint hadianyagot zsákmányolt. Állandó csatázások kíséretében június 20-án Szent Gótra érkeztek. Itt arról értesültek, hogy négyezer fönyi francia sereget küldtek a magyar csapatok megsemmisítésére, míg a másik jelentés szerint tudatták Meskóval, hogy a Tirolból viszszavonuló Chasteler altábornagy két nap múlva Keszthelyre érkezik. Meskó azt remélte, hogy a két csapat egyesítésével eredményes harcot vívhatnak Győr felmentéséért, amit a franciák már körülzártak. A Tirolból érkezett csapat azonban még siralmasabb állapotban volt, mint a magyar sereg. Alig indultak el, hogy egyesüljenek az osztrák sereggel, márás azt a parancsot kapták Chasteler János főhercegtől, hogy vonuljanak vissza Keszthelyhez. A Komáromból érkezett parancs szerint a fővezérséget Chastelernek kellett átvennie. Ilyen körülmények között Meskó csapata a francia harcvonala mögött állandóan morzsolódott, míg végül július 13-án megérkezett Komáromba, az osztrák–magyar sereg gyűjtőhelyére.

A francia harcvonala mögött vonuló, Meskó vezetése alatt álló csapat állandóan zaklatta az ellenséget, és viszonylag nagy erőket vont el a győri vár ostromától. Csatát a magyar csapat nem nyerhetett, de hősiességükkel a vesztett győri csata szégyenét enyhítették. A győri csata időpontjáról a gyűjtőhelyre való megérkezésig eltelt egy hónap alatt, a sok csatározás valamelyikében, Balog Dániel súlyosan megsebesült.

A francia háborúk elmúltával a feketehegyi nemesek azon fáradoztak, hogy az inszurgens seregeben való részvételük jutalmául elnyerjék nemesi benefíciumaik növelését. Kérvényeikben a közterhek alól felmentést kérték. Teljes mértékben nem érték el célukat, de némi engedményeket kaptak.

A győri csatavesztés szégyenletes kimenetelének felelősségeit a nemesi felkelő seregekre hárították. A napóleoni háborúk azt bizonyították, hogy csak jól felfegyverzett sorkatonaság képes egyenrangú félként felvenni a csatát. A nemesi seregektől nem lehetett elvárni a korszerű fegyverzet előállítását, és a nádor sem tudott pénzeszközököt biztosítani előteremtéséhez. Az 1809-es nemesi felkelés volt az utolsó.

Ez egyben a nemesség teljes hanyatlását jelentette, amely során kiderült, nem képes az ország megvédésére. Ebből kifolyólag Feketehagy nemesei nem is nyerhették el a rendi felépítésű Magyarországon a teljes nemesi jogok érvénysítését.

A Napóleon hatalmának megtörésére törekvő koalíciók létrehozásával, az osztrák–magyar sorkatonaság megerősítése céljából, nagyobb számú újoncra volt szüksége. A bizottságok a megszokott toborzással már közel sem tudták biztosítani a létszámot, így mind gyakrabban és erőszakosabban végezték az újoncfogást. Az erőszakos újoncozás hálójába került Dorogi Mihály, akit a Friemont huszárezredbe soroztak be. Részt vett a Szent Szövetség által szervezett Napóleon-ellenes csatákkban. 1813-ban Dorogi János, a huszár apja, azzal a kérelemmel fordult az alispánhoz, hogy fiát engedjék haza. Arra hivatkozott, hogy a sikeres franciaellenes háború befejeztével több haszna lenne a fiából, ha idehaza igénybe vehetné segítségét, minthogy a hadseregen szolgál. Ilyen esetekben a szülő mindenkorra a betegségre és idős korára hivatkozott. A kérvényezés eredményeként Dorogi Mihályt kiszolgált katonaként hazaengedték. Megkapta az obsitot, de ez nem tizenkét vagy huszonöt évi szolgálat elteltét jelezte, s így a beneficiumok sem jártak a kiszolgált katonának.

A nemesség a francia háborúk után elveszítette kiváltságos rendi helyzetét. Ez az állapot Nemes Balogh Dániel panaszaiból is kiviláglik.

Nemes Balogh Dániel úgy tudja, hogy nemes embert nem lehet áristomoltatni, börtönbüntetésre ítélni. A szolgabíró azonban másiként szabja a törvényt.

Balogh Dániel kukoricaföldjét meglopták. Egy kocsiderékre való kukoricát vittek el szárastul. A károsult bement a bíróhoz panasztételre, és ott a lopással testvérét, Nemes Balogh Mihályt vádolta be. A bíró, hogy elkerülje a testvérek közötti veszekedés elfajulását, azt ajánlotta, hogy Dániel törjön le Mihály kukoricájából annyit, hogy az megfeleljen az igazságos kártételnek. A bölcs bírói döntésről fél füllel értesült nemes Balogh Mihály, aki mindenkorra befogott a kocsijába, s alig vette kezdetét a kárpótlás, már ott volt a kukoricatábla végén. Szóváltásra került sor, s főként Dániel emlegette Mihály édesanyját (meg a sajátját), persze káromolva. Kukoricából nem rakodott meg egyikőjük sem, hanem egyenesen a bíróhoz mentek. Mindketten elmondták a maguk panaszát és igazát, s a bíró vélekedése nemigen tetszett Nemes Balogh Dánielnek. A káromkodásnak folytatásaként most már nemcsak Mihályt emlegette, hanem az káromlásába belefoglalta a bírót is, a vármegyét és a szolgabírót. A bírói igazságszolgáltatásnak az lett a

vége, hogy jegyzőkönyvbe foglalták Nemes Balogh Dániel káromkodásait, és a feljelentést elküldték a vármegyéhez.

A két testvér most már igyekezett elhagyni a községházát, mert a kukoricalopástól sokkal nagyobb bajnak számított a káromkodásért való feljelentés. Nem is kellett sokáig vární. Dánielt beidézték a szolgabíróhoz. A beidézést két pandúr hajtotta végre. Nem számított, hogy nemes embert kell a törvény elé vinni. Lábára gyalogvasat tettek, ha pedig a pandúrok valahol megphientek, akkor kezére, nyakára tilót helyeztek. Kernyán, amikor megálltak, a szégyenfához kötözték, mint egy haramiát. Hosszú lehetett az út Zomborig, mert kezeit a nyereg-kápához kötötték, s ha a lovakat megkocogtatták, akkor bizony nem is nagyon érhette lába a földet. A hosszú úton a gyalogvas kikezdte a lábat, és tele lett a csizmaszára vérrel.

A törvény Nemes Balogh Dánielt káromkodásai miatt két évre ítélt. Mivel vétségét nagyon súlyosnak minősítették, nehéz vasban kellett letöltenie büntetését. A nehéz vas kikezdte a lábat, éppen ott, ahol a francia elleni háborúban megsebesült. Nehéz helyzetében azért könnyörgött, hogy a vasat láncjal cséréljék fel. Mint inszurgens kilenc hónapig részt vett a francia elleni háborúban, s a kérelmét ezzel támasztotta alá. „A hazáért, országunkért, királyunkért utolsó csepp véremet feláldoztam, és ma is kész vagyok fegyvert ragadni, ha a szükség kívánja, és mégis így bánnak velem.”

A könyörgő levél elérte célját, és Nemes Balogh Dánielnek sikerült a nehéz vasat láncra cseréltetni.

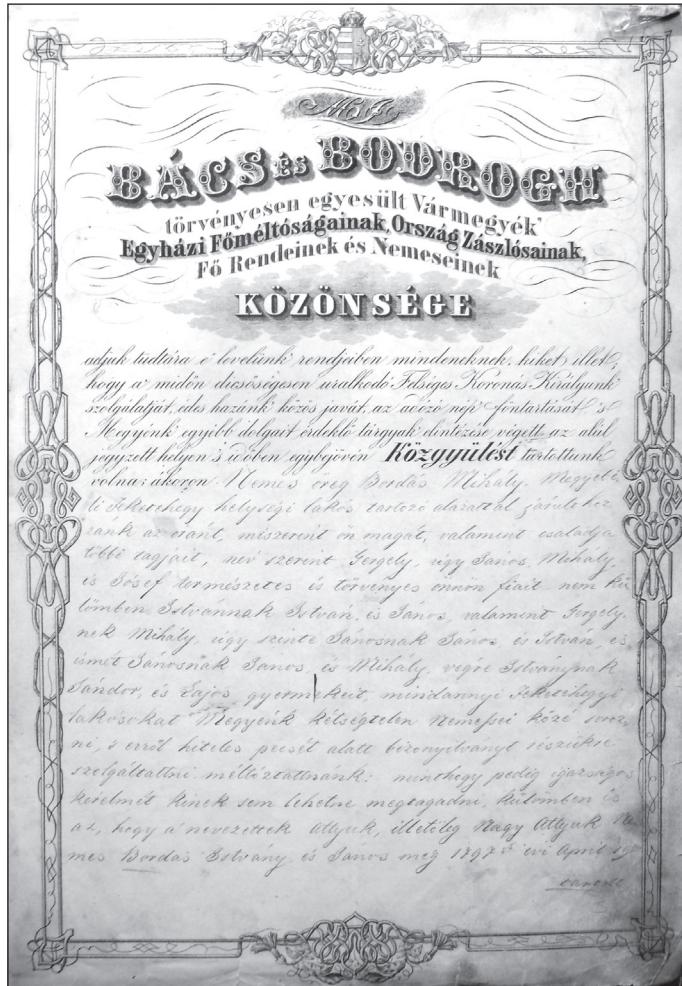
A falut övező járásföldeken a jóságokra a csikósok, pásztorok ügyeltek. Tavasszal Szent György-napkor, amikor átvette a számadó csikós, a pásztor vagy a juhász a jóságot, akkor egy pálcára jegyezték fel rovásokkal azok számát. A pálcát kettéhasították, s egyik felét őrizte a gazda, másikat pedig a jóságok őrzője. A számadó anyagi felelősség mellett vette át a gondjára bízott jóságot. Ha a számadó nem rendelkezett olyan anyagi javakkal, hogy az eltűnt jóság árat megtéríthesse, akkor egy jobb módú gazda vállalta a kezességet. Ősszel Szent Mihálynak napkor Erdei György csikós nem tudott elszámlálni Gyömrei Nagy Jánosnak két lovával. A csikós azt állította, hogy a lovakat a betyárok lopták el. Valószínűleg igaza volt, csakhogy a tanúvalmomások alapján az tünt ki, hogy némi köze volt a lovak eltünéséhez a számadó csikósnak is. Ez nem sokat változtatott a lényegen, mert különben is meg kellett térieni a lovak árát, vagy más úton kártalanítani a tulajdonost. Erdei György kezese Nemes Balogh Mihály volt, akinek saját juhálománya, szessziényi földje és háza volt. Amikor a két ló eltünésével

kapcsolatos kivizsgálás lezárult, megérkeztek a megyei egzekútorok (végrehajtók), akik a szokásjog alapján eleget tettek az igazságnak. Erdei Györgyön nem hajthatták be a lovak ellenértékét, mivel nem volt semmije sem. A „kezes, fizess”-elv alapján az egzekútorok Nemes Balogh Mihály istállójából elvezettek két ökröt, és kártérítés címén áadták Nagy Jánosnak. Nemes Balogh Mihály nem hagyta annyiban a dolgot. Megvárta, míg az egzekútorok elhagyják a falut, és éjszaka elment az ökreiről. Az istállóból nem ment olyan csendben az ökrök kivezetése, így felébredt új tulajdonosuk. Nagy János odaállt az istállóajtóba, hogy megakadályozza az ökrök visszavételét. Balogh Mihály elkapta az okvetetlenkedő gazda hajfonatát, letiporta a földre, s közben káromkodásra nyílt a szája: „Huncut vagy. Huncut a patrónusod. Huncut a szolgabíró is. Huncut a vármegye is.” Szidta a világot és szidta azt is, aki a világot teremtette.

Ezt a csúnya káromkodást aztán megemlegette Balogh Miska, a feketehegyi betyár édesapja. Az ilyen szavakat égbekiáltó káromkodásnak nevezték. Beidézték a megyei törvényszékre, és két évig nehéz vasban gondolkozhatott a kezességen. Tanult is belőle a fia (Balogh Mihály – betyár), akinek legszörnyűbb káromkodásának számított, ha azt mondta: „Azt a teremtette.” Ha nagyon mérges volt, akkor esetleg többször is elismételte egymás után. Így aztán sok mindenért megbüntették, de káromkodásért soha.

A feketehegyi nemesek nem élvezték mindazokat az előjogokat, amelyeket a rendi szervezetnek meg kellett volna engednie. Kénytelenek voltak eltűrni az áristomolást is, mert nem volt semmilyen irat, amellyel nemességüket bizonyíthatták volna. A nemesi cím elismerése és a nemesi oklevél kiadása közötti időszak néha évtizedeket jelentett. Öreg Nemes Bordás Mihály 1797. április 15-én adta be kérelmét. Hamarosan elismerték nemességét, mert így kívánta meg a Napóleon által kiváltott helyzet, de oklevelét csak 1845. december 15-én adták ki. Finta István 1818-ban adta be kérelmét, és még 1831-ben is arra panaszkodott, hogy nem kapta meg a jóváhagyást. Feltételezhető, hogy nekik is évtizedekig kellett várakozniuk.

1848-ban a pozsonyi diéta törvényileg eltörölte a nemességet. A nemesek megtarthatták előneveiket, s formálisan örökölték is, családon belül, a nemest megillető kardot és oklevelet. A XIX. század második felében gyakorlatilag nem jelentett privilégiumot a nemesi cím. Ezért, hogy a testvérek között ne képezze vita tárgyát a nemesi cím viselése, leggyakrabban az elhalt nemes mellé a koporsóba helyezték az egykor oly sokat jelentő nemesi kardot és oklevelet.



Nemes öreg Bordás Mihály nemesi oklevelének első oldala

Öreg Nemes Balogh Mihály halálakor, a vagyoni elosztás szerint, a fiai közül Mihály örökölt egy fertály földet és a juhokat, Lajos háromnegyed fertály földet, István, a legidősebb, egyenes ági leszármazott örökölte a nemesi címet bizonyító okiratot és a nemesi kardot. A nemesi örökségből csupán arra telt, hogy a Cigánysoron egy barlanglakásban húzódjon meg, ahol a fehérre meszelt ajtókeret felett volt szögre akaszta a nemesi kard és mellette az oklevél. Sok szépet tudott mesélni unokáinak ezekről az ereklyékről, de neki a valóságban csak néhány (lehet, hogy éppen hét darab) szilvafa birtoklásáig terjedt a vagyon

szűkös udvarában. Ennek a nemesi kúriának az a nevezetessége, hogy Feketehegyen a legutolsó használatban levő barlanglakás volt. 1979-ben vált lakatlanná. Utolsó lakója kényszerből költözött oda, mivel a Duna utca 19. szám alatt levő lakása leégett. Nem volt anyagi lehetősége házát megjavítani, így a part alatt levő barlanglakásba költözött. A falat papírzsákokkal fedte be. Szabó Zsuzsanna elhalálozása óta a tető nélküli, üszkös falakból álló ház mögött üresen maradt az egykor nemesi kúria!



Szabó Zsuzsanna a nemesi kúria ajtajában

1848-ban a pozsonyi országgyűlés legfontosabb törvényei szerint:

1. Kimondták a közös teherviselést. Vagyis: Magyarország minden lakosa a közterhet különböszég nélkül és arányosan viseli.
2. Örök érvényűen megszüntették az úrbért, a robotot, a dézsmát és a különböző pénzbeli fizetéseket, amelyek eddig csak a jobbágyokat sújtották.

3. Megszűnt a papi tized.
4. Megszüntek az úriszékek, a törvény előtt mindenki egyenlő lett.
5. Eltörölték az ősiséget. A nemesi birtok nem volt eltulajdonítható, mivel az apáról fiúra szállt. Ezután, a család kihalásával, a birtok visszaszállt a királyi kincstárra.

Ezek a törvények a feketegyűi nemeseket szinte egyáltalán nem érintették, hiszen a gyakorlatban sohasem élveztek a nemeseknek kijáró prívilégiumokat. A telepítés alkalmával vállalt közös jobbágysorból nem emelkedtek ki, s a falubeliek sohasem viszonyultak irántuk különösebb tiszteettel.

Nemes Bordás Ferenc 1963-ban halt meg.

A SZABADSÁGHARC ELŐZMÉNYEI

A pozsonyi diétán éveken át folytak a viták a liberálisok és a radikálisok között arról az alapgondolatról, hogy Magyarország önállósítsa magát a Habsburg-uralkodóháztól. Kossuthék jól tudták, hogy a külföldi események pozitívan befolyásolják a régóta folyó törekvések eredményességét. A párizsi forradalom hírét kedvező alkalomnak véltek arra, hogy a bécsi kormányt sarokba szorítsák. Az országgyűlés, Kossuth vezetésével, küldöttséget meneszett Bécsbe, hogy követelését nyíltan feltárja a királynak. A megtorpan tamarilla arra kényszerült, hogy március 7-én engedélyt adjon az első magyar miniszterium felállítására. Kormányalakítási megbízatást Batthyány Lajos kapott.

A nemzetiségek sajátos igényei, mind a radikális, mind a liberális tábor követeléseiben, nem kaptak helyet. Ez a forradalom kezdeti szakaszaiban is már a nemzetiségek elidegenítését idézte elő. A nemzeti felszabadulás ügye nem képezhette az ő érdekeiket.

Kossuth, Batthyány és társaik úgy igyekeztek a polgári átalakulás ügyét megoldani, hogy az sem a tömegek felkelését, sem a feudális tábor reakcióját elő ne idézze. Pozsonyban egymás után születtek a törvények, és április 7-én hivatalosan is megalakult a Batthyán-kormány. A küldöttek a négy nap múlva berekesztett diétáról egy polgári Magyarország alapjául szolgáló törvénykönyvvel tértek haza. Megszűnt a papi tized és a földesúrnak a földek után járó eddigi minden szolgáltatás. Az úrbéres telkek az öket használó jobbágyok tulajdonába kerültek át. Megszűnt az úriszék. A törvény előtt minden lakos egyenlő lett. Ezek a törvények novemberben léptek volna életbe. Mindezek ellenére a kancellária csupán annyit tehetett, hogy kinevezte horvát bánnak báró Jellasics Józsefet, akinek fontos szerepet szánt ellenforradalmi terveiben.

A március 15-i forradalom eredményeként a határőrvidéki szerbek nyelvük egyházi, iskolai és kulturális használatát, a határőrvidék rendezését és a görögkeleti egyház biztosítása mellett nemzetük hivatalos

elismerését kívánták. Ennek értelmében fogalmazták meg levelüket Knićaninnak, amely szerint, ha kell, vérüket adják a szabadságharc eszméiért. A szerbek küldöttséget meneszettek Pozsonyba, ahol Kossuth és Batthyány fogadta őket. A nemzetiségi kérdésről Kossuth Lajos határozottan azt mondta, hogy Magyarországon csak egyetlen politika, azaz politikai nézet lehet, és az a magyar. Ezzel szemben a bécsi udvar április 25-én közzétette az örökösi tartományok számára készült alkotmánytervezetet, amelyben ott díszelgett a nemzetek egyenjogúságának igérete. A vezető osztályok magatartása akkor sem változott semmit, és így napról napra közelebb került a szakítás a magyarok és a nem magyarok között.

Az osztrák kormány a Dunán deszkaszállító hajókon fegyvereket csempészett a szerbeknek. A Habsburg–szerb barátság komoly támaszként szolgált a magyar forradalom ellensúlyozására. A határőrvidéknek hosszú időn át speciális szerepe volt, és ennek elismerésül és jutalmául segélyeket kapott a bécsi udvartól.

A kormány késve ismerte fel azt a veszélyt, amelyet a határőrvidéki szerbek kívánságainak mellőzésével idézett elő. A belügyminiszter társadalmi reformot készített elő a végvidék számára. Kossuth a szerződések területek kincstári taksájának megszüntetését ígézte. A miniszterelnök az egyházi és kulturális ügyek rendezésére május 27-ére szerb kongresszust hirdetett meg. Mindez már későn volt. Az osztrákok által szállított fegyver megnövelte a szerb határőrök bizalmát. Abban bízva, hogy az udvar további támogatásokat ad, és a horvát mozgalom szövetségét, valamint a szerb fejedelemség rokonszenvét élvezik, a május 13-ára Újvidékre tervezett kongresszust Karlócára hívták össze. Ekkor már a határőrvidéken a magyarbarátok száma alig néhány emberre korlátozódott.

A nyolcezres tömegtől támogatva, a szerb fejedelemség küldötteinek jelenléte tette lehetővé, hogy a kongresszus határozataiként egyhangúlag mondja ki Temesköz, Bácska, Bánát, Szerémség és a határőrvidék Vajdasággá, a birodalom keretein belül működő önálló területté válását. Ennek a határozatnak meghozatala nem volt idegen a bécsi udvar számára, hiszen a karlócai béke megkötésekor (1699) felszabadított déli vidékeket kiszakította Magyarország hatásköréből, és mint birodalmi területeket kezelte.

Vajdaság igazgatására úgynevezett főodbort neveztek ki, s az nem is várta meg a király véleményezését. A karlócai határozatok értelmében erődítményeket épített Perlasznál, Karlócnál és Szenttamásnál. A szerb papok e három helyre húszezer felkelőt gyűjtötték össze. Szerbiából erősítésként, Knićanin vezetésével, tízezer önkéntes érke-

zett. A magyar Batthyány-kormány most már hiába engedett valamit nacionalista szükkeblúségéből és kínált kormánybiztosa által kedvezményeket, azok többségében el sem jutottak a délvidéki lakossághoz.

A határörök katonai vezetői az osztrák tisztek közül kerültek ki. A szenttamási sánc szervezője Bosznics Tivadar lett.

A magyar kormány látva, hogy a forradalom ügye veszélyben forog, és a császári katonaságtól sem kap támogatást, május közepén elrendelte tíz honvéd zászlóaljnak a felállítását, amely kizártlag a magyar hadügymisztérium parancsnoksága alatt állt.

Az újoncozás 19-20 éveseket ölelt fel. Ha ezek száma nem elégítette ki a tíz zászlóaljni legénységet, akkor a huszonkét éveseket is besorozták. A határozat értelmében pénzen nem lehetett megvásárolni a helyettesítést. A toborzás a régi módszer szerint zajlott, vagyis rábeszéléssel. A toborzó katonák szép szóval, a katonaélet dicsőítésével csalogatták a honvédség soraiba a legényeket. A szép ruha, az elfogyasztott ital hatására iratkoztak fel az ifjak. Ha egyszer valaki aláírta a nyilatkozatot, visszalépni már nem lehetett.

A kötelező újoncozás során Pál Sándornak is a honvédség soraiba kellett volna vonulnia. Mivel az előző évben nősült, felesége pedig gyermekeit várt, helyette József nevű öccse önként jelentkezett. Igaz, fiatal volt a katonai szolgálatra, de akkor senki sem kért anyakönyvi kivonatot.

Az újonc mindenjárt kapott 10 forintot, majd az eskü letétele után ismét 90 forintot. A kormány minden kiállított katona után toborzási költségekért 5 forintot ismert el a községnek. A hon védelmének érdekében Kossuth a radikálisok ajánlatát elfogadva lépéseket tett az önálló pénzügyek megtérítésére. A kibocsátásra tervezett 12,5 millió forintnyi bankjegyből a kormány csak félmilliót tudott fedezni. A hiány pótlására Kossuth társadalmi adakozásra hívta fel a nemzetet. Igaz, hogy a vártnál sokkal kevesebbet adtak a név szerint is felért gazdagok, mégis megjelent a Kossuth-bankó kétforintos értékben. Június 17-én a feketehégyi presbitérium 1000 forintnyi összeget szavazott meg a honvédség felállítására.

A hazai védelmére a sorezredek mellett nemzetőrséget állítottak. A három hétre jelentkezett délvidéki önkéntesek feladata az volt, hogy a szenttamási sánchoz gyülekező szerb határöröket féken tartásá. A nemzetőrkő hősiessége azonban nem volt elegendő a határörök elleni védelemre. A szerb fejedelemség, hogy segítséget nyújtson a szenttamási sánc védióinek, június 22-én öt bulyukbasa és egy sajkás tiszt vezetésével háromszáz önkéntest vezérelt át három ágyú kíséretében.

A magyar kormány 30 000–35 000 újoncból és nemzetőrből álló sereget összpontosított Szenttamás környékére. Vezetésével Bechtold altábornagyot bízták meg. A bizonytalan jellemű Bechtoldot a császári vezérkortól vezényelték át, aki csak hosszú készülődés után, július 13-án a magyar kormány ösztökélésére indult el Szegedről. A tüntetőleg szervezett első támadásra a szenttamásiak jól felkészültek, s így az teljes sikertelensége fulladt. A császári tisztekből alakult vezérkar nem sokat törődött a sánc elfoglalásával. Legtöbb idejüket mulatozással töltötték Verbászon és Kúlán.

A Szenttamás elleni harkokban Bechtold seregében kunhegyesi huszárak is szolgálatot teljesítettek. A harrok szünetében nyolc huszárnak eszébe jutott, hogy egykor, 1785-ben Kunhegyesről, Tiszaburáról leköltözöttek Verbászhoz nem messze, Feketehegyre telepedtek. Kilencvenhárom év távlatából semmiféle kapcsolat vagy látogatás nem volt Nagykunság és a Bácskába vándorlók között. Egyedüli érintkezés 1802-ben volt, amikor a feketehegyiek templomot építettek. A kunhegyesi eklézsia 32 forint 24 krajcárral járult hozzá a templom építéséhez. A szájhagyomány szerint a nyolc huszár megtekintette a templomot, de mivel rokonokra nem talált, hamarosan visszatért a táborba. (A továbbiakban a közös eredet emléke halványodott, de nem veszett ki teljesen. 1935-ben ébredt fel újra a múltra való emlékezet, a rokon kapcsolatok keresése. A letelepedés százötven éves évfordulója alkalmával felvették a kapcsolatot a Kunhegyesen maradottakkal. Ekkor kicserélték egyházi kegytárgyaikat, és az ünnepségre meghívták a kunhegyesi küldöttséget is.)

Augusztus 9-én, Sztratimirovics György vezetésével, a szerbek egészen Verbászig hatoltak. Ennek megtorlására augusztus 19-én és 21-én Bechtold viszonozta a támadást, de eredménytelenül. Vezérlésével a bácsi kormány rendkívül meg volt elégedve. Feladatát híven teljesítette a császári utasítás szerint. Támadásait úgy intézte, hogy a magyar kormány ne bírálhassa, de a felkelőknek sem okozzon komoly veszteséget. A szerbek végül felülkerekedtek, és elfoglalták Temerint és Járeköt.

A szenttamási harrok lekötötték a kormány figyelmét. Közben Jellasics horvát bán nyugodtan szervezhette seregét abból a célból, hogy a Dunántúl elfoglalása után Pestre vonuljon be. Ezzel párhuzamosan, zavarkeltés végett, Bechtold lemondott a délvídeki seregek vezetéséről. A kormány Mészáros Lázár hadügymeniszttert bízta meg a feladattal, és meghagyta, hogy támadja meg Szenttamást, de a harrok kimene telétől függetlenül, azonnal vonuljon Dunaföldvárra, mivel Jellasics 34 000–35 000 emberével Perlak és Légrád között átlépte a határt.

Mészáros szeptember 21-én támadta meg Szenttamást. Egymás után háromszor ismételte meg a támadást, de a döntő ütközetre nem került sor. A csatáren sok sebesült és halott maradt. A honvédség visszavonulóban Feketehegyen haladt át. Kocsikon és ágyútalpakon vitték magukkal a sebesülteket. A koplalon pihentek meg. Az azt övező házakból odasereglettek az asszonyok, és a két honvéd láttán, akik éppen kiszenvedtek, sírni kezdtek. Az ütegek parancsnoka így próbálta csillapítani őket:

– Ne sírjanak, édesanyám, sok maradt ott Szenttamásnál. Hozzanak két lepedőt, hogy eltemessük őket.

A libalegelő árkába temették el a két honvédet.

Várható volt az ellenforradalom összpontosított támadása. Mivel a Batthyány-kormány lemondott, a Honvédelmi Bizottmány a harc katonai, politikai és erkölcsi feltételeinek maximális biztosításán fáradozott. December közepéig toborzással és kötelező újoncozással a honvédzászlóaljak számát harmincötől hatvannégyre, a huszárezredetet négyről tízre, a tüzérségi ütegeket négyről harminekettőre emelte. Kossuth hívó szavára száz veszélyen keresztül szöktek haza külföldről a császári seregek magyar katonái. A honvédség többségét értelmiségek, mesterlegények, napszamosok, szolgák és zsellierek alkották. Az ilyen összetételű honvédségnek Görgey lett a fővezére. Származásánál fogva nem tudott szakítani a pór népet megalázó nézeteivel. Az egész forradalom alatt kétségek között vergődött: mi vár osztályára, ha segít megtörni a birodalmat, és mit hoz számára a jövő, ha osztrák részre hajlik a diadal? Ezektől a gondolatoktól nem tudott szabadulni, mivel középnemesi származását nem tudta mellőzni. Nem állt félre mint előde, Móga János, de kétkedő irigséggel tekintett Kossuth népszerűségére. Mint birodalmi tiszt csak a sorkatonaságban bízott, s természeténél fogva megvetette a kaszás népséget.

Az ellenforradalom gyors ütemben rendezte sorait, s Buda bevételével még a tél beállta előtt véget akart vetni a kossuthista lázadásnak. A tavaszi (márciusi) forradalom eredményeit szentesítő V. Ferdinánd lemondott a trónról, és helyére a tizennyolc éves Ferenc József került. Őt nem lehetett esküszegéssel vádolni, hiszen a nemzetnek adott szava nem kötötte.

Ausztria határán Windischgrätz 40 000–45 000 főből álló sereget összpontosított Görgey huszonötezer emberével szemben. Kossuth rendeleteivel, kérelmeivel arra ösztökélte Görgeyt, hogy csatávallással támadja meg az osztrák sereget. Görgey, a túlerőre hivatkozva, a passzív védekezésre volt csak hajlandó, és harc nélkül vonult vissza

Buda felé. Lehet, hogy a csatavállalás a harc ügyére végzetes lett volna, de az is lehet, hogy Kossuth gyakran módosított utasításai hozzájárultak ahhoz, hogy Görgey elfelejtette előző ígéreteit. A sereg parancsnokának azonban ez nem ad felmentést. Kossuth a harkok idején nem leplezhette le a fővezér negatív viszonyulását, de mindenhol hozzájárult a világosi fegyverletételhez.

Windischgrätz december 14-én átlépte a magyar határt. Két hétmúlva már Buda alatt volt.

Január elsején a kormány belátta, hogy az ellenségtől már nem védeheti meg Budát, és elhatározta, hogy székhelyét áthelyezi Debrecenbe. Ennek értelmében megindult a kitelepítés.

Pesten január 2-án a seregparancsnokok összeülték a haditerv megbeszélésére. Egy részük, a már messze járó Kossuth elgondolása szerint, a Tisza vonalán akarta feltartóztatni az ellenséget a honvédek összevonásával, de Görgey egy másik tetszetős ajánlatot tett, amit a parancsnokok el is fogadtak. Ezek szerint Perczel Mór tízezer katonájával a Tiszánál fedezíti a kormányt, Görgey pedig a Duna bal partján a császáriak háttát fenyegetve a körülzárt Komárom és Lipótvár felé tesz elterelő hadmozdulatot. Ezzel Görgey magára vonja a császáriak erejét, és visszafogja Windischgrätzet a kormány üldözésétől. Ezzel az elfogadott haditervvel Görgeynek sikerült elszakadni a kormánytól, olyannyira, hogy Kossuth hetekig azt sem tudta, hol van a főszereg, vagy egyáltalán létezik-e még. Január 4-én Pest házai ködbe vesztek Görgey katonái mögött, és másnap harc nélkül bevonultak a császári hadak.

A szorult helyzetbe került kormány nagyobb számú sereget akart összpontosítani Perczel vezérlete alatt a Tiszánál, hogy megállítsa Windischgrätz Debrecen irányába való előretörését. A kormány rendeletére Vécsey Károly, aki a déli seregek vezére volt, január 20-án elhagyta csapatával a verbászi táborát, hogy Perczel csapatához csatlakozzon. Vécsey csapatának jelenléte féken tartotta a szenttamási sánc védiit. A honvéd sereg távozásával a helyiségek nemzetőrséget állítottak fel, hogy a veszély közeledtekor a visszahagyott kevés számú honvéddel feltartóztassák az ellenséget. Feketehegy védelmére ki-rendelt honvédek főként feketehégi lakosok voltak, akiknek az volt a feladatauk, hogy az ellenség feltartóztatásával időt biztosítsanak a falubelieknek az elmenekülésre. A Finta-hegyen (a bekötőút mellett) kitűzték a nemzeti zászlót, ahonnan lovas őrök figyelték a szenttamási eseményeket.

FELKÉSZÜLÉS A MENEKÜLÉSRE

A lakosok már hetek óta pakkban álltak, hogy ne érje őket váratlanul a menekülés pillanata. Küldöttséget meneszturek Kiskunhalasra és Soltvadkertre, hogy kipuhatalják az ottani lakosok segítőkészsegét. A Kiskunságban és Nagykunságban letelepített kunok lelkében a XII. század óta, ha területileg el is szakadtak egymástól, még élt a kun hagyományok emléke. Kiskunság lakosai szívélyes készsegét mutattak afelé, hogy szükség esetén menedéket biztosítanak Feketehegy lakosságának.

Vécsey Károly január 20-án a kormány rendeletére felhagyott a szenttamási sánc védőinek féken tartásával, és elindult Verbászról, hogy a Tisza vonalán csatlakozzon Perczel Mór seregéhez. Ugyanezen a napon Piros református magyarjai is elhagyták falujukat, hogy északabbi területeken keressék menedéket. Első gondolatuk az volt, hogy Feketehegyen húzódnak meg, mivel az itt élő magyar református lakosokhoz rokonai kapcsolatok is fűzték őket. Amikor a kocsikaravánjuk Szenttamást megkerülve Feketehegyre ért, csalódás érte őket, mert az itt élő rokonok, ismerősök is mind a menekülés gondolatával voltak elfoglalva, sőt sokan már útban voltak Kiskunhalas felé.

A januári metsző hidegen súlyos gondot okozott a lakások elhangása, a gyermekek és a jóságok megmentése. A Feketehegyre betelepült svábok számára Szeghegy biztos menedéket jelentett. Mint osztrákhű telepeseknek nem kellett félniük a szintén osztrák szolgálatra tért szerb határöröktől. Amikor a magyar lakosok a menekülés gondolatával küszködtek, a svábok kocsmáikban gyülekeztek, s mulatozások közben a Kossuth-búcsún örvendeztek.

A menekülésben és annak előkészítésében a tizennyolc évnél fiatalabbak és harminckét évnél idősebbek vehettek csak részt, mivel a javakorabeli emberek a honvédség soraiban mint besoroltak, vagy Perczel vagy Görgey seregében mint önkéntesek szolgáltak.

Az utak mentén lelketlen hazaárulók leselkedtek, akik a Kossuth-búcsút arra használták ki, hogy a vagyont jelentő jóságok elrablásával meggazduljanak.

Demeter Mária négy tehennel indította el a fiát Kiskunhalasra. Nem érkezett meg oda sohasem, mert útközben megölték, a teheneket elrabolták.

Cifra Kovács János számadó juhász január 20-án indult el a nyájjal Halasra. Szeghegyet elhagyva, az út a Krivaja mentét követve haladt Hegyes felé. Az egykor Szegegyháza település alatt elhelyezkedő moscasaras, nádas területet Vadasnak nevezték. Itt a Bara-patak igen sekély

volt, és leginkább nem is a hídon, hanem csak gázolva haladtak át a vízen. Amikor Cifra Kovács János a Vadashoz ért, egy sváb lépett ki a nádasból kezében tartva vadászpuskáját. Kemény hangon felszólította a juhászt, hogy adja át jószágát, mert különben lelövi.

A számadó juhász sem vette tréfára a dolgot, de egyezkedést színlelve úgy nézte, hogy minél közelebb kerüljön támadójához. Amikor karnyújtásnyira volt, akkor kikapta a szűr alól a rövidnyelű ásót, s egy suhintással kettévágta a sváb fejét. A svábot belökte a nádas mocsarába, s mintha mi sem történt volna, terelte tovább juhait.

Némelyek úgy próbálták menteni jószágaikat, hogy a szomszédban lakó svábot kérték meg az átvezetett teheneik, borjaik megőrzésére. Ezek a jószágok meg is maradtak, de egyetlen visszatérő sem kapta vissza őket. Így járt Bányai János is, aki hónapok múltán visszajött Halasról, és kérte szomszédjától a megőrzésre adott tehenét. Válaszul ezt kapta:

„Ez mán az enyim tehén.”

Vécsey Károly seregével elhagyva a verbászi tábort, január 25-én Csantavéren keresztül érkezett Szegedre. A honvédek által elhagyott tábort a szenttamási sánc védői már a következő éjjel elfoglalták. Zombortsevits Ferenc főjegyző jelentése szerint a meglepett lakosok ingben, gatyában menekülték Kálára.

Téves információk alapján Feketehegy lakossága arra számított, hogy a szenttamási sánc védői Kúla irányába folytatják előrenyomulásukat. Arra gondolva, hogy egy ideig békességen maradhatnak, sokan a Mári-est megünneplésére gondoltak. Ünnepi téesztafélének számított a mákos kalács. A legtöbb helyen szénné égye még hónapok múltán is a kihült kemencében volt, míg az ünnepelt Halason vagy Soltvadkerten siránkozott.

Vécsey Károly tizenkét honvédet küldött vissza. Ezek Feketehegyen a libalegelő peremén helyezkedtek el a helybeli lakosság megvédése céljából. A honvédek egyike volt Pál József gyalogos, aki önként jelentkezett szolgálatra bátyja helyett, és jelen volt Balog Samu honvéd is.

Január 23-án délelőtt Zombortsevits Ferenc főjegyző még azt jelentette Szabadkára, hogy közvetlen veszély nem fenyegeti Bácska északi területeit. Kuluntsits István polgármester még kézhez sem kapta a jelentést, már a Finta-hegyen szolgálatot teljesítő órök a szenttamási sáncok védőinek előrenyomulását észlelték. Délután két órakor sebes vágtában hagyták el az órök a megfigyelőállomást, s a nemzeti zászlót lobogtatva jelentették az ellenség közeledtét. A településen nagy lett a rémület, s kezdetét vette a menekülés, a szaladás.

MÁRI-NAPI SZALADÁS

Cifra Kovács János számadó juhász, aki napokkal előbb elhajtotta juhait Halasra, visszahagyta feleségét és két gyermekét. A felesége a szaladást megelőző napon kocsival szállította el személyes holmijukat és a kocsihoz kötött két tehenet. Odahaza csupán tizenkét éves kislányuk és hároméves fiuk maradt a ház őrzésére. Amint honvédek végigvágtaztak az utcákon, rémület kerítette hatalmába az embereket. A kislány bekötötte öccsét egy lepedőbe, nyakába akasztotta, és a kerítéseken át a temető irányába menekült.

Balog Gergely, amint értesült a veszedelemről, befogott egy kocsiba, és sebes vágtába, Szeghegyet és Hegyest elkerülve, menekült aszszonyostul, gyerekestűl Bajsa irányába. Hegyest elhagyva megesillapodtak a lovak, na meg a menekülők is. Megdöbbenvé jöttek rá Bajsán, hogy a legkisebb gyereket a kuckóban felejtették. Megfordultak, a lovakat nem kímélve vágtattak vissza ugyanazon az úton, amerre korábban menekültek. Sötétedés beálltakor érkeztek meg a temető szélehez. Az apa gyalogosan hazalopakodott, a kuckóban megtalálta alvó gyermekét. Karjába vette, és megindult, hogy minél előbb visszatérjen családjához. Amikor az ajtón kilépett, csoszogást, motyogást hallott a kamra irányából. Amikor odanézett, azt láttá, hogy két bő szoknyás sváb asszony épp a nagyrokkát húzza le a padlásról. Nem szolt egy szót sem, örült, hogy megtalálta gyermekét, és a kerteken keresztüllopakodva igyekezett várakozó családjához.

Kelemen Jánost nem ragadta el a pánik. Az uradalmi pince őrzésével volt megbízva. Az 50 m hosszú pincében az uraság borát tárolták. Amint értesült a szaladásról, lement, és minden egyes hordónak kiütötte a dugóját. A temérdek bor kifolyt, és még egy évszázad múltán is meglátszott, hogy egykor fél lábszárig borban úszott a pince. Amikor az utolsó hordóból is kiütötte a dugót, mint aki jól végezte dolgát, hárára vette holmját, sőt is megindult a temető irányába.

Finta András felesége várandós volt. Január 18-án megindult a család a két gyerekkel, egy tehennel és tíz birkával a Kiskunságra. Amint megálltak itatni Moravicát elhagyva egy kútnál, a feleség kezdett vajúdni. Bevezette egy közeli szállásra, ahol egy korsó vízzel és fél kevyrrel otthagya. Ő pedig a gyerekekkel és a jószágokkal Soltvadkertre ment. Szeptemberben találkozott ismét a család, amikor az újszülött már nyolc hónapos volt.

Csikorgó, metsző hideg volt akkor januárban. Ubornyi Jánosnak lovain kívül csak egy borja volt. A család felült a kocsira, a borjút a

saroglyához kötötte. Szabadkánál a borjú már úgy elfáradt, hogy szánnalmas volt nézni, amint a havas úton vontatja magát. A gazda megsajnálta, és bement az egyik út menti szállásra, hogy valamennyi pénzért eladja. A tulajdonos sem volt gazdag, meg arra hivatkozott, hogy ő is bizonytalan jövőnek nézhet előbe, így nem adhat pénzt a jószágért. Az öreg Ubornyi üres kézzel tért vissza a kocsihoz, és úgy már könnyebben haladhattak tovább. Az unoka megkérdezte:

– Oszt mennyiért adta el öregapám a borjút?

– Ingyen! – szólt a kurta válasz.

Októberben, amikor visszafelé jöttek, a szabadkai szállásnál megálltak itatni, meglátta Ubornyi az ingyen eladott borjút, amely akkor már jól felcseperedett, de egy szóval sem említette meg, hogy egykor az ő borja volt.

Demeter Mária a bikaistállóval szembeni utcában lakott. Fiát a szaladás előtt pár nappal megölték, amint a jószágokat mentette. Férje mint honvéd esett el Görgey seregében. Kiábrándulva, reményt veszve pusztá életével mit sem törödött. Amikor kezdetét vette a fosztogatás, a bikastállónál meghúzódva nézte végig saját házának kiürítését. Mindemellett azt is látnia kellett, hogyan válik a háza a tűz martalékává.

Néhány öreg nem akarta elhagyni a falut. A szaladás kezdetekor Berhidai Keresztes József, a magyar református egyház lelkésze a magára hagyott betegekhez, aggastyánokhoz szaladt el, hogy rábeszélje őket is a menekülésre. Néhányukat sikerült kocsira ültetve elküldenie. Esteledni kezdett, mire a paplakba visszatért. Kunhegyesről a telepítés időszakában ajándékba kapott harangot már hetekkel előbb elszállították Soltvadkertre, ahol a biztonság kedvéért elásták. A legfontosabb hivatalos iratokat Halasra és Moravicára vitték. Csupán személyes holmiját kellett magához vennie, mivel feleségét és gyermekét már korábban elküldte Soltvadkertre.

Amint kiért az utcára, észrevette, hogy a menekülés útvonala el van vágva. A parókia kertjén keresztül sem menekülhetett, mert a végzettségi szédságban lakó két sváb a magyar egyház régi ellensége volt, akik, amiőt felgyűjtötték a paplakot és a jegyzőlakást, különös gyűlölettel viselkedtek a jegyzővel és a lelkésszel szemben. Mérlegelve a helyzetet, visszament a parókiára, és várta a fejleményeket. Sötétedéskor felkereste őt a szerb csapat két tisztje, és azt ajánlották neki, hogy legjobb lesz, ha híveit követve ő is elmenekül, mert ki tudja, milyen garázdálkodó csapat követi őket.

Berhidai Keresztes József megfogadta a jóindulatú tanácsot, és (állítólag ingben, gatyában) a parancsnokok által megjelölt útvonalon

menekült. A tisztek szabad útként a főutcát jelölték meg, az evangéliuskus imaházat érintve. Az evangélikus imaházzal szemközti kocsmaiban dorbézoltak a svábok a Kossuth-búcsú örömére. Amikor Bittlingmayer Péter meglátta a haranglábhoz érkező magyar lelkészt, a kocsmaudvarból vadászpuskával célba vette. Berhidai Keresztes József halálos sebet kapott, és a helyszínen meghalt. Itt találtak rá szeptemberben a hazaszállingató magyarok. Holttestét titokban kivitték a temetőbe, és jeltelen sírba temették. A százados ünnepségre (1885) jelölték meg a sírját, és emléktáblát is emeltek a mártírhalált halt lelkész örök nyugvóhelyére.



Berhidai Keresztes József sírja a feketicsi nagytemetőben

Zombortsevits Ferenc hiába kért segítséget Szabadkáról. A négy-száz nemzetőr nem érkezett meg. Feketehegy védelmét csupán a tizenkét nemzetőr szándékozott biztosítani. Döntő ütközetről szó sem lehetett, hiszen a maroknyi csapat csak azt a feladatot vállalhatta, hogy az ellenség feltartóztatásával időt biztosít a lakosok menekülésére. A honvédek felvették a harcot, és harc közben a libalegelőtől a szérűskertekig húzódtak vissza. A tizenkét honvéd közül nem menekült meg

egy sem. A két órán keresztül tartó ütközetben mindannyian elestek. A holttesteket nem volt aki eltemesse, s még a nyár végén is ott hevertek, ahol elestek.

A későbbi utód, Pál Sándor, aki az elesett honvéd unokaöccse volt, így írta le öseinek visszaemlékezését a szaladás eseményeire:

„Pál József Feketehegyen született 1832-ben. Az én dédapámnak volt az öccse. Tehát 1848-ban még kiskorú volt, amikor beállt honvédenek, hogy az ellenségtől védje a falut. Az én dédapám Pál Sándor, aki 1825-ben született, 1847-ben esküdött az én dédanyámmal Hajdú Erzsébettel. Az én nagyapámtól, Pál Sándortól, aki 1858-ban született Feketehegyen, tőle tudtam meg azt a szomorú esetet, hogy is élték meg az 1849-es január 23-ai menekülést:

1849 Mária napján nagyon hideg reggelre ébredtek. A faluban világgyorsan terjedt el az a nagyon szomorú hír, hogy menekülni kell, mert jön az ellenség. Nagyon szomorú volt a Pál család, mert itt kellett hagyni a testvérüket, a fiukat, a házukat, a meleg szobájukat, a templomukat és a verejtékes, becsületes munkával szerzett kis vagyonukat. Nem volt semmi kedvük télvíz idején menekülni az idegenbe, de mustaj volt. Felpakoltak a szekérre mindenből egy keveset, befoglatták a lovacsákat, a tehenet a szekér után kötötték. Indulás előtt, mivelhogy istenfől család volt, az égre tekintve együttes előnektékké a kilencvenedik zsoltár első versét, amelyik így kezdődik, hogy: »Tebenned bíztunk eleitől fogva.« Azután imádkoztak, és könnyes szemmel elbúcsúztak az én dédapámtól, Sándortól, mert neki itt kellett maradnia, beállni honvédenek, hogy védje a falut. A család fájó szívvel felült a szekérre, és Jézus nevében elindultak az idegenbe. Az ükapám ült elől az ülésen, mert ő hajtotta a lovakat, mellette József nevű nagybátyám. A szekérderékban pedig ükanyám, mellette a várandós dédnagyanyám. A szekér megindult, a család hallgatott, amikor az utca sarkára értek, József nevű nagybátyám szólta ükapámnak, hogy álljon meg, és csak annyit mondott, hogy várjanak, mindenkit megcsókolt, és visszaszaladt a házba. Büslakodó bátyjának, Sándornak azt mondta, hogy majd ő marad, és beáll helyette honvédenek védeni a falut az ellenségtől. Ő pedig menjen el várandós feleségével, mert ott nagyobb szükség lesz rá. A két jó testvér fájó szívvel és könnyes szemmel elbúcsúzott egymástól, és soha többé nem találkoztak. A dédanyám rövid időn belül, azaz február 11-én megszülte idegenben András nevű fiát, aki két héten után meghalt.

Amikor a család visszajött a semmibe az idegenből, akkor tudta meg, hogy az itthon maradt József, a bajtársaival együtt, a falut védő

csatában esett el. Az akkori faluszélen, a mai Jung-féle mészáros háza udvarában van eltemetve bajtársaival.

Pál József, az én dédapám, aki 1884-ben született, az elesett József nevű nagybátyja tiszteletére kapta a József keresztnévet.”

A szeghegyi svábok kitűzték a toronyba a fehér zászlót annak jeléül, hogy ellenállást nem tanúsítanak. Sötétedéskor a tisztikar tagjai átmentek Szeghegyre, és néhány esküdt jelenlétében megegyeztek a bíróval, hogy huszonnégy órán belül 4250 forintot fizet a község hadisarc fejében. Természetesen a pénzösszeget ezüstben kérték. Nagy pénzösszegnek számított ez az akkori időben, de ennek kifizetésével szabad út nyílt Feketehegyre a svábok számára. Mindent, ami csak elhurcolható volt, elvitték. A szabad rablás, fosztogatás útja tehát biztosítva volt számukra.

A feketehegyi lakosok a Kunságba érkezve családonkál helyezkedtek el. Azt gondolták, hogy a vendégeskedés nem lesz hosszú idejű. Egy-egy családnál négy-öt család talált menedéket. Az egyik vendéglátónál a véletlen folytán Böndö, Pacal, Ökrös, Bika vezetéknévű család helyezkedett el. A szomszéd kíváncsiságból átment megnézni a feketehegyi menekülteket. Amikor azok bemutatkoztak, a halasi ember csodálkozva megszólalt:

– Érdekes, hogy nálatok mindenkit a marháról neveztek el.

Az élelem, amit magukkal vittek, hamar elfogyott, s így a menekültek élelmezéséről a vendéglátók gondoskodtak. Azt mondták rájuk, hogy ismerősök vagy rokonok, pedig a valóságban csupán az évszázzadokra visszanyúló kun eredet szálai füzték össze őket. Amikor a házigazdának a hosszú ott-tartózkodás után fogyni kezdett a gabonája a padlásról, kukoricája a góréból, akkor koldulni mentek. A koldulás annyiból állt, hogy a feketehegyiek elmentek azokhoz a halasi gazdákhöz, akiknél nem voltak elszállásolva rokonok, megraktak egy-két zsákok kukoricával, és azt közösen fogyasztották el vendéglátóikkal.

Az emlékezetben úgy maradt meg, hogy Halason és Soltvadkerten szívesen látott vendégek voltak.

Összesítő táblázat az 1849. január 23-án Halasra menekülő fekete-hegyiekről készült két névsor alapján.

	Feketegyeheti menekülők	Össz fő	A befogadó neve Halason
1 János	6	Ván ...
2 Antal	6	Szempéteri István
3	Adadi József		Makai János
4	Bácsi István		Markó István
5	Bácsi István		Banga István
6	Baksa Mihály ifj.		Szalai József
7	Baksa Mihály		Molnár István
8	Baksa Samu		Zöldy Péter
9	Balog Ádám		Orbán Ferenc
10	Balog Bálint Dávid		Bereczki József
11	Balog István	9	Banga Mihály
12	Balog István		Sz. Tóth Pál
13	Balog János	 István
14	Balog József	3	Nagy János
15	Balog Lajos	4	Fazekas István
16	Balog Mihály	7	Berta Gergely özv.
17	Balog Mihály		Jakab János
18	Balog Pál	4	Szalai István
19	Balog Pál		Babó István
20	Balog Péter	7	Ferentz Mihály
21	Balog Péter		Horváth József
22	Balogh István		Borbál Sándor
23	Bán János	7	Szabó Tarzo János
24	Bányai Bálint	13	... Kun Péterné
25	Bányai Bálint		Szép Horváth ...
26	Bányai Bálint		... Péter
27	Bányai Péter	9	Segesvári Sámuel
28	Barna János		Fejér Mihály
29	Bátsi Ferentz	5 László

30	Bátsi István	6	Szél István
31	Bátsi Mihály	8	Svetnik István
32	Bátsi Sámuel	5	Szijártó Imre
33	Bene Mihály		Horváth Pál
34	Bertok Mihály	7	... István
35	Bika Péter		Tóth Imre
36	Borbé Sámuel		Ábrahám Mihály
37	Borbély István	4	Modok Péter
38	Borbély József		Paprika ...né
39	Borbély József ifj.	3	Modok Péter
40	Borbély Mihály		Bátás József
41	Bordás István	6	Bango Péter
42	Bordás János	1	Tegzes Sámuel
43	Bordás Jozsef	16	Tegzes Sámuel
44	Bordás Mihály	1	Tegzes Sámuel
45	Bordás Mihályné	10	Bíró János
46	Böhtöri Sándor		Jakab Péter
47	Böszke András		Kiss Illés Sándor
48	Braskó Sámuel		Csere István
49	Budai István		Fútó István
50	Budai János	5	Sebestyén Sándor
51	Budai József	2	Nagy János
52	Butor János		Gál János övv.
53	Butor József	9	Simon János övv.
54	Búzás Mihály		Csapi József
55	Császár József		Bartek Jánosné
56	Császár László		Korognai Ferencz
57	Csete Bálint		Thorma Mihály övv.
58	Csete Mihály		Kerekes István
59	Csete Sámuel		Vajda János övv.
60	Csoma István		Ábrahám János
61	Csőszegi János	5	Zseni Sándor
62	Dorkó Mihály		Kazai József

63	Duczi János		Duczi Gergely
64	Dudás János		Jakab Gergely
65	Erdeli János	5	Sándor Lajos
66	Erdélyi János		Sándor Lajos
67	Erdős János		Bíró Sándor
68	Erdőy János	8	Bíró Péterné
69	Fajper Gergely	5	
70	Farkas István	9	Szombat János
71	Farkas István		Szombati János
72	Farkas János	7	Kuti József
73	Farkas János		Dezső Ferencz
74	Farkas János		Kiss Sándor
75	Fehér István		Kun József
76	Fejér Ferencz		Szokonya Sa...
77	Fejér István		Juhász János
78	Fejér Mihály		Török Gáspár
79	Fekete János	1	Bende István
80	Fekete János		Bende István
81	Fekete Józsefné	2	Szűts Istvánné
82	Fekete Mihály	10	Bende István
83	Fekete Mihály		Bende István
84	Finta János	5	Buda Mihály
85	Finta József	5	Oláh Mihály
86	Finta József		Oláh Mihály
87	Fitze Péter	3	N. Vetse István
88	Fülöp István	 János
89	Gál Mihály		Szakál István
90	Gáspár Albert	7	Vajna Mihály
91	Gáspár András		Somogyi János
92	Gáspár Bálint	4	Czirok Mihály
93	Gáspár Gergely	6	Víg László
94	Gáspár Gergely		Horváth Sándor
95	Gáspár János	5	Kis Ilyés Ilyés

96	Gáspár Mihály	5	... György
97	Gáspár Péter		Tóth János
98	Gyarmati János	4	Vastag Sándor
99	Harangozó István		
100	Harangozó István		Fejszés János
101	Harangozó István	6	Baratskai Mihály
102	Harangozó János		Tóth János
103	Harangozó János		Novok Péter
104	Jámbor N. Mihály		Paprika József
105	Janka János		Halász Sándor
106	Janka János		Horváth Mihály
107	Janka Mihály		Halász István
108	Jósa Bálint	6	Josa Mihály
109	Jósa János	6	Josa Mihály
110	Józsa Bálint		Józsa Mihály
111	Józsa Ferencz		Kis Ferencz
112	Józsa János		
113	Józsa Lajos	7	Füle János
114	Józsa Mihály		Ferencz Péter
115	Juhász András	4	... László
116	Juhász András		Kupa László
117	Juhász Ferencz		Buda István
118	Juhász Ferentz	4	Buda István
119	Juhász István	5	Lehötz Imre
120	Juhász István		Lehötz Imre
121	Juhász János		Buda István
122	Kabai Péter István	5	Zsebő István
123	Kántor Gábor		Pampula István
124	Kántor István		Halász István
125	Kapros Sándor		Babud János
126	Kaszás János		Szokonya János özv.
127	Kaszás Samu		Nagy László
128	Kaszás Sámuel	4	Lázár Mihály

129	Kátai Benő		Sebő István
130	Kelemen István	4	Borbás János
131	Kelemen János	9	Torma Imre Úr
132	Kelemen János		Kovács Mátyás
133	Kerekes Bálint		Ábrahám János özv.
134	Kerekes Ignác		Kocsis János
135	Kerekes Ignátz	5	Szabo Kotsy János
136	Kerekes János		Csepregi István
137	Kerekes Pál		Király Mihály
138	Kerekes Péterné	3	Lehotz József
139	Kerekes Sándor		Bereczky József
140	Kerekes Sándorné özv.	1	Fazekas István
141	Keresztes József		Nagy I. Józsefné
142	Király András	10	Szakál István
143	Király Ferencz	4	Horváth János
144	Király Imre		Olah József
145	Király Mihály		Gajág József
146	Király Mihály napszámos	7	
147	Király Miklós		Sípos Sándor
148	Kis Gergelyné özv.		Somo... János
149	Kis István	4	Sas István
150	Kis István		Sas István
151	Kis Sándor	4	Molnár Mihály
152	Kis Sándorné	5	Mészáros Jánosné özv.
153	Kiss János		Tóbi István
154	Kiss János		Duczos Péter
155	Kiss József		Figura Gergely
156	Kiss Mihály		Rébek János
157	Koczó Mihály		Böröczi István
158	Koncz András		Szabó János
159	Koncz István		Pillér Imre
160	Koris József		Kiss Illés Sándor

161	Koris Mihály		Tegzes Péter
162	Kórízs Istvánné	7	Kis Ilyés Ilyés
163	Kota Sándor		Bátás János
164	Kovács István		László József
165	Kovács János		Bangó Péter
166	Kovács Mihály	10	Tothbaranyi Imre
167	Kovács Mihály		Izsák János
168	Kovács Miklós		Takács József
169	Kováts András	2	Darányi János
170	Kováts András	2	Zseni Sándor
171	Kováts János	5	N. Tyukos Istvány
172	Kováts József	11	Peter István
173	Kristián János	5	Banga Mihály özv.
174	Kristián János		Banga Mihály özv.
175	Lakatos András		Füves János
176	Lévai Sándor		Halász István
177	Lódi Gábor		Borbély Sándor
178	Lódi Sándor		Babó István
179	Makai János		Bereczky József
180	Márberger Salamon		Böröczi Asztalos
181	Matkai András		Prum Ferencz
182	Mohácsi János		Könyves István
183	Molnár József		Berkes Györgyné
184	Molnár Mihály	6	Víg László
185	Murányi János	4	Vas János
186	Murányi Gábor	2	Vas János
187	Murányi János	3	Nemy Sándor
188	Murányi János		Vass János
189	Murányi Mihály	17	Josa Mihály
190	Murányi Sándor	2	Ván ...
191	Nagy Bálint		Gusztos Mihály
192	Nagy Ferencné		Gáspár Sándor
193	Nagy János		Kiss Illés Sándor

194	Nagy Mihály	8	Buda István
195	Nagy Mihály	14	Darányi Istvánné özv.
196	Nagy Mihály		Kovács János
197	Nagy Mihály		Buda István
198	Német Josef	6	Jakab Mihály
199	Német József	5	Jakab Mihály
200	Német József		Jakab Mihály
201	Német József		Babó József
202	Német Péter		Nagy Jánosné
203	Német Sándor	2	Buda Imre
204	Nyerges István	7	Szekér Sándor
205	Nyilas ...	4	Körvélyesi Josef
206	Nyíri János		Turzó József
207	Otá Julianna	8	Paprika Josef
208	Orbán Mihály		Nyári János
209	Orosz József		Török Lajos
210	Ovári Mihály	8	Nagy Kotrobai Pál
211	Ovári Mihály		... Ko... Pál
212	Őri János		Szalai Péter
213	Őry András		Faragó Sándor
214	Pál András		Suba István
215	Pál Ferenc	5	Szombati Mihály
216	Pál Ferencz		Öreg Dalló Józsefné
217	Pál Ferencz		Biacz István
218	Pál Gergely		Terémi Sándor
219	Pál István	7	... Ferenczné
220	Pál István	6	Valyda Mihály
221	Pál István		Vajda Mihály
222	Pál János	1	Berkő József
223	Pál János		Éri István
224	Pál János		Nagy Imre
225	Pál József	1	Berkő József
226	Pál József		Nagy Imre

227	Pál Mihály	8	Rébék Sándor
228	Pál Mihály		Rébék Sándor
229	Pál Miklós		Vas József
230	Pál Miklós	1	Berkő József
231	Pál Miklós		Kulesár István
232	Pap Mihály	11	Csikos István
233	Pásztor Mihály		Forizs László
234	Pénzes Gábor		Tóbi István
235	Polgár József		Berki Ferencz
236	Rápoti András		Csete István
237	Rápoti Ferencz	b Mihály
238	Rápoti Ferentz	2	Bognár Mihály
239	Rápoti Jánosné	4	Vinti Szabó István
240	Rápoti Jánosné		Cirok Mihály özv.
241	Rápoti Márton	9	Mákos József
242	Rozsa János	10	Monda Mihály
243	Sáfer Salamon		Keresztfuri Mihály
244	Sajti György	4	Tóth Imre
245	Sajti János	8	... Péterné
246	Sajti János		Gáspár Péterné
247	Sajti József	4	Tót Imre
248	Sajti József		Tóth Imre
249	Schaffer Mozy	4	N. Kőröstúri Mihály
250	Sipos József		Szél József
251	Szabó András		Szűszabó András
252	Szabó István		Tegzes Jánosné
253	Szabó István		Babós János
254	Szabó János		Száki János
255	Szabó János		Bordás Sándor
256	Szabó Mihály		Szentpéteri András
257	Szabó Péter	9	Zseni Imre ifj.
258	Szánta Lajos	4	Horváth Sára
259	Székely Mihály	11	

260	Székely Mihály		Turzó Jánosné
261	Szél Ferentz	4	László Sándor
262	Szél János	3	László Sándor
263	Szijártó Imre		Darányi Istvánné
264	Szijártó József		Darányi Istvánné
265	Szijártó József és Imre	5	Darányi Istvánné özv.
266	Szijártó Kováts István	4	Barta István
267	Szilágyi Bálint		Vajna Mihály
268	Szitás József		Babó Sándor
269	Szolga György	6	Tóth István
270	Szolga István	6	Szekér Sándor
271	Szolga Mihály	8	Tóth István
272	Szücs Mihály		Buza László
273	Takács Károly	4	Kovács János
274	Takács Károly		Czirok Mihály özv.
275	Tarkó György		Banga István
276	Tarkó István		Tegzes Sándor
277	Tarkó Mihály		Sándor József
278	Terebesi István		Ökördi Mihály
279	Terebesi Mihály		Tóth János
280	Tot Josef	3	Ferentz Mihály
281	Tót József		Ferentz Mihály
282	Tót József		Paprika János
283	Tóth Andrásné		I. Szilády László úr
284	Tóth György		Bodicsi József
285	Tóth János		Könyves János
286	Tóth József		Karai József
287	Tóth Sámuel		Ambrus István
288	Tsapi Ferencné	2	Orbán Dutzog Gergő
289	Tsepe József	9	Kolozsvári István
290	Tsepe Sámuel	4	Kolozsvári István
291	Tsete Bálint	12	Torma Mihály özv.
292	Ubornyi Ferencz		Szokornya Mihály

293	Ubornyi János		Gusztos L. Józsefné özv.
294	Ubornyi János		Szokornyné
295	Ubornyi Mátyás	11	Berényi Imre
296	Vajda Ferenc		Dobráczai Péter
297	Vajda Ferentz	16	Dobrádi Péter
298	Vajda János	3	Kaszap István
299	Vajda János		Göncző János
300	Vajda János		... Kun János
301	Vajda Péter		Somogyi István
302	Varga Antal		Dezső Ferencné
303	Varga István		Német B. Márton
304	Varga János	8	Zseni Sándor
305	Varga János		Tóth István
306	Varga Mihály		Csíkos János
307	Varga Pál	7	Vekei Istvánné
308	Varga Péter		Szabadi Sándor
309	Várkonyi Bálint	6	Tóth Imre
310	Várkonyi Bálint		Tóth Imréne
311	Várkonyi István	4	Banga István
312	Várkonyi István		Banga István
313	Végh Mihály		Orbán Ferencz
314	Végh Péter		Orbán József
315	Végső Mihály		Lázár István
316	Víg Farkas	8	N. Körösturi Mihály
317	Víg János	5	Rébek János
318	Víg Mihály	3	

Megjegyzés: lehetséges, hogy ugyanaz a név kétszer szerepel a két névsor miatt.

Míg a feketegyik kegyelemkenyéren, koldulva tengették életüket, addig a szeghegyi és feketegy svábol teljesen kifosztották a falut. Előbb a lakásokban lévő mozdítható tárgyakat hordták el: dunnákat, párnákat, majd leszerelték az ajtókat, az ablakokat. Nem restellték elhordani még a kerítéseket és a nagykapukat sem.

Az öreg Kónya János szeptemberben, amikor Szeghegyen keresztül szinte lopakodva jött vissza elhagyott falujába, rémültén láta meg az egyik sváb háznál a saját nagykapuját, amely később nemesak az első világháborút, de még a másodikat is kibírta.

Az akkori időkben a gabonát nem padláson, hanem vermekben tárolták. Amikor a magyarok elhagyták a falut, a svábok felnyitották azokat, és elhoradták a gabonát. A vermek felkutatása nem okozott problémát, mivel ősi szokás szerint mindenki a saját háza előtt készítette el, ahonnan nem lophatták el a termést, mert nappal is szem előtt volt. Éjjel sem foszthatták ki, mivel a sakktábla szerinti utcahálózaton a bakter szemmel tartotta az egész községet. A visszatérő magyarok a svábok fosztogatásának jeleként azt láthatták, hogy gabonából kocsiút vezet Szeghegyre.

Néhány magyar nem menekült el. Ezek többnyire magányosak voltak, és szérűskertekben, szárkúpokban mentették életüket.

A hagyomány szerint csak egyetlen magyar bérés gazzdagodott meg a szaladás idején. Ő egy özvegy sváb asszonyhoz volt elszegődve mint bérés, annak szekicsi szállásán. Intim kapcsolatban állt a gazzasszánnal, aki a fosztogatás idején megengedte, hogy saját részére is gyűjtse a gabonát. A visszatérők imigyen vélekedtek:

– Hamisan szerzett vagyon nem fog ősi kézre jutni.

Szeptemberben, októberben szállingóztak vissza a lakosok, és csak üszkös falakat találtak. A svábok felgyűjtötték a községházát, a jegyzőlakást és a magyar plakátot, ahonnan a vagyoni állapotokat bizonyító iratokat elvitték. Az akkori időkben minden ház náddal volt fedve, nem is maradt épsségen egy sem. Egyedül az uradalmi pince és a frissen épült fiúiskola nem égett le, mivel azok cseréptetővel voltak fedve. Mérlegelve a szaladást követő kárt, Feketehegyen a tatárdulás sem okozhatott nagyobb pusztítást.

A szeghegyiek 4250 forinttal vásárolták meg településük biztonságát a szenttamási sánkok védőitől. A tavasz folyamán Végh Bertalan táborkon honvéd seregének átvonulásakor két ízben 2000 forint váltságdíjjal biztosították további nyugalmukat. Végh a 4000 forintot Szabadka város pénztárában helyezte el letében. 1850. június 9-én Mayerhoffer Ferdinánd császári táborkon, mint tartományfőnök (Landeschaft) elrendelte, hogy a honvédség által behajtott váltságdíjat Szabadka tanácsának vissza kell fizetnie. Ezek szerint szeghegyi lakosknak a fehér zászló kitűzése, a békesség elnyerése és a fosztogatás lehetővé tétele csupán 4250 forintjukba került. A svábok garázdálkodását nem gátolta senki sem. Kirabolták az összes vermet, elhurcolták az

összes ingóságot. A hagyományban nem maradt fenn semmi annak bizonyításául, hogy a szenttamási szerbek bárminemű kárt okoztak volna Feketehegyen. Csupán helyi félelem szüleménye volt a szaladás.

A szenttamási ellenforradalmi erők első hadoszlopa Vécsey honvédeinek távozása után, január 25-én támadta meg Kúlát. Míg Verbász ellenállás nélkül került a felkelők kezére, addig Kúlán a nemzetőrség három napig tartotta magát, és csak január 28-án esett el.

A második szerb hadosztály, amely négy száz ellenforradalmi felkelőből állt, január 23-án Feketehegy és Szeghegy elfoglalása után, Topolyát és Zentát szinte ellenállás nélkül vette be. Zombortsevits főispán hiába kérte a négy száz nemzetőr kiállítását, az általános zúrzavar közepette nem volt lehetséges ütközöképes sereget összeállítani.

Március 1-jén, Zombor és Baja elfoglalása után, a szerb egyesített hadosztály Szabadról akarta megtámadni.

Vécsey honvédeinek távozása óta öt héttel telt el, s ez alatt az idő alatt Kossuth rendezni óhajtotta a Délvidék sorsát. Külön leíratban kért elnézést azért, hogy a vidéket prédaként kellett odadobnia az ellenforradalmárok elé. Úgy vélekedett, hogy a kormány érdekeinek rendezésére, a hazai sorsát helyezve előtérbe, ez volt az egyedüli lehetséges megoldás.

Szabadka védelmével Gaál László volt megbízva. Az eltelt idő alatt újraszervezte a nemzetőrséget és a parancsnoksága alatt lévő honvésséget. Amikor arról értesült, hogy a szerb felkelők közelednek, és a lakosság körében a félelem lett úrrá, a védelemmel szemben a támadást helyezte előtérbe. Hárromezer emberből álló csapatával a szerbek ellen vonult. A kaponyai csárdánál találkozott a két csapat. Gaál László honvédeinek hősies támadása megfutamította az ellenség csapatát. Döntő csapást mért rájuk, s azok visszavonultak a szenttamási sáncok mögé. Többé nem is háborgatták a délvidéki lakosságot.

A Kiskunságba menekült feketehégyi lakosok a szerb felkelők viszszaszorítása után sem mertek visszatérni településükre, mert falujuk pusztításáról elrettentő hírek keringtek.

A tavaszi hadjárat kezdetekor szinte az egész ország területén fellángoltak a harcok. Csodálatra méltó hévvel szorították vissza a honvédek az osztrák ellenforradalmi erőket. A déli hadsereg parancsnokául Perczel Mórt neveztek ki, aki március 24-én Csantavéren keresztül hat-ezer honvéddel Pétervárad felmentésére indult. Szenttamáshoz érve a megerősített sáncot vette körül. Március 31-én felszólította a szerbeket a sánc feladására. A követek nem tudtak megegyezésre jutni az osztrák vezetés alatt lévő felkelőkkel. Perczel három nap múlva ismét követeket küldött a sánc védelőihez. Az üzenetben szabad elvonulást ígért nekik. A

követek ismét eredménytelen tárgyalásokról számolhattak be. Mindettől függetlenül Batthyány Kázmér a Csurog felé eső hidat szabadon hagyta, hogy azon a köznép elmenekülhessen. Amikor a szerbek látták, hogy a harcok komolyra fordultak, s nem Bechtold seregével állnak szemben, megkezdődött a menekülés a szabadon hagyott hídon keresztül. Batthyánynak köszönhetően a köznép elkerülte a lemészárlást.

A leszámolás szörnyűségeire utal, hogy a szenttamási sánkok körűi harcokban kétezer felkelő esett el, s csupán csak kétszáz került fogásigba. A község teljesen kiürült, és még hónapok múltán, a nyári forróságban is temetetnél feküdtek a holttestek.

A szenttamási sánc felszámolásával a felkelők legnagyobb erőssége megsemmisült Bácskában, s a szabadságharc további eseményeiben semminemű szerepük nem volt. Ezek után Perczel megtisztította a vidéket az ellenforradalmi erőktől, s a Tiszán átkelve elfoglalta Pancsovát. Következő lépésként a Titeli-fennsíkot akarta megtámadni, hogy döntő csapást mérjen Knićanin seregére. Egyesítette a Bácskában állomásoszó sereget, de döntő ütközetre nem került sor, mivel Bene szégevel, szállítóeszközök hiányában, nem kelhetett át a Tiszán. Ebben az időben Eszék felől Jellasics nagyszámú horvát és szerb sereggel közeledett, így Perczel hamarosan elhagya Bánát területét.

A tavaszi hadjárat dicsőséges csatái gondba ejtették nemcsak az osztrák, hanem a Kossuth eszméivel szímpatizáló francia és angol udvart is. Ferenc József kézcsókkal köszönte meg I. Miklós orosz cárnak, hogy a Szent Szövetség értelmében segítséget nyújt a szabadságharc letörésében.

Kossuth, amikor látta, hogy a szabadságharc eszméiért harcoló honvédség a császári és orosz seregek hálójába került, végső erőfeszítésre szólította fel a nemzetet. Népfelkelést hirdetett meg, melynek visszhangját a Kossuth-nóta örökítette meg.

„Kossuth Lajos azt üzente,
Elfogyott a regimentje.
Ha még egyszer azt üzeni,
Mindnyájunknak el kell menni.
Éljen a magyar szabadság!
Éljen a haza!”

Az osztrák hadvezetőség belátta, hogy saját erejére támaszkodva nem képes leküzdeni a szabadságharc eszméit, így az I. Miklós orosz cárral kötött egyezség értelmében Paskievics Iván tábornagy vezeté-

sével júniusban kétszáznegyvenezer főς orosz sereg lépte át a határt. Kossuthnak ekkor százhetvenháromezer katonája volt, akiknek háromszáznegyvenezer főnyi ellenséggel kellett felvennie a harcot. A kormány haditerve szerint a honvédséget a Duna–Tisza közén kellett volna összpontosítani, hogy döntő csapást mérjen az orosz seregre. Görgey hadvezetése ezt a tervet nem tette lehetővé, s Pest elestével a kormány Szegedre telepedett át.

A nemzetiségek megnyerése érdekében a képviselőházból hosszú, gyakran meddő viták ellenére megszületett a nemzetiségekre vonatkozó törvénytervezet, melyet július 28-án Szemere terjesztett a képviselők elő. Fogyatékosságai ellenére is nagy haladást jelentett az okmány elfogadása. Ez volt Európa első és sokáig egyetlen nemzetiségi törvénye. A magyar nyelv megtartotta egyeduralmát a központi hivatalok ügyeiben és az államközi kapcsolatokban, de kimondta a nemzetiségi nyelvek használatát a községekben, a törvénykezésben, a törvényhatóságok gyűlésein, az egyházban, az elemi iskolákban, a nemzetőri szolgálatban, a vezénylet és a felsőbb helyre nyitott folyamodványokban. A törvényhozatalkor már nem volt kinek továbbítani, hiszen a szabadságharc ügye el volt vette.

Görgey kezdtől fogva az osztrákokkal megalkuvó nézeteket vallt. A többszöri parancsszegés miatt végül is a kormány leváltotta a fővezérségi tisztségéből. Helyébe Mészáros lépett, de a seregvezérlet továbbra is Görgey kezén maradt. A július 11-ei csatavesztés azonban arra a belátásra késztette, hogy hiábavaló az osztrák békeajánlatokra várakozni, s így a III. hadtesttel megindult Vác irányába, hogy Tokajnál átkeljen a Tisztán.

Az oroszok elől hátráló Görgey seregének vonulását és a segesvári csata tragikus kimenetelét csak fokozta Jellasics bán osztrák–horvát csapatának közeledése délről.

A SZABADSÁGHARC UTOLSÓ GYŐZTES CSATÁJA

Jellasics horvát bán a sukori csatát követően (1848. szeptember 29.) becsületszavát adta, hogy távol tartja magát a szabadságharc ügyétől. Tavasszal azonban, becsületszavát megtagadva, készségesen vállalta el az osztrák kormány ajánlatát, amelyben déli seregek megszervezésével bízták meg. Első teendője az volt, hogy a szerb felkelő csapatokat saját seregébe vonja be. Hogy milyen nagy mértékben dominált felfo-

gásában az osztrák uralom támogatása, legjobban Zimonyban tartott beszéde bizonyítja:

„Ha felforgató erők akár szerb, akár magyar földön ütnek ki, az nekem mindegy, én csak az egységes Ausztriát ismerem el, az összmonarchia fenntartását és a jogegyenlőséget.”

Ez a beszéd nem keltett nagy szímpátiát a szerbek körében, s így serege inkább horvátokból, mint szerbekből állt. Jellasics fellépései megszűnt a szerbek nemzeti harca, így azok csak a horvát seregek ségelycsapataiként szerepeltek.

Jellasics seregével átkelt a Dunán, és a Titeli-fennsíkon, az egyesített osztrák–horvát és szerb felkelők csapatával, június 4-én véres ütközetben csatát nyert Perczel Mór serege felett. A hátróló Perczel június 7-én Kátyot támadta, ahol Ottlinger törbe csalta, és ezerötszáz halottat, valamint kétszázharminc sebesültet hagyott a harctéren.

A horvát sereg június 9-én érkezett meg Újvidékre. Jellasicsnak az volt az elsődleges célja, hogy elfoglalja a péterváradi várat. Kiss Pál oly hősiesen védekezett, hogy a horvát bán felhagyott a vár támadásával és a Ferenc-csatorna mentén Bácskát szándékozta megtisztítani a szabadságharcos csapatoktól. Június 15-én Új-Verbászot foglalta el serege zömével, míg Ditrich Szenttamást, Turiát és Kiskért, Grammont pedig Bácsföldvárt szállta meg. Jellasics szinte minden ellenállás nélkül vonult északnak. Csupán Becsénél talált egy maroknyi csapatot, Pereczi Mihály ezredes vezénylete alatt, amely a császári horvát csapatokat meg merte állítani. Június 24-én Becse elesett, s ekkor Jellasics azt képzelte, hogy Bácska ura lett.

Becse eleste után a magyar kormány a IV. hadtest bácsmegyei csapatait Vetter Antal vezérlete alá helyezte. Seregparancsnokul Guyon Richárd táborkot nevezte ki. Vetter Szabadkáról intézte a déli honvéd csapatok összpontosító hadműveleteit.

Guyon Richárd, aki az oroszlánszívű melléknevet nyerte el vítézsége jutalmául, Törökbecsénél hidat veretett a Tiszán, és átjött Bánátból a veszélyeztetett Bácska területére. Június végén elfoglalta Topolyát. Kohlman ezredest Bajára küldte, hogy Görgey csatavesztése után a Paksról délre húzódó Kmetty seregével egyesüljön, és közösen vegyenek részt a Jellasics elleni küzdelemben. Kmetty hadosztálya nyolcezer emberből és húsz ágyúból állt, amely július 13-án Kernyaján és Szivác térségében tartózkodott. Guyon Richárd július 8-án Szeghegy, Feketehégy vonalára húzódott be. Hegyesen ekkor Ottlinger állomásozott. A honvédek éjszaka érkeztek meg Kishegyesre. Ottlingert álmából ébresztették őrei, aki úgy megrettent, hogy nagy sietségében nem

érkezett felhúzni mindkét, csak az egyik posztócsizmáját. Az osztrák parancsnok és csapata harcba bocsátkozás nélkül menekült el.

A XX. század közepén Hár Aladár kishegyesi plébános Ottlinger futásának tárgyi bizonyítékaként őrizte az ottmaradt páratlan csizmát.

Guyon vezérlete alatt összesen tizenkétezer-kétszáznyolcvan ember, kétezer-háromszáz ló és negyven ágyú volt. A hegyesi csatában nem vett részt az egész seregalomány, mivel Kmetty Szivácnál állomásozott.

Jellasicsnak tizenötözer ember állt rendelkezésére. Guyonnak az volt a terve, hogy Kmettyvel közösen támadja meg a Verbásznál állomásosztrák-horvát sereget. Mig ő előlről támad, addig Kmetty megkerüli az ellenséget, és hátba támadja azt.

Amikor Guyon serege megérkezett, mindenjárt csatarendbe állította őket Feketehegy délnyugati szélétől a jelenlegi vasútállomás előtt elhúzódva a hegyesi határig, főként a szeghegyi földeken.

Hadserege a következő csapattestekből állt:

- Pereczi Mihály alatt hét és fél zászlóalj gyalogos, hat és fél század huszár és tizennégy ágyú.
- Igmándy alatt öt és fél század lovas tizennégy ágyúval.

A zászlóaljak elhelyezkedése a következő volt:

Pereczi Mihály hadosztályának egyik része képezte a jobbszárnyat, amely egész a hegyesi földekig húzódott. Legszélén Künczel őrnagy vezetése alatt a Wasa zászlóalj, Szeghegy felé pedig (az állomás előtti térségen) Kovács Ernő őrnagy alatt a 30. csongrádi honvédzászlóalj helyezkedett el.

A bal szárnyat Feketehegy előtt Igmándy ezredes parancsnoksága alatt a Wasa gyalogos zászlóaljból egy gyalogos dandár és a 61. honvédzászlóalj képezte, amely egyben az előőrs szerepét volt hivatva betölteni.

Jellasics, amikor értesült Guyon hadmozdulatairól, elhatározta, hogy egy támadás megszervezésével újtát szegi a magyar honvédségnek. Július 12-én Verbászon összpontosította seregét, amely tizenöt zászlóalj gyalogos, huszonkét század lovas és hetvenkilenc ágyúból állt. Azzal az elhatározással kelt át a Ferenc-csatornán, hogy Feketehegy-Szeghegy-Kishegyes térségében megsemmisíti Guyon seregét. Tudta azt, hogy serege számbeli fölényben van, s az ágyúi száma is majdnem duplája az ellenség tüzérségének. Elbizakodva már futni vélte az általa gyűlölt honvédséget. Tisztikara előtt mondott beszédében úgy nyilatkozott, mint győztes hadvezér, aki már a csata kimenetelét összegzi:

„Hadd dúdolja el az ellenség a magyar felkelés utolsó nótáját. Az igazságszolgáltatás órája közeledik. Barátaim, nemsokára mint Hercules, egy csapással vágjuk le a hidra fejét.”

A következő csatarendben vonultak fel Jellasics seregei:

A sereg élén Castiglione ment másfél üteggel. Ót követte az összes többi üteg. A jobb szárnyat Puffer, a balt Budiszavljevits hadosztálya képezte. A hátrédeket Rasztics vezényelte.

A hadtestek július 13-án 11 órakor indultak el, és hajnal előtt érkeztek Feketehegy elől.

Vetter Antal magyar altábornagy július 13-án ment Szeghegyre, hogy megbeszélje Guyon vezérkarával a támadás módját. Guyon főhadiszállása a jegyzői lakásban volt. Erre a napra volt kitűzve két huszár altisztnek a kivégzése is, akiket a parancsnokukon elkövetett sértésért ítéleztek halálra. Vetter a két altisztet felmentette, ami általános elégedettséget váltott ki a katonák körében. Jellasics, amikor este Feketehegy térségébe ért, egy osztrák káplárt ejtett foglyul, aki a magyaroktól szökött meg. A káplár téves tájékoztatást adott, s így a bán azt gondolta, hogy csak egy kisebb csapat áll Guyon vezérlete alatt. Ez a hír még jobban felbátorította, s mérlegelve a helyzetet, megindította az azonnali támadás előkészületeit. Abban reménykedett, hogy az éjszaka folyamán könnyen megsemmisíti a honvéd sereget, és az egész vezérkart foglyul ejtheti.

A bán seregének jobb szárnya, Horváth vezérlete alatt, nagy kerülőt téve Hegyes alá húzódott, azzal a céllal, hogy bekerítse az egész magyar sereget. A bal szárnyat Ottlinger vezényelte, míg az osztrák–horvát sereg zömét Dietrich irányította.

Jellasics a támadást 14-én éjfél után 1 órakor kezdte meg. Serege Feketehegy alatt Igmányd előörseibe ütközött. Az álmukból felriadt honvédek ijedten kapkodták fegyverüket. Általános zűrzavar keletkezett, mivel a sötétségben azt sem tudták megállapítani, hogy merről jön a támadás. A sűrűn felvillanó puska és ágyútűz mutatta csupán az irányt. A támadásnak kitett bal szárny pillanatok alatt felvette a harcot. Kafga Gyula és Gélán századosok jelt adtak a tüzelésre. Heves harc alakult ki. Gélán századost lelőtték, Kafga pedig megsebesült. A parancsnok nélkül maradt csapat a harc hevében észre sem vette vezetőik elvesztését. Halálmegvető bátorsággal védték Feketehegy nyugati csúcskét. A támadást a honvédek feltartóztatták. Igen sokan estek el minden részről. A későbbiek folyamán a feketicsiek ezt a határrészt Vérmezőnek nevezték el.

Az előörsökkel vívott csatározás, az erős puska- és ágyúlövés behallatszott Szeghegyre. Az éjjeli szállásán tartózkodó Guyon álmából

felriadva magára kapta öltözékét, és heves vágtában megindult a kúlai úton, hogy minél előbb a csata színhelyére érjen. A falu közelében egy hátróló üteg állta útját. Azt szinte ordítózások közepette visszarendelte a csatárra.

Megindult a harc az állomás térségében is. Pereczy Mihály hadosztálya is kemény ellenállást tanúsított. A honvédek bátorsága zavarba ejtette Jellasicsot. A magyar balszárnny ellen Ottlingert küldte,ő maga pedig átvette a jobb szárny elleni támadás irányítását.

A jobb szárnyat védő Wasa zászlóalj nem bírta a heves támadást, és hátrálni kezdett az állomás irányába. Kovács Ernő őrnagy, amikor láttá, hogy a jobb szárny válságos helyzetbe került, Rözsényit küldte segítségül a 30. csongrádi zászlóalj első és második századával. Az ellenséget mintegy 400 m-t sikerült visszaszorítani, de Jellasics újra és újra támadott, háromszori sortűzzel megritkította a honvédek sorait. A legbátrabbak egymás után estek el. Argai hadnagy, Vojnics Imre százas és Dáni Nándor főhadnagy megsebesült.

Guyon, amint a kúlai útról szemlélte a harkok menetét, a tartalék Koburg huszárokat, Hertelendy vezetésével, és a Bácskai mozgó gyalogzászlóalj maradék részét, Pongrácz vezetése alatt, átvezényelte a jobb szárnyra, ahol a leghevesebb harrok dúltak. Legelőször a Pongrácz hadosztálya érkezett a veszélyeztetett helyre. Annyira közel került a két ellenséges haderő egymáshoz, hogy közelharcra került sor. Szurronnal, puskatossal, vagy akinek puskája nem volt, pusztá kézzel birokra kelt az ellenséggel. Oly nagy lett a zúrzavar, csatakiáltás, hogy vezényszót már nem is lehetett hallani. Ekkor érkezett meg Hertelendy százados a huszárokkal. Ők is támadásba kezdtek, de hamarosan megtorpantak, mert Hertelendy megsebesült.

Guyon látva a huszárok hátrálását, és hogy a csata a fordulópont felé közeleg, kiadta a parancsot, hogy Pereczy Mihály ezredes az összes ágyút vesse be. Ekkor kezdett még csak virradni.

Jellasics a tüzérseget a marhajáras itatókújtának környékén (Erdős-féle szállás) helyezte el. Amikor Pereczy parancsára eldördültek az ágyúk, valószínűleg a véletlen folytán, az itatókút kútostorán lógó védret találta el az első golyó. A bán tüzérei úgy megriadtak ettől a hangtól, hogy azonnal az ütegállások felszámolásához kezdtek. A válságos pillanatban az osztrák-horvát sereg tüzérsége támogatás nélkül maradt.

A véres tüzelést nem állta az ellenség, és eszeveszett menekülésbe kezdett Verbász felé. Az elbizakodott, de most már megszégyenített Jellasics általános visszavonulást rendelt el. Horváth hadmozdulata, aki a bekerítő terv szerint már Hegyes alatt járt, a főszolgálat csatavesztése

miatt, értelmetlenné vált. A négy dragonyosszázaddal és a kilenc század kúrasierrel visszavonulásra kényszerült. A bán sereget követve az utovéd szerepét töltötte be.

Pereczi üldözőbe vette az ellenséget, de az addig veszteséget nem szenvedett Horváth vezette dragonyosok védelme alatt, a fősereg átkelt a Ferenc-csatornán. Az átkelés után Jellasics leromboltatta a hidat, de folytonos ágyú- és puskatűz mellett a honvédeknek sikerült helyreálítaniuk.

A megfutamított had július 15-én Kátyra ért, majd átkelt a Dunán. Karlócán húzódott meg, s amíg a szabadságharc véget nem ért, nem is merészkeдett átjönni Bácskába.

A szájhagyomány szerint a július 14-i harkokban Rózsa Sándor is bekapcsolódott. A híres alföldi betyárnak Kossuth megkegyelmezett, mivel ígérete szerint szabad csapatot hozott létre embereiből. A szabadságharc idején százhúszerével a honvédek oldalán harcolt. A betyárok veszedelmes fegyverét a karikás ostorok képezték. A rugóra járó horog ha belevágódott az ember vagy állat húsába, akkor az minden járt kitépett egy darabot. A csata színhelyére késve érkezett, betyárok-ból álló csapat így inkább a menekülő sereg üldözéséből vette ki a részét. A szenttamási emlékek szerint:

„Az volt csak borzasztó, amikor Rúzsa Sándor karikásai vágta bennünket. A csatárenben oly sűrűen hevertek az elesett harcosok holt-testei, mint aratáskor a kékék” – őrzi a szájhagyomány.

A hivatalos kimutatás szerint a honvédség vesztesége nyolcvanegy halott és száznegyvenöt sebesült volt.

Az ellenség vesztesége kétszáz halott és ötszáz sebesült, köztük Freyberg báró és Cypert kapitányok, valamint Vranessevits hadnagy.

Ez volt a szabadságharc utolsó győzelemmel végződő csatája, melynek híre általános lelkesedést keltett az országban. Kossuth levelében köszönte meg Guyonnak félelmet nem ismerő harci bátorságát:

„Fogadja a hazai és a magam szíves köszönetét a július 14-én nyert győzelmeért. Reménnyel tekintek további hadvezérletének élébe, mert ahol ily bátor sereg élén az oroszlánszívű Guyon áll, azt csakis győzlem kísérheti.”

Szeghegy lakossága, a váltságdíjak lefizetésének köszönhetően, odahaza maradt, de inkább a rablásokkal, fosztogatásokkal foglalkozott, mintsem a csatárenben elesett katonák temetésével.

A sebesült harcosokat Szeghegyre vitték, ahol elsősegélyben részítették őket. A szállítható állapotban lévőket még aznap elvitték Szabadkára. A sebesülteket, akik kiszennedtek, a régi temetőben temették

el. A csatárában elesettek holttesteinek temetésére Szeghegy lakosságát rendelték ki. A honvédség rendelete azonban nagyon hézagosan érvényesült. Csak néhányat temettek el a falu közelében, de azokat is oly sekélyen, hogy a nyár folyamán kikaparták a kutyák.

Ósszel, amikor Kiskunhalasról és Soltvadkertről kezdtek hazaszálloingózni a magyarok, nemesak a falu területén elhaltak temetését kellett elvégezniük, hanem a csatárában elesett harcosokét is. Egész nyáron ott hevertek a hullák a föld felszínén. A magaslat közelében, ahol Pereczi Mihály ágyúi a halált hozó golyókat kilötték, a visszatérő lakosok egy mély gödröt ástak, és oda temették a honvédeket és az osztrák-horvát harcosokat.

A Feketehegy-Szeghegy határában elért fényes győzelem után július 23-án Vetter a Titeli-fennsíkot támadta meg, amit tízezer ellenforradalmár védett. A támadás sikeres volt, és jóvá tenni már nem lehetett, mivel a Duna-Tisza közén levonuló osztrák seregek fölénnybe kerültek. Július 29-én elfoglalták Mélykutat, majd Szabadkát és hamarosan egész Bácskát.

A szabadságharc ügye mégpecsételődött az osztrák-orosz túlerő miatt. Görgey hadvezetése folytán a fősereg nem fejtette ki azt az erőt, amelyet Kossuth kormánya táplált a közép szívében.

Augusztus 12-én, amikor Görgey megindult Világos felé, törzstisztjei előtt felfedte szándékát. A honvédek viszont azt gondolták, hogy újabb csatába vezeti őket. Bekerítésük láttán azonban gyanút fogtak, és 13-án, amikor Rüdiger orosz tábornok által megkezdődött a gyászos szemle, a leeresztett zászló és gúlába rakott fegyverek mögött egy sírásba, zokogásba fulladt honvédsereg állt. A szabadságharcnak ez volt az utolsó aktusa, melyet a pört gyűlöл Görgey rendezett meg. Az elviselhetetlen gyalázat miatt a honvédek közül sokan eltörtek fegyverüket, megölték kedvenc lovukat, némelyek megörültek vagy öngyilkosok lettek.

Akik idejében értesültek Görgey szándékáról, kiléptek a menetelő honvédek soraiból, s erdőkben, mocsarakban bujdokolva hazafelé vették az irányt. Windischgrätz ellenforradalmi pribékjei hajtóvadászatot rendeztek a szökött katonák felkutatására, s akit elfogtak, azt az Osztrák Birodalom területén szétszórtan szolgálatra sorozták be. Az ily módon besorozott katonák tizenkét év innenső felén nem is remélhették, hogy megszabadulhatnak az egyenruha viselésétől.

Világos előtt Kelemen János feketehegyi honvéd huszár értesült a tisztektől, hogy Görgey feltétel nélküli fegyverletételre vezeti sereget. A hír hallatára meghúzta a kantárszárat, és a mocsaras terület felé irá-

nyította lovát. Felkereste a közelben gyalogló sógorát, és hívta öt is a menekülésre: „Gyere, sógor, kapaszkodj bele a lovam farkába, meglátod, átvánszorgunk a mocsáron.” A sógor nem vállalkozott a bizonytalán menekvésre, s ment tovább Világos felé. Kelemen János szerencsésen hazára is érkezett, ellenben a sógora tizenkét év elteltével láthatta meg faluja tornyát, amikor elbocsátották az osztrák szolgálatból.

A fegyverletétel után Rüdiger orosz tábornok, a megegyezés ellenére, átadta a foglyokat a megtorlásra éhes osztrák vezérkarnak, s legjobb esetben nem börtönnel, hanem hosszú katonai szolgálattal büntették a honvédeket.

VISSZATÉRÉS AZ ELHAGYOTT FALUBA

Amikor elcsendesedtek a fegyverek, kezdetét vette a néma gyász. Megindultak Kiskunhalasról és Soltvadkertről elmenekült, elbujdosott lakosok. Elképesztő látvány fogadta őket. A szó szoros értelmében minden magyar ház ki volt fosztva. minden verem üres volt. A házak felgyűjtve. A gyűjtogatás alól nem voltak mentesek a középületek sem. Leégett a lelkésztlak, a községháza, a jegyzői lakás, az iskolák. Egyedül a fiúiskola maradt épsségen, ami új építésű volt, és az uradalmi pince, amit cseréptető borított.

A faluban mindenfelé foszlásnak indult holttestek hevertek. Azok az öregek, aki nem hagyta el a falut, a kuckókban feküdték holtan.

A csoportonként hazaérkező menekültek először a holtak temetéséhez fogtak. A tizenkét honvédet, akik a falu védelmét biztosították, ott temették el, ahol elestek. A lakosok hozzáartozóit a kertekben helyezték örök nyugalomra.

Balog Samu nemzetőr, az ellenforradalmárok megjelenésekor a falut védte. Amikor hátrálni kényszerült, egész a házáig húzódott vissza. Ott találta el a végzetes golyó. A hazatérő családtagok így a kertben temették el. A sírja fölé egy akácfa semetéssel ültettek. Kilencvennégy év múlva az akácfa kiszáradt. Balog Samu dédunokái, amint körülállták a gyökérzetet, megrökönyödve tapasztalták, hogy alatta emberi csontok vannak. Az apjuk, Hadnagy Balog József községi elöljáró fiai megnyugtatására a következőket mondta:

„Dédöregapátok van oda eltemetve, aki a szabadságharc idején honvédként esett el.”

A temetkezéseket titokban végezték, és ha nem volt feltétlenül szükséges az anyakönyvi bejegyzés a visszamaradt családtagok vagyoni

helyzetének rendezése érdekében, akkor be sem jelentették. Berhidai Keresztes József református lelkész holttestét is titokban vitték ki a temetőbe, és ott jelteles sírba temették. Évek múlva jelölték meg nyugvóhelyét, majd a falu százéves jubileumakor díszes sírkövet állítottak emlékének.

A kunságiak a hazatérőket nem bocsátották el üres kézzel. Ellátták őket némi élelemmel, de az hamarosan elfogyott. Nyakukon volt az őszi vetés ideje. A vermek üresek voltak. Az előző évi vetésük aratlanul ment tönkre a határban. Nem volt mit enniük, de nem volt vetőmagjuk sem. Forintjuk már a bujdosás ideje alatt elfogyott. Egyedüli pénzük, melyet az eladt jószágaikért kaptak, a Kossuth-bankó volt. Hazatérésükkor a Kossuth-bankókat be kellett szolgáltatni, s azt a községháza udvarán elégették. Halálos büntetéssel fenyegették azokat, akik a forradalmi pénznemet nem adták be.

A szeghegyi és feketehegyi svábok kizárolag földért adtak cserébe gabonát, éleelmet. A cserekereskedelem legelfajultabb módjához folyamodtak:

- 1 bögre mézáért 2 kvadrát krumpliföldet kértek,
- 1 kenyér ellenértéke 3 kvadrát krumpliföld volt,
- 1 véka búzáért 1 hold földet kértek (kaptak is).

A magyar református egyházak keretein belül mint leányegyház működött a német református egyház. A presbitérium nem cserélhette el az egyházi föerdeket gabonáért. Sem a feketehegyi német református egyház, sem a szeghegyi presbitérium nem adott egy szem búzát sem, pedig lett volna miből. Szorult helyzetéből a magyar református egyházat a sziváci és torzsai presbitérium segítette ki. Részben pénzáért, részben kölcsön formájában annyi gabonát juttatott, hogy az őszi vetés idején valamennyi búzavetésről gondoskodhatott az egyház.

A szabadságharc idején a kölcsönös megtorlások miatt a szerbek lakta községek is elnéptelenedtek. Szenttamáson a harcok alkalmával elesett harcosok, mint ellenforradalmárok, temetetlenül feküdtek ott. Amikor a feketehegyiek saját halottaikat eltemették, átájtártak Szenttamásra is temetni. Ha valaki két halottat elvitt a közös sírhoz, akkor jogot nyert arra, hogy az elnéptelenedett házaknál az ott maradt ingóságokból egy kocsira valót felpakoljon. A kifosztott feketehegyiek közül sokan jártak át temetkezni, vagyis fitetni. Amikor megérkeztek, levették a ló fejéről a kötőfeketet, egy halottnak a lábára akasztották, és elvoncsolták azt a közös sírhoz. Ha ugyanezt megismételték egy következő halottal, akkor fitettek. Megraktak egy kocsira való ingóságot, és megindultak haza.

Sárándi Mihályék egész Csurogig mentek el temetni, fitetni. Az egyik elhagyott háznál ráakadtak egy érintetlen gabonaveremre. Mivel a gabonavermek szája rendszerint igen szűk, így a verembe a tízéves Örzsi lányukat eresztték le, hogy merigesse a gabonát. Alig szedtek néhány zsák búzát, amikor megérkeztek a faluba a császári tiszt vezénylete alatt elfogott, rendfenntartás szolgálatára kényszerített honvédek. Sárándiék nem tudták, milyen egység érkezett a faluba, a lövöldözés hallatára felugráltak a kocsira, és igyekeztek minél előbb kijutni a faluból. Már jócskán elhaladtak, amikor az ijedtségtől felocsúdva rádöbbentek, hogy Örzsit meg a veremben felejtették. Nem volt mit tenni, visszalopakodtak a faluba. Amikor a házhoz értek, ahol Örzsit a veremben felejtették, akkor értek oda a házkutatást végző honvédek is. A tyúkól padlássáról egy szerb lányt húztak le. A lány rettenetesen sírt. Sárándiék kérdezősködtek, hogy mi fog történni a lánytal. A honvédek azt mondták, hogy a császári tiszt parancsa szerint, mindenkit le kell lőni, aki valamilyen okból rejtőzködik. Sárándiék megsajnálták a szerb lányt, és elkezdtek könyörögni, hogy adják öt nekik. A honvédek végül is hajlottak a jó szóra, csak arra kérték őket, ne beszéljenek senkinek a lányról, mert akkor hadbíróság elé állítja őket az osztrák tiszt.

A szerb lány felült a kocsi saroglyájába Örzsi mellé, és megindultak hazára három zsák búzával és egy szerb lánytal. A csurogi határszélen a lány megkérte Sárándi Mihályt, hogy álljon meg, mert ő itt le szeretne szállni. A közeli szálláson rokonai élnek. Elbúcsúzott tőlük, és soha többé nem látták.

Hegyesi Ország Mihály szeretett volna elmenni a közeli falvakba vermeket fosztogatni, fitetni, de foszlásnak indult hullákat nem akart temetni. Bátorsága nem volt, hogy elinduljon szerencsét próbálni. Napról napra azzal untatta az előljáróságot, hogy adjanak neki hivatalos írást, amely feljogosítja a vermek kutatására. Amikor már mindenki meguntotta könyörgését, adtak neki írást. Abban az állt: „Hozhat, ha bír.”

Nem gondolkodott sokat az írás tartalmán, hanem fogott egy zsákokat, a hóna alá vette, és megindult Verbászra. A szérűskertekben kutatott érintetlen gabonaverem után. Fáradozása nem volt hiábavaló. Felnyitotta az egyiket, és leereszkedett. A verbászi svábok azonban észrevették, hogy valaki fitet a szérűskertben. Mire odaértek, addigra már Hegyesi Ország Mihály lent volt a veremben. Amikor a verem száján leszóltak, akkor Mihály magabiztosan kivette az írást a zsebéből, és kinyújtotta a verem tulajdonosának. Az, persze, el sem olvasta a pecséttel ellátott hivatalos iratot, hanem lenyúlt, s kirántotta a fosztogatót, majd a szomszédok segítségével jól elverte.

Amikor Mihály Feketehegyre ért, akkor jutott csak az eszébe, hogy megnézze az írást. Rájött, hogy kétértelmű az írás szövege: „Hozhat, ha bír.” Ezek szerint ha nem bír, akkor nem hozhat. Mihály egyedül csak azt sajnálta, hogy nagy sietségében otthagya zsákját a veremben.

A feketehegyi németek tudták, hogy a szabadságharc megbukott, és a visszatérő magyarokkal ismét együtt kell elniük. Azon a helyen, ahol lelőttek Berhidai Keresztes Józsefet, az evangélikus imaház előtti haranglábon, augusztusban a merénylő Bittingmayer teteme lógott. Két hónapon keresztül senki sem vágta el a kötelet. Nem kutatta senki, de feltételezhetően maguk a svábok akasztották fel egykor ivótársukat. Így szándékozták a számlát kiegyenlíteni.

A sok gyalázatot és vétséget azonban nem törölte el egy évszázad sem. Azt az utcát, amelyben Berhidai Keresztes József mártírhalált halt, 1941-ben róla nevezték el. Akárhányszor tették is ki az utca nevét jelző táblát, azt a svábok minden leverték.

Ferenc József császár 1849. március 4-én Magyarországot jogilag és igazgatási szempontból is egyesítette Ausztriával. Ez a kiáltvány semmisnek nyilvánította nemcsak a szabadságharc addigi sikereit, hanem a nyílt harc kibontakozása előtti vívmányokat is, melyeket a pozsonyi diétán hoztak meg. Magyarországot Ferenc József nemlétezőnek tekintette. Ez a kiáltvány általános elégedetlenséget okozott az országban. Ellenhatásaként született meg 1849. április 14-én a határozat, mely szerint a debreceni országgyűlés a Habsburg–Lotaringiai házat megfosztja Magyarország trónjától.

A világosi fegyverletéssel a szabadságharc összes vívmánya megsemmisült, kiéve az úrbéri séget. Szabadság helyett kivégzés, börtönbüntetés, megtorlás, megszégyenítés, száműzetés várt mindenakra, akiknek valami közük volt a szabadságharchoz.

A császárhű szerbek és horvátok látszólag elértek céljaikat. Ausztria elismerte a karlöcai határozatokat, melyek értelmében megalakult a Szerb Vajdaság és Temesi Bánság.

Feketehegyen az ideiglenes közigazgatás élére szerb hivatalnokat neveztek ki. Tél elején az élelem nélkül maradt lakosokat összefűrték abban a reményben, hogy némi élelmet utálnak ki számukra. Az egyik szerb hivatalnok nemileg jártas volt a magyar nyelvben. Amikor Szarka Pálra került a sor a jegyzői irodának kinevezett helyiségen, szótárgolva mondta a nevét, és rossz szótársítása miatt valósággal kirúgták az irodából.

Szarka Pál nem tudott egy szót sem szerbül. Tolmácon keresztül értette meg azt is: Kako se zoveš?

Szép lassan szótágolva mondta Szar-ka-Pál.

A szerb hivatalnok, aki a jegyző szerepét töltötte be, haragra gerjedt, szidalmazva nekiesett Pali bácsinak:

„Menj kapálj kukorica, oszt akkor majd nem kell ide jönnöd. Azt hiszed én nem tudok magyarul?”

A Szerb Vajdaság és Temesi Bánság szerepe, amely a szerbek politikai önállóságát jelentette volna, hamarosan a ravasz Habsburg ügykezelés útvesztőjébe került. 1849. október 17-én a császár megerősítette az ideiglenes közigazgatás rendszerét. minden hivatalnoknak, tanítónak, közalkalmazottnak politikai gyanú alól tisztázni, purifikáni kellett magát a Zombor, majd a temesvári törvényszéke előtt.

Az egész tartományt öt kerületre osztotta: Temesvár, Lugos, Becs-kerek, Újvidék és Zombor. A tartomány élére azonban nem szerb, hanem a császár embere, Mayerhoffer Ferdinánd került, aki 1882. március 11-én rendeletileg szabályozta a közigazgatást:

„Ezentúl a német nyelv használtassék kizárolagosan fölkelé. Gazdasági és községi ügyek intézésében egyelőre az eddigi divat tartassék meg a tárgyalásokban.” A szerb hivatalnokok e rendelet értelmében kezdtek visszavonulni. Mindazok, akik nem voltak jártasak a német nyelvben, elveszítették hivatalukat.

A szerb határöröket az ellenforradalmi tevékenység érdekében az osztrák kormány felfegyverezte. Amikor idegen támogatással katonailag megerősödött az osztrák uralom, s Haynau szörnyű megtorlásai féken tartották mindeneket, akik a szabadságharc eszméinek voltak a hívei, akkor már nem volt szükség a határörök fegyveres erejére, s nem is tartotta az udvar célszerűnek, hogy a szerbek fegyverrel rendelkezzenek. A császári hadvezetőség egy színlelt hadgyakorlatra hívta össze a határöröket a Tisza-mellékre. Amikor a szerbek összegyűltek, a császár tiszta vezényszavára a fegyvereket gúlába rakták. A lefegyverzett határöröket a közelben táborozó hadparancsokra hívták. Amíg a tanácskozás tartott, addig a császári katonaság összeszedte a fegyvereket.

Nemhiába terjedt a magyarok körében vigasztalásként a mondás: „A szenttamási szerbek azt kapták Ferenc Józseftől ajándékba, amit a magyarok büntetésből.”

Az újjászervezett közigazgatás alapján megszűnt létezni a Szerb Vajdaság és Temesi Bánság, a területet ismét járásokra osztották. Így alakult meg a zombori, a kúhai, az apatini, a bajai, a zentai és a szabadkai járás. Feketehegy a kúhai járáshoz tartozott.

Kozma Lajos, aki a szabadságharc utáni időkben Feketehegy lelkésze volt, a szaladás előtt a pirosi egyháznál teljesített szolgálatot.

Amikor menekülnie kellett, akkor Poor Zsigmond cservenkai német lelkészről kért és kapott menedéket. Ugyanakkor itt húzódott meg szorult helyzetében a Despot-Szent-Iván-i szerb lelkész is a lányával, aki később a bácskai nábob Dungyerszki Lázár felesége lett.

Mindhárom nemzetiségi lelkész megfért egy fedél alatt békességen, holott híveik egymás ellen harcoltak.

AZ ÉLET VISSZATÉR

Az utolsó anyakönyvi bejegyzés, melyet Berhidai Keresztes József tett, Losontzi Jánosnak Mihály nevű fia volt, aki január 13-án született, és 17-én keresztelték meg. Az anyakönyvi adatok alapján az élet a községben október elején kezdett normalizálódni. Október 9-én Biczó Ferenc segédpap, a szülők emlékezési alapján, bejegyezte az idegenben született gyermeket. Ezekből a születési adatokból következtethetünk arra, hogy szóródtak szét a lakosok a szaladás idején:

Ó-Moravica	10
Halas	16
Szabadka	1
Bajmok	1
Mélykút	3
Topolya	1
Pacsér	3
Jankovatz	1
Kiszáts	1
Feketehegy február–július	15
Feketehegy augusztus–szeptember	21

Az új élet hivatalos kezdetének a presbitérium gyűlése tekinthető, melyet 1849. október 14-én tartottak Biczó Ferenc segédpapsága alatt a kirabolt, felgyűjtött parókia épületében. A legsürgősebbnek vélte ügyintézést figyelembe véve a következő napirendi pontokkal kapcsolatban hoztak döntéseket:

„1. Megállapodást nyert, hogy a tanítás megkezdéséhez szükséges előkészületeket a tanítók megtették, sőt a tanulók megkezdték az oktatási órákon való részvételt.

Az idegen helyen való tartózkodás és a rablás miatt, kivételesen, a tanítók (minden tanuló után) 1/4 véka búzát és 1/2 véka árat szedjenek (fél porció).

A tanítók ezt az ajánlatot készségesen el is fogadták.

2. Az egyház költségeinek fedezésére csak a párbért fizessék a lakosok. A többi kötelezettség teljesítését pedig jobb időkre halasztották el.

3. Az egyházföld bevetésére Új-Sovéi Kiss Adolftól 5 pesti mérő bázát kértek. A torzsai Poor Károly lelkészről 6 pesti mérő bázát, melyet 1850. Szent Mihály-napig kellett visszaadni.”

A kérelemnek a távolabbi német egyházak eleget is tettek. Azok a közelebbi, távolabbi szomszédos vagy helybeli németek, akikhez a kirabolt vermek gabonái kerültek, nem adtak egy szemet sem. A későbbiek folyamán a torzsai és az új-sziváci lelkészek, kötelezettség ellenében, kisebb-nagyobb mennyiségű gabonával segítették ki a fekete-hegyi egyházzat.

A szaladás előtt az egyház a tőkepénzét, kölcsönök folyósításával, a lakosok rendelkezésére bocsátotta. A kamatra kiadott pénzt egyaránt használták magyarok és németek is. A parókia kifosztásakor a németek magukhoz vették az értékesnek számító iratokat. Schwebler Jakab a kölcsönfolyósításokra vonatkozó iratokat vitte el. Arra számított, hogy az egyház hivatalos dokumentumok hiányában nem hajthatja be a pénzt. Kéthavi nyomozás után megtalálták Schweblernél a kölcsönkre vonatkozó iratokat, de gyakorlati értéket nem jelentett. A magyaroknak nem volt miből fizetni, a németek meg egyszerűen megtagadták a kölcsönök törlesztését. A pillanatnyi nehéz helyzetben megváltást jelentett volna, ha a német református leányegyház tagjai legalább párbért fizetnek. A németek azonban jogaiak bővítését követelték, így a párbér fizetését megtagadták.

Bakai Károly tanító a falu megszállásának százéves jubileumára, a 48-as eseményekre harmincnyolc év távlatából emlékezve a következőket írta:

„A negyvennyolcas események nyomai még harmincnyolc év múltán is érezhetők, és nem heverjük ki soha sem.”

A falu magyar ajkú lakossága tisztelettel emlékezett meg a szabadságharcos katonákról. minden alkalommal, ha Kossuth honvédet temettek, és Szent Mihály lovára helyezték a koporsót, a községháza udvarán hat ágyúlövés dördült el. Ha az elhunyt rangot, kitüntetést szerzett a harcok folyamán, akkor kilenc ágyúlövés (mozsárágyú) jelezte a végtisztességre összegyűltek indulását a temetőbe.

Káló Szabó Mihály a harcok folyamán oly súlyosan megsebesült, hogy nem volt munkaképes. Összel, amikor megkezdődött a kukorica hordása, a Gabli hídnál a Bara partnál álló hatalmas nyárfa alá ült. Nem koldult, nem könyörgött, de minden arra haladó kocsiról dobtak neki

néhány cső kukoricát. A volt szabadságharcos honvéd így annyi kukoricát gyűjtött össze, hogy azon kitelelhetett, és meghizlalhatta malacát. A rokkant honvédet ezen a szerény nyugdíjon kívül egy életre szóló megtiszteltetés is érte. 1887-ben a honvédszobor leleplezése alkalmával ő helyezte el az első koszorút.

Szalai Mihály szabadságharcos 1818-ban született. Kossuth hívó szavára, habár nem volt hadköteles, önként lépett be a honvédség sorába. Sok csatában megfordult, és végigharcolta a szabadságharcot. Végigszenvedte a világosi fegyverletétel gyötrelmeit, a császári altiszteknek lealjasító ténykedését. Aggastyánként 50 koronára szóló alapító levelet tett le az egyháznál abból a célból, hogy neve fennmaradjon. Német Mihály gondozására bízta magát. Nyolcvanhárom éves korában halt meg. Betegsége és ápolási költségei felemészették vagyonkáját. Amikor meghalt, a presbitérium felszólította gondozóját az alapítóle-vél összegének lefizetésére. Mivel a presbitérium is tudta, hogy nem maradt semminemű ingatlan az elhunyt után, így nem is kérte a teljes összeget, hanem csak egy részét. A gondozó is szegény volt, így nem fizetett be semmit. Az írott szövegnek köszönhetően Szalai Mihály emléke a kilenc ágyúlövessel nem veszett el. Emléke megmaradt a presbitérium jegyzőkönyvében.

Ubornyi János a szaladásból visszatérve, amikor már kissé észhez tért, szerzett némi búzát, és azt gondolta, ha elveti a krumplisba, legalább a következő évre biztosítani tudja a kenyérnekvalót. A Halasról visszatérő lakosok némi élelem ellenértékeként eladogatták a kerti művelésre szánt 4 kvadrát úgynevezett krumplisukat. Ubornyi tudatában volt annak, hogy szomszédai is idegen kézre juttatták földcskéküket. Feltette az ekét a kocsira, és reménykedve ment szántani. Amikor kiért a földre, megörkönyödve tapasztalta, hogy új szomszédai kimezsgyéztek és jól bele-szántottak földjébe. Alig fordult az ekével néhányat a taligakerék, már a szomszéd által birtokba vett földön forgott. Az akkor időben hol apellálhatott volna? A jegyző szerb volt, a szomszéd meg német. Mit tehetett mászt, mint felpakolta az ekét, és elindult haza. Amikor hazaért, felesége csodálkozására, hogy ily hamar végzett, kurtán csak annyit válaszolt:

„Hamar végeztem, mert csak egy jó borozdányi maradt a földbül.”

Barna Jánost tavasszal nem kellett küldeni kapálni. Ment ő magától és asszonyostul. Az akkor időben szórva vetették a kukoricát, mint manapság a mislinger. A kapás dolga az volt, hogy első kapáláskor kiritkítsa a vetést. Második kapáláskor pedig, hogy oly mértékben feltöltögesse, hogy a kukoricatő mellé húzott földet akár kis zsámlinak is használassa. A kétszeri kapálás és törés díjaként a munkásnak a termés

fele járt. A feketehegyiek nem szívesen mentek sem részarátonak, sem kapásnak idegen határba. A kényszer azonban ráhajtotta Barna Jánost, hogy a szeghegyinek kapáljon. A gazda ígéretet tett, hogy ez alatt az idő alatt ellátja élelemmel. Ez csábító volt, hiszen nem volt mit enniük.

Délben, amint hozzáláttak a tarhonyapaprikás elfogyasztásához, a feleség a nyitott szobaajtón benézett, és nagy megrökönyödéssel tapasztalta, hogy az ágynemű nagyon ismerős. Szólta mindenki: „János, odanézz, az meg a mi dunnánk!”

Jani bácsi azonban inkább az előtte levő tarhonyára és az összel betakarításra kerülő kukoricára összpontosított. Leintette feleségét: „Ne az ajtón kukucsálj, hanem azt nézd, ami előtted van, különben éhen maradsz, meg összel sem lesz kukoricád.”

A száz év eltelte sem törölte el a szaladás emlékét és az azzal járó veszteséget. Az öreg Kónya még a XX. század közepén is azt emlegett, melyik szeghegyi vitte el az öregapja nagykapuját. A Dános utcai Király János, ha a Budai kocsmájában felöntött a garatra, a villanykaróba kapaszkodva, torka szakadtából, utcahosszat kiabálta, ki vitte el az öreganyja dunnáját és párnáját a szaladás idején.

A hazatérő lakosok földjeik megműveléséhez fogtak. Jószágallo-mányukban nem szenvedtek veszteséget, mivel azokat már a szaladás előtti napokban elhajtották Kiskunságba.

Leégett házaikat lakhatóvá tették, s viszonylag gyorsan talpra álltak. Közösségeik iránt is igyekeztek eleget tenni. Alig múlt el egy-két év, és a parókiát, valamint a községházat is rendbe tették. Iskoláikat kitatarozták, és új bútorzattal látták el, hogy gyermekeik normális kö-rülmények között folytathassák tanulmányaikat.

A szabadságharc bukását követően mindenki maradtak, akik életben maradtak, visszatértek ősi fészükbe, nem törödve a megpróbáltatásokkal, amelyek a feldült, kifosztott faluban vártak rájuk.

Barna Jani bácsi szerint a feketehegyiek nem kukucsáltak se jobbra, se balra, hanem azt nézték, mi van előttük. Lett megint tető a fejük felett, ablak is a házukon meg nagykapu is. Ha egy hold földet kellett is adni egy véka búzáért, de ismét vetettek, arattak és megmaradtak.

A SZOBOR

A szabadságharc utolsó győzelmes csatájának emléke elevenen él a lakosság körében. 1874. március 29-én értekezletet hívtak össze Hé-yesen, amelyen megjelentek a három község (Feketehegy, Szeghegy,

Kishegyes) képviselőin kívül Topolya, Kúla és Pest küldöttei is. Az értekezlet célja az volt, hogy a Szeghegy és Feketehegy határában lezajlott csatáról méltóképpen megemlékezzenek. Egy szobrot szándékoztak felállítani az utókor számára. Tizenöt tagból álló bizottságot választottak. Feladatuk az volt, hogy meghatalmazzák az emlékoszlop anyagi feltételeit. Korbay Károly kúlai ügyvéd javaslatát fogadták el, amely szerint a szobrot Feketehegy, Szeghegy és Hegyes határának érintkezési pontjainál, az úgynevezett hármas határnál állítsák fel.

Évekig tartó vita folyt arról, hogy mi legyen a csata, valamint a vele kapcsolatos szobor elnevezése. Különösképpen heves konfliktus volt Hegyes és Szeghegy képviselői között.

Szeghegy azon kardoskodott, hogy a csata elnevezése csak az ō községeket illeti meg. Guyon főhadiszállása az ō községükben volt, a sebesülteket is ott részesítették elsősegélyben, a csatarendbe felállított honvédek is Feketehegy határának közelében, de a szeghegyi földeken helyezkedtek el, így hát csakis ōket illeti meg a megtiszteltetés.

Kishegyes azzal érvelt, hogy már az ütközetet követően hegyesi csatának nevezték, így hát nem kell megváltoztatni a nevét.

A feketehegyi küldöttek pedig azért nem helyeselték az elnevezést, mivel a tulajdonképpeni csata az ō határukban folyt le.

Valóságos polémia alakult ki a kérdéssel kapcsolatban. Deputációt meneszttettek a Magyar Tudományos Akadémiához, hogy véleményezze a csata helyes elnevezését.

A meddő vitában végül is Dudás Ödön történész adta meg a végső magyarázatot. Ha hibás is a hegyesi csata elnevezés, nem szorul változtatásra, mint ahogy a höhstadi (1704) vagy waterlooi (1815) ütközet sem ott folyt le, hanem a közelie nevezetes helyről kapta az elnevezést. A dicsőséges csatát már kezdetben sem Feketehegyről vagy Szeghegyről nevezték el, hiszen akkor a magyar lakosság idegenben volt, a német lakosok pedig az ellenforradalom hívei voltak. Ha hibás is hegyesinek nevezni a csatát, végül is e község közelében történt Guyon győzelme, amely magyar község, és elnevezése is jó hangzású.

A hegyesi csata elnevezése körüli vita jó volt arra, hogy a honvéd-szobor felállítása napirendi téma maradt. Legnagyobb érdeme Dudás Ödönnek volt, hogy az első összejövetel után tizenkét évvel, 1886. október 20-án ismét összeült a szborügyi bizottság. Erre az időre a szobor költségeinek fedezésére 1700 forint gyűlt össze, de megállapították, hogy a gyűjtést tovább kell folytatni.

Hamarosan, 1886. november 8-án elhatározták, hogy a hármas dombnál mindenki község 3-3 négyzetkönnyi földet biztosít, melyet Gyikos Mihály azon nyomban ki is mért.

Bács-Bodrog Vármegye Történelmi Társulatával karoltve pályázatot hirdettek a csata történetének megírására. Az első helyet Zombortsevits György pályaműve nyerte el, amit a szobor avatásának időpontjára meg is jelentettek.

1886. november 15-én reggel 9 órakor, a végrehajtó bizottság jelenlétében, egy öreg honvéd megejtette az első ásónyomokat az alapok letételénél. A szobor alapjául 4 négyzetgölnyi, 1 öl mélységű üreget ástak, s azt téglával falazták körül.

Budapesten a Schlick gyárban rendelték meg az 50–60 métermásza súlyú emlékművet. Az obeliszks 3 m magasságú volt, és acélozott öntöttvasból készült. A derék vastagságú emlékmű felfelé arányosan fogyott, és díszes gömbben végződött. Középen köbe foglalt babérkoszorúval volt ellátva. Az obeliszkhöz kétlépcsős talapzat vezetett, amely mauthauseni gránitból készült. Az emlékművet díszes vaskerítés vette körül.

A feketicsiek e honvédszobrot mindig csak egyszerűen szobornak nevezték.



A szobor

A szobor négy oldalán, a babérkoszorú alatt, egy-egy bronztábla állt a következő feliratokkal:

Az északi oldalon:



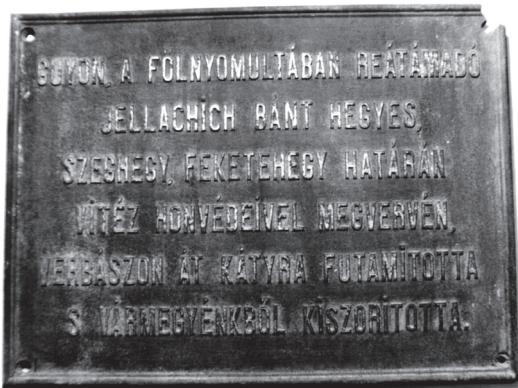
Síremlék vagyok én, száz vértanú nyug-szik alattam, kik honukért – honodért – estek el itt, e mezőn. Szent végrendeletük hálásan vésve szivedbe, add unokáidnak még ezer évig odább:
„Honfi, szeresd a hazát! Elj-halj érette! Csak akkor lesz bármily sorsban nagy szabad, és a tied.”

A keleti felén:



E hely környékén győzte le
1849. július 14.^{en}
Guyon Richárd honvéd tábornok
7000 honvéddel, 42 ágyúval
Jellachichnak 12000 emberből,
79 ágyúból álló hadát.

A déli oldalon:



*Guyon a fölnyomultában reátámadó
Jellachich bánt Hegyes,
Szeghegy, Feketehégy határán
vitéz honvédeivel megvervén,
Verbászon át Kátyra futamította
s vármegyénkölk kiszorította.*

A nyugati oldalon:



*Bács-Bodrogh vármegyének
a névtelen szabadsághősök iránt
kegyeletes közönsége
adakozásából emeltetett
1887. julus 1^{en}.*

Bácska területén ez volt az első emlékszobor, melyet a szabadságharc emlékének tiszteletére emeltek. A szobor méreteinél fogva hoszszú időn keresztül Magyarország legjelentősebb emlékoszlopa volt.

A leleplezési ünnepségre Baróti Beke József és Gyula, a zombori helyőrség parancsnokai is eljöttek, akik jelenlétékkel emelték az ünnepség színvonalát.



Baróti Beke József



Baróti Beke Gyula

Baróti Beke József mint császári százados lépett át a honvédséghöz. 1849. február 7-én Bem József tábornok magához rendelte, s ettől kezdve részt vett az erdélyi hadjáratban. Február 9-én, mint alezredes nyolcezer emberrel és huszonkilenc ágyúval döntő csatát vívott a piski ütközetben. A továbbiakban Vízaknánál és Dévánál küzdött. A temesvári csata után Bem őt tette meg az erdélyi seregek parancsnokává, de a széteső sereggel a harcot nem tudta tovább folytatni, így Dévánál Lüders orosz tábornok előtt letette a fegyvert. Ekkor fogásba került, és Josefstadtban bebörtönöztek. 1856-ban amnesziát nyert. Kiszabadulása után Zomborban telepedett le. Rangját visszakapta, és az újratervvezető honvédségnél teljesített ezredesi szolgálatot.

Az ünnepségen részt vevő Baróti Beke Gyula mérnökkari őrnagyként képviselte a szabadságharc eszméit. Temesvárnál esett fogásba. A bukást követően, testvérével együtt, a bebörtönzöttek sorsában osztozott. Szabadulása után 1868-ban belépett az újonnan szervezett honvédségbe. A zombori helyőrség parancsnokaként ment nyugdíjba alezredesi ranggal.

Az ünnepségre kivonult Feketehegy apraja-nagyja. mindenki közülről akarta látni a két szabadságharcos tisztet. Amikor már valóság-

gal odaszorították Baróti Beke Józsefet a vaskorláthoz, a rend helyreállítása céljából, elkiáltotta magát:

„Vissza!”

Az első sorokban álltak a szabadságharcos katonák. Fülöp Sándor volt feketehegyi harcos, amikor meghallotta a vezéryiszónak illő parancsot, így felelt az ezredesnek:

„Vissza? Nekünk akkor mindig azt mondta: Előre!”

Az ezredes megilletődött a feleleten, majd kinyitotta a korlát ajtaját, és közvetlenül a szobor elé állt.

1887. július 17-én volt az avatási ünnepség, amely vasárnapra esett. A szobortól északkeletrre, mintegy 500 m távolságra, egy fekete zászló jelezte azt a helyet, ahol az elesett harcosok nyugodtak.

Az ünnepséget Cziráki József kishegyesi jegyző nyitotta meg, aki a megyei honvédegeylet alelnöke volt. Ezt követte a koszorúzás. Az első koszorút a feketicsi Káli Szabó Mihály rokkant honvéd helyezte el. A himnusz elhangzása után következett a szobor felszentelése a római katolikus, az evangélikus és a református szertartás szerint. Bakai Károly feketehegyi tanító felolvasta Zombortsevits György pályadíjas munkáját, melyet a hegyesi csatáról írt. A Szózat elénéklésével ért véget az ünnepség.

A SZOBOR SORSA

Feketehegy lakosai és az iskolások 1887 után az első világháborúig minden évben kivonultak a március 15-ei tavaszi népünnepélyre, melyet a szobornál tartottak meg. Az akkori időjárásnak megfelelően, jó idő volt. A gyerekek levethették a téli lábbelit, és mezítláb tehették meg a 3,5 km-es utat a vasútállomás közelében felállított honvédszoborig. Tekintettel arra, hogy manapság március 15-én igen ritka a meleg idő, így kétkedve fogadható el a mezítlábas vonulás. Barna János, aki annak idején iskolás gyerek volt, így adta tanúbizonyságát állításának:

„De bizony mezítláb mentünk. Elöl a gyereksereg, utána a tanítók. Mi húztuk a lábunkat a porban, hogy a tanítók orra alá füstöljünk. Hiába volt a figyelmeztetés, mi élveztük a tavaszi, meleg, poros utat. Kozma Béla tanító úr, akinek jó nagy pecsétgyűrűje volt, odajött hozzánk, és akkora barackot nyomott a fejünkre, hogy majd orra buktunk, és mindenjárt fel tudtuk emelni a lábunkat.”

Az évenként megismétlődő ünnepség minden a himnusz elénéklésével vette kezdetét. Ezt követően a tanítók egyike tartott beszédet.

Minden alkalommal egy feketehegyi ifjú elszavalta a Nemzeti dalt a szobor elől helyezett asztalról. Erre a feladatra egy jól megtermett ifjút kerestek. A választás leginkább a nagy Perlakiak egyikére esett. Amikor szavaláskor odaért az „itt az idő, most vagy soha” részhez, nagyon dobbantott a lábával. Egyszer oda is szólt egy közelben álló ember: „Csattog ám a bocskor, öcsém!” – mivelhogy ő is mezítláb volt.

A Szózat eléneklésével végződött az ünnepség, és kezdetét vette a népünnepély.

1914-ben elmaradt a szoborhoz való kivonulás.

1887-ben a szobor jellegjéül a következő idézetet választották:

„És álljon e domb a múltak jele
Kimélve bánjék a vész is vele.”
(Arany János, Tetétlen halom)

Hát nem bánt vele kímélve. 1922-ben lebontásra került. A hegyesi községháza pincéjébe vitték, várva a jobb sorsot. Az alapokba rakott téglákat Dudás Károly vette meg, aki a közelben épülő szállásán hasznosította azokat.

1941-ben egy nyélen álló kiegyenesített kasza helyettesítette az emlékművet, melyet léckerítés vett körül.

Feketehegy lakossága két éven keresztül még népünnepélyt tartott március 15-én a honvédsírok közelében, de a szobor a háborús viszonyok miatt nem került vissza a helyére.

Az 1945 utáni időkben a szobor kikerült a pincéből a községháza udvarára, és mellette lassan felhalmozódott a szemét. Végül az ötvenes években értékes ócskavasként eladásra került. Az eladásból származó pénzen a sportegyesület felszerelését egészítették ki.

Egyedül a négy bronztábla vészelté át az idők viharát Dévics Imre tanügyi tanácsos jóvoltából.

A szeghegyi németek sehogyan sem nyugodtak bele, hogy a csata elnevezése és a szobor nem az ő falujuk nevét viseli. A millenniumi ünnepségek közeledtével ásatásokat végeztek az egykor temető helyén, amely akkor már szőlővel volt beültetve. Megtalálták azt a helyet, ahol a sebesültek amputált végtagjai és a meghaltak földi maradványai nyugodtak. Elhatározták, hogy ők is felállítanak egy emlékoszlopot. A pénzt egykettőre össze is gyűjtötték, és az állomásnál lévő néhai honvédszobornál valamivel kisebb méretű emlékoszlopot emeltek. Lellelezésekor meg az utána következő években is, a feketehegyi presbiterium is elhelyezte saját koszorúját.

Sorsát tekintve, osztozott az állomásnál felállított honvédszoboréval. Nyomtalanul eltűnt, és a feledés homályába merült.



A másik szobor

PÉNZÜGY

Az 1785 utáni időkben, azaz a letelepedés éveiben általános pénztelenség jellemzte a lakosokat. Akinek volt is némi vagyona a régi lakóhelyén, azt a tömegek kivándorlás miatt csak áron alul adhatta el. Ekkor Kunhegyes minden ingó és ingatlanból nagy volt a kínálat. A házak felépítéséhez juttatott 12 forint és a házieszközök vásárlására juttatott 6 forint oly csekély összegnek számított, hogy abból házaiknak még a faanyagát sem vásárolhatták meg. Később a II. József által vezetett török háborúban a hadseregnak igen sok élelemre volt szüksége, melyet rekvírálás útján vásárolt fel a kincstár. A gabona és a jószág értékének csak felét fizették ki a népnek, míg a másik felére csak akkor számíthattak volna, ha a háború osztrák győzelemmel végződik. A harkok kimenetele igen válságos volt, s döntő ütközetre nem került sor, így a gabona ára is elúszott. Kezdetben a földjeik megműveléséhez a lakosok nem rendelkeztek kellő jószágállománnyal, s 1787 kedvezőtlen időjárása miatt kevés volt a termés.

1789 márciusában megszűntek a tehermentes évek, s vissza kellett szolgáltatniuk a község kasszírjának az addig kölcsönkapott gabonát, az életet.

Még ki sem heverték a lakosok a letelepedéssel járuló szegénységet, már is megkezdődtek a francia háborúkkal járó nélkülözések. A háború sok pénzt emészttet fel, nem győzték az arannyal s ezüstpénzzel. Ekkoriban kezdték meg pótolni a nemesfém pénzérméket papír bankókkal. A XVII. századig aranypénz volt forgalomban. Mária Teréziától 1857-ig a pénz egysége a forint lett, amely 60 krajcárthoz tette ki. 1 forint = 0,757575 g tiszta arany értékének felelt meg. Az aranypénz helyettesítésére ezüstpénzeket hoztak forgalomba, melynek értéke kétszer annyi volt, mint a forintnak. Ezek voltak a híres Mária Terézia-tallérok. 1867-ben készítettek utoljára ilyeneket.

1 egész tallér értéke 2 forint

1/2 tallér értéke 1 forint

Aprópénzek:

- 20 krajcáros
- 17 krajcáros
- 12 krajcáros
- 10 krajcáros
- 7 krajcáros
- 6 krajcáros
- 5 krajcáros
- 1 garas értéke 3 krajcár

A réz váltópénzek:

- 1 krajcáros
- 1/2 krajcáros
- filléres vagy batka = 1/4 krajcár

A letelepedés éveiben 1 pozsonyi mérő búza ára 2–2,5 forint, 2 forint 30 krajcár, 1 garásért 20–32 tojást lehetett kapni, egy pár liba 5–7 garas, egy pár csirke 7 krajcár volt.

A napóleoni háborúk kiadásainak fedezésére kezdték el nyomtatni a papírpénzt, ami rettenetes inflációt idézett elő. Hamarosan 1 pozsonyi mérő búza ára 80 forintra, az árpa 40 forintra ugrott fel. Egy krajcárért egy tojást lehetett venni. Az árak emelkedése kedvező volt a földművesek számára. Adósságaikat könnyen törölték, mert a terményekért sok pénzt kaptak. Az inflációnak azonban volt egy nagy átka is, hogy az adót csak ezüstforintban lehetett fizetni. mindenki ezüstforinthonz szeretett volna hozzájutni, mivel annak maradt meg csak a valódi értéke. A papír és ezüstforint között nőtt a különbség, így ha papírpénzzel fizetett valaki, akkor ázsiot kellett ráfizetnie. A háború vége felé már 100 ezüstforintért 1000–1200 forintnyi papírpénzt kellett adni. Az infláció megállítása végett a kinestár elrendelte a devalvációt, amely 1811. február 20-án lépett életbe, és a papírpénz értéke egyötödére csökkent. 100 forint helyett csak 20 forintot adtak, de azt is csak papírban. A 30 krajcáros rézpénz 6 krajcár, a 15 krajcáros 3 krajcár ért. A pénz bősége helyett pénzhiány állt be.

1817-ben még egyszer devalválták a pénzt. Akiknek az első devalváció előtt 100 forintja volt, annak a második után már csak 8, de ismét csak papírban.

Az ilyen váltószám (1 forint = 60 krajcár) igen nehézkessé tette a pénznemek átszámítását. Ha valaki eladt valamit, s az árujáért forintot, krajcár, garast is kapott különböző értékekben, akkor még a csizmáját is levehette, hogy ellenőrizze a számadást.

1857-ben kezdték a tízes számrendszer alkalmazni a pénznemek átváltásánál: 1 forint = 100 krajcár.

Az Osztrák–Magyar Monarchiában hivatalosan 1892-ben újabb pénznem váltotta fel a forintot. Szórványosan már előbb is használták a koronát, de ekkor vált nálunk is hivatalos pénznemmé.

1 korona értéke 0,304878 aranynak felelt meg, vagyis majdnem fele annyi volt az értéke, mint a forintnak. 1 korona = 100 fillér.

Az ingó és az ingatlan forgalmi értékek meghatározásában változó volt a forint és a korona átértékelése. Külön értéke volt az osztrák érc-forintnak és a pengő forintnak.

PÉNZHAMISÍTÁS

Nagyrovágó emberek mindig is szívesen vállalkoznak lehetetlenre. A hamis pénz forgalomba bocsátása szempontjából legtöbbre Bittlingmayer és társasága vitte. Feketehegyen egyszerűen csak Pitlinek hívták. Amikor a korona került forgalomba, szövetkeztek Papp Ferencsel, és beszereztek egy pénzhamisító gépet.

A hamisított pénzt forgalomba kellett hozni, ezért kerestek egy harmadik társat is, akit rábeszéltek, hogy vegye bérbe a nagykocsmát (az uradalmi kocsmát). Arra számítottak, hogy ott nagy a forgalom, és a hamis papírpénzt könnyen át lehet cserélni valódi bankjegyekre. A kocsmát Gutwein bérelte ki, aki igaz, hogy analfabéta volt, de a pénzhez nagyon értett. A két vállalkozónál, ha pénzbőség mutatkozik, nem lesz feltűnő, mivel mindenkor jómódú embereknek számítottak. Az sem lett volna kirívó, ha Gutwein rendelkezik nagyobb pénzösszeggel, mert az uradalmi-községi kocsmában volt a legnagyobb forgalom. A pénzverde pedig ontotta a pénzt.

Újabb ötletként rábeszélték Gutweint, hogy kereskedéssel is foglalkozzon. Sovány libákat vásárolt Szerbiában, s azokat kiadta tömésre a feketehegyi magyaroknak. A hízott libákat idős Balog Mihály baromfikereskedő továbbította Szabadkára. Bár a kiadásokat sehogyan sem fedhette le a tömött libák ára, nem törödött ezzel senki sem, mert mindenki jól járt. Nem a haszon volt a lényeg, az egyedüli cél az volt, hogy minél több hamis pénz kerüljön forgalomba.

A libákkal való kereskedés egyszerre csak gyanússá vált a törvény űrei előtt. A csendőrség titokban nyomozásba kezdett. Egy alkalommal Szőke őrmester azt az ajánlatot tette Bittlingmayernak, hogy mondja meg, ki a társa. Amennyiben eleget tesz ennek a felkérésnek, akkor



A nagykocsma

neki természetesen nem esik bántódása, s ha nem bízik a csendőrség védelmében, akkor pedig lehetővé teszik számára, hogy külföldre menjen. Bittlingmayer annyira azért ismerte a csendőrség fogásait, hogy letagadja a pénzverdét, és gyermekmesének nevezze az egészet. Esze ágában sem volt elárulni társait.

Bittlingmayer félt attól, hogy ugyanilyen ajánlatot tesznek ifj. Papp Ferencnek is. Egyáltalán nem volt biztos abban, hogy társa, a bőröt mentve, nem árulja el, s akkor ő marad majd nagy bajban.

Az előketérkező vasárnap id. Papp Ferenc és fiai, Imre és Ferenc elmentek a verbászi vásárra, hogy eladjanak két csikót.

A jószágra találtak is vevőt. Délben, amikor indulni akartak haza, ifj. Papp Ferenc mondta apjának és testvérének, hogy neki még van egy kis elintéznivalója, így ne várjanak rá, estig ő is hazaér. Nem gondolva semmi rosszra hazamentek, azzal a reménytel, hogy estig hazaér ifj. Papp Ferenc is. Hiába várták egész éjjel. A következő napon sem ért haza. Gyanút fogtak, és a csendőrjárörökkel kerestették. Harmadnapot követően éjszaka a csendőrok a kúlai határszélen egy leégett nádkunyhóra akadtak. Amikor tüzetesebben megvizsgálták, azt állapították meg, hogy egy féligen elégett emberi hulla fekszik az üszkös romok között. Elszenesedett kötél maradványa volt az illető nyakán. A felső

állkapcsából pedig a szemfog hiányzott. Ilyen leírással jelentették az esetet Pappéknak. Az azonosítás végett kivitték az édesanyát a gyilkosság helyszínére. Az anya a hullát megnézte és azt állította, hogy ez nem az ő fia. Hiába bizonygatták a csendőrök, hogy a hiányzó fog alapján nem lehet senki más, az anya hajthatatlan maradt.

Papp Ferenc eltűnése, a nádkunyhó felgyújtása és az ismeretlen hulla megtalálása felborzolta a kedélyeket, és már nemesak sugdostak, hanem hangosan is beszéltek a faluban a titokzatos pénzverdéről.

Tudomást szereztek a pénzcsináló gépről a hegyesiek is. Két hegyesi ember kapcsolatba lépett Bittlingmayerral, s közreműködését kérték, hogy nekik is szerezzen egy pénzverdét. Megegyeztek az árában és az időpontban. Bittlingmayer az állomás közelében levő szállásán egy hatalmas lánát telerakott ócskavassal, téglával, és a tetejére tett egy pár kopott klumpát. A megbeszélt éjszakán nagy titokban megjelentek a vevők. Kivették a kocsi kerekét, és csak úgy tudták hárman a lánát a kocsira felhelyezni. Kifizették a hatalmas összeget. A kocsiba visszatétek a kereket, és megindultak hazafelé. Rettenetesen kíváncsiak voltak, milyen lehet a masina. Felfeszítették a lánát, s akkor jöttek rá, hogy egy pár rossz klumpáért, ócskavasért és tégláért milyen hatalmas összeget fizettek.

Tisztában volt Bittlingmayer azzal, hogy a sok szóbeszéd eljut a csendőrök fülébe, és akkor számára befejeződött az élet. Felkereste az egykori betyárokat, Kónya Jábest és Balog Miska bácsit, hogy segítse-nek eltüntetni a pénzverdét. A két öreg betyár azt ajánlotta, hogy olyan rejtekhezre vigye, amely már megállta a próbát. Ők a betyárvárnál levő pincében évtizedeken keresztül rejtegették a lopott jószágot, de már előttük is évszázadokon keresztül rejtekhez lehetett. Sohasem jöttek rá a csendőrök, hol nyeli el a föld Feketehegyen Rózsa Sándor lovait. Elvitték tehát a gépet a betyárvár pincéjébe. Kónya Jábes és Miska bácsi most már nem betyárkodtak, de még néha egy-két birkát elcsaptak a világ szeme elől. Akkor is egy levágott jószág húsát tartották a hús pincében. Gutwein és Bittlingmayer nem bízott a betyárbechsületben, és éjszaka, amikor a két juhász kint legeltetett a határban, leszakították a partot, és a lezúduló föld bezárta a pincét. Évtizedek múlva is Kónya Jábes fia, István, ha átment a szomszédos Balogékhoz, és a pince felé fordult, mindig azt mondta kurtán: „Aj, de kár azért a vajdling húsért.”



*Még mindig látszik a helye a leszakadt partnak, ahol benn maradt
a sokat emlegett birkahús és a pénzcsináló gép*

Bittlingmayer tisztában volt azzal, hogy a csendőrség a nyomában van, ezért elhatározta, hogy kiszökik Amerikába. Azt tervezte, hogy az állomás közelében levő szállására kimegy, és ha megérkezik az éjfeli gyorsvonat, jegyváltás nélkül, az állomást megkerülve, felugrik a vonatra. Tudomást szerzett a csendőrség Pitli titkos búcsúzkodásáról. Bittlingmayer megvárta a sötétedést, és kiment a szállásra. Szőke őrmester és egy járórcsendőr távolról követte. A szomszéd szálláson levő bérésnek megparancsolták, hogy menjen át a Pitli szállásán lakó bérreshez, és a kutyákat zárják be az ólba. Az őrmester és a járőr Pitlit az ablakokon figyelte. Látták, hogy nem készül alvásra, hanem az asztal előtt ülve újságot olvas. Az újság alatt pedig a pisztolya állt. Ebből arra következtettek a csendőrök, hogy szökni készül a pénzhamisító. Ha hamarosan nem cselekszenek, kicsúszik a karmaik közül. Odamentek a konyhaajtóhoz, berúgták az ajtót, és elkiáltották magukat lövésre kész fegyverrel: „A törvény nevében!”

Bittlingmayer az újság alatt levő pisztolyért kapott, de abban a pillanatban mindenki csendőr puskája eldördült. A lövéstől a szobában ki-aludt a petróleumlámpa, így a két csendőr nem tudta, lövésük milyen hatású volt. A konyhaban levő priccs alá vetették magukat. Csak akkor

merész kedtek kibújni az ágy alól, amikor Bittlingmayer halálhörgését hallották. Mivel mindenki pénzhamisító eltűnt az élők sorából, lezártak tekintettelük a nyomozást.

Gutwein kocsmáros még egy évig, mintha mi sem történt volna, vásárolta a libákat, és azokat meghizlalva eladta. A nagykocsma bérletét nem újította fel többé. A Szeghegy és Feketehégy közötti téglagyárát 1906-ban korszerűsítette, és mint téglagyáros a továbbiakban gyanúltanul égette a téglát. minden január 1-jén zárszámadást készített. Ez annyiból állt, hogy a szoba ablakpárkányára rakta a különböző pénznemeket. Este, amikor besötétedett, a pénzcsomó magasságának megfelelően, húzott egy csíkot a palettán, megjelölve az évszámot. A meghúzott csíkok magasságából következtetett az elmúlt év eredményes gazdálkodására. Nappal a csíkok el voltak rejtve a spaletta mögött. De minden este, amikor meggyűjtötte a petróleumlámpát, és becsukta a spalettát, feltárultak előtte zárszámadásai, amelyek alapján felmérte, mekkora energiát kell még a téglagyár vezetésébe fektetnie. Anal fabéta létre a téglagyár felvirágzott.

Volt-e tudomása Gutwein téglagyárosnak arról, hogy mi lett a pénzverde sorsa, nehéz eldöntení.

Balog Miska bácsi, amikor már kikopott a betyárkodásból, és arról kellett gondoskodnia, hogy biztos fedél legyen a feje felett, elhatározza, hogy a nádtetőt cserepesre cseréli. minden éjjel egy zsákkal a hóna alatt, a temetőn keresztül, elment a veres Gutvány (Gutwein) téglagyárának területére, és egy málhára való cserepet csavart a zsákba, aztán a hátán elvitte hazához. Amikor már elegendőt gyűjtött, ledobta az elférgezedett nádat, és felrakta a cserepeket. Közben a juhászkodás megint felvirágzott, és a következő év tavaszán a gyapjúért annyit kapott, hogy könnyedén kifizethette a lopott építőanyagot. A pénzt besüllyeszítette a szűr ujjába, és lement Gutweinhez kiegyenlíteni a számlát. Ám mikor Miska bácsi előadta jövetelének célját, és kivetette a szűr ujjából a pénzt, Gutwein azt mondta: „El van ez már intézve, Miska.”

A kiszolgált betyár visszatette a pénzt az előbbi helyére, és elköszönt. Nem kérdezte meg, hogy milyen módon van elintézve, mert Miska bácsi nem szerette a pletykás szójúakat. Valószínűleg így egyenlítődött ki hallgatólagosan a pénzcsináló gép elrejtése körüli számadás.

Az első világháborúban a kiadások fedezésére megindult az állami pénzverde, és egyre több papírpénz került forgalomba. A kormány a túlzott infláció elkerülése végett pecsételte a pénzt. Az infláció mértékének megfelelően, a pecsételésre elvitt pénzből levonták a pénz-

romlás százalékát, a többire pedig rányomtak egy kör alakú pecsétet. A pénzpecsételő bizottságnak igen sok munkája volt, s így sok pecsét nem is volt tökéletes, el sem lehetett olvasni a feliratát. Elterjedtté vált, hogy a lakosok nem vitték be az összes pénzt, hogy ne vonjanak le belőle semmit. Az otthon maradt bankjegyekre pedig, egy megfelelő vastagságú csutkát eltörve, pecséteket nyomtak. A hamis pénzt elkeverték a többi közé, és értékesítették.

A katonaság, élelmiszer beszerzése céljából, rekvírálásokat végzett. Házról házra járt, felkutatva a lakások minden zegzugát. Amennyiben talált valahol gabonát, azt elvitte, és maximált áron fizette ki. Aki csak tehette, elrejtette gabonáját, lehetőleg úgy, hogy ne találja meg a bizottság. Németék, mint cséplőgép-tulajdonosok, a végszomszéd fala mellé tették a zsákokba szedett gabonát. Az utcán figyelték, mikor kezdi meg az utca végén a bizottság a rekvírálást. Az őrködő Német András jelt adott, és a benn levők átdobálták a zsákokat a szomszédba. Amikor a rekvírálóbizottság elment, akkor meg visszahajigálták, és elhordták a fészerbe.

Az ilyen módon megmentett gabonát később többszörös áron lehetett értékesíteni. A pénzbőséget a kormány úgy próbálta elkerülni, hogy hadikölcsön jegyzésére ösztönözte az embereket. Azt ígérte, hogy a háború sikeres befejeztével busás kamattal kapják vissza pénzüköt. Pont úgy kapták vissza, mint a II. József idejében elvitt gabona árát is, sehogyan sem.

Ugyanakkor kedvező kamatláb mellett a lakosságnak hadikölcsönököt osztogatott, azt állítva, hogy segíteni akarja a tőkebefektetést.

Ubornyi János gabonakereskedő nagy mennyiségi kölcsönt vett fel, hogy magtárat építsen. Mire megkapta, mindennek felment az ára. Az ácsok már a tetőszerkezetet készítették, amikor Ubornyi siettetni kezdte a munkálatokat, azt ígérve, ha kész lesz, bárányt fog vágni. Az egyik ács, az öreg Végső, megjegyzést tett: „Megellik az akkorára.”

Amikor a vállalkozás kifizetésére került volna sor, épp pecsételték a pénzit. Ubornyi rengeteg pénzt vitt be a hivatalba, amelynek értéke pecsételés után igen nagy mértékben csökkent. Kifizette a kőműveseket, az ácsokat, de a cserépre már nem futotta. Nem is kellett, hiszen nem maradt pénze gabonavásárlásra sem. Így lett Ubornyi Jánosból Milliomos Ubornyi.

1923. január 1-jén a koronát dinárra váltották át. A beváltás alkalmaival 4 korona 1 dinárt ért. A pénz mennyiségi értéke egynegyedére csökkent. A vásárlóérték azonban hamarosan másként alakult. Az árak rövidesen a koronaárak szintjére emelkedtek. A beváltást követő évben 1 mázsa gabona 450 dinár volt, sőt pár nap alatt 500 dinárra emelkedett.

A falusi, így a feketehegyi lakosok jövedelmi forrásának mértékét a gabona árának változása határozta meg. Az általános gabonaárban egyik évről a másikra 50%, sőt 100% különbség is mutatkozott. A tavaszi és őszi búzaár ingadozása egy éven belül néha elérte a 400% árváltozást is.

év	búza	liszt	kukorica	pénznem
1923	400	700	300	dinár
1924	350	500	240	dinár
1925	300	500	160	dinár
1926	220	450	100	dinár
1927	220	420	121	dinár
1928	320	450		dinár
1929	270	390		dinár
1930	180	300		dinár
1931	130	255		dinár
1932	160	300		dinár
1933	120	200		dinár
1934	120	200		dinár
1935	120	200		dinár
1936	110	200		dinár
1937	120	250		dinár
1938	220	320		dinár
1939	150	250		dinár
1940	210	297		dinár
1941	30	77		pengő

Ilyen feltételek mellett egyesek meggazdagodtak, míg mások elszegényedtek.

Nem egy esetben fordult elő, hogy a szomszédos szántóföldet a mezsgyés gazda szerette volna megvenni. Nem volt pénze, ezért egyéves határidőre kölcsönt vett fel. A bevetett földet learatta, a termés árából pedig kifizette a tartozást. Aki egy évvel később hasonló módon vásárolt földet, szintén abban reménykedett, hogy majd ő is könnyen törleszti a tartozást. A gabona ára azonban nagyon zuhant, mire a váltó határideje lejárt. Így nemcsak a kölcsönre vásárolt földet kellett áruba bocsátani, hanem még a sajátból is el kellett adni, hogy kifizethesse adósságát.

A két világháború közötti időben szokássá vált, hogy némely gazdák csépléskor áadták a búzájukat a gabonakereskedőnek. Vagy spekulációból, vagy azért, mert más terveik voltak, és megfelelő gazdasági erővel rendelkeztek, nem vették fel a gabonáért járó összeget. Amikor a termelő úgy gondolta, hogy a gabona árának alakulása számára kedvező, akkor jelentkezett nyugtájával, és a kereskedő kifizette azt.

Az árak alakulása miatt gabonakereskedéssel foglalkozó üzletemberek vagy meggazdagodtak, vagy úgy jártak, mint Lódi Lajos, aki 1929-ben, csépléskor felvásárolta a gabonát. Hamarosan eladta a tőzsden, azt remélve, hogy jó üzletet kötött. A termelők azonban csak tavasszal jelentkeztek pénzükért, amikor a gabona még drágább lett. Így hát megingott Lódi Lajos alatt a talaj. A következő évben csépléskor még mindig drága volt a gabona, így a termelők mindenjárt fel is vették a búzáért járó összeget. Lódi Lajos azonban azt várta, hogy a gabona ára tavasszal magasabb lesz. Várakozása hiábavaló volt, mert Amerika korlátlan mennyiségben szállította az olcsó búzát. Végül is olcsón adta el a nagykereskedésnek. Ez az áruhullámzás felemészítette tőkepénzét és 100 lánc földjét. Árvérestre került a földje, a szép nagy lakóháza és a gabonaraktára is.

Ettől még kirívóbb esetnek számít a Sárossy család esete.

Sárossy József maradéki gazdálkodó 1910-ben a 4000 holdas grófi Peacsevics-birtok mellett megvette a Ladislavci Kalaperka 145 holdas pusztát a vele járó gazdasági épületekkel és kastéllyal. Az egy tagban levő birtokhoz tartozott még 55 hold szántó és 10 hold szőlő. Ezenfelül Dobrdzsában, amely akkor Bulgáriához tartozott, 100 lánc szántóföldet vásároltak a török bégől.



Sárossy József

A zaklatások elkerülése végett az öreg Sárossy 1921-ben kénytelen volt hét fiával, négy menyével és négy unokájával eladni a pusztát, és valahol Bácskában vásárolni földbirtokot. Az újságban olvastak egy hirdetést, hogy báró Tománovics Viola árulja 500 holdat kitevő birtokát. A Tománovics-birtok 9 000 000 koronára volt értékelve, de sehol sem találtak nagyobb birtokot. Hamarosan eladták Maradékon a pusztát, a szőlőt, a szántóföldet és a felesleges jóságokat. 17 000 000 korona készpénzt kaptak így kézhez. Mire Sárossy József megérkezett a pénzzel, az akkori agrárreform miatt, elvették Tománovics Violától a birtokot.

Tekintettel arra, hogy a kiszemelt birtokot nem vehették meg, Feketicsen az akkori időben eladásra kerülő házak közül a legnagyobbakat mind megvették, hogy pénzük értéke el ne vesszen. 1922 májusában az egész család Feketicsre költözött.

További befektetésként megvették a Welker-féle nagymalmot is 5 000 000 koronáért. Tehát 1922-ben újabb tábla került a nagymalomra Sárossy testvérek címmel. Sárossy István nem társult a malomba.

Hamarosan eladásra került a Józsa-féle kismalom is, melyet szintén a Sárossy testvérek vették meg 2 000 000 koronáért, azzal, hogy fele része Sárossy Istváné, fele része pedig a testvéreké. Így tehát a testvérek a földművelésről áttértek a malomiparra. A terményárak változása katasztrófális következményekkel járt az újdonsült malmosok számára.

1924-ben, csépléskor 400 dináráért vásárolták fel a búzát. Az újvidéki tőzsden csak úgy lehetett lisztet eladni, ha az egész évi búzamennyiséget ott vásárolták fel. A tél folyamán a gabona ára csökkent, s vele együtt a liszté is. A megőrült gabonából készült liszt ára 400 dinárra csökkent. A dinár valorizációja miatt a következő év tavaszán a búza ára 100 dinárra csökkent. Ezt a súlyos gazdasági válságot már nem viselhették el, hiszen ekkor nem akarta egy gazda sem a búzájáért járó összeget felvenni, hanem összel, amikor a búza ára ismét 400 dinár lett. A malom tulajdonosok fizetésképtelenekké váltak, és csődbe jutottak. A termelőkkel 25%-os tériményben egyeztek ki. A termelők ebbe sanyarúan mentek bele, pedig tulajdonképpen ez volt a búza reális ára. A csődtörvény kényszerű egyezség alá helyezte a halmot, és ekkor a Sárossyak már csak mint bérlöök vezették azt. Szepesi ügyvéd volt a kinevezett ügykezelő. A csődeljárást három bíró és kilenc ügyvéd két év alatt hajtotta végre. A malmot, a házakat, a házakban levő összes ingóságukat elárverezték. Öt év alatt a gabonaár változása felemészette a 17 000 000 koronát, az összes jóságot, a kutyákon és macskákon kívül. Sárossy Józsefnek és fiainak, a szó szoros értelmében az maradt, ami rajtuk volt.



A nagymalom

A malmot Welker és társai vették meg.

A Sárossy család nem vehette meg a Tománovics-birtokot, mivel az agrártörvény Tománovics György vagyonát államosította. Lánya, Tománovics Viola, férjhez ment Kiss Károly kishegyesi földbirtokoshoz, így mint jugoszláv állampolgár egy év múlva ismét birtokba vehette az apai örökséget. Viola hamarosan 70 lánc földet bocsátott áruba. Welker a malom eladásából származó pénzét a 70 láncnyi föld megvételére fordította. Amikor a Sárossy-malom a csödtörvény folytán eladásra került, eladták a birtokot. Pénzét, mint társ, a malomba fektette, és gabonát vásárolt. Az őszi és tavaszi gabonaár ingadozásából oly busás összeget gyűjtött be, hogy amikor Kishegyesen Kiss Károly földbirtoka eladásra került, azt is megvásárolta.

A gabonaár változása a Sárossyakat tönkretette, viszont Welkert nagybirtokossá emelte.

A Sárossy testvérek közül egyedül Istvánnak sikerült némi vagyont megmentenie a maradéki birtokból. A kismalom 50%-a az övé volt, így a csődeljárás a motoros kismalomra nem vonatkozott. Két év múlva a malomban tárolt hordónyi nyersolaj kigyulladt, és a malom leégett. Mivel biztosítva volt, kárterítést kapott. A kárterítésből kapott pénzen 12 hold földet vásárolt, és csak neki maradt meg a háza.

1929-től kezdve a gabona ára csökkent, és hiába várták a parasztok, hogy az évek műlásával majd ismét eléri a gazdasági válság előtti szintet. A magas állami adók súlyos terheket róttak a földművesekre,

és gyakorivá vált az adó árverés útján való behajtása. 1940-ben a dinárt pengőre váltották. A beváltási arány 10:1-hez, vagyis 10 dinárt 1 pengőre váltották. Az árak azonban közel sem ilyen arányban alakultak, hiszen a búza ára nem 21, hanem 30 pengő. Hamarosan ugyanaz a helyzet állt elő, mint 1923-ban, a koronának dinárra való átváltásakor.

Ráadás külön mese nélkül:

65 dkg kenyér ára: 1993. dec. 22-én 9 500 000 000 dinár

 1993. dec. 27-én 130 000 000 000 dinár

Egyheti tanári nyugdíj: 1993. dec. 23-án 500 000 000 000 dinár

 1993. dec. 29-én 10 500 000 000 000 dinár.

December 24-étől az inflációs növekedés óránként 20%-os volt.

Egy év leforgása alatt az évi infláció elérte az 1 000 000%-ot.

Az év folyamán denominálták a pénzt: 1993. december 31-én kilenc nullát töröltek, három hónappal korábban hat nullát. Az év végén használható papírpénzek az 5, 50 és az 500 000 000 000 (ötszázmilliárd) értékű pénznemek voltak.

EGY KIS STATISZTIKA

A LAKOSSÁG SZÁMARÁNYÁNAK VÁLTOZÁSAI

A XVIII. század közepétől kezdődően a töröktől visszafoglalt területek bőségesen kielégítették azok igényét, akik ősi földjeiken nem találtak elegendő feltételt létfenntartásukhoz.

Bácska területén, a török hódoltságot követően, néptelen pusztaság maradt vissza. Az egykor virágzó vidéken a százötven település szinte teljesen megsemmisült, amikor a települések nevei után kutattak, csak ötvenhatot tudtak jegyzékebe venni.

A települések kétharmadának még a neve is eltűnt. Bácska betelepítésére a Balkántól egész a Rajna vidékéig toborozták a lakosságot. Mivel a török veszedelemmel számolni kellett, hiszen a Duna–Száva vonalától délre még a Török Birodalom terjeszkedett, elsőbbséget élveztek a szerb telepesek. Mária Terézia telepesei Németországból származó katolikusok voltak. II. József türelmi rendelete tette csak lehetővé, hogy reformátusok is letelepedjenek Bácskában.

Az udvari kamara toborzása cseh, morva, szlovák, ruszin, olasz, francia, sőt spanyol telepesekre is kiterjedt, csak éppen a magyarok visszatelepedését tekintette nemkívánatosnak.

A százötven évig tartó török hódoltság teljes egészében megváltoztatta a déli vidék arculatát. A török elől elmenekült magyar lakosság helyére szerb telepesek érkeztek. Ekkor változott meg Feketeegyháza neve és a nemzetiségi összetétele is. A települést saját nyelvükre fordítva, Feketicsre keresztelték. Így került egyazon település az adózatási jegyzékbe kettős néven. A török, mint pontos adminisztrátor, Feketehegy néven jelölte meg a defterekben, míg a kalocsai érsekség a saját adózó lajstromában Feketics néven tartotta nyilván ezt a Krivaja mentén elterülő községet.

A magyar telepesek leköltözése Bácskába nem nevezhető teljes egészében legálisnak, hiszen azt a bécsi kamara nem istápolta. Több-

nyire a földesúr kezdeményezésén múlott egy-egy magyar település létrejötte. A föld megműveléséhez szükséges volt a munkáskéz. A földesúr Magyarország területén igyekezett kellő számú telepest biztosítani birtokára. A másik települési forma jellegzetes megnyilvánulása a kunsági magyarok önkezdeményezése volt. Annak tudatában, hogy Európának szinte minden sarkából érkezhetnek telepesek Bácskába, úgy gondolták, ezt a lehetőséget ök is kihasználják. Ötletük nem bizonyult irreálisnak, s II. József volt oly kegyes, hogy nem utasította vissza kérésüket, pedig Feketehegy, Moravica és Pacsér-puszta betelepítése nem illett a bécsi kamara terveibe.

1785-ben Feketehegyen minden telepes, jászgállományának vagy a családtagok számának megfelelően, megkapta a szükséges életteret (telket, földet). Az elkövetkező néhány évben még az iparosok, a zselérek, a bérések számára is volt lehetőség a betelepülésre. Ez azonban hamarosan beszűkült, és a közösség telítetté vált. A későbbiek során elég volt egy-két gyenge termésű év, és sokak már nem tudták biztosítani a létfenntartási feltételeket.

Elenyésző volt azoknak a száma, akik legális úton keresték a jobb megélhetést. 1786-ra befejeződött a déli vidékek betelepítése. A település helyét csak engedéllyel lehetett biztonságosan elhagyni. Csáti Mihály sokgyermekes telepes, a családtagok számára való tekintettel, 1/4 szesszió (15 hold) földet kapott. Jászgállománya nem volt, így arra a meggyőződésre jutott, hogy nem lesz ura a földjének. A kincstár által juttatott kölcsöngabonát a kasszírnál megtérítette, tartozásait ki-egyenlítette, s 1817-ben útlevelet kért a jegyzőtől, hogy letelepedjen a Dunántúlon. Varga Mihály bíró és Császár János jegyző kiállították a szabályos útlevelet, amely lehetővé tette az elvándorlók biztonságos haladását az ország területén.

Eleinte azok a családok, akiknek nem voltak biztosítva létfenntartási feltételeik, este lakásaiakban meggyűjtötték a zsírmécsest, s szép csendben, ki gyalogosan, ki kocsin, kiosontak a faluból. Meg sem álltak, míg át nem értek a Tiszán. Bánátot csak 1778-ban csatolták vissza Magyarországhoz, addig a Bécsből kormányzott kincstári tulajdonát képezte. Ott még minden telepes bőven válogathatott a számára legmegfelelőbbnek vélt üresen álló telkek közül. A XIX. század elején már egyre csökkent az ország útjain telephelyet keresők száma.

A vándorlónak útlevéllel kellett rendelkeznie, amelyen fel volt tüntetve a neve és lakhelye, ezenkívül egészségi állapota és úticélja is. Ennek birtokában mehetett csak meghatározott vidéken át, „kézi munkái által élelmét keresni”.

A kiadott útlevelek számát befolyásolta az időjárás mezőgazdasági termelésre tett hatása. Az 1830-as évekbeli gyenge termés miatt sokan adósságokba keveredtek, amelyek kifizetésére kevés kilátásuk volt, ezért el akarták hagyni a községet. Az előljáróság igyekezett megszabadulni a felesleges munkaerőtől, így még az adósságok visszafizetéséről is lemondott.

1863-ban olyan gyenge termés volt, hogy a rászorulók kénytelenek voltak ínségkölcsont felvenni. A kölcöngabonát a következő években kellett volna visszaszolgáltatni. Az előketérben azonban nemcsak a termés volt gyenge, az időjárás is kedvezőtlen volt. Hiába várták sorsuk jobbra fordulását, sehogyan sem következett be. 1869-ben a földnélküliek zöme elköltözött más községekbe. Az egyház nyolcvanhat egyénnek törölte a párbér fizetését, mivel már nem laktak a helyiségekben. Az elköltözöttek még 1895-ben sem fizették vissza az ínségkölcsont, s nem volt rá esély sem, hogy a község behajtsa rajtuk, hiszen sokan már nem is voltak az élők sorában.

A lovakkal rendelkező gazdák 1864-ben arra fanyaladtak, hogy vidéken vállaljanak gabonanyomtatást. Többen Szerémségen próbáltak szerencsét. Hogy minél jóvedelmezőbb legyen a távolban eltöltött idő, a szájhagyomány szerint rigókat és varjakat gyűjtötték az erdőben, és árpakenyeret ettek, de abból is csak keveset. Az alvásra lefektetett gyermek könyörgött anyjának egy kis árpakenyérért. Hiába volt a kérés, mert a válasz csak az lehetett: „Aludjál, és álmodjál szépeket.” Akik a nyomtatásban nem vettek részt, mivel nem rendelkeztek igavonó állattal, összel kendertörést és tilolást vállaltak vidéken. A feketehegyi kenderkötők szívesen látott munkások voltak Temerinben. Természetesen munkájuk fizetségeként gabonát kaptak.

Jellemző volt a tősgyökeres feketehegyiekre, hogy inkább mentek vidékre nyomtatni, kendert törni, a szenttamási határba részre aratni, kukoricát felesbe kapálni, de a tehetősebb szessziós gázdákhoz soha el nem szegődtek bérésnek. A XX. században is inkább kivándoroltak Németországba és Amerikába dolgozni, de idehaza a szállásokon nem béreskedtek. A szállási bérerek főként kishegyesi családok voltak, mind a németeknél, mind a magyaroknál.

A századfordulón egy szeghegyi tanító kapcsolatba lépett a németországi földbirtokossal, ezzel lehetőség nyílt arra, hogy évente, húsvéttől karácsonyig hatszáz földnélküli kimenjen Németországba. Karácsonyra rendszerint hazajöttek. Kivételes esetnek számított Balog Miska bácsi esete, akinek a két csendőr meggyilkolása elég okot szolgáltatott arra, hogy nyolc évig ne jöjjön haza.

Németországi munkavállaláskor leginkább az egész család együtt ment. Ha kihúzott egy szezon a földnélküli, akkor hazajövet fél hold földet vásárolhatott. Ha még egy évet lehúzott, akkor még fél hold birtokosa lehetett. Ez hihetetlenül nagy vagyonnak számított, hiszen ekkor már nem volt szükséges, hogy a továbbiakban részre arasson vagy kapáljon. Biztosítva volt az évi kenyérnekvaló, és a hízonak is jutott takarmány.



Emlék Németországból

Ha valakinek nem volt háza, az bizony három szezon is végigdolgozott, de ekkor már biztos fedelel érzett a feje felett. Nem is ment többször Németországba. Úgy mondták, hogy csak a „kuntagot” (Guten Tag) kell tudni, az „atyőre” már nem lesz szükség. Őket bizony nem látja többet a sováp.

A feketehegyi magyarok megelégedtek az 1 holdnyi vagyonnal, hiszen ezáltal az alapvető élelmük biztosítva volt. Sem a jövedelem, sem a kiadás fogalmát nem ismerték. A földet valamelyik ismerős lovával műveltek meg, a számlát pedig gyalogmunkával egyenlítették ki. Télim bekészítettek egy banda gyékényt, s ha olyan volt a kilátás, hogy boltba kellett menni, előzőleg megkötöttek néhány szakjtót, és azzal vásároltak a Gyuri-boltban. Mindig csak annyi szakjtót kötötték, amennyi éppen kellett, nem halmozták fel.

Ha bérésnek álltak, akár a Tománovics-pusztára, akár valamely gazdához, azt sem végezték életük végéig. Egyik évben megvették a subát, a lópokrócot, azután vettek egy rossz kocsit, majd végül egy-két lovat. Ha már addig jutottak, beköltöztek a faluba, s az első években harmadába, majd később felesben vállalták mások földjének megmunkálását.

Az első világháborút követően erős agitálás kezdődött az Amerikába való kivándorlásra. Vándormozik toborozták előadásaikkal a kivándorlókat. Bemutatták Amerika természeti szépségeit. Bölénycsordákkal, ásítózó oroszlánokkal, ragadozó tigrisekkel, óriáskígyókkal csábították a lakosokat. Az mit sem számított, hogy hol élnek ezek a gyönyörű állatok. A hatás nem maradt el. 1925-ben Kishegyesről száz-tíz, Szeghegyről kétszázhúszonhárom, Feketehegyről száznyolcvan család vándorolt ki Brazíliába.

1925. március 22-én húsz család, összesen kilencvenhét személy hagyta el a családi fészkét. Az induláskor istentisztelettel búcsúztatták a kivándorlókat, s harangoztak, mintha meghalt volna valaki. A lelkipásztor és a presbitérium tagjai kikísérték őket az állomásra. Sokat-tól akkor mondtak örökre búcsút. A magyarok némelyike São Paulo városában, míg mások onnan 900 km-re, az öserdő tőszomszédságában telepedtek le. Az újonnan létesített településüket Árpádfalvának nevezték el.

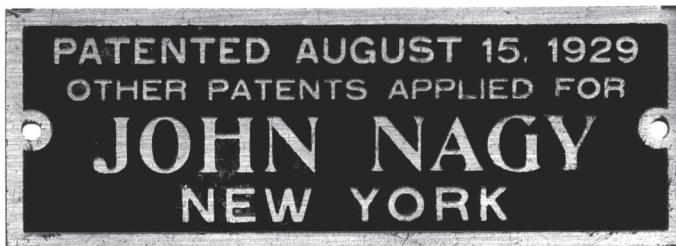
Nem mindenki számára volt Amerika a korlátlan lehetőségek hazája. A honvágy erősebb volt a dollár csillogásánál. Amikor összegyűjtötték annyi pénzt, hogy kifutotta a hajó és a vonatjegy költségeit, sokan márás búcsút intettek Amerikának. Otthon egy ideig még feszítettek az amerikai díszes öltözékben, a szomszédokkal az onnan hozott tölcseres gramofonra táncoltak, de a dollár hamarosan elfogyott, és a legjobb esetben is csak egy kisebb házat vehettek.

A kivándorlók között szép számmal akadtak német lakosok is. Őket Amerikában már a kikötőben várták és támogatták honfitársaik. Főleg a gyapjukötőiparban helyezkedtek el, ahol jó fizetés volt. A megkeresett dollárokat hazaküldték, s hozzátartozóik földeket vásároltak. Ők sem akartak örökre Amerikában maradni. Amikor a földbirtokuk fel-szaporodott 15–20 holdra, s rajta felépült egy szállás, akkor a faluban még egy tekintélyes amerikai házat is építettek. Nem is maradtak tovább külföldön.

Szinte mindegyikük hazajött gazdálkodni.

Az Amerikába vándorolt magyarok közül csak kevésnek sikerült annyi dollárt összegyűjenie, hogy némi vagyonra tegyen szert hazai földön.

Nagy János, amikor kivándorolt, úgy hozta a sorsa, hogy egy chicagói vágóhídon kapott munkát. Az akkori időben ott negyvenhétezer disznót, tizenhétezer marhát és tizenegyezer juhot vágtak le naponta. Egy disznó feldolgozása minden össze tizenhat percet igényelt. Nagy János a füstölőrészlegnél dolgozott. Sokat kínálódott a füstölő ajtajának nyitásával és csukásával, míg végre megtalálta a zárás sajátos módját a maga készítette zárral. Nem rejtette véka alá találmányát, hanem szabadalmaztatta.



Találmánya kedvező fogadtatásra lelt, és annyi pénzt kapott érte, hogy kifutotta a hajójegyét, sőt a falu közelében vásárolt öt hold földet is. Még egy új tanyaépület felépítése is belefért a költségvetésbe. Esze ágában sem volt visszamenni a korlátlan lehetőségek országába.

Itthon sem ült tétlen Nagy Jani. Kieszelte, hogy szélkerékkel fejleszt áramot és őröl gabonát. Találmánya tökéletesítése közben sajnos elköltözött az elők sorából, és a továbbiakban nem akadt olyan, aki befejezte volna munkáját.

A harmincas években, Nagy János sikérén felbuzdulva, minden csavartabb eszű feketicsi valami nagyot akart alkotni. minden ügyesebb iparos az örökmegmozgó feltalálásában reménykedett.

Papp Ferkó bácsi a bokorra ültető kukoricavető gépet okoskodta ki. Hóna alá vette a fából készült szerkezetet, és meg sem állt Chicagóig. Nagy reményekkel utazott ki az akkori világkiállításra, de még nagyobb volt a meglepetése, amikor meglátta a kétsoros, lóvontatású, amerikai kukoricavető gépet. Kétsége azért nem esett. Egy hónap után, amikor elfogyott a pénze, táviratot küldött Feketicsre: „Adjatok el egy fertály (10 lánc) földet, haza akarok menni!” Úgy is történt. Egy évre rá, hogy hazaért, a nagyobb gazdák már amerikai vetőgéppel vetették a kukoricát.

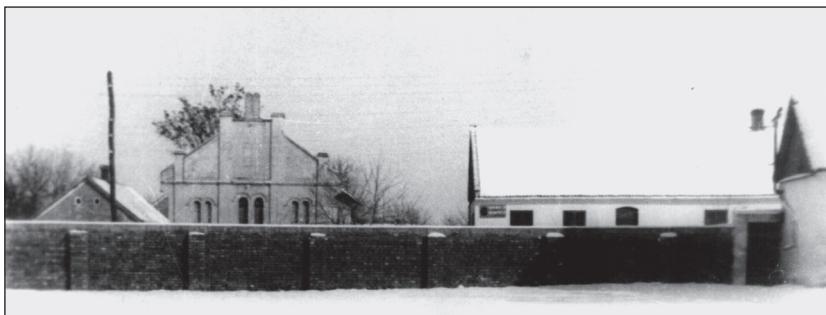


*A világraszólóra tervezett kukoricavető gép hazatért,
és szép álmokat aluszik a padlás mélyén*

Feketehegyi ember nem szívesen hagyta el ősi földjét. Ha szőlőmunkásnak állt, a munka vasárnap délutántól szombat estig tartott. minden héten gyalogosan megtette az utat, amíg a szezon tartott, de minden héten hazatért. Ha Németországban vállalt munkát húsvéttől, karácsonykor mindig otthon volt. Hetekre szóló kubikosnak sohasem szegődött el.

A lakosság létszámának komolyabb változására kiköltözés miatt csupán két alkalommal került sor: az 1860-as években, amikor éhínség tombolt a vidéken a nagy szárazság és a vele járó gyenge termés miatt, valamint a két világháború közötti időben a zsidóellenes megtorlás végett. Az izraeliták a népszámlálás adatainak begyűjtésekor magyar nemzetiségünek vallották magukat. Lélekszámból így pontos kimutatást nem nyerhetünk, de biztos, hogy jelentős arányban voltak jelen a falu közösségeben. Az idők folyamán külön zsidó iskolát tartottak, templomuk és lelkészük volt. Nem sokkal később, már 1943-ban arra kényszerültek, hogy elhagyják a települést a Kulturbund tagjainak állandó zaklatásai miatt. 1943-ban a zsidó házak ablakait be kellett deszkázni. Hiába üvegezték be, a következő éjjel újra beverték azokat. Üzleteiket úgy kísérleték meg megmenteni, hogy megegyezéses alapon áadták magyar kereskedőknek. Biztonságosabbnak vélték a városi közösségekben észrevétlenül átvészelní a háborúval járó viszontagságot.

kat. Az üzlet bérítőitől kapott csekély jövedelméből tengették életüket, de végül sem az Újvidéken, sem a Szabadkán meghúzódott zsidók nem tudták elkerülni sorsukat, mindenkorban a német haláltáborokba kerültek. A háború végeztével egyetlen család sem tért vissza szülőfalujába. A túlélők Izraelbe vándoroltak, és a magyar családokkal csak levelezés útján tartották a kapcsolatot évtizedeken keresztül.



A zsidó templom és a valamikori iskola Német Miklós udvarából

A második világháborút követően a megélhetés biztosítása végett tömegesen vállaltak munkát vidéki városokban. A munkahely és a családi otthon között ingázott a lakosok jó része. Az év minden munkanapján, télen is és nyáron is, hajnalban gyalogosan ötvenen–százan karavánokat alkotva ballagtak a nyári úton az állomásra, majd délután négy órakor ugyanazt az utat tették meg vissza is, hogy az éjszakát családi otthonban tölthessék. Hiába voltak fuvarosok, vagy később hiába szállította autóbusz az utasokat, nem költöztek erre a már megkeresett pénzükön. Emlegették is az ősöket az állomás távolsága miatt.

A idegenben való munkavállalásra azért kényszerültek, mert megszűnt a munka a két téglagyárban. A két malom felszerelése elkerült Szerbiába, a kenderyár leállt, és a Balkán legnagyobb kenderyárába olvadt be Kishegyesen. Az asztalosüzem sorsa is megpecsételődött. A leépítés miatt mindenki, akik korábban az iparban keresték kenyerüket, vidékre kényszerültek. Kezdetben csak dolgozni jártak, de később sokan megunva az ingajáratot, családostul elköltöztek.

A telepítés évében a kétszáztizenegy család létszáma kilencszáz-hatvanhárom fő volt. Átlagosan minden család négy tagot számlált. A II. József által végzett népszámlálás szerint három évvel később a lakosok száma már ezerháromszázötvenre szaporodott. A hirtelen növekedést az utánatelepülők serege idézte elő.

A következő népszámlálási adatok az 1805-ös évre vonatkoztak, amikor a lakosok száma ezerötszázra gyarapodott. Ekkor a település minden lakosa magyar nemzetiségű volt. Az elkövetkező években mindenki által felszínre került a szomszédos német településekről Fekete-hegyre való beszivárgás óhaja. Végül Détsi Dániel jegyző álnoksága szabad utat nyitott a néretség számára. Kezdetben a libalegelőn telepedtek le, majd az évek folyamán egyre több lett az általuk lakott ház a Szeghegy felőli falurészen.

1857-ben a falu összlakossága háromezer-nyolcszázötvenegy volt, ebből kétezer-hétszáztizenkilenc magyar és kilencszázkilencvenhat német ajkú. A település első évében egyetlen izraelita telepedett le az öslakosok mellett. Az izraeliták száma az idők folyamán állandóan növekedett, s ekkor már százharminchakra szaporodott. Az ősi tiszta magyar közösség így vált vegyes ajkúvá. Már ekkor kialakult a magyarság és a németek közötti 2/3:1/3 számarány, és ez így rögzült egészen 1944-ig.

1941-ben a lakosság összlétszáma ötezer-százhatvannyolc. Hárrom-ezer-négyszázötvennyolc magyarral szemben ezerkétszázkettőt tett ki a németek száma. A két világháború közötti időben Újfalu lakosságát szerb ajkú dobrovoljacok alkották. Ők a statisztikai kimutatásokból kimeradtak, mivel az adatgyűjtés időszakát megelőzően Újfalu lakosait internálták, és a második világháború végéig Sárváron voltak gyűjtőtáborban.

Szembetűnő, hogy a zsidóság kimeradt a népszámlálási adatokból. A helyben lakó németek 99%-a a Kulturbund tagságához tartozott. 1944 októberében, amikor Vorosilov marsall vezetésével az orosz csapatok Törökbecsét ostromolva hídítőt építettek, a néretség vezetői és a jobb módon németek kocsikra szállva elhagyták a falut, és Németországba igyekeztek. A visszamaradt német lakosok a sorsukra maradtak.

1944 decemberében a szomszédos Szeghegyen a nemzetközi úttól nyugatra eső falurészről a még ott maradt lakosokat áttelepítették a keleti részbe. A kiürített területet drótkerítéssel vették körül. A németek ekkor még nem is sejtették, hogy pár hétközött fog létesülni Szeghegyen. 1945 januárjában a németek a drótterítés mögé kerültek. Feketicsen csupán három német család maradt, akik az elmúlt két évtized alatt ellent tudtak állni annak a nyomásnak, hogy a Kulturbund tagságával azonosuljanak.

A néretség lágerbe való áttelepítése miatt az ekkor már Feketicsnek nevezett község lakosságát majdnem teljes egészében magyar ajkúak lakták. A kiürített házakba az elkövetkező évben főként Crna Gorából érkezett telepesek költöztek be.

1948-ban éri el a település a legmagasabb létszámát, az ötezer-nyolcsázhatvannégyet.

Nemzetiségi összetétel szerint legtömegesebbek a magyarok négyezer-hatvanötössel, öket követik a crnagoraiak ezerháromszáznegyven-hárommal, majd háromszázhetvenhéttel a szerb ajkúak.

1953-ban a lakosság létszáma csökkenő tendenciát mutatott. Nemzeti összetétel szerint háromezer-nyolcsáznegyven magyar, ezerkétszázötvenhárom crnagorai és háromszázitizenkét szerb ajkú képezte az ötezer-négyszáz lélekszámu közösséget.

A továbbiakban is csökkenő irányt mutat a falu lakossága, főként az idegenbe való emigráció miatt. Elvándorlások kezdetben csak a környékbeli iparilag fejlettebb környezetbe történtek, mivel Feketicsen az amúgys gyenge ipart teljesen leépítették. A hatvanas éveket követően aztán kezdetét vette a külföldi munkavállalás. A kezdeti remények, miszerint ha elegendő pénzt gyűjtenek, akkor visszatérhetnek falujukba, többnyire szertefoszlottak. Az évenkénti hazalátogatások egyre csak ritkultak, s a ki-vándorolt dolgozók többnyire beolvadtak az idegen környezetbe.

1971-ben négyezer-nyolcsáznyolcvankilenc, 1981-ben négyezer-hatszázhetvennégy, 1991-ben négyezer-négyszázhatvankilenc az összlakosok száma.

A háborút követően a lakosok összlétszáma 1948-ban volt a legtöbb, amikor ötezer-nyolcsázhatvannégy lelket számlált, ez negyvenhárom év múlva ezerháromszázkilencvennégy lélekkel csökkent, vagyis 1991-re egynegyedével kevesebb lett a lakosok száma.

A települést 1785-ben református magyarok népesítették be. A legközelebbi magyar település Kishegyes volt, lakosainak vallása pedig római katolikus. E legközelebb eső két település között azonban, a vallási különbség miatt, a rokon kapcsolat létrejötte szinte teljesen kizárt volt.

A XX. század elején kezdett csak szaporodni a római katolikusok száma Feketehegyen, főként azok által, akik a környező tanyákon válaltak munkát, s idővel beköltöztek a faluba. Római katolikus iparosok és hivatalnokok elenyésző számban jelentkeztek.

A második világháborút követő időben nagy számban hagyta el a községet tösgyökeres magyarok, külföldi munkavállalás és idegenbe való költözés miatt, s ez a katolikus vallásúak létszámára nem hatott ki, mivel a környékről legalább annyian vándoroltak is be. A református vallású magyarokat annál inkább érzékenyen érintette a távozás. 1994-re a reformátusok száma háromezer-kétszázharmincötől ezerkilencszázra csökkent. Fél évszázad alatt a református egyház ezerháromszázharmincöt lelket veszített el.



A katolikus templom 1935-ben épült

A statisztikai adatokat figyelembe véve az összlakosság lélekszámanak csökkenése mintegy 25%-os volt, a református magyarság lélekvesztesége pedig 41%-os. A római katolikusok számaránya viszont változatlan maradt.

A fiatal családok önállósulása folytán a falu lakótere bővült. Új házak, új utcák létesültek, s közben észrevétlenekké váltak azok az eredeti településen megmaradt utcák, amelyek az ott lakó idősek halála után elnéptelenedtek.

Az 1971. évi népszámláláskor ötvenhatan vallották magukat jugoszlávnak, tíz évvel később ezek száma megnőtt kétszáznegyvenegyre. Az 1991-es népszámláláskor a jugoszláv nemzetiségek és a nem meghatározottak száma már elérte a kétszázötvenet. E jugoszláv nemzetiségek zömében olyan magyarok voltak, akik a vegyes házasságból kifolyólag jegyeztették be magukat e nem létező nemzetiségi közösségebe.

ALAKOSSÁG STATISZTIKAI ADATAI NEMZETI HOVATARTOZÁS SZERINT

	1785	1788	1805	1820	1857	1910	1941	1948	1953	1971	1981	1991	2002
ÖSSZLAKOSSÁG	963	1350	1500	1826	3851	5844	5168	5864	5551	4889	4674	4469	4485
MAGYAR	963	1350	1500	1820	2719	3799	3458	4065	3840	3487	3290	2959	2775
NÉMET			10	996	2020	1702		10				7	
CRNAGORAI								1343	1253	820	737	759	682
SZERB				14			377	312	418	309	385	385	756
TÓT					3								
HORVÁT							41	68	44	42	30	30	38
SZLOVÉN							7	8	6	5	3	3	
MACEDÓN							2	5	1	7	5		
SIPTÁR							2						
ROMÁN							4	3	5	2			
SZLOVÁK								1	3	1			
RUSZIN								2		1	2	6	
JUGOSZLÁV								56		241	218	47	
MUZULMÁN									6	1	13	2	
ALBÁN										2	16	31	
UKRÁN										3	9		

ROMA					2	51
BUNYEVÁC					8	4
VAJDASÁGI						2
BOSNYÁK						2
OROSZ					1	
EGYIPTOMI						21
MÁS SZLÁV N.		9	1			
NEM			2	2	2	
NYILATKOZOTT						
TERÜLETLEG N.				12		
NEM					4	34
HATÁROZOTT						
ISMERETLEN				10		5
EGYÉB	136	8	8	14	56	9
					23	21
						48

A LAKÁSOK SZÁMA FEKETEHEGYEN A LETELEPEDÉSTŐL

	1785	1857	1880	1910	1930	1941	1971	1974
LAKÁSOK, HÁZAK SZÁMA	200	731	907	1373	1500	1542	1624	1668

TOVÁBBI NÉPSZÁMLÁLÁSI ADATOK

Az 1910. december 31-én végzett népszámlálás adatai:
 Összterület 10 545 katasztrális hold

Jelen levő polgári népesség 5839

Jelen levő katonai népesség 5

Összesen 5844

Külföldi honos 12

Külföldön van 176

Nemzetiségi összetétel:

Magyar anyanyelvű 3799

Német 2020

Tót 3

Szerb 14

Egyéb 8

Beszélni tud magyarul 5055

Írni és olvasni tud 4412

Vallási hovatartozás szerint:

Latin szertartású katolikus 399

Református 3823

Ágostai hitv. evangélikus 1438

Görögkeleti 22

Izraelita 52

Egyéb 110

Nemek szerint:

Férfi	2864
Nő	2980

Életkor szerint:

6 évnél fiatalabb	835
6–11	798
12–14	397
15–19	580
20–30	1494
40–50	1252
50 évnél idősebb	488

Családi állapot:

Nőtlen, hajadon	2852
Házas	2691
Özvegy	295
Törvényesen elvált	6

Lakóházak:

Kőből vagy téglából	42
Téglaalap és vályog	235
Vályog vagy vert fal	1095
Fából vagy más anyagból	1
Össz épület	1373

Az épületek tetőzete:

Cserép, pala, bádog	1047
Zsindely vagy deszka	13
Nád vagy zsúp	313

Az 1941-es népszámlálási adatok:

Vallási felekezetek szerint:

Református magyar	3235
Református német	464
Ágostai hitv. evangélikus	1239
Római katolikus	222
Egyéb	8

(1994-ben 1900 református magyart jegyeztek fel.)

Nemek szerint:

Férfi	2509
Nő	2659
Összesen	5168

Egygyermekes család	567
Háromgyermekes család	68
Öt- és többgyermekes család	36

A falu házai:

	1941	1971
Egyszobás	802	612
Kétszobás	636	743
Háromszobás	70	211
Többszobás	34	40
Garzonlakás	18	
Összesen	1542	1624
Fürdőszoba	7	242
Vert falból	1413	1348
Téglából	129	279

1971-es adatok szerint:

1919-ig felépült házak száma	1051
1919-től 1945-ig	307
1946-tól 1960-ig	100
1960-tól 1971-ig	150
1971-től 1974-ig	48 új ház épült

1941-es adatok az iparról és a kereskedelemről

Önálló iparos	92
Alkalmazottaik száma	165

Gépi erőre berendezkedett kisipari üzem	8
Darálók	3
Malom	2
Téglagyár	1

Kereskedő	25
Terménykereskedő	3

Szövetkezet	1
-------------	---

Darálók kapacitása 50–80 métermázsa/24 óra

Malmok kapacitása 160 métermázsa/24 óra

TARTALOM

Bácsfeketehegy talajának geológiai összetétele	5
Avidék rövid történelmi összefoglalása – Feketehegy	
végleges betelepítése	18
A kirajzás előzményei a Kunságban	43
Bácska betelepítése	50
Feketehegy betelepítése	56
Feketehegy határának felosztása	76
Az elégedetlenség magva	94
A határ újramérése	106
Az Urbárium	118
Élni csak egymás mellett	156
Feketehegy nemesei	165
A szabadságharc előzményei	182
Pénzügy	232
Egy kis statisztika	245

Sárközi Ferenc

A MÚLTBÓL MERÍTETTEM II.

Forum Könyvkiadó
Újvidék
2010

www.forumliber.rs
e-mail: direktor@forumliber.rs

CIP – A készülő kiadvány katalogizálása
A Matica srpska Könyvtára, Novi Sad

314(497.113 Feketić)
94(497.113 Feketić)

SÁRKÖZI, Ferenc

A múltból merítettem : Feljegyzések Bácsfeketehegy történetéből. 2.
/ Sárközi Ferenc. – Újvidék : Forum, 2010 (Novi Sad : Verzal). – 263 p. :
táblázatok ; 23 cm

Példányszám: 500

ISBN 978-86-323-0781-0

a) Demografija – Feketić
b) Feketić – Istorija

COBISS.SR-ID 252976647

A kiadásért felel Németh Ferenc főszerkesztő

Recenzens: Pál Károly

Szerkesztő: Bordás Győző

Szövegellenőrző gondozás: Sárközi Otília

Lektor: Sági Varga Kinga

Korrektor: Buzás Márta

A fedőlapot Csernik Előd műszaki szerkesztő tervezte

Példányszám: 500

Készült a Verzál Nyomdában Újvidéken, 2010-ben